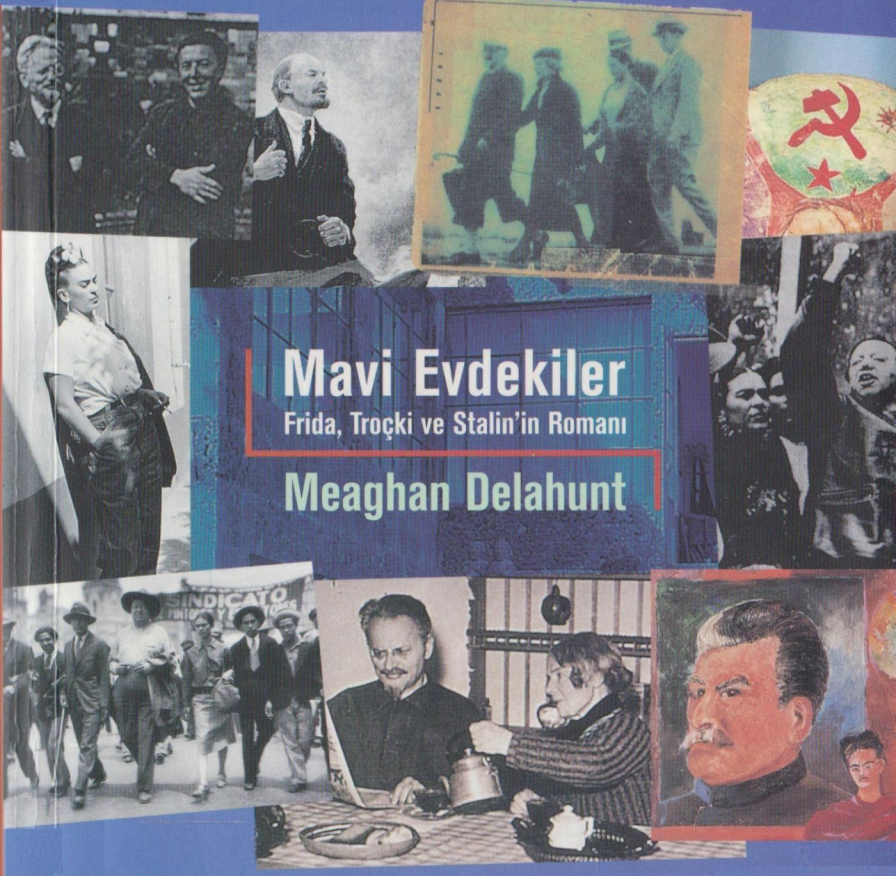
EDEBİYAT / ROMAN

Mavi Evdekiler

Frida, Troçki ve Stalin'in Romanı

Meaghan Delahunt

MEAGHAN DELAHUNT

Melbourne doğumlu yazar Meagan Delahunt Edinburgh'da yaşamaktadır. 1997'de Flamingo/HQ Australia National kısa hikâye ödülünü aldı, şu sıralar ikinci romanı üzerinde çalışmaktadır.

Mavi Evdekiler / Roman

Frida, Troçki ve Stalin'in Romanı

E D E B İ Y A T / R O M A N

Mavi Evdekiler

Frida, Troçki ve Stalin'in Romanı

Meaghan Delahunt

İngilizce aslından çeviren:
Gamze Varım

OĞLAK / EDEBİYAT / ROMAN

Mavi Evdekiler-*In The Blue House* / Meaghan Delahunt
İngilizce Bloomsbury yayınından çeviren: Gamze Varım

© Meaghan Delahunt, 2001
© Oğlak Yayıncılık ve Reklamcılık Ltd. Şti., 2001
Bu romanın bütün hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntıların dışında yayımcının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Kurumsal kimlik danışmanı: Serdar Benli
Kapak tasarımı: M. Deniz Çorbacıoğlu
Dizgi düzeni: Goudy, 11 / 15 pt.
Ofset hazırlık: Oğlak Yayınları
Baskı: Oğlak Baskı Hizmetleri
Tel: (0-212) 612 73 05

Oğlak Yayıncılık ve Reklamcılık Ltd. Şti.
Genel yönetim: Senay Haznedaroğlu
Yayın yönetmeni: Raşit Çavaş
Zambak Sokak 29, Oğlak Binası, 80080 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0-212) 251 71 08-09, Faks: (0-212) 293 65 50
e-posta: oglak@oglak.com

Birinci baskı: 2003
ISBN 975 - 329 - 411 - 5

İÇİNDEKİLER

1 *YAHUDA, CASA AZUL'DA* / 11

Sürgündeki Leon Troçki'nin Günlüğü

Coyoacán Mart 1940 / **93**

2 *ŞAİRLERİN MANTIĞI* / 107

Sürgündeki Leon Troçki'nin Günlüğü

Coyoacán Haziran 1940 / **179**

3 *BELLEK TAŞI* / 187

Leon Troçki'nin Sürgündeki Günlüğü

Coyoacán Temmuz 1940 / **225**

4 *KOBA AT BİNMEYİ ÖĞRENİYOR* / 235

Leon Troçki'nin Sürgündeki Günlüğü

Coyoacán Ağustos 1940 / **281**

5 *MICTLAN'A YOLCULUK* / 299

Francis için

Ben bir insanım: Kalımsızım,
geceyse muazzamdır.

Kardeşlik
Octavia Paz

1

YAHUDA, CASA AZUL'DA

SEÑORA ROSITA MORENO
COYOACÁN
TEMMUZ, 1954

O ev: Beşik ve mezar. Rengi *-azul anil-* kötülüğü uzak tutmak için derin donuk bir mavi. Aynı evde doğup ölmenin bir lütuf olduğunu söyleriz. Şimdi o gittiği için doğumu hayal edip, ölümü hatırlıyorum. Her iki durumda da çok yağmur yağdı. Tabutun üzerine yağan yağmur bize o kişinin mutlu olduğunu gösterir. Yeni doğmuş bebeğin üzerine yağan yağmur, zor bir hayatın habercisidir. *Señorita*, yağmuru, göğün gözyaşlarını severdi. Doğumuyla ölümü arasında gök pek çok kez ağladı.

Şimdi, gözyaşları olmaksızın, Güneydeki Cennet'e, Tlalocan'a yolculuk ediyor. Bu noktada yağmur tanrısı Tlaloc, ilerleyişini izliyor. Bu bahar ülkesinde kolayca devinerek, renkleri etekleriyle bir palette toplayarak, onların içine nüfuz edecek. Diğer ruhlar onu görüp, gülümseyecekler. Onun gelişini şiirli bir övgüyle karşılayacaklar ve küllerinin bulunduğu kabın yanındaki kuru dal yeşerecek.

Çünkü o bu yolculuğu istiyordu, sık sık bundan söz ediyordu.

Cenazesinde, o kadar çok insan. Sonra da, *señor, patronum*, şişmiş gözlerle beni onlara takdim ederek, "*Señora Rosita Clemente Moreno*" dedi, "*Yahuda yapımcısı, sanatçı*". O zaman da uzaklaşmam gerekti. Çünkü cesedi yanmaya yüz tuttuğunda alevlere bakıyordum. Son anda, fırından yükselen bir bora cesedi yukarı doğru fırlatarak parçaladı, yüzünde

tutuşmuş saç telleri, alev alev yanan saçın ortasında gözleri. Bir çiçeğin yüzü gibi. Onun kendi elinden çıkmış bir şey gibi. Sanki son bir kez, ateşin içinden gerçeği gören gözlerle, böyle dimdik duran kendi kendisinin resmini, hiçbir zaman ölü olmayan bir ölü doğa resmi yapmış gibi.

Ölümünden kısa bir süre önce, *señorita* bana, bir günebakan çiçeğinin ortasında kendi yüzünün bulunduğu bir tablo gösterdi. Uzun süre bu tabloya baktı. Bel kemiğini destekleyen kırmızı alçı korse içinde, kesilmiş bacağının geri kalan kısmı üzerine yığılmış battaniyelerle yatağında uzanırken, yavaşça tuvalin boyasını sıyırdı, "Bu lanet çiçeğin içinde boğuluyorum" dedi ve onu kazıyarak silmeye, tahrip etmeye devam etti.

Çiçeğin içinde boğulmak.

Kendi hayatının çiçeği. Parlak ve kısa. Bir çiçeğin enerjisi. Ölümde bile, bir enerji.

Bir dost öldüğünde, geriye ne kalır? Unutulmamaları için yineleyebileceğiniz bir isim. *Señorita Frida.* Dostumun adı. Dostluk konusunda yetenekliydi. "Yüreklere kapım açık" demişti bana bir keresinde. Bu da doğruydu. O kapıdan pek çokları geçti. O yüreğin sıcaklığını hissetmek özeldi. Büyük insanlar, ünlü insanlar ama aynı zamanda küçük insanlar, *campesinos* [köylüler, çiftlik ameleleri], yüreğinin mekânlarına girdiler. Hepimiz onun içinden akıp gittik. Sözgelimi, *El Viejo.* Okyanusların ve ırmakların öyküsü gibi akarak. Çünkü bir hayat öteki hayatların kaydından başka nedir ki?

Señorita'yla ilk karşılaşmamda, o zaman sonuncu bebeğim olacağını bilmesem de, göğsümde son bebekle, tezgâhımın başındaydım. Kalabalığın hareketini, tezgâhımın önündeki insanları izliyordum: Bir elin bir meyveye doğru uzanışını, bir armudu saran parmak boğumunun kıvrımını, birisi soluk almak üzere eğilirken burnun çizgisini. Her gün, yüzlerin ve be-

denlerin bu çizgileriyle açılarını ezberliyor, geceleri de onlardan aklımda kalanlarla figürlerim üzerinde çalışıyordum.

Başımı kaldırdım. Havada, sanki kuşlar dallardan havalanmış gibi, ani bir kargaşa oldu, işte oradaydı, bana yaklaşıyordu, omuzlarında pembe bir *rebozo* [İspanya'da ve Meksika'da kadınların başlarına ve omuzlarına örttükleri eşarp ya da şal], saç örgüsünün ucunda kırmızı bir kurdele, her yanı renkli, Tehuana kıyafeti içinde bana doğru gelen bir kadın. *Señor* onunla birlikteydi ve tezgâhın önünde, *papier-mâché* [kâğıt hamurundan] figürlerime bakarak uzun zaman geçirdiler, bebek yüzünden konuşamayacak kadar yorgun olan ben de *señor*'un göbeğinin çevresini, ne kadar una ve suya, çene için ne kadar tele gereksinim duyacağımı, o gün pazardaki en iri yarı, en geniş enli adam olan *señor*'un ölçülerinde bir Yahuda'ya biçim vermenin ne kadar zamanımı alacağını sessizce ölçüp biçerek, bu çiftten gözlerimi alamadım. *Señorita* benimle konuştuğunda, kocasını model olarak alıp, fırında pişirmek için kocaman bir Yahuda figürü yapmamı rica ettiğinde bütün bunları düşünüyordum. *Bunun mümkün olabileceğini düşünüyor muydum?* Sanki beni dikkatle incelemiş, düşüncelerimi kesintiye uğratmıştı. Başımı salladım, evet, bu mümkündü ama büyük bir işti, böyle büyük bir iş için bana ne kadar ödeyebilirdi? O andan itibaren, *patron*'um olan *señor*'un boyunu ve enini belirttim. Güldüler ve bana hiç görmediğim kadar çok para, iki yüz elli peso teklif ettiler. O gün biraz elma ve firavun inciri satın aldılar. *Señorita* paraları teker teker sayarken, avcunun içindeki çizgileri gördüm. Elini uzattığında, "Akıl çizginiz yok" dedim. "Dikkatli olmalısınız. Akıl çizgisi olmadığında, yalnızca yürek vardır." Ve dostluğumuz böyle başladı. Elbisesine, diğer insanların sanki kafesten kurtulmuş bir kuşmuş gibi işaret edip, gözlerini diktikleri biçimde baktım. Ona sordum: *Bugünün özelliği ne?* Çünkü o zamanlar Te-

huana'nın dışında kimse böyle giyinmezdi. Sorumu yineledim. O *halde, bugünün özelliği ne?*

O zaman bana, kollarımdaki bebeğe ve Mercado Abelardo Rodriguez'de, etrafımızda bulunan çok sayıda insana yakından baktı: Elma ve portakallardan oluşan piramitler, satıcıların keskin feryatları, çiçek tezgâhlarından gelen begonya kokusu, *Semana Santa*'ya, Kutsal Hafta'ya hazırlık olarak sıralanmış Yahuda figürlerim. "Özel gün *budur.*" Ellerini, bütün pazarı içine alacak biçimde açtı. Dişlerinden birkaçı birazcık karardığından, eliyle ağzını örterek güldü. Ve yıllar boyunca, onun için her günün özel bir gün olduğunu öğrendim. Onu her görüşümde -saçı, yüzükleri, tırnakları-hiçbir zaman bir günden diğerine aynı değildi. Bu, kimsenin onu izlemekten vazgeçmemesine neden oluyordu: Ayaklı bir şenlik. Özel olan *kendisiydi.*

Dostlar arasında, söylenmeyecek ne var? "Çok içiyorsunuz. Çok sigara içiyorsunuz." Onu azarlardım, bu son yıllarda tezgâhımın önünden topallayarak geçtiğinde, *mezcal* ya da rom doldurduğu gümüş matarasını aramak üzere ceplerini kontrol ettiğimde daha da çok. Ağzı kapalı gülmeye çalışırdı. O zaman çok fazla acı vardı. Acı, tablolarında olsa da, yüzünde ender olarak görünürdü. Stüdyosunda, pek çok kez, ona son figürlerimi götürdüğümde oturur, ortalıkta dolanmasını, nesneleri ve fırçaları, meyve kâselerindeki minik bayrakları düzenlemesini, benim siyah beyaz *calaveras*'ı tavandaki kancalara asmasını izlerdim. Onu resim yaparken hiç görmedim. Yalnızca Diego'nun izlemesine izin vardı. Bense stüdyonun dört bir yanına raflarda kuruyan portrelerine bakardım. "Yüz aynı, her zaman aynı" dedim ona bir keresinde, "ama bu tablolarda yüzden başka her şey var."

Sonunda da, gür bıyıklı bir erkeğin bitmemiş tablosu. "Neden o yüzün resmini yapıyorsunuz?" diye sordum ona. "Adam sizin kadar güzel değil."

"Ama bıyığı güzel!" Gür ayva tüylerini düzeltti, kendi üst dudağında kara bir hilal. "Bilirsin güzel bir bıyık hoşuma gider." Güldü. Çok gülerdi, *señorita*. Tekerlekli sandalyede bile.

Bu portreye bakıp, başka bir adamı hatırladım. Beyaz saçı ve küçük beyaz sakalıyla. "*El Viejo* gülmezdi."

Frida benimle yüz yüze gelmek için birden döndü. "*El Viejo* birçok hata yaptı, bunu şimdi anlıyorum."

"Hatalar." Başımı iki yana salladım. "Hepimiz hata yaparız." Şövaleyi işaret ettim. "Ama bu adamdan ve bıyığından usandım. Bu Stalin'den."

Señorita, una comunista'ydı. İnsanlar sokaklarda bu sözcüğü tükürür gibi söylüyordu. Rahibeler geçerken kapısının önüne kutsal su serpiyordu. Casa Azul'un dışında, burjuva kadınları yüzlerini gül kokulu mendillerle örtüyordu. "Stalin. Kocam Stalin'den ve *pulque*'den [agav suyundan yapılan mayalı içki] başka bir şey düşünemiyor. Stalin'e içmek için kendi çocuklarının karnını doyurmaktan daha çok zaman harcıyor."

"Ama mücadelenin doğası budur" dedi.

"Hayır, hayır" diye karşı çıktım. "Benim için mücadele, her sabah kalkmak, hamur tutkalını hazırlamak, renklerimi belirlemek, meyvelerimi satmak, çocuklarımı bir gün daha diri tutmaktır. Mücadele *budur*."

"Benim içinse..." Gözleri Stalin portresinde sabitleşmiş olarak, tekerlekli sandalyesiyle geri giderken, durakladı. "Her sabah kalkamadığımdan, mücadele, inanmaya devam etmektir."

Kesilmiş bacağı renkli etek yığının altında saklı olarak, birden dönerek benden uzaklaştı. Eline bir fırça almak için kımıldadı, şövalesine geri döndü, adamın yüzünün kaba hatlarını karalamaya başladı. Ağlıyordu. Bu portre aramızda bir atışma olarak asıldı. Şimdi bundan utanç duyuyorum, o gün orayı nasıl terk ettim?

Tezgâhımın başında oturmuş, *señor*'un direksiyonun ardına sıkıştığı, *señorita*'nın da renkli saç örgüleri başında yılan gibi kıvrılarak, onun yanına oturduğu arabayı bekliyorum. Cebimde iki altın diş var, yıllar öncesinden Frida'nın armağanı. Kocam, zayıf ve yorgun bir halde, yumruklarını sallayarak, *pulque*'yle ve Devrim düşleriyle maden ocaklarından döndüğü zaman kaybettiğim dişler. Şimdiyse, diş etlerim bir heyelan gibi çürümüş, ağzım sanki bir felakete açılıyormuş gibi iyice açılıyor. Ellerim kanlı altının üzerine kapanmış, orada oturmuş, ağlıyorum. Keşke beni görebilseydi, cömert dostum. Çünkü *señorita* bir kocaya katlanmanın ne olduğunu bilirdi. Bana bu kadarını, kendisi söyledi.

Öleli beş ay oldu. Evinin, Avenida Londres'teki Mavi Ev'in karşısında duruyorum. *Señor* Rivera'nın benim işlerime, üzerinde bir kemer oluşturan kocaman Yahuda figürlerine, kapı aralığında cüssesini çevreleyen kırmızı ve mavi figürlere sürtünüp geçerek Casa Azul'un kapısından gelişini görüyorum. Noel için herhangi bir elişi isteyip istemediğine bakmaya geldim; masa süslemeleri, oyuncaklar, belki şenliklerde tavana asılan, çocukların oyuncak ve şekerlemeleri almak için sopayla kırdıkları *pinata*'lar. Aynı zamanda Yahuda figürlerimi, Casa Azul'daki o muhafızları denetlemeye geldim. Hem, itiraf ediyorum, işlerime hayranım. Renklere dikkat edilecek olunursa. Ve bugün, caddenin karşı tarafından, ona sesleniyorum ama beni işitmiyor, beni görmüyor. Sanki Diego birdenbire kendi kendine konuşan, giysileri üzerinden dökülen yaşlı bir adam olmuş.

Sesleniyorum ve beni işitmiyor. Çünkü bunlar hâlâ, ağzında kül tadının bulunduğu, ıstırabın, Frida'nın yakıldığı törendeki patlama gibi, duyguları ayağa kaldıran bir ocak olduğu ilk günler.

JORDI MARR
MEXICO CITY
TEMMUZ 1954

Karım benden önce kalkmıştır. Gazete, bıraktığı gibi buruşuk ve katlanmış, bir köşesinde kahve fincanının lekesi, masanın üzerinde açık. Birinci sayfada Diego'nun, şapkası elinde, Komünist bayrağına sarılmış bir tabutun ardından yürürken fotoğrafı var. Frida'nın tabutu. Tabutun üzerindeki bu bayrak öfke yaratmış. Ölürken bile, gülümsetiyor beni.

Gazeteyi açıyorum. O başka zamanı hatırlatan da, o bayrağın görünüşü ve benden önce okunmuş gazetenin kâğıdının düzeltilmiş olmasıydı. Frida ve Diego'yla birlikte. Troçki'yle -Yaşlı Adam'la- geçen zaman.

El Viejo, derdi ona Frida.

Gazeteler. Ne zaman postayla *Pravda* ya da herhangi bir başka gazete gelse, onu açılmamış olarak masasına koyardım. Hiçbir zaman kendisinden önce açılmış bir gazete okumadı. Bazı konularda çok titizdi. Onun isteklerini, ayrıntılara gösterdiği dikkati önceden kestirmeyi ve bunlara saygı göstermeyi öğrendim. Bütün sekreterler ve koruma görevlileri arasında, onunla en uzun süre kalan bendim. Onun küçük öfkeleriyle Natalia'nın ihtiyatlı suskunluklarını denetleyebiliyordum. Üç yıl boyunca rolüm buydu.

Troçki. O'nun, ilişkilerine son vermesinden sonra, akşamlarını kaktüs bahçesine boş boş bakarak, yeşil kafeslerindeki bülbülleri dinleyerek geçiriyordu. Natalia dolaşır durur-

du. Sabahları, Casa Azul'un iç avlusunun, portakal ağaçlarının, begonyanın kırmızısının, Kolomb öncesi dönemden kalma heykellerin üzerindeki güneş, artık uzun gölgeler yansıtıyordu.

Onun Yaşlı Adam üzerindeki etkisi buydu, ben o gün pazarda, kerpiç mangaldan gelen kömürü, okaliptüslerin keskin kokusunu içime çekerek, bir gece önceki yumuşaklığını hatırlayarak onu beklerken bu düşünceleri aşmak için çok uğraştım.

Frida'nın etekleri yüzümü örtüyordu ve dilim onun içine girdi. Frida'nın yasemin ve cinsellik kokusu üzerimde. Sonra da, dilim tatlı ve buruktu, her yanım o tadın, Yaşlı Adam'ın yukarıda olduğu düşüncesinin, yakalanma olasılığının farkındaydı. Her şey hızlı ve yoğun olup bitti.

Coyoacán'daki barları dolaştığımız geceler, geniş odaların iki ucundan birinde gezgin *mariachi* toplulukları, bunların yarattığı ses kargaşası. Hangi topluluk daha çok bağırıyorsa ona doğru fırıl fırıl dönen, alçalan, halkalar çizen kollar ve bacaklar. Frida sakat bacağını bir tabureye dayamış, cep şişesinden *mezcal* içerken gözleri üzerimdeydi. Beni şehirde her yerde dans ederken izledi. Ben de, böyle gecelerin, böyle özgürlüklerin ender olduğunu bilerek şeytan gibi dans ediyordum. Dans etmeyi, gülmeyi ve bütün gece dışarıda kalmayı, sanki böyle geceler varlığımı denetim altında tutuyormuş gibi, uzatıyordum, onları lastik gibi çekerek uzatıyordum.

Sonra da şafak sökerken evi kucaklama. Yeniden sorumlu kişi, düzenli kişi, ev halkını bir arada tutan kişi olmak. Sonuç olarak kendimi bölünmüş hissettim: Şeytan dansçı, sorumlu yoldaş ve zamanla genişleyen yarık.

O akşamlardan sonra, evin üzerinde bir huzursuzluk sarkacı sallanırdı. Yaşlı Adam çoktan kalkmış, ten rengi bahçe

eldivenleriyle tavşanları besliyor, yemi havanda döverek ufalıyorsa, aramızda tek bir söz edilmezdi çünkü söze gerek olmazdı. Nedenler aramızda konuşulmazdı. Yaşlı Adam benim özgür olduğum bu gecelere içerliyordu. Nedenler aramızda konuşulmazdı. Çünkü günler sonra, haşin ve müşkülpesent olurdu. Bana çevirmem için broşürler verir, çevirilere kusur bulur ve yeniden başlamamı isterdi. Benden isteneni yaptım çünkü Frida'yla geçen zamanın genişliğini bilmiyordu. Frida'nın benim için neye dönüştüğünü onun bilmesini istemiyordum.

Yaşlı Adam öleli on dört yıl oldu. Frida öleli üç gün. Diego'yu cenaze töreninde onun bir avuç külünü alırken izlemiştim. Bedeninin fırında dikilip aniden parlamasını izlemiştim. Ölümünden sonra ise, o zamandan kalan bizler daha da azaldık. Yılların gelip geçici gayretinden bugüne, hayatın bizleri nasıl katılımcıdan tanığa dönüştürdüğü de beni hayrete düşürüyor.

Ben kendim, bir tanığım artık.

Frida'nın bir girdap olduğunu söyleyebilirim. Ona yakın olan herkes, ıslak ve boğularak, içeri çekilmek isterdi. Frida böyle olmasından hoşlanırdı. Bu onun cazibesiydi. Yıllar sonra bu içeri çekmenin de bir tür kullanma olduğunu kavradım. Çünkü kim yakınına gelirse gelsin, günün sonunda, beklediği Diego'nun sesiydi. Diego kapıda, geldiğini ilan etmek için, "Enternasyonal"i mırıldanıyor. Diego, üzerinde seks, boya ve başka kadınların parfümlerinin kokusu. *Seyretmekten hoşlanan* Diego.

Frida'yla ilk karşılaştığımda yirmi bir yaşındaydım. Benden en az on yaş büyüktü. Yaşlı Adam'la geçirdiği dönemin ardından arkadaş olduk. Üstelik ben onun gibi birini hiç görmemiştim ama yalnızca görünüşü değildi, yaşama biçimiydi. Kuşkusuz; yeteneği vardı: Çok ince bir çizginin aşamalarını,

gözlerin ardındaki bakışı, renklerin kavgasını, kendi sarsıntısını yakalayan o keskin fırça darbeleri. Gerçi o zaman ünlü olanlar duvar ressamlarıydı ki Diego da onların arasındaydı.

Ama Frida'nın insanlar konusunda doğal bir yeteneği de vardı. İnsanlar onu büyülüyordu, bu da onun büyüleyiciliğinin bir parçasıydı. Çünkü o an sizinle o denli yoğun bir biçimde birlikte olan birini hanginiz reddedebilirsiniz? Öyle dinleyebilen, sanki bütün hayatınız sizi bu zamanda, bu mekânda geçen bu konuşmaya götürmüş gibi hissetmenizi sağlayabilen birini hanginiz reddedebilirsiniz?

Kuşkusuz, başka herkes gibi, ona âşıktım. Bir süre sevgiliydik. Yaşlı Adam'dan sonraki ve başka herkesten önceki dönemde.

Troçki, Frida'ya tutulmuştu ve Casa Azul'da geçen ilk altı ay içinde aralarında bir şeyler oluşmuştu. O da aşk mahzunu, çocuk gibi, heyecanlı ve endişeli davranmış, bütün süreci tehlikeye atmıştı: Yalnız kendini düşünüyordu. Karısı Natalia suskunlaştı. Personeli bunun ağırlığı yüzünden tedirgin oluyordu, bana bunları anlattılar. İlişkilerinden altı ay sonra, ben Mexico City'ye geldikten sonra, Troçki hâlâ Frida'nın tutsağıydı. Hâlâ zaafı yüzünden kendini cezalandırıyordu. Etrafındakileri öylesine sert bir biçimde cezalandırıyordu ki, baş koruma görevlisi kızgınlıkla işini bıraktı ve ben hizmetine sokuldum. Katılımcı oldum.

Yaşlı adam sesini duyar duymaz ayağa fırlardı. Onu Frida'nın kendi portresinin önünde mıhlanmış dururken bulurdum. Frida portreyi ona doğum günü, Rus Devrimi'nin yirminci yıldönümü nedeniyle armağan etmişti. Bu portrenin önünde çaresiz duran Troçki, kavramamı sağladı: *Yaşlı adam hatalar yapıyor*. Bu düşüncenin nasıl tepeden tırnağa buz kesmeme neden olduğunu, onunla geçen günlerimi dondurduğunu hatırlıyorum. Aramızdaki ilişki sonunda gerginleşmeye

başladı. Tarihsel koşullarda kurulan bu bağ. Troçki'nin söylediği gibi, her ikimiz de tarihin maşaları olarak, her ikimize de boyunduruk vuruldu.

Bedenim, bir kap.

Sanki tarih bir insanın kalıbına dökülüp, yüzyıllar boyunca soğumaya bırakılan sıcak bir şeymiş, ağdalı bir şeymiş gibi. Kişiyi çağlardan, savaşlardan ve devrimlerden geçirip, sonunda mezarın huzuruna kavuşturan tarih.

Bedenim, tarihin aleti.

Frida'yla geçen zamanımda, hayatımın acılarına karşı alarma geçtim. Göbeğimdeki yarık: Sevginin yokluğu. Ne kadar, daha iyi bir gelecek için çaba harcarken, insanlığı, o kaynaşan büyük kitleyi sevdiğini ilan etmek, sizi bir bakışla yere serebilecek bir başka kişiyi sevdiğinizi ilan etmekten ne kadar kolaydır.

O ender zamanlarda, Coyoacán'da Frida'yla birlikte dışarıda içki içip dans ederken, tarih bir akşamlığına yürürlükten kalkmışken, canlı ve salıverilmeyi arzulayan başka bir yanımın farkına vardım. Dans etmenin, gülmenin ve var olmanın mutluluğu, ayrıca duyduğum minnet. O benimle kalıyor. Şimdi, Yaşlı Adam'la son bağım, o da gittiğinden, bu hatıralar geri dönüyor.

Üstelik garipti şaşkınlığım. Çeşitli barları hatırlıyorum, Frida yanımda, Devrim unutulmuş, ayak bileklerimin etrafında serpantinler, elimde bir kadeh. Bu mutluluk için Tanrı'ya teşekkürlerimi sunma, şafak sökerken yolun kenarındaki küçük bir kilisede mola verme, oturup, bir mum yakma ve dua etme arzusuyla yanıp tutuşarak orada otururdum.

Sonra da, o an nasıl değişirdi, Katolik bir çocukluktan geri kalanlar bir tekila pusu içinde uzaklaşır, Yaşlı Adam'ın yüz çizgileri, direngen tanrıtanımazlığı önümde yükselir, ben de Yoldaş Marr'ın, bütün disiplinin ve mantığın mantıksız olan tarafından tüketilebilmesinden utanç duyardım.

Ama Frida'nın üzerimdeki etkisi buydu. Frida'nın armağanı beni başka deneyimlere başlatmak oldu: Dans, müzik, sevişme. Bir tablonun gücüne yönelmek. Hem kendimi hiç bu denli eksiksiz hissetmemiştim. İspanya'da, POUM'la [Partido Obrero de Unification Marxista] savaştığım sırada da. Bununla yüzleşmem gerekir ki, Troçki'yle geçen yıllarda da.

Meksika'nın üzerimdeki etkisi buydu. Bu on altı yıl boyunca burada kaldım çünkü yaşamayı öğrendiğim yer burasıdır. Bu çelişkileri kucaklamayı. Dinin, inancın, o ruhun kendini pek çok biçimde ilan ettiğini burada öğrendim. Gizlenmiş ya da bir Tanrı'nın tezahürüne ait olabilir. Ham ve açık olabilir. Pürüzlü kenarlarıyla sizi kesebilir. O politikadır ve o, politikadan da ötedir. Beni hâlâ şaşırtıyor. Meksika'da, bakmaya karar verdiğim her yerde, önce çocukluğumun öğreti kitapçıkları canlandı.

Hem nasıl bakıyordum. Renk, ses, biçim. Bütün duyularım meşguldü. Veracruz'a girerken -o ilk görüşlerin afallatması- hararetten ve çisentiden bir duvar, yoğun bir kahve ve vanilya kokusu. Denizden karaya adımımı atarken de, Cortes'in benden yüzyıllar önce vardığı aynı noktada, akışkan bir şeyden daha katı bir şeye adım atma yanılsaması vardı. Rengin, hararetin ve kokunun kabalığı. İspanyollar'ın başına geldiği gibi, kandırılmış. İspanyollar buradan yola çıktılar, bozguna uğradıkları yer de burasıydı.

O gün Veracruz'da işaretleri görmüş olmalıyım. Meksika: Bir yanılsamalar mekânı, son karşı koymaların mekânı.

Mexico City'ye giderken otobüsün penceresinden o ilk görüntüler: Dağlara karşı dikilmiş beyaz bir kilise, girişte bir sıra inek kafatası ve kemiği, Bakire'nin kenarları bitmemiş ve kıymıklı, teneke ve tahta çerçevelerin içindeki resimleri. Sokaklarda, lamba direklerinin ve ağaçların dibine bağlanmış plastik günebakan çiçekleri yetişiyordu, bir portakal ya da ıh-

lamur ağacının içine gömülmüş. Şehrin sınırlarında bir *barrio* [bir kentin politik bölgesi, dış mahalle] boyunca aletlerini ötürerek ilerleyen bir bando mızıka topluluğunu hatırlıyorum: Hayat ağacıyla süslenmiş fötr şapkalar, dirseklere kadar sıvanmış gömlekler giymiş, boyunlarına kalın ve ağır altın zincirler takmış adamlar. Kocaman bir tubası olan ufak tefek bir adam tubanın ve çıkardığı sesin yuttuğu otobüsü selamlıyor.

Bu şeylere hâlâ şaşıyorum. Bu gündelik manzaralara.

Ses. Renk. Biçim. Meksika'da, içine doğduğum inançtan ne kadar uzaklaşırsam onun o kadar inatla yakama yapıştığı açıkça ortaya çıktı. Bu gündelik çarmıha gerilmelerin mekânında nasıl da bir öğreti kitapçığı diğerinin üzerine katman katman yerleşiyordu. Çünkü ben disiplinden, özveriden ve kefaretten anlardım. Disiplin, Düşünce'de inanca koşuldu. İrlandalı babamla İspanyol annem bunu kafama sokmuşlardı. Devrimci hareket onu bilemişti.

Meksika'nın taşlı kırsal manzarasını ve gri taşların üzerinde sendeleyerek, büyük tahta bir masayı sırtında taşıyan bir adamı ilk kez gördüğümü hatırlıyorum. İki çocuk sırtlarında daha küçük tahta masalarla onu izliyordu. Bir kapının önünde kollarını iyice açmış yatan bir *campesino*'nun üzerine bastığımı hatırlıyorum, bunların katman katman yerleşmesiyle, bana nasıl da Meksika'nın her yerinde İsa figürleri var gibi geldi. Herkes sere serpe uzanmış ve terk edilmiş.

Meksika'da, bu gündelik çarmıha gerilmeler mekânında, nasıl değişmeye başladım.

Bu konuyu nasıl olmuştu da Yaşlı Adam'a hiçbir zaman açamamıştım. Çünkü anlamazdı.

Hayatın ve ölümün imgeleri. Bir Meksika ölümünün güzel teslimiyeti ve azat edilmesi hakkında sık sık düşünürüm. Meksika'da ölüm nasıl da hayattan ayrı bir şey değildir, bir milyon görünmez telle ona bağlıdır. Yaşama görevi bu telleri

ayırıp, renkli kâğıtlarla ve parlak madeni pullarla süslemektir, onları görünür kılmaktır.

Frida bu tellerle ve süsleriyle ilgili her şeyi biliyordu. Belki Yaşlı Adam da sonunda, onları anlamaya başladı.

Meksika'da, ilk günlerde, bana sık sık başka bir ölüm imgesi görünürdü. Çocukluktan bir şipşak resim: Tavandaki kirişlerden sallanan babam. Ben bir çocuk olarak babamın ayak bileklerini kavramak için zıplıyorum, onu kirişin etrafındaki ipin kavrayışından kurtarmaya çalışıyorum. Tahtaya karşı gelişigüzel sallandığı tavandaki yivler, bir kez daha hayatına pençe atıyor, sonunda tam olarak neden sallandığını ve nasıl durabileceğini bilmek istiyor. Ben de o gün annem geri dönene dek cesedin başında nöbet tutuyorum. İki saat boyunca zıplayıp durarak kendimi tüketiyorum. Yetişkin erkeği ayak bileklerinden sürükleyerek hayata döndürmeye çalışan çocuk benliğim.

Ve hâlâ olayın esrarı. Çünkü babamın hedefleri, idealleri vardı. Anneme sahipti, bana sahipti. Ama onda bir huzursuzluk vardı. Her zaman arayış içindeydi.

1921'de New York'ta, Sacco ile Vanzetti'ye verilen cezayı protesto ederek, yürüyordu. Bu cezanın, siyasi eğitimimim başlangıcının, babamın sonuna işaret ettiğini söyleyebilirdim. Ama kuşkusuz bu yalnızca sonunun bir parçası olurdu.

Sacco ve Vanzetti. Onlar çocukluğumun üzerinde yükseldiler. Yoksul kunduracıyla, balıkçının hikâyesi: İşlemedikleri bir cinayetten yargılanan anarşistler, göçmenler. Siyasi görüşleri yüzünden yargılanan. Nicola Sacco ve Bartolemeo Vanzetti yargılandıkları üç ay boyunca hapiste tutuldular. Esmer tenleri ve kırık İngilizce'leri demir parmaklıkların arasından çıkmaya çalışıyordu. Onlara bakmak insanı nasıl yaralıyordu. Mahkeme salonunun iç balkonunda babamın elini tutuyorum. Sonra da, polis, babamı dışarıda, bildiri dağıtır-

ken itip kakıyor: *Sacco ve Vanzetti düşünce suçundan mahkûm oldular.*

Annem onlar için, yanlış yerde ve yanlış zamanda, Amerika'da, 1921'de tökezleyerek tarihin içine düşen bizler gibi o adamların hayatlarına da kutsal hayır duası için mumlar yaktı. Yoksul, göçmen, kara derili, kafaları radikal fikirlerle dolu. Bir balıkçıyla bir kunduracı. *Anarşistler. Amerikalı olmayanlar.*

Ve bu olaylara annemin karşılığı, babamın karşılığı. Çok farklı ama her nasılsa bütünleyici. Mumlar ve ikonlar, bildiriler ve daha büyük bir yarar için kendilerini kurban etmek zorunda kalan insanlar. Çocukluğumun o Allah'ın belası öğreti kitapçıkları. Babamın meselesi siyasiydi. Omuzlarında sokaklar boyu süren uzun yürüyüşler; altımda güçlü kollar, büyük yumruklar ve kalabalığın arasında dolaşan küçük kâğıt üzerinde büyük fikirler. Annemin meselesi ruhtu. Pazar günleriydi, tespihteki bütün boncuklar ve kefaretti, sessizce diz çökme ve kutsamaydı, rahiple el sıkışıp, karanlık bir kiliseden güneşli bir sokağa fırlamaktı: Arınmış olarak.

İlk anılarım Birleşik Devletler'deki hayatımıza ait. Massachusetts'teki. Saçı briyantinlenip geriye doğru yatırılmış, tırnaklarının altında sanayi sabununun kokusu ve iş tulumunda yağla, işten dönen babama ait. Bazen beni çalıştığı, makinelerin yapıldığı ve onarıldığı fabrikaya götürürdü. Bu da daha sonra çocukluğuna ait kendi fabrika anıları olan Yaşlı Adam'la paylaştığım bir şeydi. Her ikimiz de çark ve yedek parça topluluğunu nasıl severdik. Çiviler ve tirbuşonlar. Motorlar. Mekanikle büyülenmemiz. Makinenin gücüne inancımız. Teknolojinin özgürleştirici gücüne.

Babamın gündüz işinden ve Sacco ile Vanzetti'yi kurtarmaya çalışarak, mahkeme binalarının önünde giriştiği eylemden dönüşlerini hatırlıyorum, gözleri kapalı, ezici bir hayal

kırıklığı içinde müzik dolabının önüne yığılırdı. *Kapitalizm insanlarda bilinç yitimine yol açıyor*, derdi. Çünkü birlikte çalıştığı insanlar kendi evlerinden, kendi ailelerinden, yılda bir kez tatilden başka bir şey istemiyorlardı: Güvenlikten başka hiçbir şey. Bu güvenlik için uzun süre ve çok çalıştılar. O, dirençlerini kırdıktan sonra uzun süre. Dertleri uydurma bir cinayetle suçlanan iki *Kızıl makarnacı* değildi. Daha büyük bir düşünce için enerjileri yoktu. Babam onların mağrur bireyciliklerini anlamayı başaramadı. Sabırsızdı. Geleceği istiyordu, şimdi. Her zaman mükemmel hayat tarzını arıyordu. Topluluk arayan bir münzevi. Sonra da, radikal görüşlü pek çok başka göçmen gibi, baskı altında, Birleşik Devletler'i terk ettik. Bu evreye ulaştığında *canavarın karnında* midesi bulanmıştı, kendi söyledi, politikası hatırlayamadığı kadar çok işten atılmasına neden oldu ve biz, hayatın daha kolay olacağına inandığı, annemin doğum yeri İspanya'ya geri döndük. Sonunda da, arayışını yarım bıraktı. 1925'te, Sacco ile Vanzetti'nin işlemedikleri bir suç yüzünden idam edilmelerinden iki yıl önce, babam kendini öldürdü. Babam için sonunda, kendisiyle kaos arasında hiçbir şey kalmamıştı. O gün tavandaki kirişten büyük bir hayal kırıklığını sallandırıyordu. İnsanlığa ve kendisine karşı bir hayal kırıklığı.

Bu hatayı asla yapmamaya kararlıydım.

Tavandaki o çiziklerin anısı. Annemin tavanı her beyaza boyayışında, bir ay sonra, belki de iki, yivler, İsa'nın bedenindeki yara izleri gibi, geri dönerdi. Annem bunu mucize ilan etti ve rahipten yapabileceği en ufak şeyi, evi kutsamasını istedi ama rahip bunu reddetti çünkü babam kendi canına kıyan bir günahkâr, bir tanrıtanımaz, bir anarşistti.

Yoksul bir günahkârın saygın bir biçimde defnedilmesi daha zordu, bu kadarı kesindi. Babam bir tepenin üzerinde, mezar taşı olmaksızın defnedildi. Annem anısına güller dikti.

Sonunda o evden, Barcelona'nın dışındaki o küçük köyden ayrıldık. 1926 yılıydı ve bir kez daha okyanusu geçip, Amerika'ya, Massachusetts'e geri döndük. Bütün çocukluğum orada o okyanusu geçişlerde. Biz giderken annemin parmakları tespih çekiyor, parmakları bu çabayla yorulmuş, ruhu yorulmuş çünkü ne çare ki bir tavanı ancak bu kadar boyayabilir, bir anıyı badanayla bu kadar örtebilirsiniz.

Amerika'ya dönüşte, yıllar boyunca, babamın gözümün önüne gelen o son görüntüsünü silmeye çalıştım. Uzun bir süre boyunca da, Devrim unutmama yardımcı oldu.

Büyüdükçe, onun romantik anarşizmini reddettim. Disipline ve bağlılığa, güçlü bir proleter devletin cennetine doğru çekildiğimi hissettim. Mümkün olan bir şey. Kaosu defetmek için politikaya bel bağladım. Ama babamınkinden farklı bir politikaya.

İspanya'daki savaşa kadar Massachusetts'deki devrimci akımlar arasında sürüklenen genç bir adam, bir sendikacı, babamın bir zamanlar olduğu gibi bir teknisyen çırağıydım. 1936 Ağustos'unda, Moskova'da yürütülen ilk göstermelik yargılamaları okudum: On altı kişinin yargılanması, Eski Bolşeviklerin ilk turu. Zinoviev ve Kamenev, Rusya'daki devrimde bir rol üstlenen, şimdi devlete ihanetten yargılanan adamlar. Anarşistler açısından, bu bolşevikliğin mantıklı sonucu olarak görülüyordu: Kendisine ait olanı yutan güçlü devlet. Paris'te yayımlanan, Leon Troçki'nin sürgünden yazdığı *Muhalefetin Bülteni* dahil, her şeyi okuyordum. Troçki'nin yorumu başkaydı: Stalincilik, bürokrasi, Rusya'nın tecrit edilmesi.

Troçki. Yaşlı Adam.

Onunla ilgili yazılanları okumuştum. Hepimiz okumuştuk. Benim doğduğum yıl, devrime yön verilmesine nasıl da yardımcı olmuştu. Ve ben, bir anarşistin oğlu, nasıl olmuştu

da onun hizmetine girmiştim? Tarihin şu kazaları. Pek çok kez yazgımıza toslarız.

İspanya. Aslında her şey orada başladı.

O sırada dünya kargaşa içindeydi. Politika önem taşıyordu. Dört bir yanımda, arkadaşlarım -babamın eski Anarşist yoldaşlarının oğulları- ana babalarına karşı bir isyan edimi olarak Komünist Parti'ye katılıyorlardı. Amerikan solu gelişiyordu.

İspanya İç Savaşı enerjime bir yön verdi, bir çıkış yolu sağladı, annem de gitmem karşısında pes etti ama idealizm karşısında takatsizdi, o acı dersi almıştı, bu yüzden de, şansımın yaver gitmesini ve sağ salim dönmemi dileyerek, New York'tan Paris'e giden bir buharlı gemiye el sallayarak beni uğurladı.

Paris'ten, İspanya sınırına bir tren, sonra da bir grup gönüllüyle Pireneler üzerinden uzun bir yürüyüş.

On dokuz yaşındaydım. 1937 yılının başıydı. İspanya'ya geri dönmüştüm.

Kendimi Stalin karşıtı solla, bir POUM tugayıyla Franco'ya karşı savaşırken buldum. Troçki taraftarlarına katılmakla suçlandım. Üstelik bunun ironisi, daha sonra Meksika'da Yaşlı Adam'la yapacağım tartışmalar. *POUM'de, hiç Troçki yanlısı yoktu*, derdi kasvetli bir havayla. İspanya'daki Sol'u bütünüyle eleştirip duruyordu, kimse doğru yolu tuttu-ramadı, diyordu. Kimse Rus deneyiminden ders almamıştı: Dış yardım olmadan başardık, Sovyetler'i kurduk, işçileri silahlandırdık, kazanmak için savaştık.

Bize karşı olanlar çok fazlaydı, derdim. *Ama pek çok iyi insan vardı.*

Ama iyi örgütçüler yoktu, diye karşı çıkardı, devrimci parti yoktu.

Ben de gençtim, öğrenmeye istekliydim. Görüş ayrılıklarımıza sessizce katlanıyordum.

Yaşlı Adam. Her zaman o kadar emindi ki. 1937 yılında o gün, Frida'nın bana onu anlattığı gibi, cafcaflı Tampico limanına varıyor. Mağrur, düzenleme, eğitme ve bir davayı halkın önünde tartışma konusundaki yeteneklerinden siyasi kariyerinde daha önce herhangi bir noktada olduğu kadar emin, iskele tahtasından iniyor. Ve bu öyküyü dinleyince, hissettiğim duygular. Yaşlı Adam o kadar serinkanlı ve kendinden emin, o kadar çok şey yitirdikten sonra, hâlâ tarihin kendi içinden akıp gittiğini hissedecek denli yücelik kapasitesine inanmış.

Bedenim, alet.

Troçki ve küçük maiyetinin tahta kalastan yürüyüp Tampico limanının ılık ihtişamına ve Frida ile Diego'nun sıcacık, şahane kucağına kavuşmasından bu yana on yedi yıl geçti ve hayatları bir daha eskisi gibi olmadı.

SEÑORA ROSITA MORENO
COYOACÁN
HAZİRAN 1937

Bana doğru gelişlerini izliyorum. Kapı aralığının gölgesinde saklanıyorum. Yaklaşırlarken, hafif bir esinti Alberto'nun bir dala asılı hasır şapkasına çarpıyor. Şapkanın geniş tüylü gölgesi yerde eğiliyor. Sıska bir hayvan, bir köpek sırtını kabartarak geçiyor. Birkaç tavuk pislik içinde ufak ufak eşeleniyor. Hayatımın bu ayrıntılarını bu adamın, *señorita*'nın ünlü arkadaşının gözlerinden görüyorum. Birden kendimi onlara ev sahipliği yapamayacak kadar değersiz hissediyorum.

Ve sonra, *señorita*, yalnızca fotoğraflarda gördüğüm bu adamla kapımda. Onları karşılamak için gün ışığına çıkıyorum. Onları içeri almak için. Girmek için, teneke damın altındaki alçak açıklıktan geçerken bedenini bükmek için eğilmesi gerekir. Meksikalı değildir. Geniş göğüslü ve açık alınlı, uzun boylu bir adamdır. Gözlüğünün ardında parlak gözleri var, Casa Azul'un renginde gözler. Odada ışığın yokluğuna uyum sağlayarak çabuk çabuk göz kırpıyor, kapı aralığında duraklıyor. İyice birbirine karışmış tutkal ve tel kovalarına takılarak tökezliyor. Bu ziyaret beni utandırıyor. Hazırlıksızım. *Señorita* beni çoğunlukla yalnız ziyaret eder. Onun önünde, yoksul değilim. Ama bir yabancının gözleri aynadır. Bu aynada, toz bulutunu görüyorum. Alberto'nun bir köşeye savrulmuş iş çizmelerini, teneke bir çerçeve içindeki Meryem Ana'yı görüyorum. Gazeteleri, teneke kutuları, boş çimento

torbalarını, çocuklarım için tavana asılmış küçük hamakları görüyorum. Birlikte geçen hayatımızın karmakarışık yığını. Masanın üzerine fırlatılmış orak-çekiçli bayrağı görünce adamın gözleri aydınlanıyor, ters çevrilmiş bir kovaya dayanmış küçük Stalin portresine takılınca donuklaşıyor.

"*Señorita* Rosita sanatçıdır."

Frida, bizi tanıştırırken, heyecanlı, eli adamın kolunda. Bana onun arkadaşı, *Señor* Troçki olduğunu, nihayet Meksika'da güvende olmak için çok uzaklardan geldiğini söylüyor. Onun ve karısı *Señora* Natalia'nın, istedikleri sürece Casa Azul'da, Diego'nun konukları olduklarını, kendisinin konukları olduklarını. Adam elimi kavrayıp, eğilerek selam veriyor. *Señorita* bir köşede duran bazı beyaz *calaveras*'ı işaret ediyor, onlara bakarak hayretini ifade ediyor.

Böyle bir ilgiden rahatsız, omuz silkiyorum. "Ben Yahuda figürleri yapıyorum, bazen *retablo*'lar, çocuklar için *pinata*'lar yapıyorum. Ama sanatçı değilim, *señor*, hayır."

Señorita ısrar ediyor. "Rosita fazla alçakgönüllüdür, bütün Meksika'nın en iyi Yahuda yapımcısıdır. Bütün figürleri arasında, her biri farklıdır, ifadeler, hareketin ölçüsü..." Bana bir sigara ikram ediyor, geri çeviriyorum.

"Demek." Adam gülümsüyor. "Gerçek bir halk sanatçısı." Köşelerde gezinen *pâpier-maché* kol ve bacaklara bakıyor. Kızıl bayraktan masa örtüsü üzerinde duran, orak çekicin altına gizlenmiş, mavi beyaz çizgili küçük bir iskeleti, bir ölüm figürünü tutup kaldırıyor. Koca kafalı, yarı yarıya tamamlanmış bir Yahuda'ya doğru yürüyor. "Anlatın bana" diyor, "yapıdan söz edin bana." Anlaşılır, fazlasıyla aksanlı bir İspanyolca konuşuyor. İlkin duraksıyorum, sonra Frida bana başını sallıyor, ben de *señor*'a arkadaşım José'den, her figür için gölgelik bir ağacın tahtasına biçim vererek, talimatlarına göre iş gören marangozdan, bir dalı nasıl soyduğundan söz ediyorum. Kalı-

bı örtmek için kullandığım çimento torbalarının kalın kâğıdını gösteriyorum. Şu torbalardan çektiğim! Elimde bol çimento torbası stoku tutmak için çocuklarımın ve benim şehrin sınırındaki çöplere nasıl tırmandığımızı, gece yarıları nasıl inşaat alanlarında araştırma yaptığımızı *señor*'a anlatıyorum. Sonra kâğıdın kalıba yapışması için unla su tabakasını, kalıbı nasıl oyup tıkadığımı. Nasıl bir iki gün korumaya bıraktığımı ve güzel havada, figürleri nasıl kulübemizin dışına dizdiğimi. Bir karnaval geçidi gibi. Sonra da her figürü nasıl İspanyol beyazıyla -yoğun, donuk bir beyaz- bir kat boyadığımı, o kururken, zihnimin Yahuda'nın biçimine uyacak renkleri bulmaya çalışmasına nasıl izin verdiğimi. Çünkü her biri farklıdır. Her biri özeldir. Ona renklerimi nasıl pazarda gündüzleri yaptığım işten aldığımı anlatıyorum. Bir rahibin kırmızı yanakları. Tezgâhımdaki narların rengi. *Gringo* züppesi bir turistin donuk gözleri. Bütün gün biçimleri ve renkleri inceliyorum. Geceleyin renklerin gözlerimin ardında oturup şekillenmesine izin veriyorum.

Kendimi acele acele, hevesle işimden söz ederken buluyorum. Parafin mumundan, mukavvadan ve mum fitillerinden nasıl kelebekler yaptığımdan. Hiçbir malzemeyi nasıl hiçbir zaman boşa harcamadığımdan, nasıl etrafımdaki her şeyi kullandığımdan. Geniş kenarlı şapkalar takmış, ellerinde minicik bayraklar tutan *pâpier-maché* bebeklerimden, bunların nasıl her yıl Meksika Devrimi'nin yıldönümünde bütün şehirde pastaların üzerine yerleştirildiğinden. Ona dev başları, dans eden ayakları olan Yahudalar yaptığımı anlatıyorum. İşimle ilgili konuşmaya devam ediyorum ve işim benim gözümde bir biçim alıyor, üstelik sanki ondan söz etmekle işim hiç düşünmediğim kadar önemli olmuş gibi, bir korku içimde büyüyor. Ve işimi bıraksam, belki hayatım da durur. Bu da benim için yenidir, bu düşünce. Çünkü ben Al-

berto ve çocuklar için yaşadım ama şimdi, konuşurken, belki de şimdiye kadar hep, bana sadık olan, sararıp solmayan ve ölmeyen ya da beni terk etmeyen, şekil ve renk verdiğim bu figürler için var olduğumu anlıyorum. Kocanın ve çocukların ötesindeki işim. Onsuz var olmadığım işim. Onun gerçeğini ilk kez karnımda bir yumruk gibi hissediyor, yere seriliyorum. Duruyorum. Belki çok fazla konuştum, çok fazla sır ifşa ettim.

Frida gülümsüyor, o bana cesaret veren, gururlu bir arkadaş. Şen şakrak bir havayla *Señor* Troçki'ye dönüyor. "Ne diyorsun, *Viejo*? Rosita'nın yapamadığı hiçbir şey yok."

Ona *Viejo*, Yaşlı Adam diye hitap ettiğinde, adam gülüyor. Saçı beyaz ama aslında yaşlı olmadığını görüyorum. Bunun aralarında bir oyun olduğunu anlıyorum.

Troçki bütün bunlar olurken suskun. Gözleri her şeyi yutuyor ve ona göre nasıl olduğumu görüyorum: Geniş elmacık kemikleri ve kesik çenesi olan ufak tefek bir kadın. Başımı ve bir omzumu saran yeşil kumaş. Kollarımdaki kalın damarlar. Kendimi, hayatımı onun gözlerinden görüyorum.

Konuşmamı bitirdiğimde, elimi sıkıca kavrayıp, "*Señora*, gelecekte, herkes, sizin gibi, sanatçı olacak, bunun için gerekli koşulları yaratacağız. Tek tek sanatçı diye bir şey kalmayacak. Evler süslenecek, kamuya ait her duvarda duvar ressamları, kutlama için yapılan figürler..."

Bütün bunları daha önce işittim.

Ben de ona dedim ki, "Ama herkesin sanatçı olduğu ve hiç kimsenin sanatçı olmadığı bu gelecekte, yine de bir ağaç dalını yontup özel bir şey yapmak isteyecek küçük bir çocuk ya da kendisi için bir boya fırçası, özel bir şey eline alacak genç bir kız olacaktır. Çünkü bu insanın içindedir, bu, hiçten bir şey yaratma duygusu herkeste yoktur..."

"Ama bu gizilgüç hepimizde vardır" diye ısrar ediyor.

Birbirimize bakıyoruz, gözlüğünün ardında mavi gözleriyle adam ve davul şeklindeki bir *pinata*'nın tozunu alan bendeniz. Artık özel olmayacağım bu geleceğin karşısında kendimi küçük hissediyorum, bu geleceğe karşı, adama karşı direndiğimi hissediyorum. "Ama herkes farklıdır" diyorum ona, "*Yahuda*'nın ifadeleri gibi. Herkesin farklı bir kaderi vardır..."

Bu tartışmayı daha önce pek çok kez Alberto'yla, kocamla yaptım.

Señor'un sabırsızlığını hissediyorum. Hayatımın üzerinden geçerek onu sözcüklerine hapsetmeye çalışıyor. Bu kadar çok sözcük. Sözcüklere, kendisine kulak verilmesine alışmış bir adam. Ağzına, tam olarak, bir bıyıkla, küçük bir keçi sakalın çevrelediği ana hatlarına bakıyorum. Şimdiden bu ağzı ve bu sakalı, yapacağım bir sonraki figürde nasıl kullanacağımı düşünüyorum çünkü hiçbir şey boş yere harcanmaz, hiçbir şey çarçur edilmez. *Señorita* gözlerini ona doğru deviriyor, onu nazikçe başka bir konuya yöneltiyor. "*Señora* Rosita kader hakkında çok şey biliyor, *Viejo*. Avuç içlerini okuyor. Koyu renkli magma camından aynası var. Sana bazı şeyler söyleyebilir..."

Señor "hımmm" diye mırıldanıyor. Sonra, hem güvenli hem de neşeli bir sesle, "Kendi kaderimizi biz yaratırız. Başka hiçbir şey yoktur" diyor.

Ona bakıyorum. Kaderinin karşısında böyle bir güven ve böyle bir neşe! Magma camından gökkuşağının renklerindeki eski aynamı elime alıyorum. Işıkta nasıl da değişiyor. Onlara güneşin renklerini göstermek için kapı aralığına gitmelerini işaret ediyorum. Diyorum ki: *Duman salan aynanın tanrısı, Tezcalipoca, sizinle aynı fikirde değil*, señor. *Bu aynaya bakarım ve pek çok şey görürüm. Señor* aynanın yüzeyine bakıyor, kendini gökkuşağı şeritlerinde görüyor. Bakışlarını öteye

yöneltiyor. Aynaya bakıyorum, göğe uzanan kızıl bir ateş külahı görüyorum. Hızla geçip giden üç başlı bir kuyruklu yıldız görüyorum. Aynen Cortes'in gelişinden önce Monteczuma'nın gördüğü alametler. Anlamlı bir belirti. Aynaya kaşlarımı çatarak bakıyorum.

Ne görüyorsun? Frida bana soruyor. *Hiçbir şey*, diyorum. *Bugün hiçbir şey çıkaramıyorum*. Yine içeri giriyoruz ve ayna, nüfuz edilemeyecek biçimde, yeniden kararıyor.

Señor'u magma camından aynada çakan o kaderden kurtarmaları için Meryem Ana'ya ve Tezcalipoca'ya dua ediyorum.

Sonra da Frida onun avuç içlerini zorla dayatıp, oradaki çizgilere bakmamı istiyor. Ben de ellerinin ağırlığını hissediyorum ve sol avcuna bakıyorum, çizgiler yavaşça siliniyor, ayrıca sağ avcuna bakıyorum, telgraf telleri gibi, birçok çizgi birbiriyle kesişiyor. Bana kalkık kaşlarla bakıyor ve ona ciddi ciddi anlatıyorum. "Bu" diyorum, sol elini bileğinin altından kavrayarak, "bu el otuz beş yaşınızdan önce sahip olduğunuz her şeyi içeriyor. Vaadinizden söz ediyor. Bu da" -sağ avcunu iki elimle kavrıyorum- "ondan yarattığınız."

"Ondan yarattığım mı?" *Señor*'un sesi artık daha sakin ve daha az neşeli.

Sağ elindeki birbirine dolanmış çizgilere, hayat çizgisinin nasıl aniden çatallaştığına ve silinip gittiğine bakıyorum, onun yaşına bakıyorum ve birdenbire, korku içinde, gördüğüm şeyi kavrıyorum.

"Ne?" diye soruyor, bana yakından bakarak. "Nedir?"

Duraksıyorum. "Çok yaşayacaksınız. Gördüğüm bu. Uzun bir ömür."

Başını sallayıp gülüyor, buna memnun oluyor. Avuçlarını geriyor, sanki ilk defa çizgilerine bakıyor. "Evet, çok yaşayacağım." Bunu gururla söylüyor, *señorita*'nın kolunu kavrı-

yor, Frida beni üç kez öpüyor, adam elimi sıkıyor, Frida, Noel için yirmi dört *pinata* sipariş ediyor ve başka siparişlerin de geleceğini vaat ediyor, adamın, korkunç avuçları ceplerinde, keskin bir dönüşle gün ışığına çıkarak gidişini izliyorum.

SEÑORA ROSITA MORENO
COYOACÁN
TEMMUZ 1954

Tarihimi duvarlardan öğrendim. *Señor* Rivera'nın çalışmasını bitirmesinden birkaç yıl sonra Eğitim Bakanlığı binasının etrafında dolaştım ve o gün halkımın tarihi hakkında o ana kadar bildiğimden daha çok şey öğrendim. Yıkım dönemleri. Tarih bana böyle görünüyordu. *Señorita* beni freskleri görmeye götürdü. İç salon, üstü kemerli geçitler, iki avlu, merdiven panoları. Hepsini gördüm. Emekçiler Avlusu'nun hemen dışında, boyacıların resimlerinin önünde durdum, mor ve mavi taşarak durmaksızın bana doğru geliyor. Böyle renkler! Güney duvarına doğru ilerliyordum. Emek duvarı. Emeğin bir ritmi vardı ve hayatımda tanıdığım bu küçük insanlar burada efsane kadar büyük resmedildiler.

Bu da *Señor* Rivera'nın armağanıydı. Bizi, küçük insanları, esmer tenli insanları, Meksika'nın Kızılderililerini aldı ve bizi duvarlar kadar büyüttü.

Fiestalar Avlusu'nda, Frida bana *Yahudaların Yanışı*'nı gösterdi. İnfilak eden politikacı, rahip ve asker. Figürlerin temeli benim işlerime dayanıyordu, Frida öyle söyledi bana. Üstelik başımı kaldırdım, bunun doğru olduğunu gördüm ve gözyaşı döktüm. Yanakları aşırı renkli, çenesinde renkli bir çember bulunan, gözleri soytarı gibi olan askerin Yahudası. 1922 yılının *Semana Santa*'sı için böyle bir figür yaptığımı hatırlıyorum. *Señorita* ile *patron*'u tanımamdan uzun bir süre ön-

ce. *Señor* Rivera'nın, onca yıl önceki işimi fark etmesi, bana yeterdi.

Patron'un duvar resimlerinde, hayatlarımız bütünüyle önümüzde dalgalanıyor. Fiestalar Avlusu'nda, kapı aralıklarının tepelerinde düşecekmiş gibi duruyoruz, merdiven boşluklarından kabararak akıyoruz, o kadar çoğuz ki sanki binayı ele geçirmişiz. Hepimiz şekillerden, boyutlardan ve gölgelendirmelerden oluşuyoruz. Üstelik güzeliz.

Meksika, deniz, dağ, ova manzaraları. Çoraklık ve verimlilik. Toprağımızdan edilmemiz için kullanılan yöntemler. Toprağın bizim olacağı bir geleceğin vaadi. Bir gelecek vaadi. Tarihimizden, kaderimizden çıkan dersler, o duvarlarda.

Bir elin avcunda da, tarihi görüyoruz. Aynı vaatler ve yıkımlar. Aldatıcı değişimler. Aptallıklar. Ve bugün burada tezgâhımın arkasında otururken, yeniden, o duvarların rengine ve devinimine sürükleniyorum. Ayrıca o gün evimdeki ünlü adamı, *señorita*'yla birlikte olan adamı, *Señor* Troçki'yi bir kez daha düşünüyorum. Avcunda gördüğüm şeyleri. Ona henüz bilmediği tarihiyle ilgili ne söyleyebilirdim? Talihli bir adam olduğunu mu? Sol avcunun çizgilerini hızla yitirdiğini çünkü sonunun yaklaştığını. Bütün geleceğinin ve geçmişinin eriyip gittiğini, onların derinleştirilmiş çizgilerinin damarlarından akarak sol avucundan sağa geçtiğini, bilimin açıklayamadığı bir şeyi. Ona gizilgücünün neredeyse tükendiğini söylemeli miydim? Avcunun dolu olduğunu?

JORDI MARR
CUMHURİYETÇİ İSPANYA
3 MAYIS 1937

Haftalardır bir şey inşa ediliyordu, atmosferin elektrikli bir fırtına öncesi sıkışması durumu, artan nem, soluk alma güçlüğü. Onun yarattığı aşırı duyarlık. O yıl ilkbahar yavaş yavaş yaza dönerken Barcelona'da herkes bunu hissediyordu. Trenleri, tramvayları çalıştıran ve otobüs hizmetlerini yürüten işçiler. Bunu, bu rahatsızlığı herkes hissediyordu.

Önceki aylarda, bütün bunlar bir haber filmi gibi hız kazandı. Bağıran, zafer kazanmış yoldaşlarla dolu tramvaylar. Dik tutulan kırmızı-beyaz bayraklar. Duvarlarda kurşun delikleri, sokaklarda kum torbaları, sokağa çıkma yasakları. Sevinçli bir heyecan. Çünkü Barcelona'yı artık anarşistler kontrol ediyordu. Jordi babasının bunu görecek kadar yaşamış olmasını dilerdi.

Bu görkemli deneyi.

Katalanya'daki çoğu endüstri artık devletleştirilmişti. Hem de sorunlara, pazar ve hammadde kıtlığına, endüstriyel üretimdeki düşüşe karşın. Katalan işçiler deneylerinin soylu bir deney olduğunu, adil bir deney olduğunu, gurur duyulacak bir şey olduğunu hissediyorlardı. Başka bir varoluş biçimi.

Ama sol çatlamış, acı bir biçimde bölünmüştü. Stalin memnundu. Uzakta ise, Franco'nun uçakları havada daireler çiziyordu. Gerginleşen atmosfer, dış görünüşün altında patlamak üzere olan bir şey.

Jordi Marr, Barcelona'da bir barda tahta bir tezgâhın önünde, ayakta durup kahve içtiğini hatırlıyor. Arkasında, Amerikalılar'la İngilizler'in sesleri. Devrilen masaların tangırtısı: Herkes, iki tarafa açılır kapanır kapılardan sokağa çıkmaya çalışırken dökülüp saçılan kahvelerin kokusu. Jordi Marr onlarla birlikte itiş kakış dışarı çıkarken, bu yoldaşları merak ediyordu. Tam olarak kim olduklarını, nereden geldiklerini. Buraya nasıl ulaştıklarını.

Ve bütün bu karışıklık içinde, bir zamanlar her şeyi çalıştıran insanların artık her şeyi kontrol ettikleri bu kısa tarihsel an süresince, kim yoldaştı, kim değildi?

Hangi kişilerdi gerçekten?

Dilinde o anın gerçeğiyle birlikte kahvenin buruk tadı, kendi kendini sınayan, kendini kanıtlamaya çalışan kimdi?

Silah sesleri Telekomünikasyon Merkezi yönünden geliyordu.

Patlayan camlar aşağıdaki caddelere saçıldı.

Herkes dikkatle dinliyordu. Jordi Marr bu silah seslerini işitti, eli hemen tüfeğine uzandı. Şehrin dört bir yanında, erkekler aynı şeyi yaptılar. Doğal bir duygu, bir refleks. Çünkü silah sesleri havai fişek gösterisi gibi güzel ve kısa ömürlü bir şeyin sonunun başladığına işaret ediyordu.

Yıllar sonra, çatışmanın dışındaki insanlar iki tarafa da yıkım getiren savaşa, ideolojik savaşlara şaştılar. Çünkü yalnızca bir düşman yok muydu? General Franco, düşman o değil miydi?

Jordi Marr bu konuşmaları yapacak kadar yaşayacaktı. Sözcükler hiçbir zaman yeterli değildi. Jordi orada bulunmuşsanız anlamamanızın yolu olmadığına inanıyordu. Çünkü gelecek o zaman erişilebilecek bir uzaklıkta, uğrunda ölmeye ve savunmaya değer gibi geliyordu. Pek çok cephede savaşıyorlardı. *Savaş Franco'yla ilgiliydi ve Franco'dan daha fazlasıyla ilgi-*

liydi... Franco'nun sesinin yıllar geçtikçe daha ısrarcı olduğunu duyabiliyordu... *Stalin'le, Mussolini'yle, Hitler'le ilgiliydi... Daha sonra olanların, Faşizm'in, Stalincilik'in yükselişinin ve İkinci Dünya Savaşı'nın kostümlü provasıydı*...

Barcelona'daki o sokak çatışmasında, Jordi, POUM'la, Stalin karşıtı solla çarpıştı. Herkes Telefonica yönüne doğru koşuyordu. Genç çocuklar mevzilere kum torbaları sıkıştırıyordu. Çünkü herkesin bir mevzisi vardı ve üç gündür solun içinde kum torbalarının ve çapraz ateşin ardında bir çatışma alevlendi. Franco ise, ajanlarının başarısından memnun, solun gözü kapalı tuzağa düşmüş umarsız şaşkın bir hayvan olduğunu anlatan zafer çığlıkları atarak, sürgünde bulunduğu Tanca'dan gülüyordu.

Stalin de, ajanlarının başarısından memnun, Kremlin'deki dairesinde tek başına gülüyordu. Herhangi bir sol muhalefetin ortadan kaldırılması. Çünkü sol, diyordu, gözü kapalı tuzağa düşmüş umarsız şaşkın bir hayvan gibiydi.

Jordi kentin sınırına doğru koşmuştu. Yaralılarını sedyelerle Hotel Plaza'ya taşıyan Stalinciler'i, PCE'yi görmüştü. İki PCE albayı kaldırılıp döner kapılardan geçirilirken, elinde tüfeği bir kapı aralığında çömeldi. Nişan aldı ama ateş etmedi. Albaylardan biri başını arkaya attı ve Jordi'nin karşıdaki kapı aralığında çömelmiş gölgesini gördü. Adam sakallı ve pisti. Jordi'yi, düşmanı görünce, gözleri alev alev yandı.

Barcelona'da o Mayıs günlerinden sonra, Jordi kaçıyordu. Anarşistler, bir avuç Troçki taraftarı ve bütün POUM üyeleri, Stalin karşıtı solun desteğini alan herkes kaçıyordu. Stalin'in GPU'sundan. Franco'dan.

Barcelona artık anarşistlerin denetimi altında değildi.

Jordi yaya olarak kaçtı. Botları boynunda asılı, ayaklarında her taşa ve yarığa tutunan ip tabanlı espadriller olan *alpargata*'lar, günlerce ve gecelerce Pireneler üzerinden yürü-

yüp Fransa'ya ulaşarak, kendisinin ve daha pek çok gönüllünün İspanya'ya girdiği yolu gerisin geriye kat etti.

Fransa'dan, ayakları sargılar içinde ve kanayarak, ağır ağır Meksika'ya giden bir tekne.

JORDI MARR
MEXICO CITY
TEMMUZ 1954

1938 yılının başında Meksika'ya vardım. Meksika, İspanya İç Savaşı'ndan siyasi mültecileri memnuniyetle kabul edecek tek ülke. Troçki ve Natalia, Casa Azul'da yaşıyorlardı. O zamanlar pek çok eylemcinin yaptığı gibi ziyaretlerine gittim. Alelacele de, maiyetlerinin bir parçası oldum, korumalardan birinin gitmesinin yarattığı boşluğu doldurdum. Çünkü o zamanlar, işe yarıyordum. İspanya'da yeteneklerimi bilemiştim. İhtiyatlıydım, iyi bir düzenleyiciydim, silah kullanabiliyordum.

O sıralarda, Frida hâlâ ziyarete geliyordu, Troçki'yle Frida arasında bir şeylerin geçmiş olduğunu anladım. Havadaki titreşimden hissediliyordu bu.

Başlangıçta, Casa Azul'da geçen o zaman, Troçki'yle karısı Natalia'ya bir soluklanma gibi geldi. Benim için de, İspanya'dan sonra, çok gereksinim duyduğum bir şey. Ancak keşfettiğim şeye hazırlıklı değildim. Çevrelerindeki duvarlar, yitimin ördüğü duvar.

En küçük kız çocuğun ölümü. İstanbul'daki Büyükada'da bulundukları sırada en büyük kız çocuğun ölümü. Norveç'te bulundukları sırada en küçük oğlun ölümü. Coyoacán'da bulundukları sırada en büyük oğlun ölümü. Dostların ve yoldaşların, bir zamanlar dostları olan yoldaşların ölümü, hayatın uğradığı değişim, bunun yarattığı dehşet.

Bellek nasıl da ölülerin kemiklerinin saklandığı bir mahzene dönüşüyor.

Bu yığınla kayıptan sonra, şimdi itiraf ediyorum, nasıl da imdada yetişmeyi ummuştum. Çünkü buna hazırdım, gençtim ve bunu yapmaya, ortak gereksinimin kabul edildiğini görmeye istekliydim ve bu hiçbir zaman olmadı, o üç yıl boyunca, kendimi ne kadar vazgeçilmez kılarsam kılayım, Yaşlı Adam'dan asla gelmedi, o sıcak kucaklama, omzumda eli ve ruhumu dolduran sözler: "Sen benim için bir oğul gibisin."

Duygularım da yıllar boyunca birbirine karıştı. Frida, Yaşlı Adam'a karşı duygularımı daha da karmaşıklaştırdı. Çelişkilerimi açığa vurdu, denebilir. Aradığım neydi ki.

Ancak şimdi, burada, Meksika'da, Yaşlı Adam'ın ölümünden on dört yıl sonra, Frida'nın ölümünden birkaç gün sonra, ancak şimdi çıktığım yolculuklar açık bir anlam taşıyor, bir model oluşturuyor gibi geliyor.

Akıl, hayat labirentinde nasıl da bir model arar.

O zamanlar arayışımın beni Yaşlı Adam'dan uzaklaştırabileceğini hayal etmiş olamazdım. *Devrim'in dışında olmak, insanın ülkesinden göç etmesi demektir*. Troçki bunu bir defadan fazla dile getirmişti. *Devrim*'le, ülke dışına *göçme*'yle neyin kastedildiğini sorgulamak, o sırada imkânsız görünüyordu. Bu soruları sorma cesareti daha sonra geldi, Troçki artık cevaplamak için ortalıkta olmadığı zaman.

Yeniden önümdeki gazete kâğıdına bakıyorum. Frida gitti. Yaşlı Adam yıllar önce öldü.

Bense, katılımcıdan tanığa geçiş sürecindeyim.

RAMÓN MERCADER
MEXICO CITY
OCAK 1940

Ramón Mercader, Avenida Lopez'de dağcılık gereçleri ve silah satan bir dükkânın önünde duruyor. Arka cebinde, şarjöründe sekiz, mermi yatağında ise bir kurşun bulunan en iyisinden 45 kalibrelik bir otomatik tabanca taşıyor. Tabancanın ağırlığı kendini iyi hissetmesini sağlıyor. Ramon eğitimde ve poligonun açılmasından önce doldurması gereken iki saati var, bu yüzden de ateşli silahlara ve kramponlara bakarak, kendini şehrin bu kesiminde buluyor. Gelecek hafta Popocatepetl'de eğitime başlayacak. Başlangıçta aşağı kesimlerdeki yamaçlarda çünkü biraz formdan düştü, İspanya İç Savaşı bittiğinden beri pek dağa tırmanmamış. İspanya İç Savaşı konusunda hâlâ acı hissediyor. Ona nasıl iç savaş denebilirdi, öyle değilken. En azından, Mussolini ve Hitler'in Franco'yu silahlandırmasıyla ve dünyanın geri kalanının aylaklık etmesiyle, öyle değilken, ona nasıl bir iç mesele denebilirdi? Vatandaşlarına yardım eden tek kişi Stalin olmuştu, bunun için minnettardı. Minnettardan da öte. İnançlarına sadık kalma cesaretini gösteren tek kişi Stalin'di.

Hikâyeleri POUM'dan ve Troçki taraftarlarından işitmişti. Cumhuriyetçiler'i destekledikleri için Moskova'nın para talebinde bulunduğu, İspanyol altınlarıyla dolu mavnaların Leningrad limanında boşaltılmadan bulunduğu suçlamasını duymuştu. Sanki Yoldaş Stalin parayı ideolojik mütalaaların

üzerinde tutarmış gibi! Bu düşünülemezdi. Troçki taraftarlarının bütünüyle tükendiklerinin bir kanıtı daha, buna gerek kaldıysa tabii. Kuşkusuz bir şeyler yapılması gerekiyordu. Bunun gibi kara çalmalar Sovyetler Birliği'ni ancak zayıflatırdı. Ribbentrop'la Molotov arasındaki antlaşmanın hâlâ geçerli olmasına karşın, Hitler harekete geçti. Birliğe gereksinim vardı. Troçki ve Muhalefet'in eleştirileri Sovyetler Birliği'ni zayıflattı ve birliği yok etti.

Ramón Mercader yeni kimlik belgelerinin orada olup olmadığını kontrol etmek için gri takım elbisesinin iç cebini yokladı. Fransız-Kanadalı pasaportuyla savaş tehdidinden kaçarak, bir Belçikalı olarak seyahat ediyordu. GPU, belgeleri onun için İspanya'da, Uluslararası Tugaylar'ın içindeki ölmüş bir gönüllüden sağlamıştı. O artık işadamı, Frank Jacson'dı. Ana dilinin Fransızca olması gerekiyordu. Fransızca'sı neredeyse o kadar iyiydi yalnızca Katalanlara özgü birkaç tonlama kalmıştı. Ama burada, Mexico City'de idare edecek kadar iyiydi. Hafif aksanlı bir Fransızca ve İngilizce konuşmak amacına uygun düşüyordu. İspanyolca'sını kasıtlı olarak birkaç temel şeyle sınırlı tutmuştu.

Cebinden bir başka sigara çekti, dükkânın vitrinine bakarken dumanını ciğerlerine çekti. Sigarayı sol eliyle tuttu. Sağ kolunda Barcelona'daki çarpışma sırasında aldığı bir yaranın izi vardı. Gökyüzüne baktı. Asla saat takmazdı. Zamanı dakikası dakikasına doğru ve kesin olarak hissedebiliyordu. Bunu dağlarda, tırmanırken öğrenmişti. Güneş ortasından geçerken, gökyüzünü okumayı öğrenmiş, kol saati olmaksızın kendini sınamıştı. Yanlış yaparsa yanmakta olan bir sigarayı tenine bastırarak söndürmüştü. Ender olarak yanılırdı. Algıları aşırı derecede ayarlanmış ve bilenmişti. GPU'nun bütün doktorları da bunun farkındaydı. Dükkânın içinde silahların sergilendiği bir masaya doğru yürüdü. Gözlerini kapadı ve el-

lerini silahların üzerinde gezdirdi. Biçimlerini ve markalarını hissederek. Kendini sınayarak. Bir Remington. Bir Colt. Silahların durduğu tepsiyle kapı arasındaki mesafeyi gözleriyle hesapladı. Kendini sınayarak. Karanlıkta seçilmiş bir yolu takip edebilmesi önemliydi. Gözleri kapalı 5,50 metrelik mesafeyi düz bir çizgi boyunca yürümek. O an geldiğinde. Karmaşık nesneleri karanlıkta dokunarak tanıyabiliyordu. Onları ayırıp, tekrar birleştirebiliyordu. Meksika'nın orta kesimindeki otel odasında, zaman geçirmek için gözlerini bağlar, bir Mauser tüfeğini parçalara ayırır, üç dakika kırk altı saniyede parçaları yeniden birleştirirdi. Olağanüstü yetenekliydi. GPU doktorları ender olarak böyle bir şey görmüşlerdi. Annesi Caridad ona öyle söylemişti.

Eğitilmiş bir atletin arık, gergin bedenine sahipti. Fazlasıyla dikkatliydi, herkesi taklit edebilirdi. Çocukken bile oynadığı rollerle annesini hayretler içinde bırakırdı. Sessiz sinema oyununda, karakterin *kendisi* olurdu. *Tam olarak casusluğa ve cinayete müsaitti, GPU doktorları söylemişti.* Annesi bu halini seviyordu.

Güvenmediği yegâne tüfekler Remington'lardı. Bir daktilo şirketinin silah üretmesine nasıl güvenebilirdiniz? Böyle bir çeşitliliğe gitme, sinirlendiriyordu onu. Bir şeyi iyi yapacaksanız, uzmanlaşmanız gerekirdi. Bir daktilonun adını taşıyan silahı kullanan adamın mecalsiz ve tiksindirici bir yanı vardı. Ve Remington ona, uzakta gizli bağlantılar kuran sürgündeki Troçki'yi hatırlatıyordu. Hâlâ hayatta.

Saat neredeyse altı oldu. Kokusunu alabiliyordu. Mexico City'nin ilk özel sanat galerisi Galería de Arte Mexicano'ya yaklaşırken, içinde kaybolabileceği büyük bir kalabalık olmasını umuyor. Bu, Uluslararası Gerçeküstücü Sergisi'nin açılışı. Frida Kahlo yapıtlarını sergiliyor. Ramón onun yapıtlarını görmek istiyor.

Odadan yayılan heyecanlı bir uğultu var. Aralarından

süzülebileceği kadar insan hazır bulunuyor. İçeri girdiğinde, yüzler ona tanıdık geliyor. Onları inceleyerek belirliyor. Breton, bir bakıma karanlık, rezil bir biçimde yakışıklı. Rivera, onun yanında yuvarlak, dev gibi. Frida bir köşede, biraz yıpranmış görünüyor. Önceki yılın sonunda Rivera'dan ayrılmıştı. Boşanma daha yeni atlatılmıştı. Frida etrafını insanlar kuşatmadığında Rivera'yı inceleyip duruyordu. Frida, aslında tipi değildi. Ufak tefek, bedeni kıvrımlı, saçı ve teni açık renk kadınları tercih ederdi. Ama Frida dikkat çekiyordu. Çok süslü püslüydü. Sağ elinin her parmağındaki yüzüklerle, ona bakmamakta zorlanıyordu. Konuşurken her parmak gümüş, havayı yarıyor. Onun başından geçen heyecan verici olaylardan zevk alıyordu. Daha önce Paris'teki Mexique Sergisi'nde bir kere ona yaklaşmıştı. Küpelerine hayran olmuştu. Onu Troçki konusunda yönlendirmeye çalışmıştı. Ama Frida akıllıydı. Onu defetti. Şimdi kendisini tanıyabileceğini sanmıyordu. Çok farklı görünüyordu. Takım elbiseli saygın bir işadamı. Sinekkaydı tıraşlı.

Gerçeküstücü Sergisi'nde kalabalığın içinde ilerliyor, bir sonuca varmak üzere düşünerek. Gerçeküstücülük burjuvazinin düşüşünün bir biçimi miydi? Burjuva dünyasının anlamsızlığının son nefesi miydi? Kahlo bir gerçeküstücü müydü? Bu yüzden yapıtlarını beğendiği için suçluluk duymalı mıydı? Gerçeküstücülük. *Giysi dolabında, siz gömlek görmeyi beklerken karşınıza çıkan bir aslan.* Bunu bir keresinde okumuştu. Onu gülünçlüğüyle etkiledi.

Breton'un bir kolajının önünde duruyor. Breton'ın yazılarından ya da Troçki'ye siyasi desteğinden hoşlanmasa da, yine de bu küçük yapıtı ilgi çekici buluyor. Bir siyah-beyaz atlıkarınca atı kesme figürü, üzerine oturtulmuş altın bir kelebek, içinde cinsel organlardan fırlayan mor sümbüllerin bulunduğu kırmızı bir çömlek. Bu onu eğlendiriyor. Atlıkarınca

atı şaha kalkıyor. Kolajın dibinde, gazete puntosuyla, efsane: *Le Déclin de la société bourgeoise* [Burjuva toplumunun düşüşü] yazıyor. Bu onu gülümsetiyor.

Frida'nın yapıtı sergilenen bütün diğer yapıtlardan farklıydı. Onun bir gerçeküstücü olduğunu iddia edebilirler, diye düşünüyor ama kendini güvende hissetmesini sağlayan inanç ve alışkanlıklarını hiçbir zaman bütünüyle yitirmez. Onun Meksikalılar'a özgü gerçekliği, Avrupalı gözlere gerçeküstü geliyordu yalnızca. Meksika'ya geldikten sonra bunu iyice kavrıyor. Meksika'ya özgü gündelik gerçeküstülük: Şatafatlı kiliselerdeki afallatıcı İsalı çarmıhlar, gri bir *barrio*'da pembe duvarlar. Ölüler Günü'nde okuldan fırlayan, mezarlıklarda piknik yapmaya koşan, iskelet figürleri gibi giyinmiş çocuklar. Giysi dolabındaki aslandan çok uzak diye düşünüyor, ama aynı ölçüde gerçeküstü.

Frida. Onun yapıtlarındaki anatomik ayrıntıyı seviyor. Onun kan, kemik ve kasın insan bedeninde toplanması karşısında büyülenmesini paylaşıyor.

Galerinin bir köşesinde, annesinin duvar ressamı David Siqueiros'la konuştuğunu görüyor. Siqueiros'u İspanya'da geçirdiği dönemden tanıyor. Her ikisi de PCE taburlarına liderlik etmişlerdi. Barcelona sokaklarında anarşistlerin ve Troçki taraftarlarının gırtlaklarını kesmişlerdi. Başını çeviriyor. Onların da kendisini gördüklerinin farkına varıyor.

Annesi de Barcelona'da bir PCE taburuna liderlik etmişti. GPU çevrelerinde nişancılığıyla ünlüydü.

Daha sonra, annesi ona, "Çok ince görünüyorsun, iki yıl sonra, az kalsın seni tanımıyordum. O takım elbisenin içinde başka bir adam gibi görünüyorsun" diyecek.

Kendini daha ince hissediyor, bunu kendisi fark etti. Sanki bir paraşütün içindeymiş gibi hissediyor. Bir başkasının giysileri içinde. Ancak o kadar uzun süredir bir başkasının

giysilerini giyiyor ki artık kolayca üstüne uyuyor. Kılık değiştirmelerden, kaçış planından, kendinden kaçıştan zevk alıyor. Bir tablonun cam çerçevesinde kendi yansımasının görüntüsünü yakalıyor. Yüz ifadesini hafifçe değiştiriyor, kravatını düzeltiyor. O Frank Jacson. İşadamı. Bunu hiçbir zaman unutmaması gerekiyor. Gelecekte uzun bir zaman Frank Jacson olacağını hissediyor.

Sanatla ilgili olmasına karşın, sergi onu sıkıyor. Yalnızca annesini ve Siqueiros'u görmek için orada. Ve bir de Frida Kahlo'yu.

Ortalıkta dolaşıyor. Bakıyor. İmgelerin ve olayların bitişikliği. Gerçeklik ve imgelem. Bilinç ve bilinçaltı. Bunların hepsine uzaktan dikkatle bakıyor. Marksist bakış açısından. Breton'u okudu, bilinçdışı harekete yaptığı vurguyu biliyor. Erotik olan. Kadın... Duruyor. Büyük bir tuval onu durduruyor, daha fazla düşünceyi ya da hareketi engelliyor. İki kadını, aslında tek bir kadını betimleyen bir yağlıboya tablo yolunu kesti. Sanatçının bu denli büyük bir kendi portresini hiç görmemişti: *İki Frida.* Hiç bunun gibi bir şey görmemişti.

Orada fazla büyük takım elbisesi içinde durarak, birdenbire tablonun karşısında savunmasız kaldığını hissediyor.

İki Frida. Bir *trompe-l'oeil* [Gözaldatışı] gibi onu izliyor. Gözler, garip köşelerden, garip bir biçimde ışıl ışıl parlıyor gibi görünüyor. Tabloya her köşeden yaklaşıyor. Ona doğru bir adım atıyor, sonra da yine geri çekiliyor. Tabloyla karşı karşıya kalıyor. İşaretlerini inceleyerek, ona yakından bakıyor. Tablo duygularını harekete geçiriyor.

Eş. *Doppelganger* [Ruh ikizi]. Gölge. Her zaman bakışımsız olan benliğin aynasal görüntüsü. Frida insan bedeninin bakışımsızlığını yakalıyor. Bir göz birazcık uzatılmış, burnun sol tarafının yüzeyi sağ tarafının yüzeyinden biraz farklı. Buna hayranlık duyuyor.

Bir hafta boyunca her gün yeniden sergiye geliyor. Bu tablonun önünde durmak için. Galerideki görevli geniş takım elbisesi içindeki işadamını fark ediyor. Sivri burnu, kemik çerçeveli gözlüğün ardındaki iri gözleri fark ediyor. Dördüncü ziyarette işadamına doğru ilerliyor. "*Señor*, bu tabloyu neden bu kadar beğeniyorsunuz?"

"Çünkü açık bir anlamı var."

Galeri görevlisi başını iki yana sallıyor. Onun için bu sergideki hiçbir şeyin açık bir anlamı yok.

Tabloda, iki Frida birbirlerinin ellerini sımsıkı kavramış bir bankta yan yana oturuyorlar. Farklı giysiler giymişler. Sağdaki Frida'nın üzerinde bir Tehuana kostümü var. Soldaki Frida dantel yakası ve manşetleri olan, Victoria dönemine özgü dik yakalı bir elbise giyiyor. Her ikisi de bacakları açık oturuyor. Eksiksiz bir biçimde çizilen insan kalpleri giysilerinin üzerinde rozet gibi tutturulmuş. Kalpler aralarında kurdele gibi bir şerit oluşturan kanallarla birbirine bağlanıyor. Victoria dönemine ait olan Frida ağır ağır kan akıtan bir damarın etrafında bir doktorun mengenesini tutuyor.

Kan. Ramón Mercader kendinden geçiyor. Kahlo'da hoşuna giden bir başka şey de bu. O, kandan sakınmıyor.

Ramón insan bedeniyle ilgileniyor. Kahlo'nun kendi bedenini incelenmek üzere sunduğu biçimde. Yüz çizgileriyle ve damarları bağlamak için kullanılan tellerle ilgileniyor. Bir darbenin yüz çizgileri ve bu teller üzerindeki etkisi. Birdenbire Barcelona'da öldürdüğü Troçki taraftarının yüzünü hatırlıyor. Ona nasıl dostça davranmış, onu yemeğe çıkarmıştı. Adamı limana sürüklemiş, konteyner gemilerinin ardında boğazını kesmişti. Yemek borusunu gösteren derin yarayı incelemişti. Kalbin son kez pompalamasına ve son nefese tanık olmuştu. Kanın pıhtılaşmaya başladığını görmüştü. Kollarla bacakların katılaştığını.

Dağlara tırmanırken dikkati, yalnızca soluk alışında, yalnızca teninin altında hareket eden kaslar üzerinde yoğunlaşıyordu, teninin altındaki düğümlenme ve mavileşme üzerinde. Önce bir eli, bir bacağı, sonra da öteki. Hepsi arık, sıkı ve hazır. İnsan bedeni bir mucizeydi.

İnsan bedeni üzerindeki farklı etkilerle ilgileniyordu. Mexico City'nin irtifası, sözgelimi, gelişinin ilk haftasında dizlerinin arkasındaki kasılmalar, göğsünün üzerindeki ağırlık, kalbiyle akciğerlerine yüklenen fazladan iş.

Frida Kahlo'nun tablolarında her zaman anatomik bir kesinlikle ve kalple akciğerlere yüklenen fazladan işin etkisiyle karşılaşıyordu. Duygusal ya da fiziksel çalışma. Bunu hissedildiği gibi gösteriyordu. Hayat zorla içeri doğru ilerlerken, kalbin, akciğerlerin, iç organların acılı çabaları.

Frida'nın bir kafatasını çözümlemesini çok isterdi. Küçük yaştan beri kafataslarıyla ilgilenmişti. Barcelona yakınlarındaki açık alanlarda kurumuş ve donuk hayvan kafataslarını gözlemlemişti. Ayrıca berelenme ve çürüklerle de ilgileniyordu. Bir kafatasının çatlaması ne kadar kolay olabilir. Bir dağcı bastonu *piolet*'nin altındaki buz kalıbı gibi. *Piolet*'yi kullanma konusunda yetenekliydi. Bir buz kalıbını yüksek irtifada tek darbeyle çatlatabilirdi.

Sergiyi ikinci kez ziyaret ettiğinde, Victoria Dönemi giysisi içindeki Frida'nın bedeninde sergilenen kalbin enine kesitli olduğunu fark ediyor. Tehuana Frida'nın elinde Diego Rivera'nın çocukluk resmini taşıyan küçük bir madalyon tuttuğunu fark ediyor. Madalyon, kapalı ve girift bir biçimde kan pompalayan, bütünüyle kırmızı bir kalple birleşerek, kolunun etrafında, giysisinin arasında, köprücük kemiği boyunca dolanan bir damarla birleşiyor. Damar boynu kuşatmak ve Victoria Dönemi giysisi içindeki Frida'nın sergilenen kalbine varmak üzere karışık bir arka plan boyunca dolanıyor. Daha

soluk benizli olan Victoria Dönemi'ne ait Frida'nın, koparılmış, kanla lekelenmiş bir niteliği var. Kalp giysilerini parçalıyor, şahdamarı gücünü zorlamasıyla soluklaşıyor. Bir göğsün, yüzünden biraz daha esmer olan bir kısmı gözler önüne seriliyor.

Ramón Mercader tablonun önünde her duruşunda, başka bir şey fark ediyor. Tablonun ikiliğini ve açığa vurulmasını.

Sergiyi ilk ziyaretinden sonra, galeriden aniden ayrılıp uzaklaşıyor. Palacio de Bellas Artes'i geçip Lazaro Cardenas boyunca yürüyor. Başını kaldırıp Palacio'nun, güneş ışığında gök mavisi ve altın sarısı, kubbesine bakıyor. Sola, 15 de Mayo'ya kıvrılıyor. Sarı *taquerías*'ın ve elinde teneke bir çanak tutan, zincirlenmiş bir maymunun eşliğinde bir orgu sapından tutup çeviren bir adamın önünden geçiyor. Mavi çinili bir binaya geliyor. Mavi-beyaz çinili iki kat. Bina parlıyor. Karşısında duruyor, paketinden çekip bir sigara çıkarıyor ve onu yakmak için eğiliyor, bunu yaparken sağına soluna bakıyor. Acele etmiyor. Cadde boyunca, gevşek bacaklarla, kaygısız yürüyor. Tunç kenarlı kapıların hemen önünde duruyor, küçük pencerelerde dantel perdeler. Çinilerin elde yontulduğunu, pürüzlü olduğunu, her bir desenin benzer olduğunu ancak tamamen aynı olmadığını fark ediyor. Mavi-beyaz zambak desenleri, mavi-beyaz daireler, mavi-beyaz kareler. Bu, gözde kafelerinden biri. Ağır kapıları itip içeri geçiyor. Müşteriler kırmızı deri bölmelerde oturuyor. Pembe önlüklü soluk pembe üniformalar giyen, başlarına taçlar takan kadın garsonlar bölmelerin arasında gidip geliyorlar. Güneş perdelerin arasından içeri süzülüyor.

Uzun kahverengi saçlı, uzun boylu, güzel, heykel gibi bir kadının, esmer ufak tefek bir adamla sohbete daldığı bir bölmeye doğru ilerliyor. Mercader onların yanı başındaki bölmeye oturuyor. *Café solo*'sunu ve bir bardak suyunu ısmarladık-

tan sonra, çifte dönüp ateş istiyor. Kibriti uzatırken annesinin gözlerine bakıyor. Yeşil gözleri alev alev. Yanındaki adam Mercader'i sohbete dahil ediyor. Gerçeküstücü Sergi'den söz ediyorlar. Mercader, Kahlo'nun yapıtlarına büyük bir hayranlık duyuyor. Annesi Caridad, Kahlo'nun uzağı göremeyen bir gerçekliğin resmini yapan bireyci bir burjuva olduğunu düşünüyor.

Esmer adam, Siqueiros, Kahlo'nun tekniğini övüyor, ancak ele aldığı konuyu esefle karşılıyor, hatta daha da esefle karşılanacak eş seçimini bile, artık eski kocası. "İyi ki o Rivera'dan kurtuldu" diyor. "O *chingado* olmaksızın resmi gelişir." Siqueiros bunu öfkeyle tıslar gibi söylüyor. Mercader kendi kendine gülümsüyor. Siqueiros'un sesinde belli bir kıskançlık sezerek. Kendi kendine düşünüyor: Sanatçıların sorunu işte bu. Komünist sanatçıların bile. Her zaman belli bir nesnellikten yoksun oluyorlar. Sonunda tanışlar gibi davranarak masalarını birleştiriyor.

Utka Operasyonu, diyor Siqueiros. Zamanı geldi.

Beş ay sonra, bir akşam, Mercader kendini, çoğu Jaliscolu madenciler ve Komünist Parti üyeleri olan on sekiz adamla kuşatılmış olarak, tam bir polis üniforması içinde Coyoacán'daki Avenida Viena'da yürürken bulur. Mayıs saldırısının gecesi garip bir biçimde bulutludur. Ay yoktur. Üniforma yeni ve resmidir. Siqueiros biraz önünde uzun adımlarla yürüyor. Villanın dışında, tetikte olan tek bir polis vardır. Diğer polisler iki sokak ötede, GPU işçilerinin verdiği, bazı kadınların, erkekleri kolayca ayartıp görevlerinin başından uzaklaştırdığı bir partideydiler. Mercader evin çevresi boyunca uzanan alarm telini kesiyor. Siqueiros polis rozetini bir an için göstererek görevdeki uykulu nöbetçiye kapıyı açmasını emrediyor. Nöbetçinin hakkından kolayca gelerek, hep birlikte

içeri kayıveriyorlar. Adamlar yerlerini alıyorlar. Mercader bahçenin korumaların yatıp uyuduğu diğer tarafına koşuyor ve barikat kurarak kapılarını kapatıyor. Birkaç kez *Almazán por Presidente* diye bağırıyor. Avlunun karşı tarafına makineli tüfekle kurşun yağdırarak orada duruyor. Siqueiros bağırarak emirler veriyor. Makineli tüfek ateşi sıçrıyor ve parlıyor. İçeride, Troçki ile Natalia bir odada, torunları bir başka odada, yataklarının ardında çömelerek yere yatıyorlar. Alberto adında bir adam kapılarının önünde durup yatak odalarına, şiltelere ateş ediyor. Öyle karanlık ki, kimse bir şey göremiyor. Sonra çabucak bitiyor. Sessizlik çöküyor. Birkaç madenci duvarın üzerinden atlıyor, bunu yaparken polis üniformalarını yırtıyorlar. Arkalarında mavi kumaş parçaları bırakarak. Diğerleri geri dönüp koşarak ön kapıdan çıkıyorlar. Ani alevlerin, dumanın, karışıklığın olduğu, seçim sloganlarının atıldığı yerde şimdi yalnız sessizlik ve torunun büyükannesiyle büyükbabası için belli belirsiz iniltisi var.

Troçki ve Natalia, daha sonra, ne kadar talihli olduklarına hayret edecekler. Üçünün saldırıdan sağ kurtulmuş olması inanılmaz. Yataklarının üzerindeki duvarlarda büyük delikler açılıyor. Şiltelere kurşun yağdırılıyor. Torun yaralanan tek kişi, kurşunun ayağını sıyırıp geçtiği yerde bir yara izi. Hayattalar.

Bütün bunlar Troçki'ye enerji veriyor. Tabancasıyla bahçeye koşuyor, siluetlere ateş ederek. Hayatta kalmayla salgılanan adrenalin onu kendinden geçiriyor. Otuz dakika sonra telefon çalıyor. Troçki açıyor. Troçki'nin sesini duyduğunda Siqueiros, hattın diğer ucunda, inanamayarak başını iki yana sallıyor. Yaşlı Adam saldırıdan nasıl sağ kurtulmuş olabilir? Çaresizce etrafına bakınarak gözleriyle Mercader'i ve annesini arıyor. Tek kelime etmiyor. Sevinçten uçan, alay eden Troçki'yi dinliyor. Troçki'nin sözünü cümlenin ortasında ke-

serek ahizeyi yuvasına oturtuyor. Mercader'le annesine dönüyor. "*Chingado* hâlâ hayatta!'

Caridad, Mercader'e bakıyor. "Bunun ne anlama geldiğini biliyorsun" diyor, başını oğuldan yana eğerek. "Sen anlat ona." Siqueiros başını ellerinin arasına alıyor. Tiksintiyle dolu, kendisine, hepsine, başarısızlıklarına karşı. Moskova buna ne anlam verecek acaba diye düşünüyor.

"Yarın konuşuruz" diyor Caridad oğluna. "Git de biraz dinlen."

Ertesi gün, Caridad Mercader uzun bacaklarını yataktan çıkararak sallıyor ve bir gece önceki başarısızlığı düşünerek, kendini olağanüstü keyifli hissediyor. Patrondan, *Khozyain*'den, Moskova'daki tepkiden korkmuyor. Kendini kusursuz hissediyor. Siqueiros bununla uğraşmak zorunda kalacak. Şu anda mutlu çünkü bir sonraki sefer başarısızlığa uğrayamazlar, çünkü bir sonraki sefer denetim onda. O bir strateji uzmanı ve eylem kadını. Yalnızca oğlunun katılımını gerektiren basit bir operasyonu yönetecek. Siqueiros'un tablolarından biri gibi görkemli bir plan olmayacak bu, öyle beceriksizce de uygulanmayacak. Ayrıntılara dikkat, daha küçük bir tablo, daha nazik fırça darbeleri gerekecek. Başarısızlığa uğrayamaz. Uzun kahverengi saçını otel odasındaki hafifçe eğilmiş aynada parlayana kadar tarıyor. Turuncu perdeleri açıyor. Güzel bir gün. Gelecek sefer, başarısızlığa uğramayacaklar.

Avenida Madero boyunca yürüyüp, oğluyla buluşmak üzere Isabella Catolica'ya girerken, bütün hayatının nasıl bu anın etrafında belirginleştiğini düşünüyor. Katlandığı her şey, oğlunu yapması için eğittiği her şey. Oğlu bir kahraman olacak. Kendisi bir kahramanın annesi olacak. Şimdiden, yakasında Lenin Şeref Madalyaları'nı görüyor. Bu, ihtirasın ve özlemin tatmini olacak. Stalin, Caridad'ın kendisinden ne

yaratmış olduğunu görür. Oğlunun ne kadar muhteşem olduğunu görür. Anayurda ne kadar iyi hizmet ettiklerini. Ödülleri bu olur.

Caridad caddeden aşağıya inerken erkekler ıslık çalıyor. Çaba göstermeksizin atletik ve kedi gibi. Hâlâ görece genç bir kadın. Kırklı yaşlarının sonlarında. Hâlâ ince ve boylu boslu. En az on yaş genç sanıyorlar onu. Hotel Reina'nın lobisinde, kırmızı deri bir koltuğa oturmuş, La Reina Isabella'nın kocaman portresine ve kahverengi deriden yapılmış bir armaya gözlerini dikmiş oğlunu bekliyor. Portrenin yanında bir Kanada geyiği başı, âdeta canlıymış gibi görünmesini sağlayan bir enerjiyle duvardan dışarı fırlıyor. Başını kaldırıp üstündeki birinci katın camdan çinilerine sabit gözlerle bakıyor. Zeminin üzerinde hareket eden gölgeleri görebiliyor.

Seçimler için Meksika'da bulunan bir grup Amerikalı gazeteci, boyunlarında fotoğraf makineleri ve basına verilen izin belgeleriyle, gürültülü bir biçimde merdivenlerden iniyor. Caridad onların önceki gece Troçki'nin villasına yöneltilen saldırıyı tartıştıklarını duyabiliyor.

Oğlu onlardan sonra merdivenlerden aşağıya iniyor, ezik bir görünümü var. İyi uyuyamadığını görebiliyor. Birbirlerinin ellerini sıkıca kavrıyorlar, kapıdaki görevliyi başlarıyla selamlayarak *Buenos dias* diyorlar ve otelden çıkıyorlar. Bir blok ileride sola dönüp, Republica Uruguay'daki büyük gürültülü bir yer olan Café Bianca'ya giriyorlar.

Oğlu *huevos de la revolución mexicana* ısmarlıyor. Caridad, *café con leche* ısmarlıyor. O bir sonraki evrenin ve daha da önemlisi bir sonraki evrede kendi rollerinin, onun rolünün ana hatlarını çizerken oğlu dinliyor. Mercader'in benzi atıyor. Çiğnemekten vazgeçiyor. Tabağını itiyor. İştahı kaçıyor. Bir buz kalıbını tek bir hareketle çatlatan bir *piolet* geliyor gözünün önüne. Onun yerine bir insan kafatası koyuyor.

Zihninde onu bölünmüş olarak görüyor, baş boyunca muntazam olmayan bir yarık. Süratli kolay bir hareket. Beynin içindekilerin yere aktığını görüyor. Hiçbir şey hissetmiyor. Basit tek bir eylem, kafaya bir darbe. Annesi, suskunluğu karşısında endişeli, ona bakıyor.

"Kuşkusuz" diyor, tabağındaki yumurtalara hor görüyle bakarak. "Yapılması gerek."

Uzanmak için otel odasına dönüyor. Önceki geceki saldırıdan sonra iyi uyuyamadı. Bundan sonra ne olacağını ve rolünün ne olacağını merak ediyor, bir rolü olacaksa eğer. La Reina'da çift kişilik kocaman bir odası var. Somon rengi ve yeşil duvarlar. Altın sarısı perdeler. Dövme demirden bir balkon ve açılmayan iki kanatlı, kapı biçiminde pencereler çünkü balkon güvenli değil. Oda boğucu. Banyo konusunda iki kez şikâyette bulunmuştu. Su lavabodan yere damlıyor. Otel bir labirent, çılgın, hiçbir şey asıl işlevini yerine getirmiyor. Ama o bu mekânın yok olup giden ihtişamını seviyor. Bu onu eğlendiriyor. Bütün kırık avizeler ve tozlu merdiven boşlukları. Kendini yatağa atıp sigara içmeye koyuluyor. Kendini tükenmiş hissediyor. Dinlenmeye gereksinim duyuyor. Annesinin kendisi için kurduğu düşleri düşünüyor. Yeteneklerinden hiç kuşkusu yok ama sonunda banyoya gitmek için kalktığında, hafif sepya tonundaki aynada kendini görüyor, yüzü yeşil gibi görünüyor ve kendini iyi hissetmiyor. *İki Frida*'nın imgeleri zihninde dönüyor. İki figür. Aynı dolaşım düzeni. İki benlik. Bölünme. Bölünme içindeki birlik. Yeniden uzanıp, ihtiyatlı bir uykuya dalarak kendini rahatlatıyor.

Uyandığında, kafasında cevaplanması gereken bir soru var: Troçki hakkında gerçekten ne düşünüyor? Bunu kendisi için aydınlatmak istedi. Adamla birkaç kez karşılaşması Troç-

ki'nin en aşırı derecede bir egoist olduğu yolundaki kuşkularını doğrulamıştı. Devrimci hareketin onsuz daha iyi koşullarda olacağını.

Son altı aydır, Mercader, Troçki'nin sekreterlerinden biri olan Sylvia'ya, patronuna yaklaşmak niyetiyle, kur yapıyordu. Şimdiye kadar başarılı olmuştu. Bunu bilgi toplama olarak görmüştü. Artık farklı bir şeydi. Sylvia ona hikâyeler anlatıyordu. Yaşlı Adam'ın ona nasıl daktiloyla bir şeyler yazdırdığını ve sayfa kenarlarından biri, görece önemsiz bir şeyin, yalnızca dosyalanacak bir şeyin, evdeki bir toplantının tutanaklarının sayfası birazcık çarpık diye yeniden yazdırdığını. Yeni dikte makinesi kartuşu zamanında teslim edilmediğinde nasıl köpürüp tepindiğini. Önemsiz şeyler için nasıl sigortası atmış gibi göründüğünü.

O ikisi, Troçki ile karısı Natalia arasında, Natalia'ya karşı daha dikkatliydi. Troçki kendi ihtişamıyla o denli doluydu, yörüngesine girenler üzerindeki etkisinden o denli emindi ki, bu sağduyusunu sakatlıyordu. Bu onun zaafı, yararlanılacak zaafıydı. Ama Natalia bir izleyici topluluğundan kolayca etkilenmezdi. İnsanları kazanıp onlara Düşünce'yi benimsetmekle ilgilenmiyordu. Bir şey yapmıyor, söylenenleri dinliyor, minik güçlü elleriyle çay ikram ediyor, düşünüp taşınarak ve ferasetli bir biçimde konuşuyordu. Hiçbir şeyi kaçırmıyordu. Kendinizi rahat hissetmenizi sağlıyor, kendinizi ortaya çıkarmanızı bekliyordu.

Sylvie ona böyle söylemişti.

SEÑORA ROSITA MORENO
COYOACÁN
PASKALYA, MART 1940

Bütün Meksika'nın en iyi Yahuda yapımcısı, Rosita Moreno, kulübesine döndüğünde, kaşlarını çatıp oturuyor. Eserinden hoşnut değil. *Señorita*'nın ünlü arkadaşının artık *señorita*'yla ve *patron*'la sıkı fıkı olmadığını bilmesine karşın, adamın Yahuda figürünü yapmak istememişti. Bunu ona Alberto söyledi. Ama o gerçekten o türden bir düşman mıydı, bu Troçki? Yahuda figürleri olarak yarattığı ve Yahuda adını alan ahlaksız yargıçlar, polisler ve diğerlerinin hepsi kadar kötü müydü? Bu noktada Alberto'ya güvenmiyordu ama Alberto, yaparsa Parti'nin kendisine çok para vereceğini, hem *Madonna Santa* adına, paraya ihtiyaçları olduğunu söyleyerek, onu figürü yapmaya zorlamıştı.

Sonuç olarak da belleğinden çalışmıştı. Zaman zaman onu görmüştü. Ona siyah bir takım elbise, beyaz gömlek giydirip, kırmızı bir kravat taktırmıştı. Gözlüğün ardında mavi gözler. Keçi sakalı. Büyük bir görevdi. Figürü avuç içleri ters çevrilmiş olarak, yüzüne bir şaşkınlık ifadesi yerleştirerek yaptı. Alberto çok memnun olmuştu. Figürü altı adam omuzlarında taşımış, bir kamyona yüklemiş, Mexico City'deki *zócalo*'ya götürmüşlerdi. Teller o kadar sıkı paketlenmişti ki patladığı zaman hiçbir iz bırakmayacağını biliyordu. Tam da Parti'nin, Alberto aracılığıyla, rica ettiği gibi.

Alberto'su Troçki'den nefret ediyordu. Jalisco'daki ma-

denlerde çalışmaya gittiğinden beri, oradaki sendikaya katılmış, Komünistler'le temas kurmuştu. Artık kendisine Komünist diyordu. Artık Yoldaş Stalin'e tapıyor, Troçki'den nefret ediyordu.

Parti'ye katılmasından kısa bir süre sonra, Rosita onu adamakıllı sorguya çekti. Dürtülerini sorguladı. Alberto da "Sana bir şey göstermek istiyorum" diyerek, onu Mexico City'ye sürüklemişti. Onu Eğitim Bakanlığı binasına götürmüştü. Elinden tuttu ve doğruca Emek Avlusu'ndaki doğu duvarına yürüdüler. Maden işçilerinin fresklerinin önünde durdular. Frida'yla birlikte ilk ziyareti sırasında bu resimlerin önünde uzun süre durmamıştı. O zaman dikkatini cezbeden boyacılardı. Ancak şimdi *Madene Giriş*'e ve *Madenden Çıkış*'a yakından baktı. Resimlerin önünde durdular. Birinci freskte, madenciler omuzlarında kazma kürekler, başları önde, ışıktan karanlığa doğru inmeye başlıyorlar. Onlara kılavuzluk eden kişi açılan bir deliği aydınlatan bir fener taşıyor. Her bir kişi yalnız. Çukur bir meçhul. İkinci freskte, madenden yukarı çıkmış, beyazlar içindeki esmer tenli bir adam, bir kürsüde duruyor. Kollarını iyice açmış. Ayakları sanki bağlanmış gibi birbirine bitişik. Madenin açık tenli, üniforma giymiş bir görevlisi -silahlar için, değerli eşyalar için, çalınmış bir şey için- üzerini arıyor. Madencinin bu duruşunda bir teslimiyet var. Kollarını iyice açan madencinin altında, tırmanarak çukurdan çıkan bir başka madenci ve bununla beraber onun arkasındaki tahta merdivende bir adam daha var. Işığa ulaşırken adamın yüzünde acılı bir ifade var. Işık kurtuluştur ama neden? Neye doğru? Çıkış ve iniş. Alberto yüzünü ona çevirdi. "Bu madendir. Senden uzakta olduğum zaman hayattır. İşte bu yüzden Komünist'im."

Rosita, freskin önünde geçirdiği bu dakikalarda, başını kaldırıp Alberto'nun kendisinden uzaktayken sürdüğü karan-

lık hayata bakarak, bütün bunların, suskunluklarının, içki içmesinin, politika tutkusunun anlaşılabilir olduğunu hissetti. Bütün bunlar burada kapsanıyordu. *Patron*'un hüzünlü fresklerinde.

Kuzey duvarındaki merdiven boşluğuna yürümüş, *Devrimcinin Defin Töreni*'nin önünde durmuşlardı. Alberto direklerin etrafına sarılan kırmızı bayrakları gösterdi. Cennetin yerlisi melekleri, defin törenini kuşatan karanlığı. Rosita o sırada bir an için geleceği görmüş, kafasında biçimlenen imgeyi durdurmaya çalışmıştı. "Senin sonun bu değil' dedi Rosita. Ama Alberto'nun yüzünü al bastı. Suskundu. Kendini resimdeki başları *separelerle* [parlak renkli yün battaniye ya da şal] örtülü, yüzleri saklı, gözyaşı döken kadınlardan biri olarak gördü.

Alberto'yla hiçbir zaman tartışamazdı çünkü savlardan yoksundu. Ona Meksika'da on ömür sürecek kadar kan döküldüğünü görmüş olduklarını anlatmaya çalıştı. 1910 Devrimi'nde bir milyon insanın öldürüldüğünü örneğin. Bir başka devrim istemiyordu. Ama Komünistler Alberto'ya okuma öğretmişlerdi. Eğitimli bir adam oluyordu. "Eğitimli bir sarhoş" diye düzeltirdi onu. Onlara hayatını borçlu olduğunu hissediyordu. İlk karşılaştıklarında dindar bir adamdı, inançlı biri, Rosita gibi. Artık bir tanrıtanımazdı. Rosita bu beklenmedik büyük değişikliği başka durumlarda da gözlemişti. Alberto'nun arkadaşlarında. Çünkü o dikkatliydi, zekiydi, insanları anlıyordu, hayatlarını yüzlerinden ve avuç içlerinden okuyordu. Ve şunu anladı: Büyük bir tutku, bir başka büyük tutkuya aktarılabilir. Bir şeye bağlılık karşıtına dönüşebilir. Alberto'da da böyle oldu.

Zaman zaman gençliğinin sofu Alberto'sunu özlüyordu. baş örtüsü Mantilla'yı başına nasıl da sevecenlikle takmıştı. Pazarları nasıl da birlikte kol kola, Aşai Rabbani ayinine gi-

derlerdi. Daha sonra, kilisede daireler çizerek dolaşır, alınlarına ve dudaklarına haç işaretleri yapar, başlarını eğerek, kutsal suya batırılmış bir parmakla kendilerini kutsarlardı. Kendileri için, aileleri için, ülkeleri için ve birlikte geçecek hayatları için nasıl da Tanrı'ya dua etmişlerdi. Ama o zaman yitip gitmiş, Alberto kendisinden uzaklaşıp, maden ocaklarına gitmişti ki bu da zorunluluktandı, biliyordu. Birkaç haftada bir para gönderiyordu. Her geri dönüşünde de farklıydı. Kendisiyse Coyoacán'da meyve tezgâhı, Yahuda figürleri ve çocuklarla, her zaman çocuklarla kalmaya devam etti.

Señora Rosita, Frida'yı birkaç aydır görmemişti. Frida bir sergi için Kuzey Amerika'ya, sonra da Paris'e gitmişti. *Patron* da uzaktaydı. En son Frida, Rosita'nın en küçük çocuğu Inocencio'nun cenaze törenine katıldığında görüşmüşlerdi. O son bebek olacaktı, Rosita bundan emindi. *Señorita* barakaya uzun boylu, siyah kıvırcık saçlı, çok yakışıklı bir adamla gelmişti. Oturup, *vegetales con mole* yemişlerdi. *Quesadillas con pollo*. Barakanın kapı aralığı renkli kâğıttan, minicik, kelebek şeklinde kesme figürlerle süslendi. *Señora* Rosita ölmüş çocuğunu, başında altın sarısı kâğıttan bir taçla, her zamanki yerine oturtmuştu. Diğer çocukları çocuğa karpuz şeklinde birkaç şekerleme sunmuşlardı. Frida'nın uzun boylu ahbabı, yakışıklı genç adam, pek konuşmadı, masada böyle bir şeylere yaslanarak dik tutulan ölü çocuğu görmekten çok rahatsızdı sanki. Frida, böyle şeylere alışıktı, tabii. Omzundaki pembe *rebozo*'yu düzelterek, "Inocencio" diye hitap etti çocuğa. "Biraz meyve nasıl olur?" Kâseyi, çocuğun önüne yerleştirilmek üzere, masanın üstüne uzattı.

Rosita'nın diğer çocukları, çocukla konuşuyor, ona şarkı söylüyor, gri kollarını kaldırıyor, onunla oynuyorlardı. Ölü Inocencio'nun başının üstünde, kerpiç duvarlara raptiyelerle

tutturulmuş, Dolorosa'nın küçük teneke bir resmi vardı. Rosita adamın resme baktığını gördü. "*Si*" dedi, ağzı *mole* dolu, "anne her zaman yitirdiği oğul için ağlar." Daha sonra, Frida ölü Inocencio'nun ellerine bir buket kadife çiçeği yerleştirdi. Frida portakal rengi çiçekleri çocuğun donmuş parmaklarına tutturdu. Adam başını çevirdi.

Frida adama *angelitos*, ölü çocuklar için söylendiği gibi, küçük melekler hakkında açıklamalarda bulundu. Nasıl da günahtan arınmışlardı çünkü çok küçüktüler. Ölüm, bu nedenle, *angelitos*'un cennete giden kesinleşmiş hızlı yollarının bir kutlamasıydı. Ölüme ilişkin portreler geleneği vardı, dedi, sömürge döneminde başlamış olan. Varsıllar çocuklarının resmini yapması için birisini işe alırlardı. Bugünlerde fotoğrafçılara iş veriyorlar. Ama Frida ölmüş çocuğun resmini yapmak istedi. Rosita'nın evindeki yemeğin ortasında taslak defterini çıkarmış, diğer çocuklardan biri bebeğin saçını tararken, hızla taslaklar çizmişti. Daha sonra çocuğu gözleri yarı açık, ayakları çıplak ve kadife çiçekleri göğsünde alev alev yanarken resmetti.

Çocuklar davul çalar gibi ritmik hareketlerle güveçlere vurdular. Elinde gitarıyla bir komşu geldi. Birisi ölmüş çocuk için şarkı söyledi. Herkes el çırptı. Daha sonra, çok daha sonra, herkesin gitmesinin ardından, *Señora* Rosita, gözyaşları tenekenin üzerinde boyanmış beyaz damlalar gibi, Dolorosa gibi ağladı. Inocencio'nun Tanrı'ya giden güzel yolu onu mutlu kılıyordu. Çocuk özel bir cennete gitmeye nasıl da yazgılıydı. Ama Rosita son bebeğini özleyecekti. Sonuncusu. Bundan emindi. Ve diğer çocuklarını esirgemesi, onlara iyi ömürler, kendisininkinden çok farklı ömürler vermesi için Tanrısı'na dua etti.

COYOACÁN
PASKALYA, MART 1940

Lev Davidoviç uzun zamandır Sibiryalı gardiyanının adıyla tanınıyordu. Yirmi üç yaşındayken sahte pasaportuna alelacele yazılan adla. O ilk sürgünden kaçtığı sırada kendisine verilen addı bu: *Troçki*. Neredeyse kırk yıldır bu ad onun olmuştu. Bugünlerde maiyeti ondan Yaşlı Adam diye söz ediyordu, biliyordu. Lenin'e de Yaşlı Adam derlerdi. Bu Troçki'yi memnun ediyordu, bu süreklilik.

Tarihin, onu Sibiryalı gardiyanın adına kelepçelediği, Meksika'da, Avenida Viena'da, Casa Azul'dan bir blok ötede bulunan evin avlusunda, sürgünün güneş ışığında oturan Troçki, koltuğunda arkasına yaslanarak, gözlerini kapadı.

Duvarların ardında, Yahuda figürlerinin sokaklarda patlamasını ve inançlı insanları çağıran kilise çanlarını duyabiliyordu. Gözlerini açıp bahçenin dört bir yanına baktı.

Bu bahçedeki çiçek açan kaktüslerin kendini nasıl da o diğer bahçeye, o diğer eve, o diğer zamanın anılarına döndürdüğünü düşündü.

"*Piochita.*" Troçki'nin karısı Natalia bitişik odadan kahkahalar, İngilizce ve İspanyolca mırıldanmalar duyuyor, her iki dili de anlamıyor. Casa Azul'da yaşamaya başlamalarından bu yana birkaç ay geçmiş. Çoğu gün, Frida ve Diego ziyarete geliyor. Bugün Natalia olgun narlarla dolu bir kâseyle odaya girdiğinde Frida'nın sigara içtiğini ve yarı kapalı gözlerini Lev

Davidoviç'e diktiğini görüyor. Frida halka halka duman üflüyor, kadınların sigara içmesine şiddetle karşı çıkan Lev Davidoviç'e takılıyor. Frida sakat bacağını altına almış, sağlıklı bacağını sallayarak, koyu yeşil kanepenin ucunda oturuyor. "Hadi, Yaşlı Adam, durdur beni!" Frida, Troçki'nin yüzüne yoğun duman halkaları üflemeyi sürdürüyor, Natalia, Troçki'nin saçının ve sakalının mavi-beyaz bir çerçeve içine girdiğini, dumanı elleriyle uzaklaştırarak ve genç kadına çıkışarak, şiddetli bir biçimde güldüğünü görüyor. Konuşma tarzı yumuşak. Frida'nın garip boğuk kahkahası bir an için Natalia'yı bile gülümsetiyor ama Natalia kendini tutuyor. Meyve kâsesini önüne bırakırken, "Özür dilerim" diyor kocasına, "konuğun olduğunu bilmiyordum."

"Hayatım." Troçki, gözleri küçük bir oğlan çocuğunkiler gibi parlayarak, karısına dönüyor, uzun parmaklarını uzatıyor. "Ev sahibemize tam da genç kadınların sigara içmelerinin ne kadar yakışıksız olduğunu söylüyordum."

Frida küstahça arkasına yaslanıyor, uzun boynu gözler önüne seriliyor ve göğüsleri altın sarısı nakışlı fanilasından öne doğru fırlıyor. Gözlerini kapayarak, bir duman halkası daha üflüyor. Neredeyse fazla güzel. Natalia, büyülenmiş ve ürpermiş, bakakalıyor.

Frida odayı terk etmek üzere kalkıyor ve Troçki ona küçük bir kitap veriyor: Stalin'e atfedilen, aslında Lenin'in yazdığı *Ulusal Mesele*, diyor ona. Frida ona teşekkür ediyor ve bunu *Meksika'daki Durum*'a ilişkin olarak dikkatle inceleyeceğini söylüyor. Bunu kederli bir havayla vurguluyor ve dosdoğru Troçki'nin gözlerine bakıyor. Parmakları onunkilere hafifçe dokunuyor, Natalia'ya İspanyolca hoşça kal diyor ve Troçki'ye dönüp İngilizce "Bütün aşkımla" diye ekliyor. Koyu kırmızı ve pembe iç etekleri döşeme tahtası boyunca hışırdayarak, kitap koltuğunun altında, Lev Davidoviç'in notu say-

falarının arasına gizlenmiş, geriye dönüp bir göz atmaksızın odadan fırlayıp çıkıyor.

Natalia'nın aydınlık, zeki yüzünde tetikte gözleri var. Başı biraz eğik, Meksika'da sürgünde bulunanların toplu resmi için poz veriyor. Bir kuşun kanadını andıran kaşları ve sabit bakışlarının keskinliğiyle Meksikalı ressamın yanına yerleşiyor. Natalia'nın narin bedeni genç kadınla kocası arasında bir açı oluşturuyor. Gülümsemiyor. Fotoğraflarda asla gülümsemez. Avrupa yanıyor. Aynı düşünceleri paylaşan yoldaşlar öldü. Oğulları ondan alındı. Natalia kötü olayların önsezileriyle dolu.

Günlüğüne şöyle yazıyor: *Alınları yarılmış hayaletlerin kuşattığı Coyoacán bahçesinde amaçsız geziniyoruz.*

Resimde, Natalia ölgün ve kırılgan, Frida'dan daha ufak tefek, bir ayağı diğerinin önünde, başında çan şeklindeki beyaz çiçekli siyah şapka, üzerinde siyah ceket ve etek, ayağında bilekten bağlı iki renkli ayakkabılar, resmi bir havada duruyor. Kocası gibi, her zaman düzgün ve temiz görünümlüdür. Objektif kapağı çıt etmeden önce, beyaz saçını, sakalını düzelten ve Vladimir Ilyiç Lenin'in bir zamanlar, genç ve umut dolu oldukları günlerde söylediği bir şeyi hatırlatan Lev Davidoviç'e bir göz atıyor. "L. D. bir idam mangasının önünde olsa" diye dalga geçmişti Lenin, "son arzusu bir tarak olurdu."

Kocasının zararına kendisine küçük bir tebessüm için izin veriyor, sonra da Frida, bir bitkinin ışığa doğru eğilmesi gibi, fotoğraf makinesine doğru eğilerek, bir an için, dirsek dirseğe dokunarak, ona doğru eğildiğinde, genç kadının bedeninin ısısını hissettiğinde, tebessüm silinip gidiyor.

Objektif kapağı çıt ediyor ve Natalia bir suikastçının kurşunundan daha tehlikeli bir riskin varolduğu duygusuna kapılıyor.

Zaman zaman geceleyin, Natalia yüce ve huysuz Lev Davidoviç'le birlikle hayatta feda ettiği her şeyi yitirdiği bir rüyanın ortasında uyanıyor. Rüyasında Gürcü'nün, *çelik adam*'ın, bütün evlerden, ülkelerden, sevgili oğullarının ve yakın yoldaşlarının çoğunun yitiminin ardından, sonunda izlerini bulduğunu görüyor. Gözyaşları ve kanla biten bu rüyalara alışık. Onlar tılsımlı, buna inanıyor. Bu rüyalar günlerini karartıyordu. *Materyalist bir düşünce değil*, diye itirafta bulundu, bu yüzden de onları kendine sakladı. Gerçekliği savuşturmak için rüyaları çağırdığını bilseydi, Lev Davidoviç ne derdi?

Düşler, gözyaşlı ve kanlı günler geldiğinde, diyordu kendi kendine, neredeyse üstesinden gelebilmesi için onu hazırladı.

JORDI MARR
COYOACÁN
PASKALYA, MART 1940

Demek bütün bu zaman süresince dolaşıyordu. Her şeyden vazgeçmişti ama vazgeçilecek çok şey olduğundan değil. Bütün bunlarla mutlu olmuştu. Mutludan da öte. Bahçede oturuyor. Dizlerine fırlatılmış bir tüfek. Duvarların ötesindeki çocukların ve Yahuda figürlerinin yukarı fırlatılmalarının seslerini dinliyor. Havada yüzen, figürler patlarken duman salan *papier mâché* parçalarını görüyor.

Askeri karakolun badanalanmış duvarlarına dayanıyor ve kendini hiç hissetmediği kadar yalnız hissediyor. Düşünceleri onu diğer insanlardan uzaklaştırıp kordon altına aldı. Frida'yla ilişkisinden beri her şeyi farklı görüyor. İşin en üzücü yanı da, Yaşlı Adam'a artık aynı gözle bakamaması. Her şey değişiyor.

Mutlu olmanın ne anlama geldiğini düşünüyor. Hayatında bunun bilincinde olduğu zamanlar. 1936'da Barcelona yakınlarındaki minicik bir köyde, küçük bir kiliseye girip, başsız ve kolsuz gövdeleri beyaz çarşaflarla örtülü sıra sıra erkekleri ve saçı briyantinli, saç kesen, tıraş eden ve şarkı söyleyen erkekleri görünce hayretler içinde kaldığı zaman. Kapı aralığında durmuştu. Sıra sıra saçı kesilen erkekler, kan pıhtıları gibi önlerine saçılan siyah saç yığınları. Kasabadaki bütün berberler bir kooperatif kurmak üzere bir araya gelmişlerdi. Durrutti Kooperatifi. Oturmuş, konuşmalardan, kahkahadan,

kahve yudumlamaktan, El Machete parçalarından, döşemedeki testere talaşından, *La Republica* kopyalarından etkilenmiş, umutla dolmuştu. O odada ömrü boyunca kendisiyle kalabilecek bir yoldaşlık vardı. Durrutti Kooperatifi. Köy berberleri. Ayaklarının üzerinde testere talaşı, kulağının dibinde politika konuşan adamlarla, teneke çerçeveli aynadaki yansımasına sabit gözlerle bakarken aylardır ilk tıraşını olduğundan kendini mutlu hissetmişti.

Mutluluk. Amerikan Bağımsızlık Bildirisi'nde mutluluğun peşinden gitmeyle ilgili o satır. Bunun hem kolay hem de tehlikeli olduğunu düşündü. Bu tek satırın Batı dünyasındaki bütün mutsuzluktan ve ikiyüzlülükten sorumlu tutulabileceğini düşündü. Sanki mutsuzluk bir avmış, sanki onu avlayabilirmişsiniz, mıhlayabilirmişsiniz, köşeye kıstırabilirmişsiniz gibi. Ama mutluluk böyle değildi. Başınıza gelir, üzerinize çökerdi, bazen yavaş yavaş, bazen hızlı hızlı. Pus gibi elle tutulmazdı. İnsana huşu veren esrarlı bir şey. Sonra da giderdi. Ellerinde makaslar, birlikte çalışan altı tane adamdı.

Her şeyden önemlisi mutluluğu düşündüğünde, Frida'yı düşünüyordu. Son defa gerçekten, şaşırtıcı bir biçimde mutlu olduğunda Mexico City'deki Avenida Madero'da Frida'yla birlikteydi. Frida kız ve erkek yeğeni için pasta alışverişi yapıyordu. Hamur işlerinin satıldığı bir dükkâna girdiler. Floresan lambaları, şekerleme kokularını, katları boyunu aşan düğün pastalarını hatırlıyordu. Her biçimdeki bezeler. Bayrak, futbol topu, araba, surat şeklindeki dondurmalı pastalar. Seçeneklerden etkilendiğini hissetti. Frida sanki doğuştan kazandığı bir hakmış gibi bu seçenek ve renk dünyasında yüzüyordu. Bunun herkesin doğuştan kazandığı hakkı olduğunu düşünüyordu. Hışırtılar çıkaran, öne doğru eğilen, parmağıyla bir şeyleri işaret eden Frida. Tezgâhtar kızlardan gelen numunelikleri kendine çeken, tadan, menekşe rengi parmak uçlarıyla

ona bir parça tatlı sunan Frida. Ona sunduğu ballı kekin tadına baktı. Kendini mutlu hissetti.

Ondan sonra, Yahuda yapımcısı Rosita Moreno'yu ziyaret etmişlerdi. Ölmüş çocuğun, *angelito*'nun cenaze töreni. Başını çevirmişti, utanmıştı, keder ve hüzünle dolmuştu. Ölüm: Frida ve onun insanları güldüler ve şarkı söylediler, içki içtiler ve onunla dans ettiler. Jordi ölüleri beslemenin o güne dek tanık olduğu en ürpertici şey olduğunu düşündü. Evet, kendini çok rahatsız hissetti. Cesetler görmüştü. Ölümün kokusunu almıştı. Ölüme teslim olmaya, onunla bu kadar sıkı fıkı olup üzerinde kafa yormaya hazırlıklı değildi. O gün ilişkilerinde bir farklılığın işareti olmuştu. Frida ona bakmış ve o beklentilerini karşılayamamıştı, bunu artık biliyordu. Fazlasıyla geçmişinin, çileciliğinin, tutsağı olduğundan, *özellikle* de siyasi bir şahsiyet olma gerekliliğinin tutsağı. Duygusal mahrem şahsiyeti yüzeye çıkaramayan. Mumlar yakıp, şükranlarını sunmayı özleyen şahsiyet. Kendinden utanıyordu.

Frida değişen gözlerle ona bakmıştı. Şimdi kendisinin Yaşlı Adam'a baktığı biçimde.

Birden kızgınlık duyuyor. Bu duvarların sınırlarının ötesine geçmek istiyor. Hayattan alıkonulduğunu hissediyor. O gün villadan ayrılmak, sokaklara çıkmak, Mexico City'de *zócalo*'da gezinmek için bir bahane bulmaya karar veriyor. Hayatın etrafında patladığını görmek, onun bir parçası olmak için. Yaşlı Adam'a erzakın azaldığını söyleyecek. Daha sonra geri dönecek. Kamyonu alıp, Alameda yakınına park edecek.

Bir saat sonra, 16 Eylül'den *zócalo*'ya doğru iniyor. Meydanın uç noktalarında sırtları Palacio Nacional'a dönük oturan yoksul Kızılderililer'in ayaklarına basıyor. Geniş kenarlı bir şapkanın altından uzanan kırmızımsı kahverengi aşınmış bir kovboy çizmesine basıyor. Bir başka adam bu bacağın üzerine uzanmış. Her iki adam da uyuyor. Paskalya kalabalığının

tadını çıkararak, arka sokaklarda yürüyor. Amaçsız gezinerek küçük Santa Ines Kilisesi'ni geride bırakıyor. Kilise şatafatlı, oymalı ve yaldızlı. Bir zamanlar Kilise'yle ilgili olarak kendisini tiksindiren her şey şimdi onu yeniden içeri çekiyor. Oymalı kapılar, serin loş iç kısım. Ayinin ortasında kiliseye giriyor. Vaaz, İskariyotlu Yahuda'yla, eylemlerinin gerçek anlamıyla ilgilidir. O gerçekten bir hain miydi? Neden İsa'nın "dost" dediği yegâne havariydi? Dost ve hain. *Ioudas Iskarioth. Judas Sicarius. Sicari*, hançerli adamlar çetesi, *bağnazlar*. Jordi kilisenin arka sıralarına oturup, hançerli adam İskariyotlu Yahuda'nın hayatına ilişkin bu öyküyü dinliyor. Genç rahibin bütünüyle radikal bir şey söylediğini kavrıyor. Hain olmaktan o kadar uzak ki, Yahuda yalnızca hayal kırıklığına uğramış bir ruh ve aslında bizim kendi hayal kırıklığımızın bir aynasıydı. Yahuda, İsa'nın sözüne inanmış, onun gerçekten yeryüzünde Tanrı'nın Krallığı'nı inşa ettiğini düşünmüştü. İsa'nın meselleriyle aklı karışan Yahuda, İsa'nın gidişatı karşısında telaşa düştü. Dönme Yahuda. O, bütün hikâyenin etrafında döndüğü eksendir. Tanrı'nın oğlu için planlarını yerine getirdi. Aslında, dedi genç rahip, saygımızı ve affımızı hak ediyor. Genç rahibin vaazını bitirmesinin ardından çinili zemine ayaklar sürtüldü, boğazlar temizlendi ve alçak sesli mırıldanmalar oldu. Cemaat tamamen ikna olmuş değildir. Jordi etrafına bakıyor. Önüne bakan gözlere, inanmayan ağızlara. Ayin sona eriyor. Herkes sokağa boşalıyor. Jordi sessiz ve hareketsiz kalıyor. Başı eğik, suskun, dizlerine sarılıyor.

Ayağa kalkıp, kilisenin içinde yavaş yavaş dolaştığında dizleri çıt ediyor. Siyah San Martín de Porres heykelinin önünde duruyor. Aziz sağ elinde iki katır tırnağı, sol elinde de büyük bir İsalı çarmıh tutuyor. Jordi gündelik hayatın bu simgelerine hayret ediyor. Kendini siyah azizin ayaklarını öperken buluyor. Heykele bitişik duvarda *retablos* -teneke üzerine

yapılan, felaket getiren olayları ve Bakire'nin hayır duasını betimleyen küçük tablolar- var. Altında, elle yazılmış metinler söz konusu olayı açıklıyor: Bir yangın, bir taşkın, ailede hemen hemen ölüm ve Bakire'ye kurtardığı için şükranlarınızı sunun. Casa Azul'un merdiven boşluğunda, bu *retablos*'un yüzlercesini, tüyler ürperticisini, parlak renklisini görmüştü. Diego ve Frida onları topluyorlardı.

Küçük *milagros* kilisenin bir başka duvarını süslüyordu. Keçe bir panoya renkli kurdeleyle iliştirilmiş, teneke ve gümüşten yapılmış minicik ayaklar, yürekler ve kollar. İlan tahtasına iliştirilmiş beyaz bir çocuk çorabını fark ediyor. Kayıp insanların fotoğraflarını, altında da ailelerinin dualarını görüyor. Jordi, etkilenmiş, başparmağını kutsal suyla dolu vaftiz kurnasına sokuyor. Elini alnına, dudaklarına, yüreğine götürerek istavroz çıkarıyor. Dışarı çıkıyor. *Milagros* ve *retablos* satılan kilise tezgâhının önünde durup, soluk mavi kurdeleli küçük bir teneke yürek satın alıyor. Yeniden kiliseye girip, *milagro*'sunu kırmızı keçe panoya iliştiriyor, gözlerini kapayıp, kalbinin parçalanmaması, karışıklığın ortadan kaybolması, hayatında sevgi olması için dua ediyor.

Daha sonra, Avenida Viena'ya geri döndüğünde, kendini sakin hissediyor. Kendini neredeyse mutlu hissediyor. Dış dünyanın ayrıntılarını öğrenme heveslisi Troçki, ona kentle, Paskalya kutlamalarıyla, gördükleriyle ilgili haberleri soruyor. Jordi, Yaşlı Adam'ın sorularının, gereksinimlerinin ve istemlerinin kendisini tükettiğini hissediyor.

"Herkes kilisedeydi ya da kiliseye gidiyordu" diye bilgi veriyor.

"Kilise" diyor Troçki hor gören bir ifadeyle. "En büyük rakibimiz. En büyük yanılsama."

"Bazıları için, en büyük avuntu" diyor Jordi haşin bir ifadeyle, böyle yorumların nerelere varacağını bilerek.

"Böyle bir avuntu yanılsamadır."

"Yine de bir avuntudur."

Yaşlı Adam ona sanki bir yabancı olmuş gibi bakıyor.

Jordi şehirden geri getirdiği eşyaları boşaltmak için kamyona geri dönüyor. Bütün iddiaları biliyor. Onları ayrıntılarıyla biliyor. Ancak mantıklı iddialar artık yeterli olmuyor. İçinde bir çukur var. Hareketle, Meksika'da sürgünle, acılı heyecanla, yeryüzündeki İnsan Krallığı'na duyulan inançla geçip giden bu yıllar, özündeki bu boşluğu doldurmadı. Yüreğini, çıplak ayaklı, siyah bir azizin silip süpürmesi için mantıksız bir arzu duyuyor. Bir elinde iki katır tırnağı, diğerinde bir İsalı haç taşıyan bir azizin.

Jordi, Avenida Viena'daki evde yatağına uzanmış, sigara içip, İspanya'da geçirdiği zamanı düşünüyor. Ona ne kalmıştı?

Troçki bir keresinde, *ateş altında akla giren düşünceler orada emniyetli bir biçimde ve sonsuza dek kalır*, demişti.

Albacete'deki Uluslararası Tugaylar okulunda pek çok şey öğrenmişti: Bir Maxim silahını, Ruslar'ın gönderdiği ağır su soğutmalı silahları kullanmayı, su kaynağından uzaktaysa silahı soğutmak için idrar kullanmayı. Silah çakmağını gözleri bağlı parçalara ayırabiliyordu. Ağır silahlar bölümünde, ilkin atış mesafesinin ölçüsünü, hareketin açısını belirleyerek ve diğer silahların o hareketle örtüşmesini garantileyerek düzenli bir çapraz ateş akışını garantilemeyi öğrenmişti. Ateş altında işleri iyi idare ediyordu, dikkatini elinin altındaki iş üzerinde toplayabiliyordu, bunun disiplininden ve sorumluluğundan zevk alıyordu.

En önemlisi, şunu öğrenmişti ki, çatışmada silah sesleri işitemiyorsanız daha şimdiden çok geçtir, kurşunlar size erişmiştir. Kurşunlar kan dolaşımınıza girmiştir.

Avenida Viena'da nöbetteyken, gecenin olağandışı ses-

sizliğinde, sık sık şimdiden çok geç olup olmadığını, kurşunların bedenlerini cesetlere dönüştürerek, kan dolaşımlarına yerleşip yerleşmediğini merak ederdi.

Ona ne kalmıştı? Tarlalarda çürüyen ölü insanların, ölü katırların kokusu, kafaları uçurulmuş, kolları bacakları çarpılmış bedenler. Göğüslerinde, tanıyan olursa diye, adlarının ve taburlarının belirtildiği tahta levhalarla paramparça insanlar.

Barcelona'da Mayıs günlerinden önce, aylarca, Uluslararası Tugaylar'ın farklı gönüllü taburları arasında ulak olarak çalışmıştı. O işi, İspanya'da geçirdiği en kötü dönem olarak hatırlıyor. Elinde olmadan sürekli kayboluyor, ateşi kendine doğru çekiyor, bazen mesajı tamamlayamadığı oluyordu. Bir keresinde bir mermi kovanı o kadar yakınında patlamıştı ki, bilinçsiz bir halde, ayakları durdu. Daha sonra üç gün konuşma yetisini yitirmişti. Bir hava saldırısının ardından, sayıları ikiye katlanıp daha da artmış köylülerin bir nehre doğru koştuklarını, saldırıda sersemlemiş ya da ölmüş balığı hızla çekip aldıklarını, sonra, başları öne eğik, elleri balıkla gümüşi, yeniden tarlalara koştuklarını gördüğünü hatırlıyordu.

Savaş ona sezilerine güvenmeyi, şimdiki zamanda yaşamayı öğretti çünkü önemli olan tek an şimdiydi.

Sürekli olan şey şuydu: Savaşta dalgınlığa yer yoktur. Her ayrıntı sizin olur. Mermiler gökyüzünden hızla geçtiğinde, yırtılan *sizin* göğünüzdür. Mermi yağdırılan *sizin* siperinizdir. Bu *sizin* savaşınızdır. Bir tüfeğin geri tepmesinin bıraktığı iz, omzunuzdaki yaranın şekli kadar kişisel. Herkesin yarası farklı bir şekil ve renk alıyordu. Herkesin savaşı kendine aitti.

Barcelona'da Mayıs günlerinden sonra Stalin'in GPU'sundan kaçarken, bir POUM tugayı üyesi olduğunu açığa çıkarabilecek bir yaradan kurtulmak için omzunu arnikayla ovmuştu.

Bugün Meksika'da, kendini Troçki'nin maiyetinde bula-

rak, omzunu anılarında ovuyor. Burada savaş sessiz bir savaştı. Troçki dünyaya sözcüklerle mermi yağdırıyordu. Stalin sessizce onlara yaklaşıyordu. Sessizlik Jordi'yi huzursuz ediyordu. Çünkü kendisinden önce gitmiş olanlar vardı.

Bir yoklama yapıldı: Andre Nin, POUM'un lideri ve Troçki'nin eski sekreteri, Barcelona'da ortadan kaybolmuştu, öldüğü tahmin ediliyor. Erwin Wolf, yarı Çek yarı Alman, Troçki'nin eski sekreteri, Barcelona'da kaçırıldı, ortadan kaybolmuştu, öldüğü tahmin ediliyor. Rudolf Klement, Troçki'nin eski Fransız sekreteri, Seine'de bez bir çuvalın içinde boğazı kesilmiş olarak bulunmuştu.

Ancak Jordi zamanı geldiğinde her türlü tehdide karşı koyabileceğine inanıyordu.

Son zamanlarda, onu rahatsız eden, Stalin'in GPU'sunun dokunaçlarının tehdidi değil, Yaşlı Adam'a karşı düşmancı duygularıydı.

Yaşlı Adam öfkesi burnunda ve talepkâr olduğunda, Jordi bazen en umut kırıcı duyguları taşıyordu. Gereksiz riskleri göze aldığında. Örneğin, ziyaretçilerin elemeden geçirilmesi meselesi hakkında. Daha kısa bir süre önce Troçki eve gelen bütün ziyaretçilerin bir silah yoklamasından geçirilmesi önerisini reddetmişti.

Troçki'nin Frida'yla arasında geçenler gereksiz bir risk olmuştu. Şimdi Diego ve Frida'dan ayrılması, hayatı herkes için daha da zorlaştırdı. Diego'nun yüce gönüllülüğünden uzakta, hayat çok daha zordu. Duygusal olarak, mali olarak. Kendi açısından, Frida'nın sağladığı özgürlüğün yitimi söz konusuydu.

Troçki'nin ısrarı üzerine, Jordi Avrupa ve Amerika'daki bütün şubelere rica mektupları yazdı. Amerikalılar Jordi'yi Coyoacán'daki evin bütçesi konusunda savurganlıkla suçladılar, evdeki personelin ücretlerinde kesinti yapılmasında ıs-

rar ettiler. Troçki kabul etti. Jordi muhteşem duruşlu ve para taşımayı ya da mali durumla ilgilenmeyi reddeden Yaşlı Adam'a baktı. Paranın rengini tanıyamadığı kaç ülkeye seyahat etmişti? Bu her zaman başka birinin işiydi. O anda, Troçki giderler konusunda yakınıp dururken, Jordi ona baktı ve bir zamanlar okuduğu Karl Marx'la ilgili bir şeyi, Marx'ın annesine atfedilen bir yorumu hatırladı. "Keşke Karl kapital hakkında yazmak yerine" dediği söyleniyordu annesinin, "onu kazansaydı."

Jordi paçaları yıpranmış, iyi durumdaki kahverengi, fitilli kadife pantolonuna baktı. Bir zamanlar babasına ait olan, iyi durumda bir takım elbisesi vardı. Çalıştığı, hepsinin, parayı umursamaksızın, Muhalefet'in davası için, çalıştıkları ayları, yılları hesapladı. Aldığı küçük vekâlet ücretinin bile onda biri Parti'ye -Dördüncü Enternasyonal'in Meksika şubesine- gidiyordu.

Ücret mi, diye yazmıştı cevap olarak, ağır bir kalemle. *Bunu sevgi uğruna yapıyoruz.*

Dostumun düşmanı düşmanımdır. Troçki katı davranış kurallarını çalıştırıyordu. Hem bir dost ne kadar çabuk düşmana dönüşebilirdi. Troçki sayesinde Frida'yı bulmuştu. Troçki yüzünden Frida'nın aşkını ve dostluğunu kaybetmişti. Bir karar vermeye zorlanmıştı. 1939 başında, Troçki'nin Diego'dan ayrılmasının ardından, Casa Azul'dan Avenida Viena'da iki blok ötedeki, yenilenmesi gereken cereyanlı bir eve taşınmışlardı. Artık hiçbir şey kolay değildi.

İspanya'da fitilli kadife pantalon, haki ceket giymiş, omuzlarına kaba bir battaniye atmıştı: Uluslararası tugayların üniforması. Burada Coyoacán'da Troçki'nin korumaları ve sekreterleri neredeyse birbirinin aynı giysiler giyiyorlardı. Bu düşünce garip bir biçimde rahatlatıcıydı. İspanya'da geçirdiği

dönemden bilgiler ona geri dönüyordu. Bu, eve yönelik bir saldırıya, hepsinin sonsuza dek olacağından endişe ettikleri bir saldırıya karşı hazırlıklara yardımcı oldu. O gün, avludaki talim sırasında, Jordi bir zehirli gaz saldırısı olması halinde ne yapılacağını açıklamıştı. Maske bulunmaması halinde, bir mendilin üzerine işeyip, mendille ağızlarını kapamalarını tavsiye etti. Bu önlemi ana hatlarıyla diğer korumalara, iki sekretere, şoföre, daktilolara ve aşçıya anlattı. Natalia gözlerinde bir gülüşle bakmıştı ona. Bütün söylediği, *erkekler için, kadınlar için olduğundan daha kolay*, oldu.

İspanya'da, geceleri, parlayan her şeyi saklamayı öğrenmişlerdi. Bir kemer tokası, bir yüzük. Bir teneke kutunun kapağı.

Burada Meksika'da, evdeki en değerli mal, Troçki, nüfuzuyla her türlü saklanma olanağından yoksun bir güçle parlıyordu. Tecrit edilmiş, bir avuç taraftarla sürgünde, adam hâlâ parlıyordu.

Belki de bu, Yaşlı Adam'ın hayat hikâyesiydi. Sürgündeyken, olayların merkezinden çok uzaktayken, ahvalin akışını dolaysız olarak etkileyemeyecek kadar tecrit edilmişken bile, parlıyordu. İstanbul'da, Norveç'te, Fransa'da ve Meksika'da sürgünde parlıyordu. Ölü bir yıldızın yansıması gibi.

Saklanması olanaksız.

RAMÓN MERCADER
MEXICO CITY
PASKALYA, MART 1940

Ramón Mercader şehrin her yanında binlerce Yahuda figürü infilak ederken kendini otel odasına atıyor. Figürlerin içine patlayıcılar ve çatapatlar sıkıştırılıyor, *papier mâché* renklerinin altındaki kas ve kiriş gibi. Kız arkadaşı Sylvia yanında uyumaya devam ediyor. Uykusu ağır. Bir biçimde ondan hoşlanıyor. Sylvia'nın saf ve o bencil Troçki'ye gülünç bir biçimde bağlı olduğunu düşünse de. Çabucak giyiniyor ve yangın merdivenini tırmanarak, La Reina'nın çatısına çıkıyor. Buradan *zócalo*'ya bakıyor. *Zócalo* tıklım tıklım. Tele geçirilmiş sıra sıra Yahuda figürleri, polisler, yargıçlar ve politikacılar şeklinde birbiri ardına tuzla buz oluyor. Gürültü olağanüstü. Dakikalar sonra, kâğıttan cesetler telden gevşek bir biçimde sarkıyor. Mercader dindar bir adam değildir. Ama bu Yahuda figürlerinin neşeyle yok edilmesinden zevk alıyor çünkü Meksikalılar hain Yahuda'nın kurtuluşu ancak ölümde, intiharda bulabileceğine inanıyorlar. Mercader, meydanın bir ucundan diğer ucuna yürüyen bir grup Komünist madenci görüyor. Omuzlarında keçi sakallı ve gözlüklü, takım elbise giymiş bir adamın alışılmadık ölçüde büyük boyutlardaki figürünü taşıyorlar. Figür katedral yakınlarındaki tel perdeye dayanmış. Mercader'in beklentilerini aşıyor bu Troçki figürü. Bu Paskalya sabahında patlıyor ve geriye hiçbir şey kalmıyor, *papier mâché*'nin zerresi yok, renklerden bir iz yok. Figürün her parçası uçup gidiyor. Mercader bunu memnuniyetle izliyor.

LAVRENTİY PAVLOVİÇ BERİA
MOSKOVA
1938

Beria, merdivenlerden Lubyanka'nın üçüncü katına çıkıyor, aklı yukarıdaki basamakta odaklanıyor. Basamaklar aşınmış, sağı solu çökmüş, her biri birçok ayağın birbirine bastırdığı çift kat beton. Kaç tane ayak? Beria hesaplamaya çalışıyor, sayılar kafasında çoğalıyor, sonra hesabı şaşırıyor. Bildiği tek şey sayıların çoğalmaya devam edeceği.

Çünkü uyanıklık bunu gerektiriyor.

Merdivenler öyle engebeli ki, beton dalgaları ya da hafifçe aralanmış dudaklar üzerinde yürüyormuş gibi hissediyor. Bu düşünce onu gülümsetiyor. Dünkü kızı ve önceki günkü kızı hatırlatıyor ona. Ayaklarının her iki yanındaki girintilerde, basamaklardaki insan damgasını görmek daha kolaydır. Beria bu basamaklarda bir baş hayal ediyor, çizmesi kafatasının bir yanına dalarken Ah diye şiddetli bir acıyla hafifçe açılan ağız. Merdivenin son dönemecinde nefes nefese kalırken hayal ettiği belli bir baş, belli bir şiddetli acı. Lev Davidoviç Bronstein'ın, Troçki'nin, Devrim'e ihanet eden o adamın, o *Yuduşka*'nın yüzünde o şiddetli acıyı görmenin sevinci.

Yuduşka: *Küçük Yahudalar*. Bir zamanlar Lenin'in ve Bolşevikler'in Troçki'yi tanımlamak için kullandıkları uzak bir söz. Devrimcilerden önceki geçmiş için, Troçki'nin hâlâ bir Menşevik olduğu günler, Bolşevikler'e katılmasından önceki günler için geçerliydi.

Hâlâ geçerliydi.

Beria üçüncü kata ulaşıyor, Operasyon odalarından en büyüğüne girmeden önce soluklanmak üzere duraklıyor. Bu odalar ve içlerindeki dosyalar, insanların uluslararası telefon hatlarındaki resmi bildirileri meydana çıkararak, haritaların üzerine eğilerek kamburlarını çıkardıkları odalar, Lubyanka hapishanesinin üç katını kapsıyor. Üç kat bir adamın ortadan kaldırılmasına tahsis edilmiş. Üç kat ve üç kıta, diye düşünüyor Beria kendi kendine memnuniyetle. Aslında görkemli Lubyanka binası, her bir taşı, Troçki'nin damgasını taşıyor, her *zek*, her Yahudi, her *kulak* [toprak sahibi köylü] kısmen Meksika'daki adamla bağlantılıdır.

Çünkü bu bir gerçektir ki, her olay bir eğri oluşturarak Troçki'ye dönüyor. 1936'dan itibaren Troçki'nin yıkıcı etkisi giderek daha açık seçik bir hale geldi. Meksika'daki araştırmasından öğrendiği kadarıyla, Leon Troçki verimsiz hasatları, bunların sonucu olan açlığı, kargaşayı yönetiyor. Bunların hepsini. Sovyet Hükümeti'nin muhalifi olarak kayda geçirilmiş. Son dönemdeki bir *Muhalefet Bülteni*'nde, Troçki şöyle yazmıştı.

> *Bolşevik Partisi'nin on ikinci kongresi sonuncudur. Yönetimdeki hizbin azledilmesi için anayasaya uygun hiçbir normal yol kalmamıştır. Bürokrasiyi zorlamanın tek yolu iktidarı zorla emekçi öncü kola devretmektir.*

O devletin düşmanıdır. Devletin düşmanı da kişisel bir düşmandır. Bölme ve yok etme adamın sürekli olarak kullanmak üzere dağarcığında tuttuğu uygulamalardır. Bunun doğru olduğunu bütün ülke biliyor.

Çünkü suçlanacak biri olmalı.

Beria bir dosya dolabına yaklaşıp, *Utka Operasyonu* eti-

ketini taşıyan mavi klasörü çekiyor. Klasörün içinde isim listeleri var. Beria bu listelere düzenli olarak bakıyor. Düzen, titizlik, disiplin: Bir yoldaşı değerlendirme ölçütü, ayrıntılara gösterdiği dikkatteydi. Listeler bunun kanıtıydı. Pencereden Moskova'nın bir ucundan diğerine, kentin güneyini kaplayan ince gri pusa bakıyor. Listelerde isimleri görmek, sonra da bu isimlerin ince bir duman bulutuna indirgendiklerini görmek ona öyle haz veriyor ki.

Çünkü herkesi vuramazsınız.

Pencereden Don Manastırı'na doğru ilerleyen bir ekmek minibüsü görüyor. Troçki'yi, o *Yuduşka*'yı ekmek minibüsündekilerin arasında görmek ne kadar memnuniyet verici olur. Motor dumanı pompalamaya başlayınca boğulan sesleri ve bükülen bedenleri -dik, birbirine kenetlenen, gazla zehirlenen bedenleri- hayal ediyor. Bedenler, Don Manastırı'nda yakılmak ve defnedilmek üzere, minibüslerden, çok kollu bacaklı, tek beden olarak boşalıyor. Gaz odası olarak ekmek minibüsü. Gerçekten, olağanüstü. Sözcük neydi? *Dahice.*

Gazla zehirlenen ve yanmakta olan bedenler. Bir kül tablasında kıvrılarak yanan kâğıdın sağladığı kolaylıkla yakılan bedenler. O kadar kolay ki. Hem listenin üst sıralarındaki adamın zamanı geliyor. Hazırlıklar sırasıyla yapılıyor.

İnce gri duman Don Manastırı'nın dışında ağır ağır havaya yükseliyor ve kaşmir bir giysi gibi yoldan geçenlerin yanaklarını, bacaklarını ve kollarını okşuyor. Birkaç gün sonra, hafif grilik gırtlaklara yerleşir, sokaklarda oynayan çocuklar içeri girer, anneler çocukların yüzlerini temiz bezlerle silerler, grilik yine de, gözeneklere ve kirpiklere, bir anı gibi yerleşir.

Siyasi mahkûmlar genellikle kazma küreklerle Don Manastırı'na gönderilir. Daha sonra, votkayla kafayı bulmuş nöbetçilerin kurşunuyla delinerek, içine düşecekleri hendekleri

kazarak işe koşulurlar. Ondan sonra, nöbetçiler üzerlerine sönmemiş kireç fırlatmanın ve etin memnuniyet verici bir biçimde dağılmasının tadını çıkarırlar.

Lubyanka'daki Operasyon Odası'nda adamlar, yavaş yavaş, ağır ağır, Troçki'nin eski müttefiklerinin, ailesinin üyelerinin ve tanışlarının izlerinin peşine düşüyorlar. Listeleri baştan sona düzenliyorlar. Ne müttefik ne de tanış olduklarından yakınanların peşine düşüyorlar. Eski Bolşevikler'in yargılanmaları: Suçlanan, ne kadar kolay bir biçimde çöküp yalvarmaya, suçlamalara başlıyor. Yakında Buharin yargılanacak. Meksika'daki adama onu savunan kimsenin kalmadığını ve gidebileceği hiçbir yerin kalmadığını gösterecekler. Çemberi daraltıp dört bir yandan yaklaşıyorlar. Geçmişini sildiler. Geleceğini silecekler. Bundan eminler.

MOSKOVA
TEMMUZ 1940

Berlin'de, ufak tefek bir adam baş rolünü Charlie Chaplin'in oynadığı bir film izledikten sonra bıyıklarını kırpıyor. Bıyığını burnunun altında daha da düzgün tam ölçüsünde ve şeklinde duracak biçimde kırpıyor: Küçük dikdörtgen bir bölüm. Bu onun belirleyici özelliği olacak. Günün olaylarını veren sinema filmlerine bakılırsa Stalin, Hitler'in Amerikalı bir komedyenden kopya ettiği bıyığına çok hayranlık duyuyor. Kendisi için aynısından bir tane yapmak için bir istek uyanıyor içinde. Ama bir şey onu durduruyor. Aralarında birçok sınır bulunan iki adam yüzlerini aynaya dönüp, burunlarının altında en uygun şeyin ne olduğunu düşünüp duruyorlar. Stalin aralarındaki antlaşmanın geçerliliğinin süreceğine, Rusya'nın, Polonya'yı ilhak ederek, korunma altında, kendini güçlendireceğine inanıyor. Alman'ın, eşcinsellerden oluşan Başkumandanlığı'nı temizlerken, düşüncesinin doğru olduğunu düşünüyor, çünkü onlara güven olmaz. Stalin, bıyığını bir ittifak işareti olarak kırpıp kısaltsa da, o bıyığa öykünmeyecek. Geceleri, bıyığını ısırarak, aynanın önünde duruyor. Kısa bir süre önce kendi Kızıl Başkumandanlığı'nı temizledi. Hitler ne kadar ciddi olduğunu görecek. Ortak zemin ve genişleme olanağının ne kadar olduğunu da. Bunun muhalefetle karşılandığını biliyor. Muhalefetin kökünü kazıması gerekiyor.

Durmadan bıyığını kırpıyor. Yaklaştığını hissederek.

Önce Kızıl Generaller. Sonra Buharin. Sonra Troçki. Yakında Troçki'ye sıra gelecek. Makasını bırakıp, Lenin'in portresinin altındaki lambayı yeniden yakmak üzere yemek odasına geçiyor. Yağın düzeyini kontrol ediyor. Karısını, bunun nasıl da her zaman onun görevi olduğunu hatırlıyor. Onun ihanetini aklına getiriyor. Bir erkek bu kadar büyük bir ihaneti ancak hoş görebilir. Beria'ya telefon ediyor. Saat 2.00. Meksika planı için ek talimatlar veriyor. Mayıs saldırısının başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından, gelecek defa hiç hata yapılmamalı. *Utka Operasyonu*, diyor ahizeye yüksek sesle, bıyığını düzelterek: *Gereken her yola başvurarak.*

SÜRGÜNDEKİ LEON TROÇKİ'NİN GÜNLÜĞÜ
COYOACÁN
MART 1940

AVENIDA VIENA
COYOACÁN
MART 1940

Her gün düşmanım hakkında yazıyorum. Bu masada, bu duvarların arasında, düşmana gözlerimin önünde oklar saplanıyor. Eski fotoğraflarla, belgelerle, Parti Kongresi haberleriyle kuşatılmış. Benim için hem gerçek hem de soyut bir kavram olan bu düşman. İçimdeki dürtü intikam değil. Daha çok, onun temsil ettiği şeyin gerçekliği.

> *...Yollarımız şimdiye kadar, çok uzun zaman önce ayrıldı, o benim için öyle zararlı ve düşmanca tarihi güçlerin aleti ki, ona yönelik kişisel duygularım Hitler için ya da Japon Mikado için taşıdığım duygulardan hiç de farklı değil. Bu yüzden Stalin'i kafamda hiçbir zaman ondan nefret edebileceğim bir düzeye çıkarmadığımı söylemeye hakkım olduğunu düşünüyorum.*

Dünya devriminin düşmanı dokuz başlı bir yılandır. Onunla birçok cephede savaşıyorum. Yosif Visaryonoviç Stalin böyle bir düşmandır. Ama soylu bir hasım değildir. Onunla savaşmak beni rahatsız ediyor. Bu çatışma da, açıkça belirteyim, biri Moskova'da elinde hançerle bir Khevsur gibi düşmanının izini süren, diğeri Coyoacán'da darbeler yemeyi bekleyen iki adamla ilgili değildir.

Hayır. Bu çatışma dünya devrimine yaklaşımları farklı iki adamla ilgilidir.

Bir ülkede kalıcı devrim sosyalizme karşı. Ben kitlelerin devrimci heveslerine, şaşmaz sınıf sezilerine güveniyorum. Rusya'daki devrim tek başına ayakta duramaz. Mücadele eden diğerlerini, en yakın sınırlarımızın ötesine geçerek, en kısa vadeli çıkarlarımızın ötesine geçerek desteklemek görevimizdir. Ama Stalin'in güveni kitlenin eylemsizliğinde, Büyük Ruslar'ın uyuklayan ezeli düşüncelerinde, bozkırların bağnaz ulusçuluğunda yatıyor.

Beni Yahudi yapan ilk Stalin'di. Bunu hiçbir zaman unutamam.

Cumhuriyetçi İspanyollar'ı ancak İspanyol altınları ele geçtiğinde silahlandırdı.

Buradaki yalancılık. Beni hâlâ sarsıyor.

Stalin hiçbir zaman Rusya dışına yolculuk yapmadı. Hiçbir zaman Çar'ın polisinden kaçıp yurtdışında sürgünde bulunmadı. Hiçbir zaman bir Paris bulvarında yürümedi, burjuva dünyasının hazlarını ve dehşetlerini hiçbir zaman tatmadı. Hayatının en büyük yolculuğu onu Gori'den Moskova'ya götürdü. O hâlâ ilk kez gördüğü şehrin ışıklarının kölesi, Gürcistanlı çocuk.

Yosif Stalin'i anlamaya çalışıyorum. Geldiği yeri. Tiflis'teki seminerde anlamadan ezberlemeyi, bunun onda nasıl yer ettiğini. Kremlin'de dudakları pasajlar üzerinde gezinerek kendi öğreti kitapçığını nasıl öğrendiğini, kendi Lenin'ini nasıl ezbere bildiğini. Onu, her gece, dairesinde alçak bir lambanın yanında, ağır ilerleyen parmağı satırları belleğe damgalarken gözümün önüne getirebiliyorum. Ezber-belleği etkileyiciydi. Ama ya bu belleğin esnekliği. Muhaliflerin metinden bir cümleyle ezilmesi. Hayal gücünün eksikliği.

Bu Stalin'in en büyük kusurudur, hayal gücünün yoklu-

ğu, farklı olan her şeyden korkması. Yeniye karşı taşralılara özgü bu güvensizlik.

Burada oturmuş, belgeler topluyorum, düşmanım hakkında düşünüyorum. Eski gazetelerden bazı fotoğraflar var elimde. Sakat eli paltosunun altında gizli, siyah saçlı, çiçek bozuğu ciltli, genç Stalin'in bir fotoğrafı. Ayrıca ailesinin fotoğrafları da. Karısının ölümünden kısa bir süre önce, Moskova'nın bir caddesinde, yakası kalkık, bir eli yakasını sımsıkı kavramış, gözleri denge sağlamaya çalışarak önünde odaklanmış, bir kar yığınının arasında yürürken fotoğrafı. Kar yığını üzerini kaplamış gibi görünüyor. Kardan duvarlar beton gibi.

Kendi canına kıydığını söylüyorlar. Tetiği Stalin'in çektiğini söyleyenler bile var.

Kavranacak çok şey var. Fotoğraflardan ya da belgelerden öğrenemeyeceğimiz kadar çok.

Burada oturmuş beni tamamen meşgul etmeyen bu kitabı yazıyorum. Beni manevi açıdan yüceltmiyor ya da esinlendirmiyor. Düşmanım, işçi sınıfının düşmanı hakkında yazıyorum ama hayatımın bu döneminde, dostluk ve işbirliği hakkında yazmayı yeğlerim. Yazmak istediğim kitap, beni çeken kitap, dostlukla ilgili. Onun derinliği ve sorumluluğu. İki günlük ya da iki saatlik dostluklar. Bir hayatta o sözleri söylemek ne demektir: *Bu benim dostumdur*. Genç Engels'in Marx'a yazdığı mektupları okuyorum. Her dostluk bir aşk ilişkisinin farklı bir biçimi olarak başlar. Kişiye ya da o kişinin düşüncesine hayran olarak. Daha fazlasını bilmek istersiniz, bilmeniz gerekir. Sonra bu derinleşir ve yayılır. Şefkat nesnesi olmasa da, o kişinin düşüncesi geriye kalır ve dostun düşüncesi sizi yüreklendirir.

Hayatımın bu noktasında, pek az dostum kaldı. Düşmanlarım bile benden önce gitti. Sofu tüccar babasıyla mü-

cadele eden, Marx'a numaralı mektuplar gönderen, aralarında şifreler düşünüp bulan, el yazmalarını Almanya'daki, Brüksel'deki, Paris'teki kitapçılar aracılığıyla balmumlu zarflarda gönderen genç Engels'in mektuplarını okuyorum. Tutkulu bir dostluk. Engels, Marx'la ilk kez 1844 Ağustos'unda on gün boyunca buluştu ve kalıcı bir dostluk doğdu. Engels, başlangıçta, Marx'a mali durumu ve hayat tarzı konusunda yardım ediyor. Karl Marx'ı borca batmış, pantolon paçaları kirli, yazdıklarıyla mücadele halinde, sürekli sürgünde hayal ediyorum. Marx, bedeni yanaklarından penisine kadar çıbanlarla kaplı, onların acısıyla oturamadan ya da ayakta duramadan, cildini bir tıraş bıçağıyla kesiyor, Engels'e *burjuvazinin kızıl yaralarını hatırlamak için nedenleri olacağını* söyleyerek dalga geçiyor. Ve Engels'in o ilk mektuplarındaki sözler, onların değişmeyen örneği, onların güven vermesi, büyük dostluk, büyük düşünce, o dostlukta güçlenen büyük eser, hem bu mektupları okuduğum zaman büyük bir özlem duyuyorum:

> *Pekâlâ, hoşça kal sevgili Karl, kısa sürede yaz. Seninle geçirdiğim on gün boyunca olduğum kadar mutlu ve insancıl bir ruh hali içinde bir daha olmadım.*

Salt vereceği mutluluk için Marx'la Engels'in birbirlerine gönderdikleri mektuplardan söz ediyorum. Onların içerdiği enerji. Marx'ı ruh halinin onu apansız yakalamasına izin vermemeye zorluyor. El yazmalarını bitirmesi için, kendine zaman sınırları koyması için, hem bu zaman sınırlarına saygı göstermesi için, onu önce tatlı sözlerle kandırarak, sonra yüreklendirerek. Engels, Belçika'dan kovulması üzerine Marx için parasal kaynak topluyor. Kendi olağanüstü yapıtı *İngiliz İşçi Sınıfının Tarihi*'nin telif hakkı ücretine mahsuben aldığı avansı ona veriyor. Engels'in Marx'ın yeteneğine ve ileri gö-

rüşlülüğüne inancı. Birlikte, burjuva dünyasıyla kavgaya tutuşup kazanabilirlerdi. Engels, ikinci adam. Engels rolünden memnun.

Ben de, Vladimir İlyiç Lenin yaşasaydı, her zaman uzlaşmacı eğilimler taşımayan, her zaman parlamaya hazır, ancak her zaman saygılı dostluğumuzun nasıl ilerleyeceğini merak ediyorum. Birlikte, Marx'la Engels'ın hırsla arzuladıkları şeyleri yerine getirip, gurur duyup duyamayacağımızı. Bense ikinci adam olmaktan hoşnut değildim. Belki de böyle bir siyasi dostluğun özü, ortaklardan birinin bu ikincil rolü kabullenmeye gönüllü olmasıdır. Şimdiyse belki de böyle derin ve tutkulu bir dostluğun bizim özümüzde bulunmadığını anlıyorum. Her ikimiz de yeterince boyun eğemezdik. Zaman zaman da bu eksikliği hissediyorum. Vladimir İlyiç, onun saygınlığı ve ihtişamı. Şimdi artık yitirdiğim bir dost. Felç hain bir şeydir. Lenin. Sonunda benim şimdiki durumum gibi. Hepimizin sonunda geldiğimiz durum gibi.

Bunun getirdiği yalnızlık.

Handiyse ilkbahar. İlkbaharın sevincini hissetmiyorum. Kendimi her zamankinden daha yaşlı hissediyorum. Her gün ilan edilmiş bir siyasi düşmanın hayat hikâyesiyle boğuşuyorum. Her gün bu beni düşmanla ilgili olarak, kendi hayatıma bakmaya zorluyor. Düşmanımı tanıyarak kendimi keskinleştiriyorum. Düşmanlığın yakınlığı. Ne kadar derindir.

Ben, düşmanım ne değilse oyum.

Handiyse ilkbahar. Sanki ruhun uzun bir kışında yaşayabiliriz, günün birinde ışık umuduyla, ruhun karanlık kışı daha derine nüfuz eder. İlkbaharda herhangi bir başka mevsimden daha fazla intihar olduğunu okudum. Burada Coyoacán'da, bana yakın olan herkesin ölümünden sonra, bunları düşünüyorum.

Bir keresinde, Paris'te, Seine kıyısı yakınlarında bir kafede oturduğumu hatırlıyorum. Natalia'yla tanıştığım sıralardaydı, 1901, belki de 1902. Yanı başımdaki masada *emigre* bir kaptan, bir Rus oturuyordu. Sonradan ortaya çıktığı üzere, bir Menşevik. Daha sonra, bütünüyle Devrim'e karşı bir Beyaz Rus. O sırada, bitişik masada oturan, oldukça hoş bir adam. Bir keresinde Baltık Denizi'ni bir tankerle yarıp geçmiş, dünyayı dolaşmış. Deniz onun eviydi. Bugün, bizim gibi, Çar'ın *Ohrana*'sı yüzünden sürgünde, Seine'in yukarı kesimlerinde bir kurvaziyer gemisinin kaptanlığını yapıyordu. Hayatından memnundu, *çünkü hâlâ suya yakındı*, öyle diyordu. *Ama okyanus*, diyordu, *okyanusu o kadar özledim ki! Onun dingin genişliğini.* Adamın sabit bakışını hatırlıyorum. Ufka alışmış gözler. *Bir günüm bile geçmiyor*, diye sırrını açtı, *okyanusun anısı olmaksızın. Onu daima, burada taşıyorum.* Eliyle alnına, kaşlarının arasına, aklın gözüne hafifçe vurdu.

Bu kaptanı anlıyordum. Küçük adımlarla yürüyüp mavnaya binişini izledim, ayakları adımlar için fazla büyüktü. Etrafında turistlerin gürültüsü. Üzerinde pirinç düğmeli bir donanma üniforması vardı. Altın sarısı ek bir süsü olan bir donanma kasketi. Seine'den daha büyük görünüyordu.

Bazen gözlerinde ufuk, aklında okyanusla bu kaptanı hatırlıyorum. Sonuç olarak kendimi düşünüyorum. Dört bir yandan karayla kuşatılmış. Geniş bir alana yayılan büyük yolculuklarımın hepsi geride kaldı. Ama hâlâ düşünebiliyorum, yazabiliyorum, düş kurabiliyorum. Kaptanın sözcükleriyle, hâlâ suya yakınım. Ama daha dar boğazlardan geçiyorum. Hem şimdi aklıma geliyor da, bu ölçü tasarrufuna nasıl da alıştık. Bir an, bir orduya liderlik ediyorum. Bir sonraki an, garip bir şehirde yeni bir divit ucunu beceriksizce elimde tutuyorum. Ayak uydurmayı öğrendim. Artık okyanusta gezinmiyorum, kendimi şimdi Meksika'nın durgun sularında ve

her nasılsa, hâlâ yüzerken buldum. Hem çoğu zaman, eski kaptan için olduğu gibi, bu yeterlidir.

İlkbahar. İntihar.

Natalia ve ben, günlük işlerden sonra, akşamları geç saatlere kadar oturur, radyoda müzik dinlerdik. O dinlerdi. Ben müziğin beni yatıştırmasına izin verirdim ve onun dinlemesini, tamamen hareketsiz oturuşunu izlerdim. Her sinir yoğun dikkatle gerilirdi, küçük parmakları kucağında, gözleri zihninin tamamen meşgul olmasıyla kapanırdı. Zihnim başka başka düşüncelere takılırdı, her zaman. Müzik kulağım yok, itiraf ediyorum. Ama kıvraklığından ve etkisinden, karımın müziğe verdiği karşılığı izlemekten zevk alıyordum.

Birlikte Şostakoviç'i, 1936'da New York radyosunda icra edilen ilk "Mtensk'li Lady Macbeth" yayınını dinledik. Natalia kendinden geçmişti. Bana kakafoni gibi geldiğini kabul ediyorum. Natalia şaka olarak bana yontulmamış dedi. Birkaç hafta sonra, masamdan *Pravda*'nın bir sayısı geçti ve Stalin'in etkisiyle, yapıtla ilgili olumsuz bir yargının dile getirildiği başyazı vardı: *Müzik yerine karışıklık*. Başlığa güldüm. Bir kerecik olsun, Stalin ve ben anlaşmış görünüyorduk. Ama ben aynı zamanda işaretleri okuyabiliyordum, böyle bir olumsuz yargının ne anlama geldiğini biliyordum.

Bu, Şostakoviç'in arkasını kollaması gerekir demektir, dedim Natalia'ya.

On sekiz aydır, en büyük oğlumuz Lyova'nın ölümünden beri, müzik dinlemedik. Odamızın karanlığında sessiz sedasız oturduk. Soluk alışlarımızı, hayatlarımızla birlikte soluk verişlerimizi dinleyerek. Bazen el ele tutuşuyoruz. Parmak uçlarımız, oradaki hafif baskı birlikte geçen bütün hayatımızı içine alıyor.

İntiharı enine boyuna düşündük, birden fazla.

1911'de, Marx'ın kızıyla damadı, Paul ve Laura Lafar-

gue'ın ölümleri. Yetmiş yaşındaydılar. Yorgundular. Mücadele için fazla yorgun. Kendi sorumluluklarını hissediyorlardı.

Devrim gençler içindir. Bunu hepimiz biliyorduk. Hepimiz bu anlayışı destekledik.

Hem şimdi artık yaşlı bir adamım. Bunu şiddetle hissediyorum. Yüksek tansiyon. Ağrıyan kollar ve bacaklar. İhtiyarlık. Bu bir devrimci için en şaşırtıcı ve en zor şeydir. Bir insan için. Ardımda kalan zaman ve bana doğru hızla koşan zaman. Ellerimi havaya kaldırıyorum. Bu koşuyu hiçbir şey durduramaz.

Vladimir İlyiç Lenin, Paul ve Laura Lafargue'ın cenaze töreninde konuştu. Sonra karısına sırrını açtı: *İnsan artık Parti için çalışamıyorsa, kendi yüzüne dosdoğru bakmalı ve Lafargue'lar gibi yapmalı.*

Lafargue'ların kararını hepimiz destekledik. Gençtik. Sorun yoktu. Gençliğin bakış açısından alkışladık. Lafargue'lar yararlılıklarının sona erdiğine karar verdiler. Soylu şeyi yaptılar.

Lafargue'lar gibi yapmak.

Natalia ve ben sohbet ediyoruz. Lafargue'lar gibi yapma hakkımızı saklı tutuyoruz. Bu yolu seçersem, umarsızlığa kapıldığım anlamına gelmez bu. Bizim için, bu umarsız bir edim değildir. Mantıklı bir edimdir. Bir kurtuluştur.

Fransa'da daha sonraki sürgünümüzü hatırlıyorum. Ziyaretçilerimiz oluyordu, her zamanki gibi. Yazar Andre Malraux onlardan biriydi. Malraux ve ben sarp bir kayalığın ucu boyunca yürüyüş yaptık ve aşağıdaki suyun oluşturduğu halkalarla fır dönmesine, bizi ıslatacak kadar yükselen dalgalara bakarak, bana "Komünizmin hiçbir zaman yenemeyeceği tek şey ölümdür" dedi.

Ona, bir adam yapmaya giriştiği şeyi yapmışsa ölümün kolay olduğunu söyledim. Ama her insanın bir rol üstlendiği,

her insanın kendi amacını bildiği bir toplum yaratmak, *bu* zordur.

Benim için, ölüm kolaydır. Ama Natalia benden önce gidecek olursa... Bazı düşünceler bir karara varmadan akıldan geçirilemiyor.

Karısı Jenny öldüğünde, Karl Marx zatülcenbe yakalanmış, cenazeye katılamayacak kadar hastaydı. Aklı başında değildi. Her şeyin -bütün taşınmaların, çocukların ölümünün, yoksulluğun, Jenny'nin çeyizi olan yatak örtüleriyle çatal bıçak takımını rehine vermesinin, güzelliğinin yüzünden süzülüp gitmesinin- ardından, hayatının onsuz eksik olduğunun farkına vardı. Onun ölümünden sonra on beş ay boyunca, kendini her türlü tedaviye maruz bırakarak, Avrupa'yı dolaştı. Derisinde kabarcıklar oluşmasına, dövme yapılmasına katlandı. Büyük miktarlarda arsenik ve afyonu mideye indirdi. *Ceza olarak tedavi.* Çünkü cildin bütün eski patlamaları geri döndü, cilt, hastalanan karaciğer ve bronşitle birlikte, keşmekeş içindeydi. *Ruhun hüzünlerinin tek etkili panzehiri*, diye yazdı Engels'e, *bedensel acıdadır.*

Bu günlerde, acı içimden akıp gidiyor. Bacaklarım ağrıyor, iç savaştan kalma şu eski yaralar, sırtım bana eziyet ediyor. Baş ağrılarım var. Damarlarımdaki kanım yükseliyor.

Keşmekeş içindeki benlik.

Bu bir devrimci için büyük bir muammadır. Biz, devrim için, ayaklanma için, değişim için yaşarız. Ortak istenç ve ruh için. Günün birinde de böyle bir devrim kişisel olarak başımıza geldiğinde, artık ortak olanla birlikte akıp gitmediğimizi, çünkü bizi desteklemiş olan tek kişinin, artık varolmadığını hissederiz.

Yaşlandıkça, çözümlerden bu kişisel muammalara daha çok yaklaşıyorum.

Dostu katılmazken, Engels, Jenny Marx'ın cenaze töre-

ninde konuşma yaptı. Ona ve dostunun hayatında üstlendiği role saygılarını sundu. "Aslında, bugün, Karl da öldü" dediği aktarılıyor.

Stalin'in de bir karısı vardı. İkinci karısının -Nadejda Alliluyeva- ölümünün onu değiştirdiğini, onu katılaştırdığını söylüyorlar. Özel hayatındaki bu devrimin onun için ne anlam taşıdığını bilmiyorum. Bu bizim sürgün dönemimizden sonraydı. Yalnızca tahmin yürütebildiğim pek çok olay vardı.

O zamanlar, Ukrayna'daki açlıkla, insanlar nasıl yaşıyordu? Terör'ün artmasıyla. *Pravda*'nın eski sayılarına dönüyorum. Artık tanıyamadığım bir Moskova'nın tasvirlerini okuyorum. Bu geçen yıllar, bir inşaat ve yıkım cinneti. Şehrin dört bir yanında metro istasyonları -somaki ve mermer duvarlar- yeni Moskova'nın görülmeye değer parçaları. Zoraki emek üzerine kurulmuş inşaat projeleri. Ne pahasına bu inşaat düşleri? Bütün ülke bir kışla gibi yönetiliyor. Yumruk ve silah sosyalizmi.

Ben de, bu fotoğraflara bakarak, onların konuşmalarını dileyerek, burada oturuyorum. Sürgünden önceki döneme ilişkin son anılarım Moskova'ya ilişkin. 1927 yılıydı. Parti'den yeni ihraç edilmiştim. Dostumuz ve yoldaşımız Adolf Joffe'nin cenaze töreninde konuşma yaptım. Stalin'in karısı Nadejda Alliluyeva da cenaze törenindeydi. Törene katılanların başlarının üzerinden onun durduğu yere bir göz attım. Gençti ve solgundu. O zaman bile kar etrafını sarmış gibi görünüyordu.

Dostum Joffe kendi canına kıydı.

İnsanlar o zamanlar kendilerini vuruyorlardı.

Stalin'in karısı kocasından önce öldü. Burada oturmuş fotoğrafına bakıyorum, anlamaya çalışıyorum. Gördüğü şeyleri, yaşadığı hayatı ancak hayal edebiliyorum.

Birey. Tarih. Tarihte birey. Bireyin hayat hikâyesi. Kav-

ramları parçalıyorum. Onları yeniden oluşturuyorum. Her bir öğe bölünmez gibi geliyor bana. Ama tek bir halkanın ölümünün bütün zinciri paramparça etmesi mümkün mü?

Natalia'm benden önce ölürse... Bir sonuca varana dek akıldan geçirilmeyecek bir düşünce.

Düşmanım bir zamanlar bu düşünceyle yüz yüze geldi.

Bir suikastçının kurşunundan çok bundan korkuyorum.

2

ŞAİRLERİN MANTIĞI

NADEJDA ALLİLUYEVA
MOSKOVA
1923

O zamanlar insanlar kendilerini vuruyordu.

Moskova ve Leningrad her gece alın loplarının arasındaki küçük patlamalarla sarsılıyordu. Eski Bolşevikler düşsel bir tetiği çekiyorlarmış gibi elleri kıvrık dolaşıyordu: İki ellerinde de bunu bilmenin ağırlığı. Şafak sökerken, ölüler siyah arabalarla taşınıyordu, yan kapılardan ağır ağır sallanan kanlı çarşaflar, cesetlerden bu kadar çabuk kurtuluyordu.

Daha sonra, kendini vurmamış olanlar yargılandıklarında, Beria çalımlı bir havayla şöyle diyecekti: *Çılgın köpekleri kodese tıkın.*

Hemen oracıkta Beria'dan tiksindim. Yuvarlaklığından. Orasında burasındaki her şey, hiç giriş noktası yokmuş gibi dairesel. Çene, kelebek gözlük, göbek. Havada daireler çizen dolgun parmaklar. Yosif tiksintimi anlayamıyordu. Bunun anne tarafından kaynaklanan bir lanetin başka bir kanıtı olduğunu düşünüyordu.

Yoldaş Nadejda, Yoldaş Stalin. Beria bir odaya kayarak girerdi, o denli alçaktı ki alnı neredeyse halılara değiyordu. Ağır bir adama göre, çeviklikle hareket ediyordu. Sesinde çınlayan bir şey. Benden tiksiniyordu. Sabit bir bakışla kabuğunu soyup onu aslına döndürebiliyordum.

Kocama, söyledim, *ona güven olmaz. Bu adamı eve sokmam.*

Düşmanların her yerde olduğu, büyük teyakkuz dönemiydi. Şimdi NKVD [Narodnıy Komisariat Vnutrennıyh Del] Başkanı olan, ikinci en güçlü adam Beria, bizi teyakkuzda tutuyordu. Troçki sürgündeydi, ancak Muhalefet varlığını hâlâ sürdürüyordu. Muhalefet akıllıydı. Teyakkuz gerekliydi. Çocuklarımın günlükleri bile okunuyordu. Çocuksu bir elden çıkmış halkalarda, eğrilerde, terör gizliydi. Çocukluk arkadaşları yakından izleniyordu. Beria'nın çizdiği etli butlu halkalar ihtilaf gölgelerinin etrafında daralıyordu. Geceleyin arabası fahişelik yaptıracağı kızları toplayarak, Moskova'da dolaşıyordu. Anneler kızlarını sokaklardan uzak durmaya zorluyorlardı. Kocalar karılarını evde kalmaya zorluyordu. Beria Moskova'yı bir piton yılanı gibi sıkıyordu.

Bir süre pitonun çizdiği daireden kaçtım.

Ancak böyle bir bilgi tehlikeli bir şeydir.

Sanayi Akademisi'nde, uzun bir süre kimse kocamın adını bilmiyordu.

Benim de gururum vardı.

Babam, Sergey Alliluyev, önce Vladimir İlyiç'i, sonra da Yosif Visaryonoviç'i sakladı. Babam St. Petersburg'daki Elektrik Lambası Şirketi'nde çalışıyordu ve birinci sınıf bir teknisyen olarak saygı görüyordu. Işık konusunda çok şey biliyordu. Karanlığı da bilirdi. Büyükannesi çingeneydi, esmer görüntüm bana onun ailesinden mirastı. Babamın eski Bolşevikler'in kalbinde özel bir yeri vardı. Eski günleri yad etme havasında oldukları zaman, babam bardaklara votka koyar, gururla merdivenin altındaki geniş tahta dolabı işaret ederdi. Hikâyeyi iyi biliyordum. Vladimir İlyiç 1917 Temmuz'undaki polis baskınları sırasında büzülerek bu dolabın raflarından birine girmişti. "Lenin'in başının tahta dilimlerin arasından görünmesinden endişe ediyordum" derdi babam. "Bu yüzden de ona

kasketimi verdim." Daha sonra, tehlikenin geçmesinin ardından, babam kasketi ona hatıra olarak verdi. Vladimir İlyiç, bizlerin yoksul işçiler olduğumuzu bildiğinden, onun babamın yegâne kışlık kasketi olduğunu bildiğinden, karşı çıktı. Ama babam ısrar etti.

Üç yıl sonra, 1920 yılının İşçi Bayramı'nda, babam, annem ve ben, binlerce başka kişiyle birlikte, Kızıl Meydan'ın ucundaki tören alayının arasında duruyorduk. Lenin'in önümüzden geçtiğini, elini bulunduğumuz yöne uzatarak, başındaki kürklü kasketi havaya kaldırdığını hatırlıyorum. Kasket şimdi artık yer yer yıpranmıştı. *Özel kasket,* diye bağırdı babama, kollarını açmış, gülerek. *Neredeyse benim kadar kel!* Araba korteji bir an için yavaşladı, Vladimir İlyiç arabadan dışarıya doğru eğildi ve babamın elini sıktı. Babam gözlerinde yaşlarla bana döndü: Kasketi tarihe geçmişti.

Yosif Visariyonoviç, babam onu sakladığında neredeyse kırk yaşında bir adamdı. Bakü'deki ilk günlerden beri birbirlerini tanıyorlardı, babamın yasadışı baskı makinelerini kurduğu ve o sıralar Koba olarak tanınan, Yosif'in Kafkasya'nın dört bir yanında bankalara baskınlar düzenlediği zamanlardan. Babam onun Gürcü tarzında dürüst olduğunu düşünüyordu. Bana çok güçlü ve güvenilir gibi geliyordu. Annem ona pek aldırış etmiyordu, bunun nedenleri ancak daha sonra ortaya çıktı. Yosif hapishaneden söz ediyordu. Sibirya'da sürgünden, avcılıktan ve balıkçılıktan. Gürcistan'da, Gori köyünde, Kazbek Dağları'nın gölgesinde büyüdüğünden söz ediyordu. Sonunda Parti adını nasıl seçtiğinden söz ediyordu: Stalin: *Çelik olan.* O da merdivenin altındaki tahta dolaba saklandı. Ama Stalin'in siyah saçı ve çiçek bozuğu cildiyle babam görünmesinden endişe etmedi. "Çelik adam gölgelere alışıktır" dedi.

Yosif bir gölge kadar sert ve soğuktu.

Kuşkusuz deneyimle edinilen böyle bilgilerde her zaman olduğu gibi bunu çok daha sonra gördüm.

O zamanlar bilseydim ... ama bir okul çocuğu ne bilir sahiden?

Ben devrimcilerin kızıydım. Çocukluk anılarım kısılmış seslere, elleri mürekkepli adamlara, dolaplara tıkıştırılmış bildirilere, hayatımda bir görünüp bir kaybolan yetişkinlere aittir. Çar'ın hapishanelerinin önünde, sanki beni bitki diye dikmişler gibi dizlerime kadar karın içinde, babamın serbest bırakılmasını beklerken, ayakta dikilişlerime. Başka bir hayat bilmiyordum. Petersburg'a taşındığımızda, basık kara bir göğün altında eşyalarımızı bir daireden diğerine taşırken, Çar'ın gizli polisi için gözcülük yapan çocuklar, geliştirdiğimiz el işaretleri sistemi, o ihtiyatlılık düzeyi soluk almak kadar doğal gibi geliyordu.

1917'de, Temmuz ayı boyunca, müstakbel kocamı, Yosif Visariyonoviç'i, Petersburg'daki mutfağımızda Lenin'in sakalını ve bıyığını tıraş ederken izledim. Gösterdiği dikkat, hiç titremeyen eli. Sandalyenin altında kıvrılan *Pravda* nüshaları, Lenin'in boynunda yıpranmış çok eski bir havlu, tıraş bıçağına karşı korkusuzca köpüren sert kıllar. Vladimir İlyiç pırıl pırıl ve taze çıkıyor, erkeği saklayan çocuk teni. Yosif Visariyonoviç Stalin, çelik adam, geri çekiliyor, eserine hayran oluyor. Sanki bu noktaya kadar bütün devrimcilik kariyeri -Tiflis'teki zalimce banka soygunları, Sibirya'daki sürgünün görece sükûneti, gizlenmeler ve değişimler- onu bu karşı konulmaz ana götürmüş gibi.

Lenin'in berberine âşık oldum, işin gerçeği buydu. Kendime göre, onu hâlâ seviyorum.

Babam Stalin'in de yüzündeki kılları tıraş etmesi gerektiğini öne sürdü. Ama Stalin doğrudan tehlikede olmadığını söyledi, üstelik ne olursa olsun, "Bıyığımla, sıradan biriyim.

Güvendeyim." Hem o sıralarda bu oldukça doğruydu. Başında yassı bir kasketle Petersburg sokaklarında herhangi bir başka işçiye benziyordu. O zaman bile, Yosif kalabalığa karışıp, ilerlemek için uygun zamanı bekleme yeteneğine sahipti. Sıradanlığı içinde dikkate değerdi.

1917'de, düşmanları onu gri leke olarak tanımladılar. Bu onların ilk hatalarıydı. Yosif Visariyonoviç Stalin'in dikkate değer sıradanlığını hafife almak.

Lenin'in sekreteri olarak çalıştığım zaman on altı yaşındaydım. Yosif Visariyonoviç'le evlendiğimde on yedi. Yosif'in beni kendine göre sevdiğine inanıyorum. Bana çingene kraliçem derdi: Ona bir keresinde Gürcistan'da bir sirk trapezinde gördüğü bir kızı hatırlatıyordum. *Öyle ince ve esmer, üstümde fırıl fırıl dönüyor.* Yosif gösteriyi ve yanılsamayı her zaman sevdi. Sonraki yıllarda sinemanın kölesi oldu. Sonsuza dek trapezin üstünde yürümemi istiyordu. Ama hava ve ışık beni hoşnut kılmıyordu. Benden çok daha yaşlıydı, gölgelerin arasında sertleşti. Karısı olarak, ben de hiç planlamadığım kadar yaşlandım.

"Defterleriniz eksiksiz ve temiz, Nadejda Alliluyeva." Sanayi Akademisi'ndeki öğretmenlerim başından beri, hatta kocamın adını öğrenmeden önce, çalışmalarımı övüyorlardı. Bugünlerde, teknik taslaklarım yerli yerine oturmamış olsa da, bazen sayfadaki polimer zincirlerinin düzenlemesini bozuyorum.

Yalnızca onları denemek için.

Çalışmalarımın artık dürüstçe eleştirilmediğine giderek daha çok inandığımı hissetmeme karşın, "Nadejda Alliluyeva en iyi kimyacımız olacak" diyorlar. Sayfaları çevirirken profesörlerimin elleri titriyor. Son sınavlarda, amino plastiklerle ilgili bir soruda, bir oksijen atomunu kasıtlı olarak bir sülfür atomuyla değiştirdim.

Yine de en yüksek notlarla ödüllendiriliyorum. İtiraz ediyorum.

Yanılıyorsunuz. Kâğıdınız bütün ayrıntılarıyla yüzde yüz doğruydu, diyor Profesör.

Böylesi bir ikiyüzlülük moralimi bozuyor.

Akademide söylentiler dolaşıyor. Yoldaşlar Ukrayna'dan döndüklerinden beri, en sevdiğin profesörlerimden ve öğrenci arkadaşlarımdan birkaçı artık sınıfa gelmiyor. Ben geçerken insanlar bakışlarını başka yöne çeviriyorlar. Nabzı benim kıyıdan köşeden göze ilişen görüntümde atan başka bir Moskova var. Apaçık görmeyi arzuladığım bir başka Moskova. Kocamın görmesini istediğim bir başka ülke. Özlemlerim bunlar ama şimdi Çariçe gibi dünyadan elimi eteğimi çektim.

Bu yüzden de plastiklerin ve yapay ipliklerin Yeni Dünyası'na daldım. Evdeki masamda, bana annemin kehribar bileziğini hatırlatan bir Baltık kehribarı parçasını saklıyorum. Kehribar doğal bir plastiktir. Biçimlendirilebilir. Kehribarı alıyorum, ışığa çeviriyorum, ısının ve toprağın basıncıyla o denli mükemmel biçimde oluşan ve biçimlenen bir bal rengine hayret ediyorum. Kehribarın içine sıkışmış minicik bir böceğin izi var. Bana Kırım'daki huzurlu günleri, geniş kenarlı şapkasıyla beyaz bir takım elbise giymiş Yosif'i hatırlatıyor. Kuma bulanan çocuklar. Kendilerini tam bir kehribar dalgasına iyice kaptırmış Politbüro üyelerinin cılız beyaz bacakları. Konsolumun üzerinde, büyük büyükannemden, kadınların saçlarını bu kadar kısa kestirmedikleri günlerden kalma kaplumbağa kabuğundan bir saç tokası saklıyorum. Kızım bazen onunla oynuyor. Kaplumbağa kabuğu da doğal bir plastik, biçimlendirilebilen bir madde. Bu doğal plastikleri laboratuvarda oluşturduğumuz maddelerle karşılaştırıyorum. Yeni plastiklerde geleceği görüyorum. Bu doğal plastikleri yeniden üretmek istiyorum çünkü artık doğa karşısında zafer kazana-

bileceğimiz bir çağdayız. Doğayı yeniden üreterek gereksinime ve mahrumiyete karşı zafer kazanabiliriz. *Bu*, benim katkım olacak.

Kocam bu maddelere duyduğum ilgiyi anlamıyor. Metalden daha hafif bir şeyden, herhangi bir biçime sokulabilecek, seri olarak üretilebilen bir şeyden, çağımızda ısının ve toprağın kaprislerine bağımlı olmayan bir maddeden zevk almamı anlamıyor. Bunun kadınlar için uygun bir branş olmadığını düşünüyor. Hem onu düşündüğüm zaman, anlamaya çalıştığım zaman, çalıştığım maddelerle karşılaştırıyorum. Yosif'de ısıyla sertleşen bir plastiğin sabitliği vardır. Ve bana kalırsa onunki Bakalit cinsidir, bir kez şekle girdi mi, o durumda kalır. Ancak, çok yüksek derecelerde, eski haline dönemeyecek biçimde dağılır.

Yosif bazen elleri yüzünde, kanepeye uzanır. Çatlakları gördüm.

Diyorlar ki, Batı'da, yeni plastiklerle birlikte, yeni kumaşlar üretimde. Viskozdan daha güzel yapay kumaşlar. Yapay ipek uzak değil, diyorlar. Bu buluşları bekliyorum.

Bir Çariçe gibi dünyadan elimi eteğimi çektim, gidişatı açık seçik görmeyi çok istiyorum, öteki Moskova'yı, bu Kremlin duvarlarının ötesini.

Belleğin bağlanmayacağı bir dokuyu giymek istiyorum.

ÖTEKİ MOSKOVA:
MİHAİL'İN HİKÂYESİ I
1932

Metro. Her zaman metro vardır. Her şeyi yutan yılankavi bir ağız. Sabahları, rutubetli tünellerden geçip sokakların opal aydınlığına el yordamıyla ulaşırlarken, Mihail Kosarev, şimdi yapıyı denetlemekte olan patronu, Moskova İkinci Parti Sekreteri'ni başıyla selamlıyor. Ekibin başındakilerden biri olarak, baş maden mühendisi olarak, doğrudan İkinci Sekreter Nikita Kruşçev'e hesap vermek durumunda. Mihail kömür yüreğini yarı inşa edilmiş geçitler boyunca sürükleyerek, bölmenin ağırlığından uzaklaştırıyor. Tünellerin kendisini yutmasını istiyor. Bu metro sabahında, yeryüzünün çekirdeğine yakın, önceki günkü işleri değerlendirerek, işe giderken, çatal çubukla yeraltında sevgi damarı arıyor, bedeni toprağın üzerinde titriyor, onun kaynağını bulmaya çalışıyor gibi hissediyor kendi.

Yeraltında, her şey katı gibi görünüyor, öyle olmadığını bildiği halde. Dışarıda sokaklarda, küçük bölmesinde, kendini sanki kumaş kadar narin bir şeyin üzerinde yürüyor gibi hissediyor. Bölmede, ilişkiler, sürekli yön değiştirerek ve değişerek, kum gibi tortu bırakıyor. Mihail tükenmiş. Bazen kaçamazsa, diğerlerinin yenildiği gibi, yenileceğini, geriye ayak izlerinin bile kalmayacağını hissediyor.

Tünellerde çatal çubukla sevgi damarı ararken, önünde on dört saatlik bir başka günün kurtuluşu varken, kendini yalnız hissediyor. Güzel bir şey, hepsinden daha uzun ömürlü

olacak bir şey inşa edilirken uykusuz geçen günlerin adrenaliyle, bir keresinde Metro'daki arkadaşlar arasında yalnızlıktan kurtulmak için bir önlem keşfetmişti.

Metro, Yeni Moskova'nın orta süsü olacak, *Sosyalist Yeniden Yapılanma*'nın bir simgesi. Planları, geleceğin kapkara göstergelerini gördü. Sanatçıların maketlerini gördü: Pır pır eden avizeler, emekçilerin heykellerinin hafifçe dalgalanan tuncu, duvarlarda parlayan yirmi farklı çeşit mermer.

Bütün bunlarda yarının belli belirsiz bir görüntüsünü buldular.

Buna karşın, arkadaşının haberinden beri, yarının belli belirsiz bir görüntüsü ona güç vermeye yetmedi. Yalnızca günler birbirini tekrar ediyordu. Tüneller sallantıda. Akşamları kendini bölmesinin yanındaki derin geçitten çıkarken izliyor, kendini diğer yoldaşlarla birlikte küçük kalabalık bir barda izliyor, kendini, ekibini tatlı sözlerle kandırarak, onlarla birlikte yakınarak, gülerken, ateş tadında içkiler ısmarlarken izliyor. Enerji yayarak. O iyi bir adamdır. İyi bir lider.

Bütün yoldaşlar onun kadar hevesli değil. Çoğu Kazakistan'dan ve ötesinden gelen, okuma yazma bilmeyen mujikler olan yetmiş bini aşkın işçiyle, olanaksız olur bu. Bir demiryolu bölgesi inşa etmek, yeraltında bile, çok daha kolaydır, diye düşünüyor Mihail, yeni tutumlar inşa etmekten. Yalnızca annesine ve kızkardeşine bakması yeterli.

Kuşkusuz, yeraltında göğüs germeleri gereken başka sorunları var: İşçilerin çoğu da *zekler*: Güvenilmeyecek Troçki taraftarları, eski kamp sakinleri. Bu işle, Sosyalist Yeniden Yapılanma sürecine dahil edilerek, eski hallerine döndürülmeleri amaçlanıyor. Ancak, toprağı eşeleyen donuk bakışları ve değişmeyen yüzleri yüzünden, Mihail tam olarak eski hallerine dönmelerinin mümkün olduğundan kuşku duyuyor.

Biraz başarı elde edilmişti, elbette. Çocukluk arkadaşı

Oskar -eski haline döndürülüp serbest bırakıldı- maden mühendisi olarak uzmanlığından dolayı Metro projesine aktarıldı. Oskar, Donbass'da bir greve önderlik ettiği için ceza olarak Moskova dışında bir kampta iki yıl geçirmişti. Bundan hiç söz etmediler. Ama yine de o iki yıl günlerini gölgeliyordu. Oskar'ın çocukları, sınırları kendileri için çizilmiş alanlarda dikkatle yürüyerek, okul yolunda sımsıkı el ele tutuşuyorlardı. Onlar için her şeyin sınırları çizildi.

Mihail bazen arkadaşının bir *zek* olduğu gerçeğini asla kabul edemiyordu. Gerçek şu ki, kişisel olarak, arkadaşına hiçbir zaman devlet düşmanı gözüyle bakmamıştı, gerçek şu ki Mihail'in kendisinin lekesiz bir sicile sahip, saygı gören bir Parti görevlisi olması Oskar'la arkadaşlığını sürdürmesi konusunda dikkatli olması gerektiği anlamına geliyordu. Kruşçev'in kendisi Mihail'i bu eski siyasi mahkûmla fazla yakın bir arkadaşlık kurma konusunda uyarmıştı. İhtiyatlı olmak gerekirdi. Oskar'ı gençliklerinden beri, arkadaşı çalışmak üzere Donbass'a gittiğinden beri görmemiş olsa da. Ama insan fazla dikkatli olamıyordu. İşte, Oskar'la fazla samimi görünmemeye özen gösteriyordu. İşten sonra, barda, bir içki almak için odanın bir ucundan diğerine ilerlerken kendilerini rasgele iki çift laf ederken bulmaları her zaman rastlantı gibi görünebilirdi. Ancak sonraki haftalarda, arkadaşıyla, kalabalık bir odanın bir ucundan diğerine göz temasına *geçmeme* konusunda bilinçliydi, bunun olmamasını garantilemişti. Oskar'ın etrafındaki boşluk dikkatle denetlenmeliydi. Mihail, bir grup olarak sarhoş bir halde bardan geceye fırladıklarında, kolları Oskar'ın omuzlarında şarkı söylerken *görülmeyeceğinin* her zaman bilincindeydi. Oskar'ın bunun için kendisini affedeceğini umuyordu. Çünkü Oskar iyi bir adamdı, gayretli bir işçi, iyi bir yoldaştı. Ama lekeliydi, eski bir *Muhalif Parti üyesi*. Mihail'i bunu kabul etmek zorundaydı.

Şimdi, akşamları bazen, artık Oskar olmadığından, yoldaşları sonunda, sallanarak, barı terk etmek üzere kalktıkları zaman, Mihail, onların çocuklara, eşlere, Metro geçitlerinin ötesinde bir başka hayata dönüşlerini izleyerek, pencerenin önündeki taburede kalıyor. Kısıtlanmış bir hayat ama yine de bir hayat. Her *Metrostroyevet* bu konuda dalga geçiyor: "Bir gün aileyi buraya indireceğiz." Aslında, yeraltındaki geçitlerin bütün bölümleri 1,39 metrekarelik sıradan bir daireden geniştir. Bu uzama gıpta edenler yalnızca metro işçileri değildir. Aylarca süren inşaatın ardından, tünellerdeki işçilere ve farelere başka aşağılık mahluklar, *kulaklar*, siyasi sürgünden kaçanlar ve küçük çaplı suçlar işleyenler katılıyor. Mihail onların varlığını seziyor, onlardan gelen korkunun kokusunu alıyor, onları görmediği zaman bile, karanlıkta göz bebeklerinin sulandığını hissediyor. Çünkü Moskova tıklım tıklım. Moskova şimdi çöpünü aşağıdaki Metro geçitlerine atıyor. Son zamanlarda, bütün bir bölümün temelleri, bir yeraltı akıntısının baskınına uğrayarak çöktü. Bölgede suyun dibinin taranmasından sonra, çamurlu zeminde hava kabarcıkları gibi şişen yirmi ceset bulundu. Hiçbiri *Metrostroyevet* değil. Polis artık tünel girişlerinde nöbet tutuyor.

Mihail yoldaşlarının oradan ayrılmalarını izlerken yeraltında bir hayatı kafasında tartıyor. Kendisi için, onlar aileden öte. İlişki kan bağını aşıyor. Görkemli bir girişimde birleşiyorlar. Bu onları birbirlerine kardeşten daha yakın kılıyor. Mihail bardağını boşaltıyor. *Bonhomie*'nin kendisini terk edişini izliyor. Neşesizlik kemiklerine yerleşiyor. Dairelerinin mozolesinde annesiyle ve kızkardeşiyle karşı karşıya gelmeye hazırlanıyor. Üç ay oldu. Bu gönül ferahlığı ve suçluluk bileşimi. Neşenin her bir gözenekten akıp gitmesinden önceki zamanı şimdi hatırlayamıyor.

Büyük, bahçıvan küreği gibi avuçları var. İri yarı bir

adam. İçinde büyük bir uzam var. Yaptığımız işiz biz, diyor kendi kendine. Nasıl işimizin toplamından fazlası olabiliriz. Yine de. Sevgiye, uzama, dostluğa duyulan özlem devam ediyor. İş, Metro kadar cüretkâr bir proje sırasında bile olsa, bazen bu özlemi gidermiyor. Oskar'ın haberinin gelmesinden sonraki üç ay boyunca, olağandışı bir biçimde bu meselelerle meşgul oldu.

Anahtarı kilide sokuyor. Paslı kilit yenilgiyi kabul edip içeri girmesine izin verene kadar, cüssesiyle kapıyı iki kez ittiği o bildik tören. Eskiden bir burjuva konutu olan Ulitsa Gor'kogo yakınlarındaki *kommunalka*'larının, komün halinde yaşadıkları apartman dairesinin kapısından girerken, saat 11. Metro tünelinin ilk bölümünün yakınlarda açılması planlanıyor. Ailesi birkaç yıldır bu dairede oturuyordu. Onlar talihliler. 1920'deki toplu tahsislerde diğer yirmi aileyle birlikte, Mihail'in ailesi hak iddia etti. Yirmi aile şimdi bir zamanlar bir tüccarla altı çocuğunun oturdukları bir mekânda yaşıyorlar.

Saatin 11 olduğunu biliyor çünkü ana girişe açılan odalarda, Kremlin'in Spasskaya kulesinin çanları yedek parçalardan yapılmış eski pikaplı radyoyla bir ağızdan çatırdıyor ve çalıyor. Ses, "*Govorit Moskva!*" yetkeli bir aşinalıkla üzerine saldırıyor. Haber bülteninde, Moskova Birinci Sekreteri Kaganoviç'in törpümsü bir sesle yeni cesur inşaat projelerinden söz ettiğini duyuyor. Kaganoviç'in açıklamasını işitiyor: *Metro sürdürdüğümüz büyük savaşın cephelerinden biridir... güzel yeni şeyler ve yeni bir insan için...*

Zemin kattaki koridor boyunca yürüyor. Dışkı kapları odaların dışına konuyor. Gri çamaşırlar açıkta duran çatı direkleri arasında gerilmiş ipte kaskatı kesiliyor. Küçük çocukların öksürükleri, hırıltılı solukları, ağlamaları işitiliyor. Koridorun sonunda musluk, yirmi ailenin yüzlerine su çarpmak ve semaverlerini doldurmak üzere her gün kuyruğa girdikleri alttaki döşeme tahtalarını çürüterek su sızdırıyor.

Mihail'in dairesi komün mutfağından kalın bir perdeyle ayrılıyor. Mutfak birkaç tahta gaz ocağı ve az sayıda masadan ibaret. Akşamları kadınlar kendi aileleri için ayrı ayrı kullanarak bu ocakların etrafına üşüşürler. Mutfağın yetersizliği canını sıkıyor. Ama burjuva ahlakının komün mutfağındaki bu artıklarına boyun eğdi. Perdeyi ayırıyor, derin bir soluk alıyor ve gürlüyor: *Govorit Moskva!* Annesiyle kızkardeşi bir palangada birden kuvvetle çekilmişler gibi sandalyelerinden fırlayıp yeniden çöküyorlar. İki çift göz gaz lambasıyla aydınlanan köşelerden ona suçlama ve vicdan azabı gönderiyorlar. Ona homurdanıyorlar, sesindeki ince alayı anlamıyorlar. Odanın kenarına, kendi yerine doğru uzun adımlarla yürüyor, kadınlar da, üstlerinde sabun kokusu, ılımlılıkla, karşı köşeye siniyorlar. Bugün Cuma ve annesiyle kızkardeşi haftalık sıcak banyoları için hamama gitmişler. İnce çarşafı, perdesini yeniden kaldırıyor, kendini yıpranmış bir şiltenin üzerine atıyor, bir tabutun uzunluğu ve genişliği, çizmeleri hâlâ ayağında, ellerini başının altında kavuşturmuş, tavandaki nemli yamalarda hayatından anlam çıkarmaya çalışarak, gözlerini yukarıya dikiyor.

O sorumlu değil. Oskar'ın ölümünden o sorumlu değildi.

Kimse konuşmasa da küçük dairedeki her şey gürültülü ve nemli. Kızkardeşi pencere kenarındaki mantarları insan dışkısıyla gübreliyor. Şimdi sırtı ona dönük. Koku keskin. Kokular bile gürültülü ve nemli. Annesi odanın köşesindeki fare kafesinin kapısını açıyor. Dört minik gri şekil alt alta üst üste yuvarlanarak dışarı fırlıyor. Annesi onları inceliyor, sonra da zorlukla, kafesin köşesinde anneye özgü bir biçimde cüsseli, iri şekle doğru itiyor. "Yakında hazır olacaklar" diye açıklıyor annesi.

Kızkardeşi pencere kenarından dönüyor: "Ne zaman?"

"Yakında, dedim."

"Ne kadar yakında?" diye soruyor kızkardeşi aç bir halde.

"Tanrı istediği zaman."

Kızkardeşi yeniden mantarlara dönüyor, annesinin haşinliği kürek kemiklerine çarpıyor.

"Neden Tanrı'nın iradesini bekleyesin?" Kendisinin perdenin arkasından, onlara sataştığını duyuyor.

Kızkardeşi, cinnet halinde, çarşafı geri fırlatıyor. "Çünkü Partini beklerken, açlıktan ölüyoruz."

Mihail gülüyor, bu kızkardeşini daha da öfkelendiriyor.

"Kesin şunu. *Kesin şunu!*" Annesi kulaklarını elleriyle kapatıyor. Bunların hepsi çok tanıdık. Her gece bu ağız dalaşının bir türlüsü. Kendisi perdenin arkasında. Farelerin hışırtılı sesleri ve insan dışkısının pis kokusu.

Farelerle ve mantarlarla gelecek kışa kadar idare edecekler. Annesi, Yoldaş Kruşçev'in nasihatlerini dikkate alarak, buna inanmış. Dikkate aldığı yegâne nasihatlar yiyecek ve barınakla ilgili. Başka her şey eleniyor: Zekâ içgüdüye boyun eğiyor. Mihail annesini bazen komün mutfağında, diğer kadınların etrafında, onların varlıklarını kabul etmek için neredeyse hiç duraklamadan, zikzak yaparken, dumanı tüten tabakları kendi dairesine, kendi çocuklarına, perdenin arkasındaki kendi sofrasına taşımak için cılız çocukların salyalarına basarken izliyor. Annesinin herhangi bir şeyi paylaştığını hiç görmedi: Ne bir soğan ne de bir mutfak gereci. Bunu anlamıyor. Her zaman böyle olup olmadığını, hem böyleydiyse eğer, babasının bundan nasıl kurtulduğunu şimdi hatırlayamıyor.

1932 yılı ve Moskova'da açlık var. Şehir değişiyor: Yeni binalar, fabrikalar, Moskova-Volga kanalı, metro. Ama yaşanacak hiçbir yer yok. Yiyecek hiçbir şey. Onlar talihliler. Artık yiyecek kıtlığını hafifletmek için mantar yetiştirmek ve fare beslemek devrimcinin görevi haline geldi. Kuraklık, doğal bir fe-

laket olmadığı halde, tahıl artık şehirlere ulaşmıyor, Ukrayna civarında tekerlekli arabaların taşıdığı iskelet kalıntılarıyla ilgili söylentiler çoğalıyor. Kızıl Ordu şeker pancarını toplamaya çağrılıyor. *Kulaklar*, uzlaşmaz bir biçimde, onların tarlalarında acemice hareket etmelerini izliyorlar. Ülkenin sığırlarının yarısını devlete teslim etmektense toplu olarak kesiyorlar. Milyonlar sınır dışı ediliyor. Söylentiler bunlar. Ukrayna'da şeker pancarı hasadı, buğday hasadı kayboluyor.

Söylentiler bunlar.

Moskova'nın dış mahallelerinde bile, devletleştirmenin mülteci konumuna getirdiği pis *kulaklar*, elleri iyice açılmış, itekleniyor, çünkü *propiska* bütün Moskovalılar'dan istenen çalışma izinleri taşımıyorlar. Evsiz gençler ve yetişkinler geceleri kamyonlarla, Moskova'nın kırk ya da elli mil dışına taşınıyor ve atık madde gibi sızarak, yola saçılıyorlar. Mihail onlara karşı merhamet hissetmiyor. Küçük, verimsiz toprak parçalarına dokunaklı bir biçimde yapışmalarına, devlet çiftliklerini karaborsa yoluyla kuşatmalarına. Sığırları kasıtlı olarak katletmelerine. Bunun başlarına gelmesine kendileri neden oldular. *Pek çoğu Rus bile değildir.* Kırsal bölgeden kaçan bu insanlar şehirlere baskı yapıyorlar. Onları rehin alarak. Moskova tıklım tıklım. Her pencere denizliği pis pis mantar kokar, başka her köşede de fare pisliği.

Bütün bunların arkasında da, şimdi bile sürgünün rahatlığından yöneten, parçalayan Troçki ve Muhalefet.

Muhalefetin yıkıcılığını annesiyle kızkardeşine defalarca açıkladı. Leon Troçki'nin zararlı etkisi konusunda aynı fikirdeydiler. Farklı nedenlerle. Yine de, annesiyle kızkardeşi, Troçki'nin dışında, bu durum yüzünden sanki onu suçluyorlardı. Ama o sorumlu değil. Onlara defalarca söyledi. Ama Parti'nin bir üyesi olarak onu sorumlu tutuyorlar.

İnançsız biri olarak onu sorumlu tuttular.

1931'de, Kurtarıcı İsa Katedrali çökerken, orada Militan Tanrıtanımazlar Birliği'nin yanında alkış tutmuyor muydu? Patlamalar tavanları, kapıları, havada savrulan ikonları parçalarken alkış tutmuyor muydu?

Bunun hiçbir yararı olmayacağını bilmiyor muydu? Kısa süre önce serbest bırakılan arkadaşı Oskar da, sarhoş bir halde alkış tutarak, orada hazır bulunuyordu. Tanrı hoşnutsuzluğunu eninde sonunda ifade edecekti. Mihail'in annesi onu uyarmıştı. Bu hoşnutluğun ifade biçimini bekleyiş, yıllarını kuşatmıştı. Annesi, duygusuz ve kayıtsız bir biçimde, başlarına gelecek dehşeti bekliyordu.

Annesiyle kızkardeşi bunun için onu bağışlayamazlardı.

Ama aynı zamanda, yüz kırk dokuz kilo altın yaprak kubbelerden dikkatle alınırken, küçük bir altın kırıntısını, annesi için bir yadigârı tekrar ele geçirip, cebine sıkıştırmamış mıydı? İşçilerin on dört çanı sökmelerini izleyerek yaklaşmıştı. Mermer ve granit parçaları duvarlardan hızla düşerken ve ağır İsalı çarmıhlar toprağa çarparken çıkan gürültüyü hatırlıyordu. Bütün bu işlem onu büyülemişti. Evet, iş elle yapılmayacak kadar külfetli bir hale gelene, binayı dinamitleme emri verilene kadar, bağırarak onları yüreklendirmeye devam etti. İki girişimden sonra, büyük kubbe ve destekleyici kolonlar hâlâ duruyordu. Moskova'nın ufuk çizgisi titredi. Mihail alkış tutmadı. Aralarında annesiyle kızkardeşinin de bulunduğu, oraya toplanan küçük bir inançlı grup dualar ediyordu, Tanrı'nın kiliselerini kurtarmak için müdahalede bulunduğu bir mucize istiyordu. Ama OGPU'nun [1934'te feshedilen devlet güvenlik polisi ya da gizli servisi] ustabaşları bundan etkilenmediler. Üçüncü bir patlama kiliseyi bütünüyle yıktı. Mihail kendini fena halde sarsılmış hissetti. Tozlu havayı, rahiplerin altın varaklı cüppelerini ve inananların iniltilerini hatırlıyor.

Üç patlamayı hatırlıyor.

Rahiplerin pislik içinde yere kapandıklarını gördü. Onların sürüklenerek götürüldüklerini gördü. Militan Tanrıtanımazlar Birliği alkış tuttu. Boğazında düğümlenen ses. Her zaman bilimsel yönteme inanmıştı. Yeninin inşasına. Batıl inancın geçmişte kalmasına: Babasının ona verdiği dersler. Ama papaz cüppelerinin toz içinde sürüklenmesinde dikkatini çeken, onu rahatsız eden bir şey vardı. Bundan da öte, onu utandırıyordu. Annesiyle kızkardeşinin yüzüne bakamıyordu. Çok sonra, kutsal emanetlerin kaldırılmasına karşı çıkan rahiplerden beşinin o akşam tutuklandıkları ve vurularak öldürüldükleri yayıldı.

O zamandan beri, arsada inşaat sürekli engellendi. *Arsa lanetlendi*, diyordu annesi. Şimdiyse, iki yıl sonra, belki de o gün orada bulunmasının ve başlı başına katedralin yıkılmasının hata olduğunu düşünüyor. Batıl inancı havaya uçurmak o kadar kolay değildi. Ama bunu kendine itiraf edemezdi. İtiraf etmek aile ilişkilerinin değişen anlarında iktidarı devretmek olurdu.

Şimdi kilisenin bıraktığı boşluğu Sovyetler'in Sarayı dolduracak. New York'taki Empire State Binası'ndan daha yüksek olacak, doruğunu, bulutları kıracak yüz metrelik bir Lenin heykeli oluşturacaktı. Şimdi, ne zaman hâlâ molozları ortadan kaldıran vinçlerin ve traktörlerin gürültüsünün oradan geçip gitse, kanlı rahip cüppelerinin imgesi zihnine nüfuz ediyor.

Bütün Moskova kocaman bir inşaat alanı olmuştu.

Yıkım, diyordu annesi.

İnşaat, diye ısrar ediyordu Mihail.

Kızkardeşi köşeden ona tıslıyordu.

Annesi o gün ele geçirdiği altın varak kırıntısını bir pelür kâğıt tabakasının içinde sakladı. Onu zaman zaman çıka-

rıyor, ona parmaklarıyla dokunuyordu, sonra Mihail'e bakıyor, sonra da pelur kâğıdı yeniden, kayıtsız bir havayla, ince bir zarf gibi, katlayıp belli sıkışık köşelere kaldırıyordu. Kâğıt tabakasını altın varakla birlikte fare kafesinin yanında, alevi hiçbir zaman azalmayan kırmızı gaz lambasının üstündeki Meryem portresinin altına yerleştirirdi. Meryem'in yanında Lenin'in kumaş üzerine profilden bir portresi vardı. Genç bir Komsomol üyesi olarak, Mihail, kumaşı duvara çivileyerek, portreyi çerçevelenmiş ikonun yanına tutturmuştu. Şimdi, on yıl sonra, portrenin bir köşesi yırtıldı. Lenin'in sonsuzluğa doğru yıpranan işaret parmağının bir bölümü.

Bundan üç ay önce, Kruşçev, Yoldaş Stalin'in ayrıntılara gösterdiği dikkat konusunda heyecanla konuşmuştu. "Daha çok umumi hela! *Khozyain*, Moskova'nın daha çok umumi helaya gereksinimi olduğundan endişe ediyor.'

Doğruydu, Mihail o akşam, odadaki hışırtılı sessizliğe aldırmadan, sırtüstü serilerek, umumi helaların az olduğunu kabul etti. Üç ay öncesine kadar, Moskova'da bir adam kendi evinin dışında nerede sıçabilirdi? Hem bir yoldaş her istediğinde işeyemeyecekse sosyalizmi inşa etmenin amacı neydi?

İnsanın kendi evinde, insan dışkısı kovalarına takılıp tökezleyerek, alan bulması yeterince zordu.

Öncelikler.

Kruşçev'in metrodaki heyecanlı konuşmalarından sonra, umumi helalar insan dışkısı içindeki mantarlar gibi hızla çoğaldı, hatta, daha hızlı. Mihail genel tuvaletlerin Metro'nun tünellerinden daha hızlı, *baraki*'den -Moskova sınırlarındaki kalitesiz ahşap kömür depoları- bile daha hızlı dikilmesini izliyordu.

Daha çok umumi hela. Mihail başını iki yana salladı.

Öncelikler.

Annesi ve kızkardeşi soğuk bakışlarını bütün bu gelişmelere yönelttiler. Moskova'ya buhar salan, odun, metal ve donanımla dolu trenler yüzünden kederlendiler. Onlar Moskova'nın kaldırım taşlarını, kaldırım döşenmemiş yollarını, atların çektiği arabalarını olduğu gibi, her zaman olduğu gibi tercih ederlerdi. Mihail'in tünellerinden kuşkuluydular. İşinin herhangi bir yönünü ya da kendi düşüncesinin herhangi bir yönünü onlarla tartışamazdı. Meseleleri tartışabileceğini hissettiği yegâne kişi de artık yoktu.

Suskunluk ve suskunluğun arasında uzam vardı. Partinin önde gelen kurmaylarından biri olarak, kendisine ilkbaharda kendi küçük dairesine kavuşacağına dair güvence verilmişti. Bu bir yıl önceydi. Neredeyse yeniden bahar geldi. Şimdi ilkbaharın enerjisi bir başka ülke kadar yabancıydı.

Çünkü annesi, kızkardeşi ve on dokuz başka aileyle birlikte *kommunalka*'da yaşayan bekâr bir erkek -ne denli değerli bir yoldaş ya da ne denli umarsız olursa olsun- öncelik değildi.

Kızkardeşinin, düşmanlık tuzağına fena sıkışmış gibi gergin bir görünümü vardı. Günler günleri izledi ve birdenbire evlenme umudu olmaksızın kırk sekiz yaşına geldi. Annelerinin abartılı bir gölgesi haline geliyordu. Kızkardeşi annesinin söylediği her şeyi içine çekiyordu ama içinde o daha bile keskin ve acımasız bir şeye dönüşüyordu. Babalarının yıllar önce İç Savaş'ta ölümünden beri bu keskinlik yara izi dokusu kadar belirginleşmişti.

Oskar'la ilgili haberi önce kızkardeşi, sesinde utkulu bir tonla iletmişti.

Onu oyuna getirip o utkuculuğa son verme dürtüsünü hissetmişti. Bunun yerine üzerine oturduğu minderi kavradı, onu altından şiddetle çekti. Kızkardeşi şaşkınlıkla sandalye-

den yuvarlandı, minderi tekrar ele geçirmek için elini uzattı. Minderi, kızkardeşinin gözdesini, kırmızı-beyaz desenliyi, babaları Ukrayna'dan geri getirmişti. Onun minderi ve babalarının anısını gönül rahatlığıyla kendine ayırması, Mihail'i düşman etti. Mindere asılarak, onun yüzünden kavga ettiler, minderin dikiş yeri açılıyor ve çılgın bir kâğıt dağıtıcı kartları birbirine geçiriyormuş gibi, on iki kart kilimin her yanına fırlıyor. Vesikalar. Kızkardeşi dizlerinin üzerine çöktü ve onları çabucak önlüğünde topladı. Mihail kartlara bakakaldı. İşçilerin, işçi olmayanların, dermansızların, yaşlıların ve diğerlerinin vesikalarını gösteren ayırt edici kırmızı beyaz pullara. Bu onu derinden sarstı. Böyle bir istifçilik. Hatta, en yakın yoldaşının ölüm haberinden sonra, bir minderin üstünde kızkardeşiyle güreşmesi, onu daha da sarstı. Annesi her ikisine de bağırdı ve çocukluklarından beri yaptığı gibi, onları ayırmak için odanın öbür ucundan geldi. Annesini o kadar sert itti ki kadın duvara çarptı. Kızkardeşinin ağzına vurdu: *Aptal kancık.* Sesi sert ve alçaktı. *Hepimizi tutuklatabilirdin.*

Bir saniye için, kızkardeşini yetkililere şikâyet etmenin zevkini hayal etti. Moskova şubesinde halen vesikaların istiflenmesinin ve ticaretinin yapılmasının cezalandırılması kampanyası vardı. Daireye tek başına sahip olduğunu hayal etti. Kızkardeşi düşüncesini sezmiş gibi görünüyordu, hâlâ bir önlük dolusu vesikayla yerde, başı kalkık, yüzü çarpılmış, sordu: *Açlıktan ölmemizi mi istiyordun?*

"Sessiz olun, ikiniz de!" Annesi perdeye doğru ilerledi, perdeyi baştan başa daha sıkı çekti ve onu tutarak, gürültünün bir kısmını cüssesiyle bastırmayı umarak, başı koridorla bir açı oluşturacak biçimde orada durdu. Andrey Konçovski'nin amfizemli ayak seslerini işitmek için kulak kabartıyordu. Konçovski binanın yöneticisiydi. Hiçbir dırlanma ondan kaçmazdı. Bodrum katında bütünüyle kendisine ayrılmış bir

odası vardı. Daha kısa bir süre önce, ailelerden birinin akrabası olan, gün boyu saklanan, geceleri de yasadışı olarak, *propiska*'sız çalışan *kulak*'ı ortaya çıkarmasından sonra onun için bir soba gelmişti. *Kulak* tam zamanında rapor edilmişti. Konçovski'nin yeni sobası ertesi gün gelmişti.

Bütün aileler Konçovski'den korkuyordu.

O anda, kızkardeşi yerdeyken, annesi bedenini perdeye bastırırken, sahip olduğunu bilmediği ve istediğinden tam olarak emin olmadığı gücün farkına vardı. Annesiyle kızkardeşini aşağılık buluyordu. Geçmişe bağlılıklarını. Kendileri dışında hiçbir şeyle uğraşmamalarını. Küçük burjuva heyecanlarını. Kendisine karşı yalnızca kayıtsız olduklarını varsaymıştı.

O zaman, annesinin Konçovski'nin hırıltıyla soluyarak içeri girmesinden ve vesikaları ortaya çıkarmasından korkmadığını kavradı. Hayır, annesi onun, kendi oğlunun sırlarını Konçovski'ye anlatarak onlara ihanet etmesinden korkuyordu.

Zamanın ve uzamın dışında kalmış iki kadınla birlikte yaşıyordu. Rusya Ana'nın bütün önyargıları her gece dairesinde uyukluyordu. Onlar Gerçek İnananlar'dı. Bir keresinde Oskar'a, annesiyle kızkardeşinin *metropoliten*'le [Metro], *mitropolit*'i [Ortodoks rahip] ayırt edemeyecek kadar gelişmişlikten yoksun olduklarını söyleyerek, şaka yapmıştı. Değişim onları alarma geçirdi. Kimseye güvenmiyorlardı. Mihail insanın içini bayıltan geçmişe bağlılıklarından kaçmıştı, devrimden sonra eğitim görme hakkı istemişti. Ama annesiyle kızkardeşi Devrim'den önceki zamanda kaldılar. Tarih öncesinde. Annesiyle kızkardeşine kaldırım taşlarıyla kaplı sokaklarda, dumanı tüten at dışkısının ötesinde tökezlemek yaraşırdı. Yoldaş Stalin'le yalnızca iki konuda fikir birliği içindeydiler: Tramvayın tehlikesi ve Leon Troçki'nin tehlikeli etkisi. Yol-

daş Stalin gibi, iki katlı bir tramvayın denetimden çıkarak köşelerde tam gaz yol almasından endişe ediyorlardı. Tramvayla yolculuk etmeyi reddediyorlardı.

Troçki'ye gelince, annesi intikam istiyordu. İç Savaş'tan sonra hiç toparlanamamıştı. Kocası'nı Beyazlar'la savaşırken kaybetmesi. Kronstadt'ta denizci olan, Bolşevik hükümetiyle savaşan erkek kardeşini kaybetmesi. Bütün hükümet liderlerini aşağılık buluyordu, öyle söylüyordu, ama hepsinden çok, o Troçki'yi, o *Yuduşka*'yı aşağılık buluyordu. 1921'de o gün hızla yayılan haber için, annesi ona şöyle dedi: *Düşündük ki: Bu kesinlikle olamaz, hükümet denizcilerin taleplerini kesinlikle dinleyecek. Çünkü talepleri mantıklıydı. Ekmekti, demokrasiydi. Şehirlerde yorgunduk. Bir tür barışın içine gömülmek istiyorduk. Kimse sonsuza dek özveride bulunamaz.*

Ve sonra buza düşen bedenlerin haberi. Kronstadt garnizonundaki kendi denizcilerine yönelik saldırıyı yöneten Troçki. Onlara vatan haini diyen Troçki.

Erkek kardeşi nasıl da Kronstadt garnizonundan hiç dönmemişti.

Yoldaş Troçki'yi nasıl da hiç affetmedi. Parti'den ihraç edildiğini, ardından da sürgüne gittiğini duyduğunda güldü. *Lanetli o*, dedi. *Elleri kanlı.*

Ne zaman Troçki'den söz edilse Mihail sessizce başını sallıyordu. Bu, aynı fikirde oldukları tek konuydu.

İnançlarının geri kalanı onu bütünüyle şaşkına çeviriyordu.

Tarihin, odanın içinde, ateşin önünde sonu gelmeyen bir uyuklama içinde kıvrılmış, bedenini germeyecek kadar halinden memnun bir kedi gibiyken, odanın dışında bir bayrak gibi açılması onu şaşırtıyordu.

Bu gerici uykulu hal içini daraltıyordu. Bir tanrıtanımaz, kendini adamış bir Komünist olan babasının, nasıl olup da

annesiyle evlendiğini ya da kendisinin nasıl olup da böyle bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldiğini anlamıyordu.

Annesi ve kızkardeşiyle kaldı çünkü Moskova kalabalıktı. Moskova tıklım tıklımdı. Her yerdeki sıkışık dairelerde, düşmanlık havayı harap ediyordu.

Bekleyiş zordu. Bazıları için, yakınlık tahammül edilmez oldu. Bazıları işte kurtuluşu hiç bulamıyordu. Hem çok fazla geçmişi olan yoldaşlar, Oskar gibi insanlar için, daha iyi bir şey bekleme umudu bile yoktu.

NADEJDA'NIN KUMARI
MOSKOVA
1932

Evde kızıma daha bile haşin davranıyorum. Henüz yapabilecekken kendi başarılarının hazzını tanıması için onu düzenli olarak Fransızca ve müzik çalışmaya zorluyorum. Başkaları bir yargıya varmak üzere gelmeden önce kendi kapasitesini öğrenebilsin diye.

Ben evlenmeden önce bunu bilemeyecek kadar gençtim.

Yalnızım, ancak krem rengi Kremlin duvarlarına yapışıyorum ve onların benimle birlikte soluk verdiklerini hissediyorum.

Sanayi Akademisi'nde teknik taslaklarımda yaptığım gibi, kalıplaşmış düzenimize karışıklık katmayı çok istiyorum. Düzenli olarak yinelenenin altındaki şeyin doğru olup olmadığını görmek için. Yukarıda, Çar'ın eski dairesinde, neyin düzenli ya da doğru olduğunu artık bilmiyorum. Yosif şimdi Akademi'deki derslerime arabayla götürülmem konusunda ısrar ediyor. Bir başka Moskova'yı, kalbi *Pravda*'nın sayfalarının ve gecelere kadar süren Politbüro oturumlarının ardında belli belirsiz atan bir başka hayatı seziyorum. Arabayla oraya buraya götürülürken bu öteki Moskova gözüme ilişiyor. Bir kafeste iki fare taşıyan zayıf bir adam görüyorum. Başına bir eşarp dolamış, bir hendeğin içindeki mantarlara eğilmiş, yaşlı bir kadın görüyorum, yeni metro için kazılan tünelleri bek-

leyip koruyan polisleri görüyorum. Zubalovo'daki anneme telefon ediyorum. Daça yakınlarındaki ormanlarda başıboş dolaşan *kulaklar*'dan yakınıyor. Yumurta ve ekmek çalmalarından korkuyor. Yosif'i haberdar etmem konusunda beni uyarıyor.

Bu arada, Yosif Moskova'daki halka açık hoşluklarla ilgileniyor. Beria kadınlara doyduğunda ve kocam her şeye doyduğunda, o ve Beria bazen geceleyin sokakları basıyorlar. Hem böyle başladı, bu umumi hela saplantısı, çünkü bir gece, Yosif dışarıda tünelleri ve Yeni Moskova projelerini denetlerken, birdenbire işeyebileceği hiçbir yer olmadığını fark etti.

Genel Sekreter olarak, mantar dolu bir hendeğe çişini yapmanın yakışık almayacağını düşündü. Ertesi gün öğleden sonra uyandığında, tam da bunu yapmak zorunda kaldığı için hâlâ çok öfkeliydi.

Daha çok umumi hela kampanyası da işte böyle başladı.

Ukrayna'dan dönen Akademili yoldaşlar için verilen bir partiye katıldım. Onları, kırsal bölgede düzeni sağlamak üzere seferber edilen yirmi dört bin kişinin bir bölümünü oluşturan bu parlak istekli yüzleri el sallayarak uğurlamıştım. Gidişlerini izledim. Geri gelişlerini izledim. Bana anlatacak hikâyeleri var, ben de yargımı denetim altına almaya çalışıyorum. Çünkü bunların kırsal kesime gönderilen yüzler olmadıklarını görüyorum. Bu gözlerde şimdi bir şehlalık var, çok fazla şey görmüş genç insanların gözleri. Elimde yeniden doldurulmuş kadeh, nazikçe başımı sallayarak duruyorum, hüzünlü gözler etrafımı sarıyor. Bu eve dönüşte çok içki içiliyor, ancak sevinç yok. Bana birer birer yaklaşıyorlar ve sanki bir rozet ya da bir broş ya da bir madalyon -süslü ve keskin bir şey- veriyorlarmış gibi hikâyelerini iletiyorlar. Bu hikâyelerin etrafını elimle sarıyorum ve etim deliniyor. Buğday tarlaları boyunca

bir virüs gibi kolayca çoğalan açlıktan söz ediyorlar. Ölülerini gövdeye indiren ailelerden, ölmüş torununun dilini ateşte kızartan yaşlı bir adamdan. Hayvanların kesilmesinden. Moskova'nın yeni tarzında tasarlanmış olanaksız el koyma emirlerinden, buğdayı ancak hasattan önce olduğu gibi hesap eden "biyolojik mahsul"den söz ediyorlar. Bir soğanı gizlice istifledikleri için kırbaçlanan ve ölüm cezasına çarptırılan köylüleri anlatıyorlar. Yaşı on sekizi aşmayan, çok genç bir gönüllü, köylülerin evlerinin tahıl aramak amacıyla karış karış aranmasını, pis barakalara yapılan baskınları, ormanların manivelayla tahrip edilmesini aktarırken duygularına hâkim olamadı. *Artık tarlalarda buğday yok.* Geri dönen gönüllüler sert. *Artık toplanacak buğday yok.*

Bir karşılık vermek için kekeliyorum: Ama *kulaklar*, diyorum. *Kulaklar. Kesinlikle onlar sorumlu.*

Genç bir yoldaş sözümü kesiyor, titremeyen eliyle kolumu tutuyor. *Kulak diye bir şey yok*, diyor. *Kulak bir hayal ürünü. Kulak bir zamanlar bir ineği olan adamdır, bir zamanlar kardeşini yemeyi asla hayal edemeyen adamdır. Köy kulaklarla dolu. Zengin köylü, orta halli köylü, emekçi köylü, bunlar yok. Kırsal kesimde yalnızca tek bir sınıf var: Açlıktan ölenler.* Duraklıyor. *Ayrıca köyleri tahrip ettik.* Gördüklerimden utanıyorum. Yaptıklarımdan. Derin bir soluk alarak, fısıldıyor: *İnsanın yarattığı kıtlık. Bunu kocanıza söyleyin*. Elini kolumdan çekiyor, bense elin baskısını sonraki günlerde de hissediyorum.

Duvara dayanıyorum. Kadehim yeniden dolduruluyor. Hikâyeleri yutmayı sürdürüyorum. Aynı ağzımda demir tadıyla ve döl yatağımda bir çekilmeyle yatmaya gittiğim zamandan hemen önce. İçki içmemin zamanı değil. Hikâyelerinin iğne ucunu avucuma girmiş olarak tutuyorum. Işıklar üstümde ışıl ışıl şişiyor. Öfke yatışıyor. Dans ediyoruz. Yoldaşlar beni umutla izliyorlar.

Öğretim görevlilerinden biri benim için bir araba ayarlıyor. Kollarım açık, şarkı söyleyerek, Kremlin'e taşıyorlar beni. Açığa vurmadığım hikâyelerle doluyum. Bir defalığına, evliliğimden dolayı, farklı davranabilirim. Bunca yıldır ilk kez Yosif'e anlatacak çok şeyim var. Kendi kendime düşünüyorum: Öyleyse, mutluluk budur.

Kocam içeri giriyor, beni buğday renkli *takhta*'sında - Gori'de doğduğu yerden gönderilen sevdiği Gürcü kanepesinde yatarken görüyor. Uzun bir süre bana bakıyor, sonra da odadan çıkıyor.

Oda dönerken, bekliyorum. Bir şey olmasını umut ediyorum.

Bir süre sonra geri dönüp, beni kollarına alıyor, zayıf dirseği başımın arkasında.

"Şimdi yatağa, Naduşka." Bana karşı çok sevecen. Evliliğimizin ilk aylarında olduğu gibi. Kollarım ağırlaşıp güçsüzleşiyor. Onları hareket ettiremiyorum. Alkolle ve bir şeyler yapılması gerektiğini ona söylemenin sorumluluğuyla felç olmuş gibi hissediyorum.

Başımı kaldırıp ona, kocaman yüzüne bakıyorum: *Yosif, Ukrayna'dan dönen yoldaşlar... gördükleri şeyler... oradaki açlık...*

Sarsılmış gibi görünüyor. Bana bakıyor. "Böyle şeyleri kim söylüyor sana? Karımı votka ve palavralarla zehirliyorlarsa, belki bana karşı da zehirlemezler mi?"

"Hayır, Yosif, kimse beni zehirlemedi. Bana hikâyeler anlattılar. Onları sana anlatmam gerek."

"İğrençsin."

Beni yatağa taşıyıp hızla odadan çıkıyor. Ağladığımı hatırlıyorum.

Akademideki partiden sonraki gün, başım ağrıdı. Kanama başladı. Dışarıya Aleksandrovski bahçesine ve ağaçları eğen ilk kara baktım.

Her şeyi mahvettiğimi biliyordum. Bunca yıldır denetimi elimde tutmuştum. Şimdi her şeyin bir top yapay ipek gibi söküldüğünü görmek.

Kasıtlı olarak karışıklık başlatmak.

Yosif'in benden kuşkulanması artacaktı. Beria ellerini ovuşturacaktı.

Yatağımda yatıyorum. Bunun acısıyla uyuyor, uyanıyorum. *Pravda*'nın son sayısı yastığımın yanında duruyor. Sabah 5'te, karnım ağrıyarak, *Pravda*'nın sayfalarını çeviriyorum ve sekiz sütunluk manşetlere bakıyorum: ÜLKENİN, KAHRAMANLARINI TANIMASI GEREK. Yeni parti kampanyası geliyor. Sosyalist emekçi sınıfının bugünkü kahramanları orada. Mühendislere, emek tugaylarının liderlerine ve havacılara ait otuz iki fotoğraf. Kocamın resmi onların yanında.

Sosyalist emekçi sınıfının bu kahramanlarıyla hiç ilgilenmediğimi fark ediyorum.

İki gün sonra, öğrenci arkadaşlarım, Ukrayna'ya giden, bana hikâyelerini anlatan o yoldaşlar, derse gelmiyorlar. Onları bir daha görmüyorum. Yosif'le karşı karşıya geliyorum, derse girmeyecek kadar tembel öğrencilerin alışkanlıklarıyla ilgili hiçbir şey bilmediğini söylüyor. Her ayrıntıyı kontrol altında tutamayacağını da. Bu bir şube meselesi. Akademi'deki parti şubesinde, Sekreterya'da isimlerini gündeme getiriyorum. Ricam karşısında utanmış görünüyorlar. Haftalar sonra, hazırladığım kayıp listesi de çalışmalarımın durduğu klasörümde kayboluyor.

Akademi'deki parti şubesinde konuyu yeniden gündeme getiriyorum. Bana genç yoldaşların bir kez daha Ukrayna'ya gönderildiklerini söylüyorlar. Özel bir görevin sorumluluğu verilerek. *Tartışılmayacak kadar önemli.*

Adlarını ezberliyorum. Onları kendi kendime tekrarlıyorum. Adları söylenerek unutulmamaları için. Bunları bi-

riktirip bir kenara koyuyorum. Moskova'dan ayrılmaya karar veriyorum.

Çocukları da yanıma alıp üç aylığına Leningrad'a gidiyorum. Bir gece geç saatte yola çıkıyorum ve Yosif ertesi gün öğleden sonraya kadar gittiğimi bilmiyor. Üç ay boyunca bana her gün telefon ediyor. Mektuplar ve çiçekler gönderiyor. Yeniden gönlümü kazanmaya çalışıyor. Leningrad'daki Parti üyeleri bana soğuk davranıyorlar. Kocamı tanıyorlar. Ondan neden ayrı olduğumu anlayamıyorlar. Gerçek duygularımı kimseye söylemiyorum. Ailem kocamdan yana: *O iyi bir koca. Pek çoğundan daha iyi. Daha ne bekliyorsun?* Tren Moskova'ya vardığında, platformdan dışarı sanki dizlerim kırılmış gibi adım atıyorum. Topallayarak eski hayatıma dönüyorum. Yosif çocukları öpücüklere boğuyor. Döndüğüm gece, lambaları gazyağıyla doldurduktan sonra, Yosif beni görmeye geliyor. Kolu duvarda öfkeli bir gölge halinde bedeninden ayrılıyor, ve bütün gücüyle beni yere yıkıyor. *Bunu bir daha asla yapma*, diyor alçak bir sesle.

Anlatılması çok tehlikeli hikâyelerle doluyum. Hayatım, yinelenen moleküllerden oluşan uzun bir zincir gibi, baskı altında.

ÖTEKİ MOSKOVA
MİHAİL'İN HİKÂYESİ 2
1932

Mihail, kızkardeşi haber verdiğinden bu yana, aylarca parçaları birleştirmişti. Olay, Oskar'ın Moskova'nın orta kesimindeki bir umumi helada, sarhoş bir halde kan kaybından ölmesiydi. Bununla birlikte, ölümün ardında, ölümün ardında ne vardı? Mihail hâlâ bununla boğuşuyordu. Oskar'ın pek çoğundan daha fazla olmasa da içki içtiği ve bunun işini engellemediği konusunda uzlaşıldı. Ev, bir *baraki*'de, Moskova'nın dış mahallelerindeki cereyanlı ahşap binalardan birinde, yere atılmış bir döşekti. Bir odaya elli yoldaş, her yoldaşa iki metrekare düşüyordu. Nöbetleşe uyuyorlardı. Oskar bu zemin-boşluğu, erkek kardeşi, yengesi, çocukları ve karısıyla paylaşıyordu. Karısını nadiren görüyordu. Artık toplantılara katılmadığı o günlerde, bütün gün çalışarak, çalışıp geçmişinden kurtularak, yeni Moskova'nın orta süsü, Metro tarafından yutuldu. Yalnızca işte kendini kalıcı kılarak, örnek bir yoldaş olarak kendini göstererek, ilerlemeyi umut edebilirdi. Tutkuyla istediği şey buydu. Ailesini döşeklerin sefaletinden, köşelerdeki gaz sobaları için edilen kavgalardan, bok kokusundan, üst katın tuvalete dönüştürülmesinden sonra tavandaki latalardan gelen sızıntıdan uzaklaştırmak. Döşeklere indirgenmiş varlıklarını her türlü hastalık harap ediyordu. Devlete karşı bir grev eylemine önderlik ederek hata yaptığını itiraf etmişti. Troçki taraftarı Muhalefet'le hiçbir bağlantısının olmadığı kanıtlan-

mıştı. Ona ikinci bir şans verilmişti. Bunu boşa harcamak istemiyordu.

Planlarını bütünüyle özel bir şey bozdu. Hapiste geçirdiği süre boyunca, karısının erkek kardeşiyle ilişkisi olduğundan kuşkulanmıştı. Bu kadarını bir gün aşağıda tünellerde Mihail'e fısıldamıştı. Öldüğü gece yeraltında geçen bir günün ardından geç saatte eve gelip karısını erkek kardeşiyle sarmaş dolaş bir halde buldu. Kendisini fark etmelerinden önce uzun bir süre gözlerini dikip onlara bakarak kapı eşiğinde durdu. Çocuklarla yengesi uyuyordu. Oskar sarhoştu. Karısı bir dirseğinin üzerinde doğruldu ama ağzını açamadan, Oskar bir tekmeyle sırtını yere yapıştırdı, çizmesiyle erkek kardeşinin kaburga kemiklerinde iz bıraktı, sonra da sakin sakin her ikisini de çiğnedi, bunu yaparken karısının uzun kumral saçlarının üzerine basıyordu. Ardından aşağıya geceye, mantarla dolu bir hendeği geride bırakarak, Moskova'nın merkezine gitti.

Tam da o gün, Oskar ailesini *baraki*'nin sefaletinden kurtaracak bir planı ayrıntılarıyla geliştiriyordu. Ulitsa Gor'kogo'da çalıştıkları tünelden uzak olmayan, kullanılmayan bir kömürlüğün karşısında tökezlemişti. Onu iki gecede, gizlice, kendisi ve ailesi için bir yaşama mekânına dönüştürüp, onları oraya taşımayı planladı. İnsanların böyle boş mekânları, kendilerine tahsis etmelerine Moskova'nın dört bir yanında rastlanıyordu. Katır tırnağı dolaplar ve arka merdivenler hizmete sokuluyordu. Bu iyi bir plandı. Mihail'i kendisine katılmaya davet etmişti.

Bu kadarı biliniyordu.

Oskar sendeleyerek yeni umumi helalardan birine dalıyor. Sokaktan aşağı iniş. Hâlâ parlayan pisuarın ötesinde. Sol yumruğunu yeninin içine sokuyor ve lavobonun üzerindeki

yeni aynalara bir iki kez yumruk atıyor. İnce kenarlı bir ayna parçasıyla bileğindeki damarları uzunlamasına parçalıyor, sonunda düşünme ve var olma fırsatına sahip olduğu zor bir karanlığa, beklemek üzere yığılıyor. Artık o hakir görülecek, acınacak ya da uzak durulacak eski bir *zek* değil. Boşluğun damgasını taşıyan, duvarları göğsünü sıkıştıran kendi odası var. Kafasında karısı ona dönüyor. Ama sıkıştırma başladığında, Oskar, babasının silahını ve bir tetiğin kolaylığını çok geç hatırlayarak, mücadele ederek kalkmaya çalışıyor.

NADEJDA ALLİLUYEVA
MOSKOVA
1930

Tarih 14 Nisan 1930'du. Benim için, o tarihten itibaren, *Pravda*'nın sayfaları dehşet işaretleri vermeye başladı. Eski takvime göre, tarih 1 Nisan'dı. Size saati bile söyleyebilirim: Sabahın onu. Yukarıda, Çar'ın eski dairesinde, çayımı koyarken, reçelin çay fincanımın etrafında fır dönerek pembe pembe, yavaş yavaş çözülmesini izlerken ürperiyordum. Göğsüm acıyordu, nefes alamadığımı hissediyordum. Sokaklarda söylentiler, davul sesleri gibi güçleniyordu.

Ertesi gün, *Pravda*'yı açıp, Bradford'daki tekstil işçilerinin grevlerini, Hindistan'daki demiryolu işçilerinin grevlerini, Metro planlarını, Moskova'nın yeniden düzenlenmesi planlarını okudum. Soya fasulyesi ve mısır yetiştirilmesini, bunların ulusal beslenme alışkanlıkları açısından önemini de. Beşinci sayfada önceki gün kendini vuran şair Mayakovski'nin ölümüyle ilgili küçük bir makale vardı. Ölüm haberinde intiharına bütünüyle kişisel meselelerin neden olduğu ifade ediliyordu. *Şairin toplumsal ve edebi hayatı intiharına yol açan etkenler değildi.*

İnsanlar o zamanlar kendilerini vuruyordu.

Söz konusu bu vurma edimi de göğsümde yankılandı.

Mayakovski'nin 14 Nisan'da, eski takvime göre 1 Nisan'da, sabah 10.00'da kendini kalbinden vurmasından sonra, hayatım asla aynı olmadı.

Puşkin, Lermontov -bu edebi ölümleri anlayabiliyordum- onlar başka bir zamana aittiler. Umuttan ve yeni düzenden önce. Ama ya Yesenin, şimdi de Mayakovski?

Şairi ilk kez Mart 1930'da, Meyerhold Tiyatrosu'nda, *Hamam*'ın Moskova prömiyerinde görmüştüm. Yosif bana eşlik etmeyi reddetmişti, bu yüzden de, her zaman olduğu gibi, iyi dostum Molotov'un karısı, Polina Zhemzuçina'yla birlikte gittim.

"Polina, yeşil paltolu adam, onun Mayakovski olduğundan eminim!" dedim. Korumalarım gözlerini dikip bakmak üzere döndüler. İnsanlar bakışımızı takip ettiler. Mayakovski, gözleri hazin bir ikon gibi yontulmuş, fotoğraflarında göründüğünden daha ince ve daha uzun görünüyordu. Ona gülümsedim ve bana sanki zamanın bir utancıymışım gibi baktı, sonra da yine başını çevirdi.

Gülümsememe neden karşılık veremediğini anlamadım.

Sağ eline, hedefe nişan almayı bekleyen eski bir Bolşevik'inkiler gibi kıvrılmış parmaklarına yeterince yakından bakmadım.

Mayakovski sahneyi ve tiyatroyu, kışkırtıcı noktalara yerleştirilmiş pankartlarla donatmıştı. Benim görüş alanıma giren çizgide siyah harflerle şu yazının bulunduğu büyük sarı bir pankart vardı:

Bürokratlara
eleştirmenlerin
yardım ediyor kalemleri.
Yermilov gibi eleştirmenlerin.

Yermilov'un ikinci sırada öfkeyle hızlı hızlı oynattığı kafasını arkadan görebiliyordum. Bu, Mayakovski'nin Yermilov'un Leningrad prömiyerini yerden yere vuran eleştirisinden aldığı intikamdı.

Birinci perdeden sonra, seyirci suskunluğunu korudu. Bazıları fısıldaştı ve yuhaladı. Anlaşılmaz, diye mırıldananlar oldu. Mayakovski'nin bürokrasiyi yakından incelemesi bir tek beni yerime mıhlamıştı. Alkışladım. Ses, duvarları oydu. Hiç yankı yoktu. İnsanlar sessizce art arda dışarı çıktılar. Beria bir içkiye sarılmış, Yermilov'la yatıştırılmış bir hararetle konuşarak, fuayede duruyordu. Polina Zhemzuçina oyunu *petit-bourgeois*'vari, yüz karası olarak ayıpladı. *Hikâyede, sıradan komünistler neredeydi?*

Mayakovski ikinci perdeden önce oradan ayrıldı. Paltosu salonun koltuklarında yeşil bir iz.

Yermilov şikâyette bulundu. Devrimci Emekçi Yazarlar Derneği Mayakovski'yi pankartları indirmeye zorladı. İntihar notunda, Mayakovski, Yermilov'un adının bulunduğu pankartın kaldırılmasına üzüldüğünü söyledi.

Eve gittim ve Yosif gelene kadar yatmadım.

Bu gece, kalabalığın içinde şair Mayakovski'yi gördüm.

Kocamın sırtı kaskatı kesildi. *Mayakovski mi? Vladimir İlyiç, Mayakovski'den hiçbir zaman hoşlanmadı.*

Ama Yosif, diye karşı çıktım. *1917'de, denizciler Kış Sarayı'na kadar onca yol boyunca Mayakovski'nin şiirlerini okudular.*

Yosif bana sabit gözlerle baktı: *Bir adamın nereden geldiğini soruşturmayız ama nereye gittiğini sorgularız.*

O zaman konunun kapandığını ve Mayakovski'yi hiçbir zaman elini kaldırmış selam verirken göremeyeceğimi biliyordum. O zaman tiyatro perdesinin önünde bıraktığı yalnız yeşil izin anlamını biliyordum.

Bir ay sonra, kar eriyip, bahar geldiğinde, şair *Pravda* sayfalarından kaşlarını çatarak bana kurşun yağdırdı.

BEN, VLADİMİR MAYAKOVSKİ
14 NİSAN 1930

Bu hayatta, ölürken yeni hiçbir şey yoktur, kuşkusuz, yaşarken de, yeni hiçbir şey.

Sergey Yesenin, intihar notu, 1925

Evet, şair bir not bıraktı. Hem o zaman bu, Yesenin'in son dizelerinin umarsızlığıydı... Aylarca onların gücünü nasıl yok edeceğim kafamı kurcalayıp durdu. Emek verdim. Beni büyüledi, şimdi itiraf ediyorum, Yesenin'in benden önce gitmesi. Ona sormayı çok istedim: Acı verdi mi? Yaşamaktan daha çok mu acı verdi? Daha sonra, anısına adanmış bir şiirde, Yesenin'in son sözlerini tersyüz ettim:

Ölmek
Bu hayatta
O kadar zor değildir
Hayatı oluşturmak
Daha zordur
Büyük olasılıkla

O zamandan bu yana üç yıl geçti. Üç yıl. Geri dönüp yazdıklarıma baktığımda, bu hayatı oluşturmanın hiçbir zaman hayal etmediğim ölçüde zor olduğunu fark ediyorum. Zaman beni tersyüz etti.

Evet, Yesenin benden önce gitti. Bir şair kendini bir başka şairin dizelerine yerleştirdiğinde ne demeli? Yesenin. Emekçi devriminde her zaman toprak yumruları arayan. Çocukluğunun köylü cenneti için belleğindeki geçmişe tutunmaya çalışan. Asla var olmayan, ancak şehirdeki yaşantısında asla yakasını bırakmayan. Karısını döven herhangi bir mujik kadar iğrenç olabilirdi. Isadora'yı gözlerinin etrafındaki halkalar derinleşip morarana kadar -saç boyasıyla aynı renk- döverdi. Bir lirik şair olarak, benzetmeleri fırçalanmamış dişler kadar kaba olabilirdi. Bu onun yeteneğiydi. Ama mujik'e diş fırçasını veren Devrim'di. *Devrim.* Yesenin bunu hiçbir zaman anlamadı. Devrim hiçbir zaman köylülerle ilgili değildi. Buna hiçbir zaman niyetlenmedi. Kırsal kesime özgü lirikliği sonunda şehrin uyumsuzluğuyla ve Lenin'in Sosyalizm tanımıyla paramparça oldu: *Sovyetler artı elektrik*, kulaklarında çınlarken.

Aramızdaki fark buydu. Yesenin şöyle mırıldandığında:

Yeni yolun asfalt parmakları sarılır
Köyün yumuşak boğazına

Ona güldüm.

Gelişme, diye şiir yazdım.

Her zaman o kadar emindim.

Yesenin kendini içki içerek öldüren bir şairdi. Ama son notunda, suçu, yeterince mürekkep bulundurmadığı için, Angleterre Oteli'nin üzerine attı. Kendi kanını kullanmak zorunda kalmıştı, öyle söyledi. Otel odasında, her yer kan içinde, duvara tutturulmuş bir dirsekten aşağı sallanırken bulundu.

Bununla birlikte şimdi de, onunla kabristanın ötesinde yaptığım bütün tartışmalardan sonra, umarsızlığını gidermeye çalıştığım yıllardan sonra, Yesenin'in son düşüncelerinin be-

nimkilere dolandığını fark ediyorum. Onca zaman Yesenin'e karşı çıkıyordum, sonunda yalnızca, salt farklılıklarımızdan daha derin bir melankoliyi paylaştığımızın farkına varmak için.

Bir şair kendini bir başka şairin dizelerine yerleştirdiğinde, ne demeli?

Yeteri kadar ipucu bırakıyorum. Yeteri kadar iz bırakıyorum. Bu hiç de beklenmedik bir şey değil.

Yesenin'in mavi gözlü sarhoş taşralılığı. Bu, şimdi, bu odada, bu masada, bu silahla bana geri dönüyor.

Olaylar başıma geldi. Ya da ben onların başına geldim. Hangisi emin değilim.

İki kadın -önce Lili, sonra Tatyana- başıma geldi.

Devrim başıma geldi.

Ben Devrim'in başına geldim.

İkisi de aynı şey.

Hayatın başında şiirimle olduğu kadar giysilerimle de ünlüydüm. Annem bana bütün Petersburg'daki en güzel sarı gömleği dikti. Yalnız bende olan gömleğimle Rus gelecekçilerinin simgesi haline geldim. Nutuk atmaya uygun altın bir devrim. Çocukken bile olduğumdan daha büyüktüm. Kimse bana bir çocuk olarak hitap etmedi. Kadınlar erkenden geniş yatağıma geldiler. Petersburg'un en uzun boylu erkeğiydim. Hayatım boyunca göze çarptım, şimdi de hayatımın sonunda, iki devrim gördüm ve hâlâ bulutların yalnızlığını hissediyorum, hâlâ kendi kendime soruyorum: *Beni rıhtıma çekmek isteyen kişi nerede?*

Bunu 1916'da yazdım. Ve şimdi yeniden yöneltilen aynı bildik sorudur. Aşkın, sanatın ve devrimin diyalektiği. Kendimi nasıl da yeni sarmalın başlaması için, yadsımanın yadsımasının özlemini çekerken buluyorum.

Tatyana benim için yeterince uzundu. Öpüştüğümüz zaman, kaşlarımız birbirine değerdi. Kaşlarımın arasındaki derin kırışık alnında bir oluk bırakıyordu. İki Titan birbirimize uygunduk. Ama kuşkusuz o Paris'te yaşıyordu. Birlikte Moskova'yı cüceleştirebilirdik. Bunu ona söyledim ve kibirim için ödüllendirildim.

Paris'te benim yarı boyumda ve kendisinin yarı boyunda biriyle evlendi.

Tatyana'yı Moskova'ya geri getirseydim, Lili'yi mutlu etmekte başarılı olsaydım, hayatım farklı olur muydu? Eleştirmen Yermilov'a ve başka herkese, uzaklaşmalarını ve var olmama izin vermelerini söyleyebilir miydim?

Sonunda hakir gördüğüm bir derneğe, Devrimci Emekçi Yazarlar Derneği'ne üye oldum çünkü umarsızca demir atmak istiyordum. Neden hiçbir zaman demir atamıyordum? Hakkımda şöyle dediler:

> *Mayakovski... Emekçi sınıfına yakınlığını göstermiştir. Bu, yine de, Mayakovski'nin bütün kuramsal geçmişiyle kabul edildiği anlamına gelmiyor. Kendini bu geçmişten sıyırdığı ölçüde kabul edilecektir. Kendisine bu konuda yardım edeceğiz.*

Devrimin çapası suda sürüklenmeye başladı. Bana yer yoktu. Kendimi onların uzamlarına sığdıramıyordum. *Ne söylememi istiyorlardı?*

Kuşkusuz, önce Lenin vardı. İnsanlar söylüyor: Aralarında sevgi yok. Ben Vladimir İlyiç'i düş kırıklığına uğratan adamım. 1917'de, Ekim Günleri boyunca, onu Smolni Enstitüsü'nde iş başında izledim. O geniş alın geleceğimi bir kubbe gibi şişiriyordu. O anı yakalamak istedim. *Yoldaş Lenin, alnınızı kızıla boyayabilir miyim?* Bana bir deliyle karşı karşıya gelmiş

gibi baktı. Ayrıca evet, ben bir deliydim. Zamanın çılgınlığının sarhoş ettiği. Yalnızca sarhoş olan zavallı Yesenin'e benzemiyordum. Yeni düzeni ilan eden, yeni gün doğumunu ilan eden levhalar ve pankartlar dikerek, Petersburg'un dört bir yanına koşuyordum. Smolni'de bir toplantı yaptık. Etrafımızda yarılan sıva. Altı kişi. Devrim'e sanatsal destek sözü vermek için. Anlıyorsunuz. Başından beri oradaydım ben.

Vladimir İlyiç'in beni hiçbir zaman anlamadığı doğrudur. Bunu kabul ediyorum. Şiirlerimden birini "absürd, aklın almayacağı ölçüde aptalca ve aldatmacayla dolu" olarak kınadığı doğrudur. Ama destekçilerim vardı: Örneğin, Troçki. Troçki bir keresinde beni savunmaya koştu. Ve koca Yesenin'i de savunmaya. *Poputçiki*, derdi bize. Devrim'in *gezgin yoldaşları*. Bütün Rusya'nın Allah'ın cezası en iyi şairleri *Poputçiki*'ydi. Troçki bunu herhangi birinden daha iyi anlıyordu. 1923'te şöyle yazdı:

> Poputçiki'*nin siyasi noksanlarının, dengesizliklerinin ve güvenilmezliklerinin adamakıllı farkındayız. Ama Pilnyak'ı... Mayakovski'i... Yesenin'i defedersek, emekçi sınıfının gelecekteki edebiyatı olarak şimdiye kadar ödenmemiş vadeli senetlerden başka, geriye ne kalır gerçekten?*

Sonuç olarak ne garip, Troçki'nin beni anlaması. Ama Lenin hiçbir zaman anlamadı. Ben hepsini, devrimci sanatsal ustalıklarını anlıyordum. Yoldaş Stalin'i de anlıyordum.

Fazlasıyla ivi.

Emekçi sınıfının gelecekteki edebiyatı olarak ödenmemiş vadeli senetler...

Fazlasıyla anlamanın nasıl bir yük olduğunu bilir misiniz? Fazlasıyla sevmenin?

Ama ben
hâkim oldum
kendime
basarken
gırtlağına
kendi şarkımın

Aşkın pek çok yüzü vardır. Ülküler ve aşk sizi deliliğe sürükleyebilir.

Halkın zevkinin suratına bir şaplak indirme arzusunun beni hiçbir zaman terk etmediği doğrudur. Yüzler değişti, hepsi bu.

Bu yüzden, eleştirmenler beni başka bir tarafa yöneltilmesi daha iyi olacak hicivle suçluyorlar. Başka nereye, sorarım size? Oyunlarımda bir uyarı ateşi açıyorum. Her yanda sürünen dalkavuklar vardı. İnsanlar başka insanların yitip gitmesi uğruna kendi kendilerine biçim vermek üzere ortaya çıkıyor. Bu, Yeni Ekonomi Politikası'yla başlamıştı ve bir daha hiç ortadan kaybolmadı. Komünist İnsan'ın karşı savını yaratıyorduk.

Ben Yeni İnsan'ın yaratılmasına inanıyordum. Kendi girişimlerime inanıyordum.

Yaptığım her şeyin iş olduğunu hissediyorum. Başka hangi şair Kızıl denizcilerin Kış Sarayı'na kadar onca yol boyunca beyitlerini okuduklarını söyleyebilir? Kurşunları silaha doldururken, biraz mırıldanıyorum ve şiirimin okunmasının, o günün güzelliğinin ve kudretinin anısıyla, gözyaşları gözlerimin ardında parlıyor.

Yesenin'e, Lenin'e ve başarısızlığa ilişkin anılarımla, buradayım, bu odada yalnızım, göğsüme dayanmış bir silah namlusu. Eski Takvim'e göre insanların 1 Nisan şakalarıyla kandırıldığı gün. Artık kendimi kandıramadığımı hissediyorum.

Beni asla yaratmayan Tanrı, aniden şiddetli bir saldırıya uğraması planlanan bir gemi yüküyle beni çaresiz bir durumda bıraktı. Şimdi iki gün oldu, burada tek başıma oturdum. Sözcükler içimde ayaklanıyordu. Duvarlarda sekerek. Kendimi ilan ediyorum:

Tanrı beni düş kırıklığına uğrattı. Ben Tanrı'yı düş kırıklığına uğrattım.

Aşk beni düş kırıklığına uğrattı. Ben aşkı düş kırıklığına uğrattım.

Vergi tahsildarı, sana şiirden söz etmeme izin ver...

Bütün bu zaman boyunca mezbelelikten kafiyeler üreten, silahımın, gözü sözcüklere yönlendiren arpacığı.

Bu, elbette, bazı ayrıcalıklara hak kazanmamı sağlıyor.

Konuştuğum zaman, zaman daireseldir. Ama sayfadaki sözcükler farklıdır. Onların sürekliliğinin şimdi kanımı dondurduğunu fark ediyorum. Artık zihnimde canlandıramadığım bir gelecek için yazıyorum. Sayfadaki zaman aşağıya bakan, okla biten bir kravat gibidir. Şimdi kendimi Yesenin'in soğuk melemeleriyle başbaşa bırakılmış olarak buluyorum: *Haşin Ekim aldattı beni.*

Ama bir mujik aldanma konusunda ne bilebilir ki?

Konuşmaya devam edebilsem, sözcükleri siyah-beyaz zarların bir masaya fırlatılması gibi havada tutabilsem... Her zaman kumarbazdım... Sözcükleri iskambil kâğıtları gibi, parmakların arasında hızla birbirine eklenen kâğıtlardan bir deste gibi havada tutabilsem, o vakit, zaman da havada durur ve güzel anlar bir kez daha gelir geçer...

Lili'nin iskambil oyununda kazanmamdan sonra bana gülümseyen solgun ovalliği. Ona kenarında tilki kürkü bulunan bir şal sunma. Bendeniz, köpek yavrusu olduğum kadar tilki değilim. Şalı dişlerimin arasında taşıdım.

Ben Devrim'in davulcusuydum. Yesenin flüttü. Davul

çalarak kendimden uzaklaştım, kendi içime girdim ve kendimin ötesine geçtim. Kendi sınırlarımda davul çaldım. Ama sınırlar hâlâ duruyor. Yıllarca kendi duvarlarıma vurarak davul çaldım. Davul çalarak afişler, nükteli şiirler topladım. İç Savaş boyunca ülkenin olan bitenden haberdar olmasını sağladım. Şaire uygun devrimci görevimi biliyordum. Rus Telgraf Ajansı ROSTA'nın bürolarında başımın altında bir ağaç kütüğüyle uyudum. Yakından bakarsanız, alnımda saç çizgimin altında böylesine acımasız bir yastıkla uyuduğum yıllardan kalma kırmızı bir damga vardır. Dönem acımasızdı.

Bilirsiniz, bazı insanlar sanatın bütünüyle biçimli bir uyum olmasını isterler. Ama dönem bakışımın tepe taklak olmasını gerektiriyordu. Halk yığınının ahenksizliği, frenlerin feryadı, fabrika sirenlerinin azgın kediler gibi bağırması, elektriğin titreşimleri.

Zavallı Yesenin'i bağışlıyoruz çünkü o bütün bunları hiçbir zaman anlamadı.

Peki benim özrüm nedir?

İnsan bir yığının içinde nasıl yalnız olabilir?

Sanat hayatı yaratır, onun kopyasını çıkarmaz ya da onu yansıtmaz.

Ben bir ayna değilim.

Ben çarpıtılmış bir şeyim.

Yesenin aynaların ve pencerelerin büyük tuzla buz edicisiydi. Bir gece bana aniden saldıran Yesenin, "Rusya benimdir, anladın mı, bütünüyle benimdir!" dedi.

Kendi yansımasını baştan sona makaslayan Yesenin.

"Rusya'yı al!" dedim. "Al onu, lütfen. Ekmeğini onunla yağla!"

Kolları Lili'yi sararken, esin perisini paylaşmaya bel bağlayan Yesenin. "Rusya'yı al" diye bağırdım. "Ama Lili'yi hiçbir zaman alamazsın!"

Ama Lili, devrimin saf itici gücü gibi, daha iyi bir şeye ilişkin düşler gibi, sürüklenerek benden uzaklaştı.

Isadora'nın eteğinin kıvrımlarının altından göze ilişen, genç Yesenin'i görebiliyorum.

Troçki bir keresinde benim için, "İnsanı yükseltmek için, onu Mayakovski'nin düzeyine çıkarıyor" dedi. Eleştirmenler *Mayakamorfemcilik*'ten söz edebilirler. Bırakın etsinler.

Bırakın bu denli geniş bir çerçeveyi bükerek bu denli küçük bir uzama sokmaya çalışsınlar. Ben bireyi ve topluluğu aldım, görünüşteki çelişkileri kucakladım. Bugünlerde, öyle görünüyor ki, egemen olan yalnızca bireyciliktir. Daha öldürücü bir güç.

Size, ziyaret ettiğim bütün yerleri anlattım mı?

Bendeniz, Manhattan'da bir gökdelen kadar yüksek.

Paris'i, Berlin'i?

Hiç durmadan konuşarak elli iki Sovyet şehrine yaptığım geziyi?

Yorgunluğumu? Kanayan gırtlağımı?

Evet, halkın şairinin gırtlağı kanıyor.

Yesenin! Gel *alçak frengili sokaklar boyunca* benimle birlikte kana. Ama hayır. Bu devrimden önceydi. Bunu tekrar söylemeli miyim?

Gece geç vakitlerin ve sonsuz çalkantının devrimci kırbaç yarasını boynunda taşıyan şairim ben. Koruyun beni.

Ben Lili'yi seven adamdım.

Ben Tatyana'nın sevemediği adamdım.

Ben Devrim'i seven adamdım.

Ben Vladimir İlyiç'in sevemediği adamdım.

Şimdiyse aşkın bir mahkûmun kravatının oku olduğunu fark ediyorum.

Masamda iki bin ruble var: Vergilerimi öde.

Lili, sev beni.

NADEJDA ALLİLUYEVA
TROÇKİ YANLISI TEHDİT
MOSKOVA, 1932

Geceleyin odamda oturmuş, Mayakovski okuyorum. Sanki yüzen bir salmış gibi Moskova'daki son kopyaya yapışıyorum. Yosif sabah 3.00'te geldiğinde hâlâ okuyorum. Kitabı çabucak örtülerin altına itiyorum. Yosif büyük bir öfkeyle yatak odama giriyor. Yatağa küçük bir gazete fırlatıyor. Bu gazeteye bakıyorum. MUHALEFET BÜLTENİ. Birinci sayfada, sürgündeki Leon Troçki'nin kaleme aldığı bir başmakale var:

STALİN NEDİR?

Partimizdeki en göze çarpan aleladeliktir... Siyasi ufku son derece dardır, kuramsal düzeyi aynı ölçüde ilkeldir... Yaratıcı imgelemden yoksun, asık suratlı bir deneycinin zihniyetine sahiptir. Olgulara ve halka yaklaşımının ayırıcı özelliği olağandışı bir kayıtsızlıktır... Stalincilik her şeyden önce bir örgütün kendiliğinden işlemesidir.

Eyleme geçmek gerek, diyor Yosif. *Troçki yanlısı tehdit. Bir şeyler yapılmalı.*

Başımı duvara çevirip gözlerimi kapıyorum. *Troçki yanlısı tehdit.* Troçki'yi son görüşümü hatırlıyorum. 1927'de, yakın dostum Joffe'nin cenaze törenindeydi. Joffe uzun zaman Troçki'ye hayranlık duymuştu. İç Savaş boyunca onunla trende vakit geçirmişti. Joffe'yi bir dost ve yoldaş olarak severdim.

Kremlin'e gelişimden itibaren bana her zaman iyi davranan yegâne kişiydi. Bu bağlantıları değerlendiriyorum. Bunların anlamını. Joffe'yle ilişkim yüzünden, bu benim de bir Troçki yanlısı olduğum anlamına mı geliyor? Bu, benim de bir tehdit olduğum anlamına mı geliyor? Bu günler, bu zamanlar, aklımı karıştırıyor. Kendi yargımı dikkatle denetlemeliyim. Benim için geçmişe gömülmek çok daha kolay.

Tarih, Kasım 1927. Troçki ve Zinovyev kısa bir süre önce Parti'den ihraç edilmişler. Brest-Litovsk anlaşmasıyla sonuçlanan görüşmeleri yürütmesiyle ünlü Sovyet diplomatı, arkadaşım Adolf Joffe'nin cenaze arabasının arkasından yürüyorum. Bütün yoldaşların en zarifi, en dikkatlisiydi. Suskunluk içinde yürüyoruz. Joffe'nin bu Eski Bolşevikler'in ihraç edilmesine dayanamadığından, Parti'sine olanları anlayamadığından kendini vurduğu söylentisi dolaşıyor. Ben kalabalığın önünde duruyorum.

Bir Merkez Komitesi üyesinin resmi söylevinden sonra, Troçki, Kamenev ve Zinovyev konuşuyor. Troçki durgun görünüyor, azametli havası sönmüş. Sakin ve ağırbaşlı bir havayla Parti'de birliğe ihtiyaç olduğundan söz ediyor. Kocamın adını anmıyor. Ama kalabalığın içindeki taraftarlarından biri, yaşlı başlı bir Bolşevik, kızgın. Kocamın hatalarını ve Muhalefet'in Parti üyelerine yanlış tanıtılmasını araya sokuşturuyor ve sıralıyor. Rahatsız bir halde yer değiştiriyorum. Troçki konuşmacıya doğru ilerliyor, yatıştıran elini omzuna koyuyor ve bulunduğum yöne doğru başını sallıyor. Troçki mahçup bir havayla bana bakıp omuz silkiyor. Tabuta daha da yaklaşıyorum, hoşça kal demek için uzanıp pirinç kulplara dokunuyorum.

Novodechi Manastırı'nın kapılarının önünde, bir askeri birlik Joffe'yi top ateşiyle selamlamak üzere hazır bekliyor. Dışarıda, yaşlı başlı Troçki taraftarı birliğin önüne koşuyor ve

onları Kızıl Ordu'nun eski önderi, cesur Yoldaş Troçki'ye alkış tutmaya teşvik ediyor. *Devrim'in Savunucusu*. Ama ordu birliği görevine daha yeni sarılmış ve ergenlik çağını henüz geride bırakmış harp okulu öğrencileriyle dolu. Ne olacağını görmek için beklerken, nefesimi tutuyorum. Troçki, Zinovyev ve Kamenev duraklıyorlar. Troçki parlak kariyeri boyunca ona her yerde eşlik eden alkışı bekleyerek, meydan okurcasına etrafına bakıyor. Ben de alkışı bekliyorum. Bunun yerine sessizlik var, Troçki de korkunç gözlerle yukarı bakıyor, ağaçlar kadar hareketsiz bir insan kordonu boyunca ilerliyor ve başını eğerek beklemekte olan bir arabaya sokuyor. Kamenev ve Zinovyev inanamayarak titriyorlar.

Araba uzaklaştığında, genç acemi erler sigara içerek ve gülerek bir araya toplanıyorlar. Onlar yeni bir kuşak. Şakalaşıp gülüyorlar çünkü geçmişsiz bir geleceğe sahipler. İç Savaş'ta görev yapmadılar. Troçki adını yalnızca bir Muhalif olarak biliyorlar.

"Troçki mi?" dediğini işitiyorum genç erlerden birinin, başını iki yana sallayarak. "İç Savaş'ta o trende miydi?"

Bir diğeri, "Trenin makinisti de alkış mı istiyor?" diye dalga geçiyor.

Başımı çevirdiğimi hatırlıyorum.

Hem o zamanlar bana öyle geliyordu ki Troçki muhteşem bir şeydi ama türünün sonuncusu gibi tükenmişti. Şimdi bana öyle geliyor ki Yosif o gün Troçki'yi, Troçki'nin hayaletini, asla gelmeyen alkışı bekleyen küçülmüş adamı benim gördüğüm gibi görmüş olsaydı belki işler farklı olurdu.

Troçki yanlısı tehdit mi? Daldığım hayalleri bir yana bırakıp yeniden Yosif'e dönüyorum. Ona anlamaksızın bakıyorum. O, *1927'de tükenmişti. Joffe'yle birlikte defnedildi*, diyorum.

Yosif sesimin tonuna aldırmıyor. *Kalk*, diyor. *Lambaya gazyağı doldur, Nadejda.*

Bu benim görevim. Alevi canlı tutmak. İç geçiriyorum. Bacaklarımı yavaşça yatak örtümün altından çıkarıp sarkıtıyorum. Üzerinde donuk bir toz çemberinin bulunduğu, Yosif'in şehir dışına çıktığını ve Lenin büstünü yanına aldığını gösteren yan masanın üzerindeki boşluğu geçerek, oturma odamıza giriyorum. Lenin büstü her zaman onunla seyahat eder. Parmağımı tozun içinde bir salyangoz izi bırakarak amaçsızca gezdiriyorum ve odaya egemen olan büyük Lenin portresine doğru ilerliyorum. Altında, Yosif'in her zaman yanık olmasını istediği küçük kırmızı bir adak lambası var. Lambaya gazyağı doldurup yavaşça yatağa geri dönüyorum. Yosif kolunun altında Lenin heykeliyle arkamdan geliyor ve onu yan masaya yerleştiriyor. Kırmızı lambanın ısıdan kızardığı yere doğru yürüyor. Döndüğümde başının eğik olduğunu görüyorum.

Odama döndüğümde bütün giysilerimi çıkarıp örtülerin altına kayıyorum. Yeniden Mayakovski kopyamı elime alıyorum.

Yosif odaya gelip okuduğumu görüyor. Kitabı hızla indiriyorum ama yeterince hızlı değil.

Yatağa iyice yaklaşıyor. "Gecenin bu vakti ne okuyorsun ki kocandan saklaman gerekiyor?"

"Hiçbir şey."

Örtüleri üzerimden çekmeye çalışıyor. Sımsıkı tutuyorum. Yosif'in dili kenetlenmiş dişlerimi itiyor. Eli çenemin altında, beni ağzımı açmaya zorluyor. Beni, âdet kanamasının kokularını içine çekiyor. Aynı ölçüde umutları kırılıyor ve iğreniyor. Beni suçlayarak geri çekiliyor: *Kanaman var.*

Başımı sallıyorum.

Bunca yıldır, kocam çıplak bedenimi görmemiştir. İkinci oğlu doğana kadar. İkincisi. Oğulları onun için hayal kırıklığından başka bir şey değildir.

Hem ben de onun için hayal kırıklığından başka bir şey değilim.

Kanayan çıplaklığım savunmam. Dilimdeki metal tadı. Yosif battaniyeleri bırakıyor ama yüzünü benimkine yaklaştırıyor. "Söyle bana" diyor, "karım kudurmuş bir köpek mi?" Onu itip kendimden uzaklaştırmak için mücadele ediyorum. "Annesini düşününce, kudurmuş bir köpek olması beni şaşırtmaz."

"Annem mi?" Battaniyeleri sımsıkı tutarak, başımı kaldırıp ona bakıyorum. "Neden annemden söz ediyorsun?"

"Annen bir keresinde gökkuşağının sonuna kadar gittiğini iddia ediyor. Sana söyleyeyim, gökkuşağının sonu, fahişelerin bulduğu tek yer değildir!"

Bu hikâyeyi, ben de çocukluğumdan biliyordum, annemin bir keresinde nasıl çayıra çıkıp, kendini rengârenk parıldarken bulduğunu. Onu hiçbir zaman terk etmeyen altın gökkuşağı duygusu. Karşı çıkıyorum: "Ama Yosif. O gerçekten gökkuşağının sonuna kadar *gitti*."

"Yalnızca onu becerdiğim zaman."

Soğuk bir tavırla itiraz ettim. "Yalan söylüyorsun."

"Ona sor. Sen ya benimsin ya da Alliluyev'in. İkimizden birinin. O koca fahişenin lanetini taşıyorsun." Odadan çıkıyor.

Yalan mı söylüyor?

Mayakovski'nin renklerini battaniyelerden ayırırken ellerimin titrediğini fark ediyorum.

Ama ben
hâkim oldum kendime
basarken gırtlağına
kendi şarkımın

Yosif, Mayakovski'den hiçbir zaman hoşlanmadı. Gürcü halk şarkılarının basit uyaklı şiirini her zaman tercih etti. Şimdi de eski şarkılara *-noviny-* yazılmış yeni sözleri. Bitişik odada kızımızı yatıştırıp yeniden uyuturken bir *noviny* mırıldandığını duyuyorum:

Beş Yıllık Plan
Değildir ince bir sürgün
Kırılmamalıdır
Beş Yıllık Plan
İçin küçüğü büyüğü
Görürsünüz, hazırdır savaşmaya!

Kızım uysal, uykulu bir halde, bugünlerde ülkenin her yanında popüler olan bir şarkının ritmine uyarak el çırpıyor. Yastığı başımın üstüne çekiyorum ve el çırpmanın durmasını bekliyorum.

Artık güvendesin. Şairle burada benimleymiş gibi konuşuyorum. Kitabı ikinci çekmecedeki iç çamaşırlarımın arasına kaydırıyorum. Yün çorapların altında, kadife bir keseye sarılmış küçük Walther silahının üzerinde: Erkek kardeşimin hediyesi, Berlin'den satın alınmış.

Basarken gırtlağına kendi şarkımın.

Mayakovski kendini vurduğunda duvarlar sözcüklerle kırmızı mıydı?

Berbat bir uykudan uyanıyorum.

Annem. Ona sormam gerek.

Bilime duyduğum ilgiyi ilk olarak güzel, hayalperest annemden aldım. Annem, bir seferde haftalarca ortadan kaybolurdu. Elleri alelacele haç çıkararak, eteğinin pencerenin önünden hızla geçip gittiğini görürdüm ve gitmiş olurdu. Ba-

bam beni dizlerine oturtur, rahatlatırdı. "Annen" derdi. "Annen özeldir. Onu durdurmak yanlış olur." Bir keresinde Petersburg sokaklarında babamın elini tutuyordum ve çok genç bir Kızıl Ordu subayının kolunda uzun adımlarla hızlı hızlı yürüyen, annem gibi kısa boylu ve orantılı vücutlu bir kadın gördüğümü sandım. "Anne" diye bağırdım ve babamın eline asıldım. "Anne." Babam ona şöyle bir göz attı, annem de annemin iri gri gözleriyle bize baktı ve yine uzaklaştı. "O senin annen değil" dedi babam şefkatle. "Ona benzeyen biri."

Annem uzaktayken onun özel çekmecesindeki eşyalarla oynamama izin verilirdi. Babam bana müsaade etmişti. Gomalaktan yapılmış güzel bir aynası vardı. Pas sarısı renginde ve çok parlaktı, annemin yüzü gibi mükemmel bir oval biçiminde. Gomalak nedir? Babama sordum. Keşke aynaya yeterince uzun süre baksam, özelliklerini anlasam, belki annem beni görür ve geri döner diye düşünürdüm.

Babam bana Demiryolu İşçileri'nin Kütüphanesi'nden doğal ve insan yapısı maddeleri gösteren bir kitap getirdi. Bu kitapla uzun saatler geçirdim. Annem uzaktayken benim arkadaşım oldu. Bu kitaptan annemin aynasının Petersburg'dan uzakta, egzotik, sıcak yerlerde yaşayan laka kınkanatlısının salgısından yapıldığını öğrendim. Eski zamanlardan beri, gomalak harikulade şeylerin yapımında kullanılmıştı. Biçimlendirilebilir ve sıkıştırılabilirdi. Arduvaz tozuyla ya da ince tahta tozuyla karıştırılabilir, sıkıştırılıp kızdırılmış dekoratif kalıplara dönüştürülebilirdi. Plastiklerle aşk maceram böyle başladı.

Öğrendiklerimi babama anlatırdım. Bana, benim küçük bilginim derdi.

Annem geri döndüğünde ceplerini araştırdım. "Laka kınkanatlıları yok mu?" Annem beni havaya kaldırırdı. "Ne hayal gücü!"

Başını iki yana sallayıp gülümserdi. Beni babama verirdi. Babam gülümseyerek onu öperdi ve hepimiz mutluyduk çünkü o zamanlar annemin, her nereye giderse gitsin, sihri her zaman geri getireceğine hepimiz inanıyorduk.

Babam her zaman bir şeyleri onarıyor, bir şeyleri bir araya getiriyordu. İnsanları. Nesneleri. Evliliğini de. Karısının ortadan yok oluşlarını anlıyordu. Anlayacak kadar büyüdüğümde, açıkladı: "Annen bağımsız bir ruhtu, Alexandra Kollontay'ın takipçisi. Onun için, tekeşlilik burjuvaziye özgüdür. Bunun ardındaki düşünceyi anlayabiliyorum." Babam için, bu her zaman en önemli kısımdı: Bir eylemin ardındaki düşünceyi anlamak, onu bir nevi ideolojik çerçeveye yerleştirmek. "Annenle beraberliğimiz başladığında o on dört, ben yirmi yaşındaydık. Bir insanı bu kadar uzun süre tanıdığında, onu tanıyor ve her şeyini affediyorsun."

Yaşlılıkta kuşkusuz farklı hissetti. Her şey farklıydı.

Annem dindardı ve devrimciydi, inançlarında bir çelişki de görmüyordu. Duygusaldı, arkadaş canlısıydı, becerikliydi ve tezcanlıydı. Gürcistan'da Protestan bir Alman ailenin en küçük çocuğu olarak, sanki zamanından önce dünyaya salıverilmiş, daima ona dönüşmeye çalışıyormuş, onu adamakıllı zorluyormuş gibi garip bir biçimde denetimsizdi. Ben ondan çok farklıydım. Duygusaldım, romantiktim hatta, bununla birlikte daha denetimliydim. Olayları o denli iyi ifade edemiyordum.

Annem sol bileğine kehribar boncuklar takardı. Bazen sol ayak bileğine. Üç eski elbiseden yeni bir elbise dikebilirdi. O özeldi. O bağımsız bir ruhtu.

Onları ziyaret ettiğimde bağımsız ruh annem ve her şeyin onarıcısı babam Zubalovo'daki daçamızın karşıt uçlarında yaşıyorlardı. Hayatlarının bu evresinde birbirlerinden iyice uzaklaştılar. Zamanla babam sürekli onu beklemekten şikâyet eder oldu. İhmal edildiğini hissetmekten. "Kafa ola-

rak Komünisttim ama ne yazık ki kalbim başka bir meseleydi" diye içini döktü bir keresinde. "Bunu kavramak yıllarımı aldı. Ama inan bana, denedim. Bu o günlerde hepimizin sorunuydu. Anlıyorsun ya, entelektüel açıdan onunla uyum içinde olabiliyordum ama kalbimde, onun benim olmasını istiyordum. Yalnız benimle olmasını. Uzun bir süre gerçek duygularımı gizlemeye çalıştım."

Yıllar annemle babamı yıprattı, aralarındaki bağı. Ama bu bağ hiçbir zaman bütünüyle kopmadı.

Ziyaretlerine gittiğim gün evin kötü yönetilmesinden şikâyet edip durarak, kızım için bir elbise patronu çıkarmakla meşgul, yerde bağdaş kurmuş oturuyor. "Burada çok sayıda insan var, daça insan dolu. Hiçbirini tanımıyoruz. Onlara güvenmiyoruz. Ama sanki onlar bize daha az güveniyorlar." Burnunu çekiyor. "Bunu kocana söyle."

Bana değer biçermiş gibi dikkatle bakarak başını makasından kaldırıyor. "Ama bu beklenmedik bir ziyaret."

"Evet" diyorum. "Sana sormam gereken bir şey var."

"Peki o halde." Başını eğip kesmeye devam ediyor. "Sor."

Kalbimin küçülüp yeniden büyüdüğünü hissediyorum. O daralma hissi. "Anne" diyorum kayıtsızca, "Yosif'i ne zamandır tanıyorsun?"

"Çok uzun zamandır." İç geçiriyor. "Uzun zaman oldu. Babanı tanıdığım kadar uzun... Yıllardır. Hatırlıyorum bir keresinde, sen iki yaşındayken, Bakü'de bir nehirde neredeyse boğuluyordun da Yosif kurtardı seni... Yani, uzun zaman oldu. Evet..." Gri gözleri benimkileri içine hapsediyor. Kumaş-patronu parmaklarıyla düzeltiyor.

"Yosif onunla yattığını söylüyor."

Annem gözlerini kapıyor, dirseklerine dayanıyor. Kendini toparlıyor.

"Güneyli erkekleri tercih ettiğim doğru."

"Onunla ilişkin oldu mu?"

Güçlükle yutkunduğunu görüyorum. Vereceği cevaba hâlâ hazır değilim.

"Evet" diyor açıkça.

"Ne zaman?"

"Sen doğmadan önce. Aynı zamanda babanla da birlikteydim. Kolay tutulurdum."

"Yosif benim babam mı?"

"Gülünç olma. Ona hiç benzemiyorsun."

"Ama emin değilsin, değil mi?"

Makası yere bırakıyor ve bir hareketle pencerenin önüne yerleşiyor, aşağı yukarı sürmeli pencerenin ipini yeniden bağlayarak, havanın etrafımızda dolaşmasına izin vererek. Kendini meşgul ederek. "Ona hiç benzemiyorsun" diyor. Koyu kehribar boncukları incelemek üzere bileğini pencereye dayıyor ve ben odadan çıkarken dönmüyor.

Kendimi lanetlenmiş hissediyorum. O andan itibaren. Hâlâ güzel annem kehribar boncuklarını incelerken, boğularak, koşar adım evden çıkıp bekleyen arabaya giden yoldan aşağı iniyorum.

"Bir silah mı?" 1930'da Yosif, erkek kardeşim Pavel'e inanmayarak bakmıştı. "Neden kızkardeşine bir silah satın alırsın ki?"

"Bir gün ihtiyacı olabilir."

"Tam olarak, ne için?"

"Kendini korumak için. Bunlar tehlikeli zamanlar Yosif, böyle söylediğini işittim. Genç karının korunmaya ihtiyacı var."

"Korunuyor. Korumaları var. Onu koruyabilirler."

"Oyuncak gibi görünüyor" diye araya girdim. Elimdeki

minicik silahın temasından hoşlandım. Fildişi kakmalı tutak. "Bu benim güzel oyuncağım. Güzel Berlin oyuncağım için teşekkür ederim, Pavel!"

Pavel öpücüklerimi kabul etti. Yosif kocaman elleriyle silahı aldı ve alnıma dayadı. Hiç hareket etmeden duruyor, soluğumu dinliyordum. "Kadın silahı." Bunu nişan alırken küçümseyerek söyledi. "Fazla hasar veremez." Silahı bana verdi, sonra da odadan çıktı.

Pavel bana kurşunla ilgili bir şeyler fısıldadı. *Tek kurşunu var. Yalnızca rulet gereken zamanlarda kullanmak için.*

Buna gerek olmayacak, diyorum. Burada iyi korunuyorum.

Evet, dedi Pavel. *Bunu görebiliyorum.*

Bir süre silahı bilinçli olarak düşünmemiştim. Şimdi onu sık sık çıkarıyor, tutağındaki fildişi kakmaya bakıyorum. Hâlâ güzel. Hayatımdaki pek çok şey artık o kadar güzel değil.

ÖTEKİ MOSKOVA
MİHAİL'İN HİKÂYESİ 3
1932

Şurası bir gerçek ki aylar sonra, Mihail arkadaşı Oskar'ın ölümüyle ilgili kuşkular taşıyordu. Başka ölümlere dair, başka hikâyeler duymuştu. Hatta Nadejda Alliluyeva'nın, Stalin'in karısının intihar ettiğine dair söylentiler vardı. Daha karanlık bir yorumda tetiği çeken Stalin'di. Bunlar zor zamanlardı. Burada kendi dairesinin iç bayıltıcı sessizliğinde arkadaşının kararını anlayabiliyordu. Orada, yeraltında, Sosyalist Yeniden Yapılanma'nın gerçek dünyasında, yarını inşa etme işinde, düşünecek zaman yoktu. Yalnızca düşlerinde berrak bir biçimde düşünebiliyordu.

Mihail gecenin ortasında, terleyerek uyanıyor. Kişisel olanın dip akıntısından, onu kendinden uzaklaştırıp, yabancı sulara sürüklemekle tehdit eden, Oskar'ın o görüntülerinden uzaklaşıp, dikkatini ertesi günkü görevler üzerinde toplamaya çalışıyor.

Düşüneceği bazı önemli öneriler var. Aylardır, Alman sistemi denen sisteme göre, sığ açık hendekler kazıyorlar. Yeraltında su kaynaklarının ve kimyasal maddeler içeren toprağın engellediği tehlikeli bir iş. Şimdi, proje üzerinde çalışan genç bir mühendis, saygı duyduğu bir yoldaş, ona planları değiştirmekten söz etti. Ama bu noktada planları değiştirmek imkânsız değil miydi? Genç mühendis daha derin, kapalı İn-

giliz tünel sistemine geçme konusunda radikal bir öneri gündeme getirmişti. İngiliz sisteminin avantajı ana nakil hatlarıyla sınırlı olmak yerine tam binaların altına tünel kazabilmeleriydi. Bu, yeraltındaki su kaynaklarının neden olduğu sorunları çözebilirdi. Sonra yolcuların nasıl nakledilecekleri sorunu vardı. Önceden, Alman sistemine göre, asansör inşa etme planları vardı. Ancak, genç mühendis, Londra'nın göbeğindeki Piccadilly İstasyonu'ndakiler gibi yürüyen merdivenlerden yanaydı. Yürüyen merdivenler derin sondaj gerektirirdi, daha pahalıydı, ancak savaş durumunda, daha derin tüneller savunma aracı olarak kullanılabilirdi.

Bu konuda düşündükçe, kapalı tünel sistemini ve yürüyen merdivenleri giderek onayladı. *Metrostroi*, Metro Mütevelli Heyeti'nin tedbirli davranmış, belgeleri mürekkeple değil, kurşun kalemle imzalamış olmasını umuyordu. Yarın Kruşçev'le görüşecekti. Kruşçev'i ikna edebilirlerse, Stalin'le, *Khozyain*'le, patronla bir şansları olabilirdi.

Bu hesaplarla yine uykuya sürüklenmeye başlıyor. Birkaç saat sonra, rüyalarının arasında dolaşan, altın varakla kaplı arkadaşı Oskar'ın yüzüyle uyanıyor. Doğrulup oturuyor. Çizmelerini ayaklarından sıyırarak çıkarıyor, çorapları nemli ve kokulu. Annesinin saatler önce döşeğinin başında bıraktığı bir tabak soğuk mantar haşlamaya bakıyor.

Az sonra şafak sökecek. İlkbahar. Bir başka gün. Arkadaşı Oskar, bu gün de yok. Oskar'a bakmaya cesaret edemediği bütün o zamanları düşünüyor. Bazen arkadaşının tam olarak varlığını yadsıyarak. Artık endişelenmesine gerek kalmadı. Oskar'la arkadaşlığının sınırlanması sona erdi. Sanki uyuşmuş gibi, Oskar'ın neden bir silah kullanmadığını merak ediyor. Kaşığı ağzına sokuyor ve yemeye, çiğnemeye başlıyor. Yemeğin tadı yok.

Kendini başka şeyler düşünmeye zorluyor. Amaçsızca,

evlilik umutları hakkında tahminler yürütüyor. Bunun düşünü kuruyor ama tünelde bütünüyle erkekler arasında geçen günleri göz önünde bulundurulduğunda, bu olasılık dışı gibi görünüyor. Kesin olan yalnızca iş ve daha fazla iş. Duvarlardaki malakit, somaki ve damarlı akik kakmaların katışıksız güzelliği, yakında bitecek Metro'nun mozaiklerinin ve kümbetlerinin düşü. Kendisinden daha uzun ömürlü olacak bu muazzam inşaat projesinin macerası var. Bu onun katkısıdır. Bu her şeye değer. Orada başka ne var?

Moskova'daki bir şube toplantısında bir kadın gördü. Keşke metro tamamlanana kadar bekleyebilseydi, belki bir daireleri olabilirdi. Öncelik, eninde sonunda, evli çiftler içindi.

Silkinip, Oskar'ın haberinden beri onu saran bu ruh halinden kendini kurtarmaya karar veriyor.

Parti'nin yargıçlar kurulunun önünde, ağzı çarpık, elleri vesikalarla dolu kızkardeşinin yüzünü hayal ediyor. Annesinin çöken yüzünü.

Kendisine ait bir oda hayal ediyor.

Bu düşünce onu hoşnut kılıyor.

YILDÖNÜMÜ
NADEJDA TETİĞİ ÇEKİYOR
KASIM 1932

Ekim Devrimi'nin on beşinci yıldönümünün kutlanacağı şölen bu gece. Kocamın onuruna verilen bir Politbüro yemeğine katılacağız. Şimdi Politbüro'da pek çok yeni yüz var. Birkaç eski yüz var.

Kocam iyi bir ruh hali içinde. Her zamankinden fazla içiyor. Bana bir göz atıyor ve "Sen... Neden içmiyorsun! Karımın içkisini bir eleğin suyu tuttuğu gibi tuttuğunu biliyor musunuz, beyler. Akademi'deki yoldaşlarına sorun!"

Bir nedenle, bütün bu yeni ve istekli yüzlerin önünde, dilimi tutuyorum.

"Yosif" diyorum öfkeyle, "ben yine de senin karınım."

Yosif irkiliyor. Onunla yıllardır hiç kimse böyle konuşmamış.

Beria, Molotov'un kulağına bir şey fısıldıyor. Zoraki kargaşa yaratmak istediğimi hissedebiliyorum.

"Karımın Muhteşem Ekim'e içmesine izin verin." Yosif bana alaycı bir havayla gülüyor ve kadehimi doldurmak üzere harekete geçiyor.

"Hayır, Yosif, gerçekten." Kadehimi elimle kapatıyorum.

İç, diyor.

İç, diye yineliyor.

Elimi çekiyorum. Kadehi kaldırıyorum ve votka beni dilimlere ayırıyor.

Bir daha.

Yosif, lütfen...

Sonra da bir ses duyuluyor: "Benim için zevktir." Hava aniden kalınlaşıyor, Beria elinde bir şişeyle bana doğru geliyor. Onun sandalyemin etrafında dolaştığını hissediyorum. Göbeğini bedenime bastırarak üzerime eğiliyor. Bir elini dostça bir hareketle enseme yerleştiriyor. Parmaklarının baskısı bir kement gibi. Diğer eliyle berrak sıvıyı kadehe koyuyor. Beria parmaklarının baskısını artırıyor. Hiç seçeneğim yok. Masada bütün gözler bana dönüyor. Kadehimi kaldırıp, boşaltıyorum. *Bir kez daha.* Beria ısrarlı. İşlem yineleniyor. Sonra elini çekiyor ve kayarak yerine gidiyor. Uzun zaman gibi görünen bir süre boyunca gözlerimizi birbirimize dikiyoruz. Gözlerimi kapayıp ayağa kalkıyorum. Alkol denetimi ele geçiriyor ve her şey uzaklaşıyor. Masaya parmak boğumlarımla hafifçe vuruyor, dikkatleri üzerime çekiyorum. Beria'nın kelebek gözlüğü şişman bir ay gibi parlıyor.

Her şey uzaklaşıyor: "Ekim'in anısına" diyorum. "Gelip geçişinin yasını tutuyoruz." Politbüro üyeleri suskun.

Başları kocamın yönüne hücum ediyor.

Stalin ayağa kalkıyor. "Beyler, sanırım bu gece karımın kafası karışık. Bu bir *kutlama.* Kadehlerinizi kaldırın!"

Ayakların yere vurulmasında, ellerin çırpılmasında ve sırtlara birer şaplak indirilmesinde açıkça görülen bir rahatlama var.

Hızla bir kadeh daha votka, sonra bir tane daha içiyorum ve tükendiğim zaman kadehi masaya o denli şiddetli bir biçimde koyuyorum ki elimde kırılıyor. Arkadaşım Polina beni kırmızı lambrili odadan çıkarırken, incinmiş bir sesle dönüp, "Gelip geçişine yas tutuyoruz" diyorum.

Stalin bana bakmıyor. Kendi dinleyici topluluğuna hitap ediyor: "Söylediğim gibi, yoldaş karım içkisini bir eleğin suyu tutması gibi tutar."

Başımın üstünde kahkahalar patlatılırken Polina Zhemzuçina beni odadan çıkarıyor.

Soğuk bir Kasım gecesi. Polina, düzenli nefes almaya başlayana kadar beni etrafta, Kremlin'in alanlarının etrafında dolaştırıyor. Kollarım ağırlaşıyor. Az sonra kan dökme zamanı gelecek ve bu bıçak sırtı kaygı sona erecek. Votkanın kollarımın içinden soğuk soğuk aktığını hissediyorum. Kollarımı hareket ettiremiyorum.

Polina beni yatağa yatırıyor. Kocamın aylar önce yaptığı gibi.

Kocam beni seviyor mu?

Arkadaşımın omzunda ağlıyorum.

"O Devrim için yaşıyor." Bunu açıkça söylüyor. "Sen de, Devrim için yaşamayı öğrenmelisin. Devrim'i sevmeyi. Başka yolu yok."

Devrim, insafsız bir metres.

Polina sarsılıyor.

Onu zahmetten kurtarmak için, *bağışla beni, Polina. Teşekkür ederim. Şimdi geri dön. Benim adıma özür dile*, diyorum.

Polina bana endişeli gözlerle bakıyor.

Gerçekten. Şimdi git. Uyuyacağım.

"İyi geceler, Naduşşka."

Kocamın ağır adımlarına alışıkken, arkadaşımın yumuşak endişeli ayak seslerini duyuyorum.

Yosif bu gece eve gelmeyecek.

Bu gece, elimi ikinci çekmecedeki kadife kesenin içine kaydıracağım. Parmaklarım erkek kardeşimin hediyesini saracak. Fildişi kakmanın serinliğini avucumda hissedeceğim. Mayakovski'nin tebessümünün bana erişmesini bekleyeceğim. Birlikte sözcüklerle duvarlara kırmızı sıçratacağız.

Yosif Visariyonoviç geç saatte ve tedirgin bir biçimde uyuyor.

Yıldönümü yemeğinde karısının davranışı onu derinden sarstı. Uyanıp, Kuntsevo'daki daçadan arabayla, Polina Zhemzuçina'yla eski kâhyasını kendi oturma odasında ağlarken bulmak üzere Kremlin'deki daireye geldiğinde öğle olmuş. Lenin'in portresinin altındaki lambada gazyağı kalmadığını fark ediyor.

Onlara başıyla selam veriyor. Bir gece önce içtiğinden kafası dumanlı.

"Yoldaş Stalin, size bir şey söyleyeceğiz" diye başlıyor kâhyası.

Stalin dinlemeden onu bakıyor. "Nadejda'yı çağır" diyor. "Ona lambada gazyağı kalmadığını söyle."

Polina Zhemzuçina öne doğru bir adım atıyor. "Bir kaza olmuş, Yosif... Bu yüzden buradayım."

Stalin, gözlerini kuşkuyla kısarak ona bakıyor.

"Kaza mı?"

"Yosif... Nadejda dün gece kendini vurdu" Polina Zhemzuçina'nın sesi zayıflıyor ve alçalıyor.

"Peki amacına ulaştı mı?"

Polina Zhemzuçina gözyaşları kayıp giderken, mutsuz bir halde başıyla onaylıyor. Kâhya yere çöküyor, elleri yüzünü örtüyor.

Stalin onlara saldırıyor, kafası sorumlu tutulabileceklerin listesiyle karışıyor. Bu evde böyle bir şeyin olabilmesi! Gözlerini Polina Zhemzuçina'ya dikiyor: "Ama onu en son gören sendin."

Onu Nadejda'nın yatak odasına götürüyorlar. Mayakovski'nin bir şiir kitabı şifonyerin üzerinde açık duruyor, ikinci çekmece açık, kadife bir kese boş duruyor. Yandaki lamba hâlâ yanıyor. Perdeler hâlâ çekili. Karısının elinden çıkmış ona hitap eden bir mektup var. Karısı döşemeye çökmüş, bir kolu sereserpe uzanmış, parmaklarının arasında mi-

nicik bir silah, şimdi kara ve yapışkan olan Gürcistan halısına nüfuz etmiş tırnakları koyu kırmızı zarif bir biçimde yatıyor.

Karısının yüzükoyun uzanmış bedenine bakıyor. Yan masadaki zarfı almak üzere ilerliyor. Alkolün kuruluğunun ve yalnızlığın yavaş yavaş denetimi ele geçirdiğini hissederken başı ağrıyor.

Polina Zhemzuçina'ya güvenilmez. Kendisi için bir kayıt düşüyor.

Başını çeviriyor. "Ortalığı temizleyin" diyor.

Kendi oturma odasında, Yosif Visariyonoviç Stalin, gözlerini semavere ve elindeki mektuba dikerek hiç hareket etmeden oturuyor. Mektup kısa ve karşı suçlamalarla dolu. Her şeyden onu sorumlu tutuyor: Kendisini yeterince sevmemesinden, Ukrayna'daki kıtlıktan. Moskova'daki açlıktan. Hatta Mayakovski'nin ölümünden bile. Mürekkep renginde bir fincan çay içiyor, elindeki mektubu buruşturuyor ve ihanetin öfkesinin onu alt ettiğini hissediyor.

Demek ki, kimyacı kendini şair sanıyor. Stalin başını iki yana sallayarak mektubu parçalıyor. Yıllar yılı yatağını bu Yahuda ile paylaştığını düşünmek! Hayatının en derinden hissedilen ihaneti.

Pravda'da, karısının ölümü iki gün sonra ani bir hastalık olarak bildiriliyor. Kâhya, Kremlin'deki dairelerde görevli personelin geri kalanıyla birlikte kovuluyor.

Stalin, Politbüro üyeleri, aile üyeleri anma töreninden önce tabutu gözden geçirmeye geliyorlar. Stalin tabuta doğru yarı yolu kat ediyor, sonra aniden topuklarının üzerinde dönüp oradan ayrılıyor. Geçerken kayınvaldesinin iri gri gözlerine bakıyor. Yıllar önce Bakü'de gri bir nehre düşen bir çocuk görüyor. Yardım etmeye girişen kendisini görüyor.

Durmuyor. Anma törenine katılmıyor. Novodevçi mezarlığındaki mezarını ziyaret etmiyor.

Haftalarca çalışma odasında tek başına oturuyor. Nadejda'nın erkek kardeşini eve çağırıyor, içki içerek ona bağırıyor. "Ben iyi bir koca değil miydim?" Masasının çekmecelerini açıyor ve Pavel Alliluyev kâğıt rublelerle dolu zarfları görüyor. Stalin parayı gösteriyor. "Ben hiçbir şey harcamadım. İstediğini alabilirdi." Stalin çekmeceyi masadan söküyor ve kâğıt ruble yığını dalgalanarak halıya yayılıyor. "Ben iyi bir koca değil miydim?"

"Yapabileceğin başka bir şey yoktu." Pavel Alliluyev yerdeki kâğıt rublelere bakakalıyor.

"O lanetlenmişti. Kanında vardı bu."

"Dediğin gibi, yoldaş."

"Gitmeden önce, sana bir hediyem var." Kan içindeki krem rengi havluya sarılmış Walther marka silahı Pavel Alliluyev'e veriyor. "Temizlenmesi gerekiyor" diyor ve Pavel Alliluyev kan içindeki havluyu özenle kucaklayarak odadan çıkıyor.

Gördüğü son imge, çalışma odasının her yanına yayılmış kâğıt rubleleri sonbahar yapraklarıymış gibi tekmeleyen Yosif Visariyonoviç Stalin'e ait.

SÜRGÜNDEKİ LEON TROÇKİ'NİN GÜNLÜĞÜ COYOACÁN HAZİRAN 1940

AVENIDA VIENA
COYOACÁN
HAZİRAN 1940

Bu sabah eski kamyon üzerinde çalışan Jordi'yi izledim. Yedek lastiği alttan kaydırarak çıkarırken, yanında aletleri, krikoyu, somun anahtarını toplarken her zamanki gibi metodikti. Onu eski jant kapaklarını eski yerlerine koyarken, çizmeleriyle tekmeleyip yerli yerine yerleştirirken izledim. Aylardır ilk kez aramızda bir rahatlık vardı ve mekanik olan her şeye sevgimizden, çocukken Massachusetts'de babasının çalıştığı atölyelere yaptığı ziyaretlerden, somun anahtarıyla nasıl oynadığından, benzin kokusunu, motorların hızlanmasını ne kadar sevdiğinden söz ettik. Ben de ona zaman öncesi bir zamandan kalma, Yanovka'daki çiftlikte bulunan çok farklı bir atölyeye, atlara ve atlı arabalara, elektriğin başlangıcına ait kendi çocukluk anılarımı anlatıyorum.

Teknisyenin kulübesinde, gülüşmeler ve bağırış çağırış vardı. Günlük işlerin bitmesinin ardından, çiftlikteki bütün ırgatlar için bir cazibe merkeziydi burası. Gençtim, genç Lyova'ydım, yoldaşları ve yorgun gözeneklerden buram buram tüten keskin votka kokusunu seviyordum. Teknisyen, Nikolay Pavloviç, bana bir torna tezgâhını çevirmeyi, dans etmeyi, sövüp saymayı ve kollarımı sıvamayı gösterdi. Bana cıvata somunlarının ve cıvataların vida dişlerini kesmeyi, bir vidayı bir yere uydurmayı gösterdi. Hatta boya malzemesini, tavuk yumurta-

sı gibi, karışık renkli değirmi yassı bir taşla yuvarlayarak, malzemeyi ufalamama bile izin verdi. Nikolay Pavloviç ufalarken beni yakından izledi, kızıl sakalını okşadı, daha sonra da, sanki ailenin aşçısıymışım gibi, koyu beyaz bir karışımı bir çubukla karıştırmam için beni tezgâhtan aşağı indirdi.

Atölyeyi seviyordum. Farklı dünyayı. Huzuru. Onu anlamak istiyordum. Çünkü cıvata somunlarıyla, cıvatalarla ve aletlerle dolu o mekânın, geleceğin şablonu olduğunu sezinliyordum.

Atölye harika şeylerle doluydu. Kavanozlar dolusu bilye, camın altına sıkıştırılmış kelebekler vardı. Çivilerle ve raptiyelerle dolu kovalar. Demir testereleri ve çekiçler. Küçük silindirlerin içindeki renkli kum. Nikolay Pavloviç'in kurtardığı ve topladığı parlak ve garip nesneler. Atölye dünyayı içine alıyordu. Annemle babamın dünyasından çok farklıydı.

Çatlak tahta sandıklara, sandalyelerin arkalarına, bir köşeye yığılmış tekerlek parmaklarına tırmanarak saatler geçirirdim. Beni düşsel ülkelere götürecek tekneler ve kamaralar tasarlardım. Küçük yaştan itibaren düş kurmam beni başka yerlere götürdü.

Ama en güzel şey, Jordi'ye anlatıyorum, bir köşede duran kireç taşı kütlesiydi. Kireç taşı Nikolay Pavloviç'e taşbasmacı amcasından miras kalmıştı. O taşı severdi. Ona bakmam için beni kaldırıp köşedeki tezgâhın üstüne koyardı. Birlikte taşın belleğine şaşardık. Çünkü yumuşak ve geçirgendi, mürekkebi emerdi. Her çizimin izi taşın altına nüfuz ediyordu. Her izden sonra kireç taşı, bir sonraki için hazırlık amacıyla, çizimin çıkarılması için ovularak pürüzsüzleştiriliyordu. "Önemli olan altta" dedi Nikolay Pavloviç bana. "Herkes bir bellek taşına sahip olacak kadar şanslı değildir."

Biz de bellek taşına bakar, oradaki motiflerden öyküler tasarlardık. Diğer çizimlerin arasından çıkan çizimlerin parçaları.

Annemle babam tarlalarda çalışanları denetlemekle ya da değirmende mujik'lerle tahılın fiyatı üzerine pazarlık etmekle meşgulken, ben günlerimin büyük bir bölümünü, beni seven ve doğduğum geceyi hatırlayabilen Nikolay Pavloviç'in kızıl sakalının peşinde geçirirdim. Aletleriyle çalışmadığı zamanlarda, teknisyen çoğunlukla, taşın üzerine yaptığı makine parçalarına, tekerleklere, çiftlik araçlarına ait kendi çizimlerini mürekkepleyerek, sonra da bıraktığı izi ovarak, alttan belli olmasını arzu ederek kireç taşı kütlesinin başında olurdu.

Yıllar sonra, zırhlı trenle ülkeyi bir baştan bir başa kat ederken, tekerlek izlerinin altından uzayıp giden Kherson bozkırına baktım. Bana ait parçaların kireç taşındaki eski mürekkep gibi yüzeye sızdığını hissettim. Bu da atölyeydi: Boya öğütme, yerdeki testere talaşı, tavanın bir ucundan bir ucuna gerilen ağlar gibi örümcek ağları, taşbaskıyla yapılan taş ve bana geri dönen bütün anıları.

Dansın ve gülüşlerin olmadığı bir geceyi hatırlıyorum. Gece körlüğü zamanı ve siyasi eğitimimin başlangıcı. Teknisyenin kulübesine girdiğimi, kulübenin bir köşesinden tahıl kadar kuru gözlerini bana çeviren üç adamı hatırlıyorum. Süratle göz kırpıyorlardı. Lambanın ışığının kızıllığında, benim düzgün şeklimi - mavi gömlek, özenle taranmış siyah saç - hemen hemen hiç göremezlerdi. Üç adam körlüğün çeşitli safhalarındaydılar. Babam, David Bronstein'a, hasat sırasında ürünü biçip toplayan ırgatlarının beslenmesi için Kherson bozkırındaki bütün diğer çiftçilerden daha az harcadığı için lanet okuyorlardı.

Şaşkınlıkla dinledim. Bu suçlamayı babama ben de yöneltmiş olsam da, kuşkuluydum. Şimdi bocaladığımı hissediyordum. Babamı korumak istiyordum. Hayır, dedim, köpüklü ve donuk gözleri, bir ineğin memesinden fışkıran süt gibi göz-

leri olan genç bir adama. *Babam adil bir adamdır. Diğer çiftçilerin verdiğini veriyor.*

Üçüncü adam, daha yaşlısı, titrek bir halde ayağa kalktı. Gözleri bakılamayacak kadar korkunçtu. Bir zamanlar mavi olan yerde bir yumurta akı perdesi kalmıştı. Bana döndü. "Üç yıl önce buraya baban için çalışmak üzere geldik. Dört ay boyunca, onun için, belki günde on üç saat, tırpanımızla ilerledik. Bize yememiz için tahıl verdi. Atlarınız daha iyi besleniyordu. Birkaç ay sonra, gözlerin ardındaki ışık soldu. Ona yalvardık. Biraz kırmızı patates. Biraz lahana. Biraz meyve ya da küçük bir parça et. Sonra gündüzler geceye döndü. Üçümüz burada karanlıkta oturuyoruz. Babanın ırgatlarını bölgedeki herhangi bir başka çiftçiden daha kötü beslemediği doğrudur. Ama daha iyi de beslemiyor. Sonuçta, yıllar boyu, hepimiz yavaş yavaş karanlığa orak sallıyoruz. Alıştırılmış hayvanlar gibi tırpanlarımızın ucuyla dokunarak yolumuzu buluyoruz."

Adamların yüzlerine baktım. Hâlâ babamın her nasılsa bütün bu acılara neden olduğu suçlamasıyla savaşıyordum. Tutkuyla, işlerin böyle yürüdüğünü savundum. Babamın görüşlerini tekrarlamaya çalıştım. *Babamın çiftliği dikkatle yönetmesi gerekiyor, yoksa gelecek yıl hiç iş olmaz.* Arkadaşım teknisyen, bilyelerle dolu kavanozu başının üzerindeki ışığa kaldırarak, onu yavaş yavaş çevirerek, sessizce başını çevirdi. Üzerimde üç çift göz vardı, suçlamayla eriyen, süt gibi retinaları. Onlara baktım ve artık babamın adını savunamayacağımı hissettim. Onlara döndüm. Utanmıştım.

Üçünden en yaşlısı konuştu. "Bunun devam edemeyeceğini babana göstermeliyiz. Yarın çalışmayacağız. Diğer orakçıları şafak sökmeden uyandıracağız ve daha iyi yiyeceğe kavuşana kadar kulübelerimizin önünde oturacağız. Karanlıkta görmemizi sağlayacak yiyeceğe. Devam etmemize yardımcı olacak yiyeceğe."

Üzerimdeki gözlerin baskısı ve başımdaki baskı fazla büyüdü. Ayağa sıçrayıp dışarıya koştum.

Nikolay Pavloviç de daha sonra bana adamların babama söylememden korktuklarını söyledi. Hiçbirinin bir daha hiç çalışamamasından korkmuşlardı.

Ama Nikolay Pavloviç onları rahatlattı. "Hayır" dedi beni herkesten daha iyi tanıyan teknisyen. "Şimdi anlıyor. Yatağına yatacak, söylediklerimizi düşünecek. Hiçbir şey söylemeyecek."

O gece rüyamda gözsüz adamlar, kendilerini hayvan şekline sokmuş tırpanlar gördüm. Sabahleyin, yavru horozun ötüşüyle kalktım. Babam çoktan uyanmıştı. Gökyüzündeki ışık şeritlerini ve her yerdeki dayanılmaz sessizliği hatırlıyorum. Dışarıda, paslı tırpanları dizlerinde sıra sıra oturan çatlak, çıplak ayaklı adamlar. "İşe dönün" diye bağırıyordu babam. "Yönetmem gereken bir çiftliğim var benim."

"Daha çok yiyeceğe ihtiyacımız var. Ve daha iyi yiyeceğe." Yumurta akı gözlü yaşlı adamı önceki geceden tanıdım.

Babam hareketsiz duruyordu. Böyle bir meydan okumayı anlayamıyordu. Sonsuza dek, hepsi açlıktan ölene kadar orada durmak isterdi. Ama buğdayı ekip biçmek zorundaydı. Daha çok toprak kiralama planları vardı. Bundan böyle hiçbir Yahudi'nin, bozkırda bile, daha fazla toprak satın alamayacağını söyleyen Çar'ın *ukaz*'ına karşın genişlemek istiyordu. Geceleri kör olan, iki yüz çift göz üzerindeydi. Oğlunun öfkeli mavi gözleri de.

"Ben zengin bir adam değilim." Onlara yalvardı. Elleri havayı yardı ve şafağın baskısı altında eğilen buğday gövdelerine bir göz attı.

Döndü ve yeniden eve doğru yürüdü. Annemle birlikte çuvallar dolusu kurutulmuş balık, kocaman karpuzlar ve güneş kadar kırmızı patatesler taşıyarak geri döndü. Orakçılar

ayağa kalktılar, sıraya girdiler; babam da kurutulmuş balıkla karpuzu sessizce dağıttı ve annem büyük bir kaptan kepçeyle biraz domuz pastırmasıyla sebze çorbası servisi yaptı. Kimse konuşmadı ve yumurta akı gözlü, çatlak sarı ayaklı adamlar karınlarını doyurdular, erken sabah havasında kendi kendilerine mırıldanarak işe döndüler.

Bu sahne hasat boyunca her sabah yinelendi.

Bir hafta sonra Odessa'dan şişman *zemstvo* müfettişi atla kapımıza dayandı. Çiftliğimizde olanlar yüzünden telaşa kapılmıştı. *Körlüğe gıdalarda yeterince yağ bulunmaması neden oldu*, diye meydan okudu.

O gün daha sonra, cepleri birkaç rubleyle daha ağırlaşmış olarak gitti. Amirleri için hazırladığı raporda şunları yazdı: *Bronstein arazisindeki ırgatlar aşırı votka tüketimi yüzünden gece körlüğüne uğradılar.*

Babam parmak uçlarına kadar rahatladığını hissediyordu.

Bu, siyasi eğitimimin başlangıcıydı.

Pasla tırpanlanmış bir sabahı dikkatle izlerken öfkenin içimde faaliyette olduğunu hissediyordum

3

BELLEK TAŞI

DAVİD LEONTEVİÇ BRONSTEIN
İÇ SAVAŞ: ODESA YOLU
1920

"Oğlunun geniş bir yüreği var."

Her şeyini kaybetmiş bir başka yaşlı adam Kherson bozkırından iri yarı çiftçinin yanında yürüyor.

"Yüreği ailesine kadar uzanmıyor."

David Leonteviç Bronstein'ın önünde uzun bir yürüyüş var. Uğruna her şeyi feda ettiği ve hiçbir şey alamadığı ünlü oğlu hakkında konuşmak istemiyor. Çocukları için yaptıkları fedakârlıkların ödüllendirileceğine inanmak ana babaların aptallığıdır, diye düşünüyor.

Oğlum.

Oğlana, bozkırda yerleşmek üzere Polatva kasabasını terk eden babam Leon'un adını verdim. Çok çalışarak bozkırı bölen bir avuç Yahudi'den biri. Şehirli Yahudiler kendilerinin ondan üstün oldukları fikrine kapıldılar. Ona *Am Haaretz* [toprak insanı] dediler. *Evet, ben bir toprak insanıyım!* Ayrıldığımız gün babamın sesinin kasabanın her yanında gürlediğini hatırlıyorum. Köyün gidişimizi izleyen perdeleri. Babam *Am Haaretz*'in gerçek anlamına -kültürsüz, hödüğümsü, Kutsal Kitap konusunda bilgisiz- aldırmadı. Onun için hiçbir anlamı yoktu.

Benim için hiçbir anlamı yoktu. Kendi kendimi geliştir-

dim ve ne kadar çok çalışabildiğimi gösterip babamı bile şaşırtarak, ona baskın çıktım. Çok çalışarak ve yanımda Anna ile, mutluyduk. Çok çalışmamız ve direngenliğimiz çocuğa miras kaldı. Ama kimse onu *Am Haaretz* olarak küçümseyemezdi. Hayır, benim oğlum şehirli bir adam oldu. Topraktan vazgeçti, büyükbabasının terk ettiği yerlere geri döndü.

Oğlum, 26 Ekim 1879'da, esmer ve mükemmel bir biçim verilmiş olarak, annesinin rahminden fırladı. Ben oradaydım. Çocuğun kendini dışarı atışını gördüm, önce baş, ellerini gelişigüzel sallayarak, ağzı açık, hava almaya çalışarak. Otuz sekiz yıl sonra aynı gün, Petrograd'da oğlumun haberini işitiyorum, ellerini gelişigüzel sallıyor, ağzı açık ve milyonlarca insan sözleriyle uçuyor. Doğduğu gece dolunay vardı. İnekler daireler oluşturarak yürüyordu. Tavuklar yumurtladı. Daha yaşlı ırgatlar feryat ettiler ve uykularında toprağı yararak, tırpanlarına baskın çıktılar. Herkes etkilenmişti. Karım *Kitabı Mukaddes*'ten sözleri ezberden söylüyordu: *Kemiklerimden kemik, etimden et.* Defalarca, acıyı dindiren sözler. O doğduktan sonra, ayın beyaz ışık demetinin bir ucundan diğerine uzandığı arazime, küçük ahırlara, değirmene, genç teknisyen Nikolay Pavloviç'in çalıştığı ve yaşadığı kulübeye bakmak üzere dışarı çıktım. Oğlumun sessiz gecede yaygara kopardığını işittim ve gurur duydum.

Nikolay Pavloviç'i uyandırmaya gittim ama kulübeye vardığımda çoktan uyanmıştı, gömleğinin düğmelerini iliklıyor, bana gülümsüyordu. Kapıyı açtığında, *evet* dedi ve tek kelime etmemiş olmama karşın beni kucakladı. *Oğlun ayın geri geri gitmesini sağlayacak.*

O sabah, Nikolay Pavloviç değirmen taşlarını keserken neredeyse başparmağını kesmişti. Başparmağın önünde sarkıp duran birkaç tendona bağlandığını hatırlıyorum.

Cıvata somunlarıyla ve cıvatalarla ilgili her şeyi bilen,

motorları yenileyebilen ve çembaloya yeniden tel takabilen, makineyle ilgili her şey karşısında büyülenen Nikolay, doğa ve bedenin gelişimi konusunda pek az şey biliyordu. Benim için durum bunun tersiydi. Yıllarca çiftlikte hayvanlarla ve insanlarla çalıştığımdan makineler hakkında pek az, doğa hakkında daha çok şey biliyordum. Bu yüzden de onun için parmağı bir beze sardım, onunla ilgilenmesi için doktoru çağırdım. Onun doktoru sorguladığını işitebiliyordum.

"İnanıyor musunuz? Parmak yeniden büyüyecek mi?"

Sonraki yıllarda, iki olayı birleştirmek Nikolay Pavloviç'in hoşuna gidiyordu. "Senin doğduğun anda" derdi Lyova'ya, "Başparmağımı kestim. Sen ağlayarak dünyaya geldiğinde de parmağım yeniden büyüdü."

Oğlumun onun özel olduğunu düşünmesine şaşmamalı.

Çocuk parlak ve güçlüydü. Toprağa sahip olabilirdi. Mühendis olabilir, yararı dokunabilirdi. Toprak artık devlete ait. Ama Devlet kim? Topraktan ne anlar? Maksatları ne?

Okul tatilleri için Odesa'dan eve gelen uzun boylu yakışıklı oğlumu düşünüyorum. Kafası kitaplarla dolu, şehirle dolu. Ondaki değişiklikler.

Lyova'nın değiştiği yazı hatırlıyorum. O zaman onu durdurma diye bir şey yoktu. Odesa'daki okuldan eve döndü. Gözlük takıyordu. Ona dedim ki, "Gözlüğe gerek yok. Çiftlikte gözlük takan kimse yok." Oğlumun şehir insanının bütün çıtkırıldımlığını bir gecede benimsemesi içime korkulu bir umutsuzluk saldı.

"Baba" dedi. "Ben miyobum."

"Kitaplardan. Bu yüzden bu gözlüğe yalnızca kitaplarla birlikte ihtiyacın var. Şimdi değirmene gel ve o mujik'lerle çekişmeme yardım et!"

Lyova çok sinirlendi ve yeni gözlüğü cebinde peşimden değirmene geldi. Küçüklüğünden beri her yaz yaptığı gibi

buğdayı tartma ve hesapları yapma zamanı geldiğinde, gözlük cebinden çıkıp, burnunun üzerine oturtulduğunda yüzeyinden yansıyan pırıltılı ışığı gördüm ve birdenbire yaşlı göründü oğlum, hem onun benden uzaklaştığını hissettim.

Buğdayı tarttı, ırgatların ücretlerini hesapladı. Ve ilk kez, burnunun üzerinde gözlerini aynı anda hem büyüten hem de küçülten o gözlükle, fazla yüksek hesapladı.

"Bunu karşılayamayız" dedim. "Her şeyimi kaybetmemi mi istiyorsun?"

Bana bağırarak söylediği şeyler! *Baba*, dedi. *Irgatların hiçbir şeyleri yok. Senin yeteri kadar paran var.*

Sanki ben elime hiç tırpan almamıştım! Sanki hiç şafaktan geceye bütün günü çalışarak geçirmemişim! Her zaman yeteri kadar almalarına dikkat ettim. Ama bu Lyova için yeterli değildi.

O gözlükle hepimizi farklı görüyordu. Bu daha başlangıçtı. Ama bir dönem diğerlerinden ayrılıyor: Gece körlüğü dönemi.

Lyova, okul tatil olduğundan evde, orakçılar, bitki sapı gibi zayıf, alacakaranlıkta buğday gibi sallanarak, kolları iyice açılmış öndeki adamın omzuna dokunarak, bazılarının gözleri açık, bazılarının gözleri kapalı ve hepsi kör, tek sıra halinde geçerken, dışarıda durmuş izliyordu.

"Geçecek" dedim ona.

Şehirden dönen oğlum suçlayan gözlerle bana karşı çıktı. Bana Rusça "Bir şeyler yap" dedi.

Ukraynaca ile Rusça'yı karıştırarak, sanki karşısında bir çocuk varmış gibi, sanki ahmağın tekiymişim gibi, benim için yavaş yavaş konuşuyordu. Öfke dolu. "Bütün gün senin için çalışıyorlar ve sen onlara borcunu yulafla ödüyorsun. Artık yataklarının yolunu bulamazlar!"

Ona ağır ağır karşılık verdim. Buğdayla tahıl kabukları

gibi, Rusça'yı kendi dilimle karıştırarak. "Ben daha iyi değilim, sana Yanovka'daki herhangi bir başka çiftçiden daha kötüsünü söylemiyorum. Onları etlerle, ekmeklerle ve en güzel meyvelerle şişmanlatsaydım, senin eğitimin için geriye para kalır mıydı? Oğlum bir dili babasından daha iyi konuşarak, Odesa'dan geri gelir miydi? Oğlum çok fazla kitaptan burnunun üstünde gözlük taşır mıydı?"

Oğlum karşımda yere tükürerek, teknisyenin kulübesine koştu. Zaman zaman, Nikolay Pavloviç'i kıskanıyordum. Lyova kendini ona benden, kendi babasından daha yakın hissediyordu. Sakin sakin oturdum, Anna semaveri ısıttı, ben de tek sıra halinde, kulübelere doğru ilerleyerek, oğlumun doğduğu geceki uyurgezerler gibi sendeleyen orakçıları izledim ve kendi kendime düşündüm: Bir Tanrı varsa eğer, onun gözünde yanlış bir şey yapmadım ben. Ailemin geçimini sağladım. Oğluma iyi bir eğitim sağladım.

Suçlu değildim. O halde, dört gözle bir kuyruklu yıldız kadar hızlı hesap yapabilen parlak zekâlı oğlum, neden üzerime suç yığmaya çalışıyordu? Doğanın bir düzeni ve hayata akışı vardı. Daha fazlasına sahip olanlar ve daha azına sahip olanlar vardı. Çok çalıştığım için, daha fazlasına sahip olduğum için, birdenbire suçlu oldum. Bana daha sonra *kulak* diyeceklerdi.

Onu uzaklara okula göndermemizden sonra mevsimlerin ve toprağın ritim duygusunu yitirdi. Sayfa çevirmenin, ders programlarının, kirli caddelerden akan trafiğin ve elektrik ışığının beyaz palsının ritimlerine uydu. Her şeyde farklı bir hız. Bozkırda, ekip biçmenin, kışın evin içinde ateşe doğru dönmenin ritmine göre hareket ediyordum. Her şey eskiden olduğu gibi sürüp gidiyordu. Mujik başını yastığının kirine koyuyor, her gece karısının içine giriyor, sabahleyin, hâlâ bir mujik olarak, besleyecek fazladan bir boğazla uyanıyordu.

Gidişat böyleydi.

Lyova çocukken bunları anlıyordu. Ama onu uzaklara göndermemizden sonra fazla akıllı olup çıktı. Anna'yı, kışın her gece elinde *Kitabı Mukaddes*, yumuşak fısıltılarla konuşması yüzünden suçluyorum. Lyova onun fısıltılarını dinliyor, sözcüklerin altını çizdiği uzun parmaklarını izliyor. Lyova artık biliyor, oğlum kaç sözcük biliyor?

Ama buğdaysız bir mevsimin anlamını biliyor mu? Boş midenin anlamını biliyor mu? İnşa etmek için çalıştığın her şeyi kaybetmenin anlamını biliyor mu?

Şimdi herkes kayıp ve yolda.

Şimdi hep birlikte hiçbir şeyimiz yok. Talihsizliği paylaşıyoruz. Bazıları buna Komünizm diyor.

Her şeyin bir düzeni vardır. Düzeni bozmak bize düşmez. Lyova bir yaz, gece körlüğü yazından bile daha öfkeli, geri döndü. Kötü bir kalabalığa rastlamıştı. Baş belaları. O yaz köyde oğlunu döven bir mujik gördü, oğlanın gözlerinden kan akıyordu. Oğul babasının işlediği bir kabahat yüzünden dayak yiyordu. Bu şiddet Lyova'yı iğrendirdi. Bu ona, doğru gelmiyordu. Ama ona bunun, yüzyıllardır bu insanlar için doğru olduğunu söyledim. Onların kendi adalet sistemleri vardı. O kimdi ki müdahale edecekti?

Oğlum tiksinti içinde başını çevirdi: "Bu nasıl bir ülke böyle? Çarlık vahşeti besliyor. Çar gitmeli. Ben yaşarken gidecek."

Ona dedim ki, "Bu asla olmayacak. Ben yaşarken olmaz. Sen yaşarken de olmaz. *Üç yüz yıl geçse olmaz.*"

Daha şimdiden oğlum için korkuyordum.

LEV DAVİDOVİÇ BRONSTEIN (TROÇKİ)
COYOACÁN
TEMMUZ 1940

Neredeyse öğle oluyor ve Troçki sokaktan gelen sesleri işitiyor. Mutfakta, onu rahatsız etmeme konusunda duyarlı, yemek için kapları ve çaydanlıkları dikkatle yerleştiren Natalia'yı işitiyor. Günlerden Pazar. Masasındaki kırmızı harfli ajandaya başvuruyor. Duvarların ötesinden çocukların bağırışları yankılanıyor. Pazar: Bunun Meksika'daki anlamı, ailelerin ve işi paydos etmenin günü. En iyi giysileri içindeki çocukların, kurdelelerin, *Aşai Rabbani* ayini için kaldırılmış temiz yüzlerin günü. Natalia'yla birlikte bir battaniyenin altına saklanmış, eski Chevrolet'nin arkasından görmüştü bu Pazarlar'ı. Coyoacán'da arabayla dolaşırken, kafelerde ve restoranlarda aileleri, bunun yarattığı cümbüşü görmüştü. Bunun olağanlığını. Bazen böylesi bir olağanlık karşısında hayrete düşer, onun özlemini çekerdi. Ama sonra tam da bu, Pazar günü, sofrada et kesen, aile için yemek ısmarlayan baba olma düşüncesi, olanaksız gibi geliyordu. Göbeği bir restoran masasına dayanan böyle bir baba olmak, hiçbir zaman alın yazısı olmamıştı. Tombul ve hayatından memnun. Böyle bir aile tarafından kuşatılmak hiçbir zaman alın yazısı olmamıştı. Yaşadığı hayatı ve hiçbir zaman yaşamadığı hayatları düşününce nefesi daralıyordu. Masasındaki boş dikte makinesinin kartuşunu eline alıp, onun siyah silindirinin içinden etrafa baktı, çalışma odasının her yanına, bir denizcinin teleskopla,

bir fotoğrafçının mercekten bakması gibi, bir gözünü kısarak, bir silindirin prizmasından baktı. Silindiri ağzına götürüp çocuk gibi, içine üfleyerek bir ses çıkardı. Onu kulağına götürdü ve etrafı dinledi. Silindirle oynadı ve bu oynama bu mekânda bu masada kendini unutmasını sağladı. Yassılmış bir teneke kutu yüzünden tartışan çocukların sesi süzülerek ona ulaştı ve ona enerji verdi. Masasına ışıktan elmaslar fırlatan kapının ışığı geçiren camlarını şangır şungur kırıp çıkmak, bahçeye koşmak ve koşmaya devam etmek için bir arzu duydu, deliceydi, biliyordu.

Aylak aylak sandalyesine geri dönüyor. Elinde dikte makinesinin siyah silindiri. Oturduğu yerde dönüp, kartuşu yeniden gözüne dayayarak arkasındaki büyük haritaya bakıyor. Kartuşun içinden bakarak. Her şeyi farklı görmeye çalışarak. REPUBLICA MEXICANA. Meksika Körfezi'nin mavisi. Toprağın kireç renkleri. Haritaya bir kâşifin gözüyle bakıyor. Ya da bir film yönetmeninin gözüyle. Eisenstein belki. Kartuşu elinden bırakıp haritayı daha yakından, kıvrılıp alçalmasını ve kuzey komşusundan uzaklaşmasını incelemek üzere ayağa kalkıyor. Eisenstein bu haritayı nasıl da sevmişti. Film yönetmeninin ziyareti yine hatırına geldi. Ona hâlâ haz veriyordu. Haritada, o gün Eisenstein'la birlikte ziyaret ettiği yerlere baktı: Taxco etrafındaki tepeler, sütun gibi kaktüsler, arazinin o nöbetçileri. Yakacak odun demetleri gibi kocaman kaktüsler taşıdığından, omzundaki toprak tozunu, çizmelerindeki toprak tozunu hatırlıyor. Her ikisini de yakalamak isteyen, çöl bitkilerinin köklerini parmaklarıyla arayan Eisenstein. Sıcak pırıl pırıl bir gündü. Onun anısıyla kendini mutlu hissetti. Zamanın dışında bir an. İkisi o anın içinde. Tarih onu kaydetmeyecekti. Coyoacán'ı ziyaretleri kaydedilmemiş olarak kalan -imzaları ziyaretçilere açılan defter için fazla tehlikeli olan- pek çok kişi vardı. Ama toprak tozunu eşeleyen,

kaktüslerin çeşitliliği karşısında hayrete düşen Eisenstein'ın anısı ondaydı. Gözdesini Eisenstein'a gösterdi: Tepesinde seyrek kar gibi beyaz saç demetleri bulunan uzatılmış bir kaktüs *-el viejito-* ufak tefek yaşlı adam. Ad, mızrak gibi kalbine saplanıyordu. Bütünüyle belleğindeydi: *Viejo* derdi Frida, beyaz saçlı ve beyaz sakallı başını cilveli bir edayla karmakarışık ederken. Zihnin arşivi. O resmi olmayan kayıt -Frida, Eisenstein- hepsi orada depolandılar. Yaşlılığın hermesçileri gibi, zihninde bir bellek sarayı inşa etti, insanları, mekânları, şeyleri depolayan. Bellek sarayının aydınlatıldığını hayal etti. Işığın tavanların bir ucundan diğerine uzanarak nasıl bir katedral havası yarattığını: Bütün o kule külahlarını ve ışık kemerlerini. Nasıl da hiçbir köşesinin tozlu olmadığını.

Dostları ve ailesi, Sovyetler Birliği'nde geride bırakılanlar bütün arşivlerini yakmışlardı. Bütün bir kuşağın bellek yerine külleri var. Küçük şenlik ateşleri, deniyordu, berrak gecelerde Moskova ve Leningrad civarında hâlâ görülebiliyordu. Açıklanamayan küçük yangınlar. Geçmişten fotoğraflar. Eski mektuplar. Belki Troçki'den ya da herhangi bir eski Bolşevik'ten gelen tebrik telgrafları. Bu küçük gönüllü kurban etmeler her ne başarırsa başarsın, zihnin arşivi imha edilmesi en zor olanıdır. Bunları dikkatle inceleyip, bu imgeleri toplayıp sınıflandırıp bellek sarayını inşa eder etmez, hayatta olduğunu biliyordu. Amacı vardı.

Kabaca yontulmuş masasına bir göz attı. Bu kadar çok masa. Sürgünü bu çalışma yüzeylerinin bir kaydıydı. Bir kavanozda dolma kalemler ve kurşun kalemler. Fildişi kurutma kâğıdı aleti. Masa lambası. Dikte makinesi. Kendini bulduğu her yerde, daima, çekmecede yağlanmış ve yeniden doldurulmuş olarak sakladığı Colt .38. Masanın altında, Mayıs saldırısından sonra yeni kurulan alarm sistemini harekete geçirecek şalteri aradı. Gündelik siestaları için katlanmış yeşil şeritli

battaniyeyle köşedeki kanepe. Bir masanın bulunduğu ve içine ışığın sızdığı bir odaya yerleşildiğinde hayat sonuç olarak nasıl da genişleyip daralıyordu.

Dikte makinesinin kartuşunu bırakıyor, ayağa kalkıyor ve geriliyor. İstihkamlar neredeyse tamam. Öğleyin kazı yerini, gürültüyü teftiş etmek için dışarı çıkmak üzere masasını terk ediyor. Duvarın ötesindeki okaliptüs ağacının kokusunu içine çekerek, yoğun ışıkta şapkasız duruyor. Natalia ona yetişiyor ve konuşmadan, onu güneşten koruyacak, beyaz pamuklu kasketini veriyor. Kasketi elinde gereğinden bir dakika daha fazla tutuyor ve Natalia'nın yüzünden bir bakış geçiyor, kasketi alacak mı? Sonra kasketi giymeye karar veriyor ve Natalia ona gülümsüyor, ender tebessümlerinden biri, mükemmel bir şey ve Natalia gözden kaybolarak mutfağa dönüyor.

Mayıs saldırısından beri ev kaleye döndü. Altı yüz on santimlik duvarlar inşa ediliyor. Eski tahta giriş kapısının yerini elektronik şalterli çelik çift kapılar alıyor, bahçeyi gösterecek ve civarın denetimini sağlayacak kurşun geçirmez üç kule dikiliyor. Duvarların üstünde dikenli tel kümeleri, kırık cam çimentonun içinden yükseliyor. Meksika hükümeti görevdeki muhafızları üç katına çıkarıyor. Amerikan Kamyon Şoförleri Sendikası da fazladan koruma gönderiyor.

Troçki hepsini birbirine karıştırıyor. Daha önce silah aranmasını reddetmişti. Şimdi Jordi Marr'ın çalışma odasında hiçbir zaman biriyle yalnız konuşmaması önerisini reddediyor. Burası hapishane değil, diyor, bu önerilerden rahatsız olarak. *Burası benim evim. Natalia'nın evi. Ya kabul ettiğimiz insanlara, üstlerini aramaksızın güveniriz ya da onları kabul etmeyiz.* Bazı yoldaşlar tehlikeyi onaylıyor, herkese güvenmenin, herkesi tanımanın aslında hiçbir zaman mümkün olamayacağını iddia ediyorlar. Ama Yaşlı Adam, Stalin'in bir ajanının kolayca ikna edilebileceği, bir ülkedeki Sosyalizm'in sıkıcı savlarından

uzaklaştırılıp ele geçirilebileceği konusunda kendinden emin. Bütün bu etkinliklerin ortasında, bu Pazar değişiklikleri teftiş ederek, düzeltmeler önererek iç avluda dolaşıyor. Kafasında artık kendisine şahsen cevap veremeyecek insanlarla sohbetlere devam ederek, patikalarda yalnız yürüyor.

Coyoacán'daki bu küçük kale ona ilk hapishanesini hatırlatıyor. Babasının onu görmeye geldiği ve onu kafese tıkılmış olarak gördüğü zamanı. Babasının gözlerindeki dehşeti. Şimdi ne kadar uzun bir zaman olmuş gibi geliyordu. Hem babası bütün bunlara ne anlam verirdi? Şimdi burada bir Meksika şehrinde, burgulama ve çekiç sesleri, İspanyolca sövüp saymalar. Bir hayat labirenti.

Sylvia'nın erkek arkadaşı Jacson'ı kapıda görüyor, Jacson, Sylvia'yı almak üzere bekliyor, korumalardan biriyle çene çalıyor ve sigara değiş tokuşu yapıyor. Troçki kapıya doğru ilerliyor, Jacson'ı selamlıyor, ona istihkam konusundaki görüşlerini soruyor.

Jacson duraklıyor, Troçki'nin omzunun üzerinden bakıyor. "Evet... çok etkileyici... ama bunun yeterli olacağını mı düşünüyorsunuz?"

"Yeterliden de öte." Troçki boyun eğmez. "Sonuncusu gibi bir saldırıdan kurtulabiliyorsak, her şeyden kurtulabiliriz."

"Evet..." Jacson ikna olmamış gibi görünüyor. "Dediğiniz gibi." Jacson, Troçki'ye, sonra da sigarayı ezerken ayağına bakıyor. "Bütün bunlar için iyi şanslar" diyor sakin sakin, aksanlı bir İngilizce'yle ve Sylvia kapıdan çıkıp onu iki yanağından öperken gülümsüyor. "*Señora* Natalia'ya saygılar" diyor Jacson ve kolunda kendisine tapan bir Sylvia'yla, evle dik açı oluşturacak biçimde park ettiği arabasına doğru yürüyor. Troçki uzaklaşmalarını izliyor, garip bir çift olduklarını düşünerek.

DAVİD LEONTEVİÇ BRONSTEİN
İÇ SAVAŞ: ODESA YOLU
1920

"Biri bana söyleyebilir mi" diyor David Bronstein, ateşin başında ellerini ovuşturarak, "bu noktaya nasıl geldik?" Etrafına, mujik'lerin bir zamanlar haftalarca değirmeninin önünde, buğdaylarını bekleyerek, bir yığın oluşturmaları gibi, bozkırın bir başından bir başına yığınlar oluşturan insanlara bakıyor.

"Oğluna sor."

"Evet -senin oğlun o- ona sor. Her şey için bir cevabı vardır."

Bitkinlik ve öfke içinde sesler yükseliyor. Etrafına bakıyor. Orada köşede Zaslavski ve ailesi. Komşular. Şimdi onların da hiçbir şeyleri yok. Kaçıp gidiyorlar. Beyazlar'dan. Kızıllar'dan. Bütün bunlar hiçbirinin anlamadığı, hatta daha da azının hakkında bir şeyler okuyabildiği bir politika. Kendine gelince, David Leonteviç Bronstein artık işaret parmağıyla harfleri takip edebilmekten ve oğlunun kitaplarının başlıklarını telaffuz edebilmekten gurur duyuyor.

Oğluyla gurur duyup duymadığı ise başka bir mesele.

Oğlu. İç geçirip, küçük Lev Davidoviç'ini, Lyova'sını, şu anda, başında askeri bir kasketle, ülkenin karşı tarafında bulunan ünlü Troçki'yi düşünüyor. Israrla zafer isteyen, zırhlı trenle yolculuk eden oğlu. Ondan yıldızlar gibi fırlayan sözcükler.

Bu arada, kendi kendine, ben sığınak arayarak, Odesa'ya yürüyen yaşlı bir adamım, diye düşünüyor. Oğluma umursamayacak kadar yaşlı olduğumu söyleyeceğim. Yeniden başlayamayacak kadar yaşlıyım.

LEON TROÇKİ
İÇ SAVAŞ: TREN
SOVYETLER BİRLİĞİ, 1920

Olayların ötesinde, her zaman yasaları aradım. Bu sözler, düş kırıntıları, bu sabah trenin penceresinden dışarı bakarken, raylar arkamızda kalırken, kafamda. Editör kompartımanında, trende hazırlanıp cephedeki askerlere dağıtılan günlük gazete *V Puti*'nin son sayısına göz atıyorum. Başlık talepte bulunuyor: ACIMASIZ OLUN. Bu başlıktan hoşnudum. Üç yıl boyunca ülkeyi böyle sarsarak, eğiterek, düzenleyerek bir baştan bir başa kat ettik. Gazete kâğıdı ve destek dağıtarak. Üç yılda, bu mesafelerle, dünyanın çevresini beş kez dolaştık. Arkadaşım Joffe bunu benim için hesapladı. Bir süre için trende bize katıldı. Kütüphaneciler, arşivciler, sanatçılar, editör kadrosu, teknisyenler, aşçılar, doktorlar ve gönüllülerden oluşan bağımsız birliklerle birlikte. Çamura bulandık. Cossack çetelerinin saldırısına uğradık. Mavi kompartımanımda bir duvarı büyük bir harita kaplıyor. Minik kırmızı bayraklar bölgeyi gösteriyor... Samara, Çelyabinsk, Vyatka, Petrograd, Kiev, Smolensk... Bu yer adlarının içinden geçip gittik, tekerleklerimiz hecelerin üzerinde zorlanmadan ilerledi.

Editör kompartımanında sürekli tıkırdayan ve şifreleyen tuşla, telgraf telinin düzensiz çatırtısı var. Bu oda, operasyonlarımızın merkezindedir. Bir telsiz bir köşede bir böcek gibi vızlıyor. Bu kompartımandaki anten Moskova'dan, Petrograd'dan, hatta Paris'ten, Eyfel Kulesi'nden bile haberler ileti-

yor. Bu çok inceden inceye işlenmiş bir operasyon. *Tren*. Bundan söz edilmesi muhalefetimizi dehşete düşürüyor. Rayların üzerinde bir başkentiz. Bir garajımız var. Zırhlı vagonlarla, savaş araç ve gereçleriyle, yedek petrol kaplarıyla dolu. Her durakta, gönüllüler yükleri vagonlara yerleştirir ve trenden gazetelerimizle, erzakımızla, ahlaki cesaretimizle yolculuk ederler. Kızıl Armağan Komisyonu her cephedeki yoldaşlar için hediyelerle dolu kutular dağıtır. Bütün bir kompartıman, askerler için hediyelerle doludur. Ödüller şunlardır: Kaşkollar, keçe botlar, sigaralar, tıraş makineleri, saat kayışları, kurşun kalemler, cep fenerleri, dürbünler, su geçirmez pelerinler. Ama en değerli parçalar, en çok gıpta edilenler, tren yoldaşlarının deri başlıklarıyla, Petrograd darphanesine özel olarak ısmarlanan, omuzlarımıza takılan metal kızıl yıldızlardır. Bu yıldızlar geniştir ve uçları altındır. Bu nişanlar hiçbir zaman yetmez.

Bağımsız birliklerimiz trenden yüzlerce *verst*'lik mesafelere yolculuk eder. Her zaman telefon ve telgrafla bağlantı kurarız. Salt trenin yolunda olduğu bilgisi cephedeki yoldaşlara yeter. Hem her durakta, mavi vagonumun kapısında görünüyorum. Askerler benden aşağıda toplanıyor. Onları teşvik ediyorum, esinlendiriyorum ve tehditler savuruyorum. Coşkuyla selamlanıyorum. Her gösteri beni canlandırıyor ve bitkin düşürüyor.

Trende Moskova'nın en iyi terzisinin biçim verdiği, beli kemerli, siyah deri üniformayı tam olarak giyiyoruz. Yoldaşlar her hafta ceketlerini ve pantolonlarını metal gibi parıldayana dek parlatıyorlar. Bunların hepsi önemli. Bu trene gösterdiğim özen. Görünüşüne. İçindekilerin görünüşüne. Bu ayrıntılar düşmana bir mesaj gönderiyor. Bu, yoldaşlara da giden bir mesajdır. Taraftarlara ve kararsızlara. Çünkü biz hediyeler ve cenaze çelenkleri taşıyarak geliyoruz. Ödüller ve cezalar has-

sas bir dengede. Hem kapılar sağa sola sürülerek açıldığında, aslında kimse ne umacağını bilmiyor. En sadık yoldaşlar bile titriyor. Her şey parlıyor, her şey hazır. Yenilmeyeceğiz.

Tren bir zamanlar Çar'ın Ulaştırma Bakanı'na aitti. Emirlerim üzerine hafif ışıklandırma ve aşırı süslemeler kaldırıldı. Trenin sade, ancak rahat olmasını istedim. Askerler yeşil deri kuşetlerde uyuyor, elektrik ampulleri tavandan sarkıyor. İyi beslenmelerine dikkat ediyorum. Adamlar boş mideyle savaşamazlar.

Yegâne savurganlık vagonumun içinde. Ayrıntılı planlarıma karışan renk. Israrlıydım. Mavi. Derin bir çivit rengi. Kanlı ve kurşuni günlerle karşı karşıya gelmemi sağlayacak, derin yatıştırıcı bir mavi. Kafam sakin olduğunda disiplini dayatabilirim. Kararlı davranabilirim. Ölüm cezasını uygulayabilirim. Çünkü ölüm cezası olmaksızın bir orduyu yönetmek olanaksızdır. Tren intikam alan bir makinedir. Trenden, bizim silahlı bağımsız birliklerimizden firar edenler, bunu bilir. Çünkü bu raylar boyunca kayıp giden, buradaki hayatımız, bir küçük evren halinde Sovyet Birliği'dir. Yoldan çıkmaların bedelini ödeyemeyiz. Her şeyi tehlikeye atarız. Birkaç firari var ama kaçanlar uzağa kaçamaz. Başına bir kurşun ve çamura batan surat. Düşmanlarımız bu eski yoldaşlara rastlayıp, akıbetlerini gördüklerinde korkuyu tanırlar. Metal kapıları sağa sola sürerek açtığımızı, birbirine iyice sokulmuş mızraklı ve kalkanlı ölümcül siyah asker alayını gördüklerinde, zaferden neyi kastettiğimizi öğrenirler. Üniformalarımızla gurur duyuyoruz. Trenle, bu iyi yağlanmış makineyle gurur duyuyoruz: Küçük evren halinde Sovyetler Birliği'yle.

Düşmanlarımız birçok kez sinyal hatalarını değiştirmeye, bizi raydan çıkarmaya çalıştılar. Mermilerden ve hava bombardımanlarından kurtulduk. Bir keresinde, Beyazlar başardı. En öndeki vagon devrildi ve genç bir nöbetçi er teker-

leğin altında sıkıştı. Bacağının derhal kesilmesi gerekti. Baldırının geri kalan kısmının içi hâlâ etli, rayların kenarına bırakılmış, dize kadar siyah deri çizmeyi hatırlıyorum. Şanslıydık, evet. Ama disiplinliydik de. Petrograd kapılarında adamlarla yan yana savaştım. At sırtındaydım. İki bacağımdan da yaralandım. Geceleri hâlâ bana acı veriyor. Ama her zaman cepheden liderlik ediyorum, yoldaşların beklediği de bu. Askerlerimizin bu örneğe ihtiyaçları var: Deri üniformalarımız ve gazetelerle dolu kollarımız, tüfeklerimiz ve sigara kutularımız. Bu bütün ülke için bir eğitimdir. Düşman trenimizi yenemez. Bu bir gerçek. Çünkü yaydığımız düşünceler, sonsuza dek belleğe yerleşen, bir yaylım ateşi gibi. Bu, düşüncelerin savaşı. Geçmişe, köleliğe ve cahilliğe dönebiliriz ya da dünyaya bir esin olan büyük emekçi sınıfı deneyimimizle ilerlemeyi sürdürebiliriz.

İleri ya da geri, diyorum. *Seçenekler bunlar.*

Her günün sonunda deri giysilerimle yeniden mavi kompartımanda uzanıyorum. Ağrıyı dindirmek için bacaklarımı kaldırıp minderlere dayıyorum. Etrafımı edebiyatla kuşatıyorum. Celine'in Paris'ine, Jack London'ın dünyasına dalıyorum. Kendimi yenilenmiş hissediyorum. Bu deri benim yeni tenim. Bir *kulak*'ın oğlu Lyova'yı üzerimden attım. Menşevik kökenlerimi üzerimden attım, o yumuşak anlıkçılığı, o kararsızlığı. Bir erkek olduğumu kanıtladım. Gerçek bir Bolşevik. Bunu benden kimse alamaz. Savaşta, erkekler kendilerini keşfeder. Bu önemli bir derstir. Devrimci savaşta, sınırlarını sınarsın, değişmeden kalıp kalmadıklarını görürsün.

Yoksa, kendini çamurun içinde yüzükoyun uzanmış, kanlar içinde bulursun. Seçenekler çetindir.

Tifüs ülkeyi mahvediyor. Tıbbi yardım dağıtıyoruz, doktor ve hemşirelerden oluşan ekipleri sevk ediyoruz. Aralarında babamın da bulunduğu, yerlerinden edilmiş binlerce yol-

daşın Odesa'ya yürüdükleri yolunda haberler duyuyorum. İki gün içinde General Wrangel'in Kırım'daki Fransız kalesine saldırı başlatıyoruz. Kırım son cephe. Islıkla "Enternasyonal"i çalıyoruz. Ve tüfeğini yağlayan genç bir yoldaş bana dönüp, sakin sakin, *Wrangel ve Fransız yenildikten sonra, bir sonraki savaşınıza hazırlanacaksınız*, diyor. Şaşırıyorum. "Nerede" diye soruyorum, "kiminle?" Yoldaş bana dikkatle bakıyor. *Yoldaş Stalin*'le. Gülüyorum. "O savaştan çok küçük bir çatışma olur" diye güvence veriyorum ona. İtiraf ediyorum, İç Savaş sırasında, kendime düşman ettiğim insanlar oldu. Savaşta, insan hatalar yapıyor, dost edinmiyor. Stalin'in Çarlık taraftarlarına muamelesini Lenin'e şikâyet etmiştim. Çünkü Stalin taktik uzmanı değildi, Lenin'e böyle söyledim. Söylentileri şimdiden biliyorum, Stalin, kararlarını altüst ettiğim düşmanlarımı bana karşı kullanıyor. Ama özgüvenim yerinde. Ben Troçki'yim, Devrim Konseyi Başkanı, zaferler kazanmış. Siyah deri bir elbise ve zırhlı bir trenin içinde ele geçirilmez. Üç yıl içinde dünyanın çevresini beş kez dolaştım, sınırlarımı sınadım, mümkün olanın ötesine geçtim.

İçinde benim bulunmadığım bir gelecek olmaz.

DAVİD LEONTEVİÇ BRONSTEIN
İÇ SAVAŞ: ODESA YOLU
1920

Devrim Konseyi Başkanı'nın babası yolun kenarında oturuyor. Ayağında, her ikisi de onun için fazla dar olan tuhaf ayakkabılar, ayakları yürümekten şişmiş. Önünde hâlâ Odesa'ya kadar gideceği çok *verst* var. Oğlunun onu ayağında bu ayakkabılarla gördüğünde, kendisi hakkında ne düşüneceğini merak ediyor. Oğlu, küçük yaşlardan itibaren görünüşü konusunda her zaman çok titizdi.

Yanında, yaşlı bir adam, kendi yaşında bir adam da dinlenmek için durmuş. Yaşlı adam ona söylenenlerin doğru olup olmadığını, kendisinin gerçekten büyük Troçki'nin babası olup olmadığını soruyor. Bu Troçki hakkında daha çok şey bilmek ister. O ne tür bir adamdır? David Bronstein ona adamdan söz etmeyeceğini, yalnızca tanıdığı çocuktan söz edebileceğini söylüyor. Ona çocuğun müşkülpesentliğini anlatıyor.

Yanovka'yı ziyaret etmeye gelen, karımın erkek kardeşi Moissey Filopoviç'i hatırlıyorum. Oğlum çok küçük, o zaman bile görünüşün çokça farkındaydı. Ayakkaplarında, pembe ve minik ayak parmaklarının banyosundan sonra aralarından parladığı iki kocaman delik vardı. Başını kaldırıp şehirden gelen adama baktı, ayaklarını sandalyenin altında saklamaya çalıştı, onunla tanışmak için ortaya çıkmayacaktı.

"Moissey Filopoviç" dedim. "Benim oğlan ayakkabılarının durumu konusunda hassas. Üstelik henüz daha beş yaşında."

Karımın erkek kardeşi güldü ve o anda yüzü kızarmış olan oğlumu havaya kaldırdı. Bozkırda böyle şeylere hiç aldırmazdık. Doğumundan itibaren oğlumun bir kadının duyarlığını taşıdığından endişe ettim. Onu Moissey ve karısıyla Odesa'da yaşaması için uzaklara gönderdim. Oğlum çok parlak zekâlıydı. En iyi okullar Odesa'daydı. Orada pek çok fırsatı oldu, hem onu okula gönderdiğimiz gün Lyova için en güzel gündü. Benim için en hüzünlü gündü.

Onun bir kız gibi kızardığını ikinci kez gördüğümde elinde bir tırpan vardı.

Oğlum ne derse desin, çok çalışmaktan hiçbir zaman korkmadım, hem örnek oluşturmanın görevim olduğuna inanıyordum. Okul tatildi. Oğlum geldi. Yazın sonuna doğru sarı sıcak bir gündü.

Ürün kaldırma devam ederken atlı arabayı tarlaya sürdük.

Oğlumun üzerinde, pirinç kemer tokalı, yeni yıkanıp ütülenmiş krem rengi bir takım elbise vardı. Tereyağı sarısı bir süsü olan beyaz bir başlık takıyordu. Ayakkapları hafifçe parlatılmış, kahverengi deridendi.

Baş orakçım Yuri'nin önünde durduk. Başını kaldırıp bana, sonra da oğluma baktı. Şehir giysileri içindeki oğluma. Üzerinde eskimiş pantolonu, ayağında gri düğmeli gri bez pabuçlarıyla Yuri. Ne düşündüğünü anlayabiliyordum. Yüzündeki eğlenceli ifade. Yuri oğlumu sınamaya karar verdi.

"Çocuk ekini kaldırabilir mi?"

"Tabii ki" dedim Yuri'ye. "Çiftlikte büyümüştür. Şehirli bir çocuk gibi görünebilir ama bu yalnızca görünüştür."

Lyova yanımda rahatsız bir biçimde kımıldanıyordu.

"İşe koyul" dedim ona. "Orakçılara nasıl yapıldığını göster."

"İtiraf ediyorum" diyor David Bronstein hüzünle yanındaki yaşlı adama bakarken. "İtiraf ediyorum, o zaman, yeni giysileri ve Ruslar'a özgü davranış biçimleriyle oğlumu sınamak istedim. Ama bunu neden yaptım? Ne kadar uzaklaştığını görmek için mi? Onu daha da zorlamak için mi?"

Yanındaki yaşlı adam kollarını kaşıyarak omuz silkiyor. "Böyle şeyleri ancak daha sonra öğreniyoruz."

Lyova at arabasından inip yola ayak bastı. Ayakkapları buğday tozuyla kaplandı. Yuri'ye doğru ilerledi ve kalemi eline aldığını gördüğüm gibi tırpanı eline aldı. Çocuğa yardım etmek isteyerek başımı çevirdim. Kendi başının çaresine ancak bakabileceğini bilerek.

Lyova umarsız bir ifadeyle Yuri'den sonra bana, sonra yine ona baktı. Başlığını eğerek çabalarını göreve yöneltti. Önce nazikçe, sonra da artan bir umarsızlıkla buğdayı savurup tanelerini ayıklamaya ve orakçıların aşağılamalarını savuşturmaya çalışarak. Buğdayı fazla yukardan ve fazla küçük kesti. Sonra da durdu. "Daha fazla topuk" diye zorladım onu. "Şimdi hafifçe, topuğunla daha fazla dokun." Topuklarının acemice içeri girdiğini ve ölü doğmuş bir buzağı gibi yavaş yavaş toprağın üzerine yan yatan çocuğu gördüm. Topuklarını fazla derine batırarak dengesini yitirdi. Alnındaki ter. Tırpanı, Yuri'ye uzatırken yüzündeki bakışı hâlâ gözümün önüne getirebiliyorum.

Yuri'nin tek kelime etmeden bana uzattığı tırpanı omzuma aldım, ayak parmaklarım gergin, hafifçe toprağa dayanan topuklarımla ona yaslandım, başımı güneşe çevirdim ve dizlerimi kırmadan önce derin derin nefes aldım, buğday sapla-

rının arasında, bir süre ritmin içinde kendimi kaybederek bir esinti gibi hareket ettim ve Yuri'nin dişsiz gülüşünü, oğlumun mavi gözyaşlarını görmek için başımı kaldırıp baktım. O gün birbirimize karşı sertleştik, şehre ait oğlumla ben.

Yuri, "Oğulların babalardan öğrenecekleri çok şey vardır" dedi.

Lyova arkasını döndü, kemer tokasını sıkılaştırarak ve gözlerini silerek at arabasına doğru yürüdü.

"Bu bir hikâye." Yanındaki adam takdirle karşılıyor. Kıkır kıkır gülüyor. 'Genç Troçki, ha?'

David Leonteviç Bronstein oğlunun gözlerini düşünüyor. Troçki'den önceki zamanda kendisine ait olan çocuğu düşünüyor. Bir babanın bildiği şeyleri.

"Oğlumun çok güzel gözleri vardır." Kendini, beklenmedik bir biçimde bunu yaşlı adama söylerken buluyor. Kendi kendine düşünüyor: *Oğlumun gözleri mavinin bütün anlamlarını taşır. Yazın parlaklığını, kışın soğukluğunu, alacakaranlıkta karın koyu mavimsi gri rengini.*

"Bir hikâyem daha var" diyor David Bronstein. "Hapishanede ilk kalışıyla ilgili." Yanındaki yaşlı adam başını sallayarak cesaret veriyor. David Bronstein da devam ediyor:

Nikolayev'den Odesa Hapishanesi'ne nakledildiği zamanki, ilk hapislik dönemini hatırlıyorum. Birkaç ay sonra onu ziyaret edebildim. Odesa'ya buharlı gemiyle gittim. O zaman yirmisindeydi ve hapse gireli bir yılı geçmişti. Onu görmek için içeri girdim. Gardiyanlar arkada, tarladaki çit direkleri gibi, ayakta duruyorlar. Oğlumun gözlerinin mavinin hangi tonunda olduğunu görmek için baktım ama gördüğüm şeye hazırlıklı değildim.

Lyova tahta bir kafeste. Benimle konuşmak için çift de-

mir parmaklıkların arasından ellerini uzatan Lyova. Kirli ve kara olan elini kavradım. Oğlum hep kollarını kaşıyordu. Kafeslerde başka adamlar vardı. Güç bela konuşabiliyordum. Tepkimi frenledi.

"Baba. Her zaman burada değilim. Yalnızca ziyaretçiler için."

"Çiftlik hayvanlarının bundan daha çok yeri var" dediğimi işittim. Oğluma verdiğimiz her şeyin buna -denk sandığı genişliğinde bir hayata- vardığına inanamıyordum.

Bozkırda bir at gibi dolaşarak büyüyen oğlumun böyle hapsedilebileceğine inanamıyordum. Aramızdaki mesafeden ve onun önündeki demir parmaklıklardan utanç duyuyordum.

"Neden bu kadar solgunsun" diye soruyor kaygıyla, "hasta mısın?"

Başımı iki yana salladım. Gözyaşlarını geri püskürttüm. Ben yalnızca oğlunun yanında olmasını isteyen sıradan bir adamım. Benden uzaklaştığı zaman ona bir ders vermek istedim. Şimdi onu korumak istiyordum.

Ama iş işten geçmişti.

Ona, "Annenle kızkardeşlerin senin için endişeleniyor. Sevgilerini yolladılar. Nikolay Pavloviç'in bir çocuğu daha oldu" dedim.

"Bunu işittiğime memnun oldum" dedi. "En iyi dileklerimi gönderiyorum." Parmaklıkların arasından ince bir kol uzattı. Resmiydi ve uzaktı.

Sonra ziyaret süresi doldu. Onu tekrar ne zaman göreceğimi düşünüp durdum. Gardiyan beni odadan dışarı çıkardı. Son bir kez hoşçakal demek için döndüm. Metal parmaklıkların arasından oğlumun gözlerinin mavisini gördüm, dingin bir günde geçip giden bir fırtınanın rengi.

Hikâyelerimi bitiriyorum ve sessizce yürüyoruz. Odesa'ya varmak için önümüzde hâlâ çok *verst* var. Yanımda, Sofia, Lyova'nın yaşlı dadısı, kumun üzerindeki siyah çakıl taşları gibi, siyah beneklerle kaplı elini uzatıyor. Benden su istiyor. Etrafındaki herkes titrerken, kendisine sıcak bastığını söylüyor.

"Tifüs, savaş humması" diyor biri. "Bütün ülke savaş hummasından ölüyor."

Gözlerimi kapıyorum, ellerimi Yanovka'dan bizim grubun yaktığı ateşe uzatıyorum. Kimsenin oğlumun adını anmamasını umut ediyorum.

Sabahleyin, Sofya ateşler içinde. Bu iki hafta boyunca sürüyor. Dört bir yanımda, insanlar kaşıyarak tenlerinde kanlı şeritler açıyorlar. Oğlumla ilgili hikâyeler isteyen yaşlı adam kaşınarak çıldırdı. Onu yolun kenarına gömüyoruz.

Altı gün sonra Sofya'nın her yanını kırmızı kamçı izleri kaplıyor. Yanovka'dan küçük grubumuz yolda onu rahatlatmaya çalışıyor. Geceleyin ayaklarındaki kırmızı izlerin ateşin kızıl parıltısında canlandığını görüyoruz. Nikolay Pavloviç bitlerin Sofya'nın teninde tunç renginde dans ettiğini gördüğünü iddia ediyor. O da sanrılar görmeye başlıyor. Kadın uykusunda inliyor. Çocukluk masallarının kuzgununun özlemini çekiyor. Kahramanın imdadına yetişen, bizi ölümden kurtaran kuzgun, bir kanadın imdada yetişen siyah dokunuşu.

Yola çıktığımızda sayıca çoktuk. Baş orakçı Yuri, aşçı Tatyana ve vekilharç kocası. Nikolay Pavloviç, karısı ve bebekleri. Şimdi, haftalar sonra, liman şehri görünürken ve topallayarak ona doğru giderken sayıca pek azız. Karım evimizden atıldığımızı görecek kadar yaşamadığı için memnunum. Yanovka'dan geriye kalanları yanımda taşıyorum. Bir katırın gücüne ve oğlumun söylediği gibi *kulak*'ın direngenliğine sahibim. Bu beni yüreklendirdi. Biraz başım ağrıyor, biraz aklım karışıyor ama bir çiftçinin gücüne sahibim. Oğlumu bir kez

daha görmeden ölemem. Oğlumdan başka her şeyi kaybettim.

Savaş humması. Tifüs. Sabahtan akşama kadar kaşınan, kendilerine hastalık bulaştıran insanlar. Böceğin bağırsaklarından attığı katı atığı kaşıyarak tenlerine bulaştırıyorlar, onu damarlarındaki kanın derinliklerine gömüyorlar, herkesin tırnakları vişne rengi, kaşınarak mezara gidiyorlar.

Yanovka'dan başlayan o uzun yürüyüşü tamamlayan tek kişi bendim. O zaman, mucizelere inanmayan oğlum hayatta kalmış olmamın bir mucize olduğunu düşünüyordu.

LEV DAVİDOVİÇ BRONSTEIN (TROÇKİ)
ODESA
1898

Genç Lev Davidoviç, hapishanenin derinliklerinden bir yerden cevap gelip gelmeyeceğini görmek için duvarlara hafifçe vurarak hücresini adımlıyor. İlk kez, Yanovka'daki çiftlikten çok uzakta olduğunun farkında.

Devrimci faaliyetler yüzünden hapiste. Babasının ziyarete gelmesini bekliyor. Babasını son defa görüşü... ama o son defa ne zamandı? Babası ne zaman kulübeye dalmıştı? Pis odalarındaki temiz genç adamlara gülen, gübre kokusu içindeki babası.

Babası hepsinin uyudukları, yaşadıkları, sulu yahniler yedikleri ve akşamları içki için birkaç ruble bir kenara attıkları odanın dört bir yanına bakmıştı. Sandalyelerin arkalarında savrulmuş mavi iş gömlekleri ve kapıların arkalarında kancalara takılmış yuvarlak hasır şapkalar gördü. Duvarların dibinde siyah değnekler ve fabrika işçilerinin hafif çizmeleri düzenlenmiş. Kasabada oğlunun gizli bir dernekle ilgisi konusunda fısıltılar duymuştu.

"Devrimcilik mi oynuyorsunuz?" diye gürledi. "Babalarınızdan da mı kaçıyorsunuz?" dedi odadaki diğer genç adamlara. Kocaman çiftlik çizmeleriyle gazeteleri ve bildirileri ezdi, oğlunu bulana kadar battaniyelerin altında aradı.

"Yanovka'ya geri geliyor musun?"

Hayır.

"Benden izin almaya son veriyorsun, bu pis kulübeye taşınıyorsun ve Çar'dan nefret eden yaşlı bir bahçıvanı dinliyorsun. Deli misin?"

Hayır.

"Hayatını ne yapıyorsun?"

Çar'la savaşıyorum.

"Sana daha önce de söyledim. Gidişat yavaş yavaş değişir. Çar gitmez. Üç yüz yıl içinde olmaz. Hem Çar'ın ve seni Odesa'ya gönderebildiğim, üniversiteye gidebildiğin, buğday kokusu artık yalnızca bir anı haline gelecek kadar babandan uzaklaşabildiğin bu zamanın ne kusuru var?"

Bu zamanın birçok kusuru olduğunu biliyorsun.

David Leonteviç Bronstein gazete ve bildiri yığınının ardından kendisine bakıp şimşek gibi çakan düşmanca genç gözleri görüyor. Artık hiçbir şey anlamıyor. Bu, oğlunu kurtarmak, onu geri getirmek için son girişimi.

"O halde, annene semaveri senin için ısıtmamasını, bu yaz senin için bir yer hazırlamamasını mı söylemem gerekiyor? Ona hayatını boşa harcadığını mı söylemeliyim?"

Genç Lev Davidoviç dizlerini göğsüne çekiyor. Somurtkan bir ifadeyle yere bakıyor, babasının hantal çizmelerini ve gübre kokusunun odayı terk ettiğini duyana kadar başını kaldırmıyor. Etrafına, diğerlerine bakıyor. Hepsi babasının çizmelerinin kokusuna, babasının kaba Ukrayna aksanına gülüyorlar.

Babasını son görüşü.

O yaz Yanovka'ya dönmemişti. Akşamları Kitabı Mukaddes'i biraz okuyan annesi dışında, kimsenin kitap okumadığı bir yere. Başlıca meşguliyetin buğdayın pazardaki fiyatı olduğu bir yere. Babasının iş ve para saplantısına. *Parayı sevmiyorum*, demişti babası bir keresinde ona *ama paraya ihtiyacın olması ve hiç paran olmaması kötüdür.* Mevsimlerin ve çalı-

şıp didinmenin sonu gelmeyen tekrarı. Rublelerin sayılması, buğdayın tartılması, mujik'lerle, açlıktan yarı ölü ırgatlarla tartışmalar. Annesinin değirmenin unuyla tozlanan saçı, yürüdüğünde havada beyaz bulutumsu bir yumak bırakan annesi. Lev Davidoviç bütün bunları geride bıraktığına memnundu.

Hayır, o yaz Yanovka'daki çiftliğe dönmemişti. Bunun yerine Güney Rus İşçileri Sendikası'nın kurulmasına yardım etmiş, Çar karşıtı propagandayı yaymış ve çabaları yüzünden kendini hapiste bulmuştu. Gerçek hayatı şimdi başlıyordu.

Odesa hapishanesinin kitaplığı pek çok dilde kutsal kitaplarla ve dini eserlerle doludur. Lev Davidoviç hepsini okuyor. Rusça, İtalyanca, Almanca, Fransızca. Ortodoks yazarların Voltaire'e karşı, Darwin'e karşı, Tanrıtanımazlığa karşı polemiklerini okuyor. Onlardan kesinliğin, sözcükleri ok gibi hedefe yöneltmenin önemini öğreniyor. Onların cenneti tanımlama, boyutlarının planını çıkarma girişimlerine gülüyor: *Cennetin konumuna ilişkin kesin tanımlar mevcut değildir.* Bu saçmalık karşısında başını tekrar tekrar hayır anlamında sallayarak, bunu kendi kendine yineliyor. Hücresinin duvarlarına hafifçe vururken insanın dışında bir cennet aramanın aptallığını düşünüyor. İşçilerin ve köylülerin kanı ve teri cenneti yaratabilirdi. Cennete düzen ve disiplin sayesinde ulaşılabilirdi. Ama cennetin konumu?

Cenneti zihninde görmüştü. Bir parçası konumu tam olarak biliyordu. Bu, somut maddi bir yerdi. Geleceğe ait bir yerdi. İnsanlığa ait bir yer.

> *...Bu gezegen sabit yerçekimi yasalarına göre dönüp dururken, çok basit bir başlangıçtan, en güzel ve harikulade sonsuz biçimler gelişmiştir ve gelişiyor...*

Darwin'i ilk kez okuduktan sonra annesinin ıslık gibi bir ses çıkararak ettiği duaların boşuna bir faaliyet olduğunu biliyordu. İnsanın gelişimine ve insanlığa inancın tanrısından başka bir tanrı olmadığını biliyordu. Hapiste Darwin'e karşı dini iddiaları okuyor. Tanrıbilimcilerin saldırısına uğrayan bu Darwin'e yaklaşıyor.

> *Şimdiye dek bu dünyada yaşamış bütün organik varlıklar, daha önce hayat verilmiş ezeli bir türden gelmiştir... Birbirlerinden çok farklı ve çok karmaşık bir biçimde birbirlerine bağımlı, özenle meydana getirilmiş bu türlerin hepsi, etrafımızda işlevlerini yerine getiren yasalarca üretilmiştir.*

Doğa yasaları. Darwin'in tavus kuşu tüylerini yorumlayışı karşısında büyülendi: Katmanlar halinde ustalıkla yerleştirilen, doğanın yasalarına uyan, mor ve yeşil bir ussallık görüntüsü. Çocukluğundan itibaren yoksul düşmüş bir aristokratın Yanovka yakınlarındaki çiftliğinde tavus kuşlarını gördüğünü hatırlıyor. Nasıl da çitin üzerine tırmanıp sallanarak elin erişebileceği uzaklığı aşan firuze renkli kuyruklara bir göz atardı. Onların güzelliğine.

Evrim ve devrim.

Bütün canlıların karşılıklı olarak birbirlerine bağımlılıkları.

Güzellikte düzen. Doğanın yasaları. Tarihin yasaları.

Darwin'e teşekkür borçlu olduğu çok şey vardı. Odesa'ya ait tüylü hapishane düşleri yıllar boyu onunla kaldı.

DAVİD LEONTEVİÇ BRONSTEIN
MOSKOVA
1921

On iki ay sonra Moskova'da, şehrin sınırında bir işim var. Küçük bir devlet değirmeninde müdürüm. Önceki hayatımdan çok farklı. Buğday için çekişe çekişe pazarlık eden cingöz mujik'ler yok. Onların yerine ceplerinde votka saklı mavi kasketli işçiler var. Yiyecekten Sorumlu Komiser [bakan] Tzyurupa, iri yarı dost canlısı bir adam, benimle tarımla ilgili meseleleri konuşmak üzere ziyarete geliyor. Onu oğlumun gönderdiğini biliyorum. Kendimi yararlı hissetmemi sağlamaya çalışıyor. Ona Yanovka'daki günleri, benim değirmenimde öğütülmüş buğdaylarını almak için haftalarca yaya olarak yolculuk eden mujik'leri anlatıyorum. Çökerek bir hiç haline gelen, çok çalışmanın değerini bilmeyen kibar takımından kiraladığım toprağı anlatıyorum ona. Devrim'den önceki, o farklı dünyadan söz ediyorum.

Tzyurupa genç bir insanın daha yaşlı birini dinlemesi gibi dinliyor beni. Sohbetlerimiz hep aynı biçimde bitiyor. "Yoldaş Troçki'nin babası olmaktan çok gurur duyuyor olmalısınız."

Gözlerimde buğday tarlaları, yüreğimde buğdayı tartan genç parlak bir Lyova, "Evet" diye başımı sallıyorum. "Her baba böyle bir oğulla gurur duyar."

Ama ben herhangi bir baba değilim, Lyova da herhangi bir oğul değil.

Yaya olarak Kremlin'e doğru ilerliyorum. Oğlum, İç Savaş'taki hizmetlerinden dolayı Kızıl Bayrak Nişanı'nı alacak. Ünlü trenine ve içindeki bütün askerlere de nişan veriliyor. İnsanlar bana doğru gelip kolumu sıkıca tutuyorlar. Dört bir yanımda insanlar oğluma çılgınca alkış tutuyorlar.

İtiraf ediyorum. O anda gurur duyuyordum. Yanovka'da bizden uzaklaşıp gidiveren, Çar'ın hapishanelerinin parmaklıklarının arasından geçip giden oğlum, artık bir orduya kumanda ediyordu. Çocuk nasıl da bir erkek oluyor.

Yüksek sesle okunan bir başka isim var. Yosif Visariyonoviç Stalin. Bir sessizlik oluyor. Arkamda alçak sesler duyuyorum. "Ama Stalin mi? Kızıl Bayrak Nişanı mı?"

"Tsaritsyn" diye fısıltıyla karşılık veriyor birisi. "Tsaritsyn'i Beyazlardan kurtardığı söyleniyor."

Dört bir yanımda bir fısıldaşma var. Bir başka adam, Yoldaş Stalin'in adına ödülü kabul ederek kürsüye çıkıyor. Oğlumun, Yoldaş Troçki'nin, yüzünde titreyen bir tebessümle dinleyici topluluğuna uzaktan baktığını görüyorum.

Bu işleri anlamıyorum.

Daha sonra oğluma yaklaşıyorum ve kucaklaşıyoruz. Temiz ve taze kokuyor, gözleri çok şey görmüş. Onu uyarmak için harekete geçtim. Tam olarak dile getiremeyeceğim bir şey konusunda. Ama onun için korkuyorum. Her şey ne kadar çabuk değişiyor, mevsimler gibi.

Sonra, değirmendeki işimden söz ediyoruz. Oğlum, İç Savaş'ın utkusuyla dolu. Gözleri alev alev yanıyor, bir yaz gününün mavisi. Mutlu.

"Hatırlasana, baba" diye gülüyor. "Bunun hiçbir zaman olmayacağını söylemiştin. Üç yüz yıl boyunca olmayacağını. Şimdi, etrafına bir bak..."

Ona kendi yavaş konuşma tarzımla, Ukrayna dilinde, "Şimdilik oğlum, bir değişiklik var. Bunun iyi yönde olup olmadığına gelince. Göreceğiz" diyorum.

Oğlumun irkildiğini görüyorum. Dilim yüzünden mi yoksa kast ettiğim şey yüzünden mi emin değilim.

İç savaş, diyor. Yayılmacı düşman güçler tarafından kuşatıldık. Uğruna mücadele ettiğimiz her şeyi kaybedebilirdik.

"*Senin* uğruna mücadele ettiğin her şey." Ona bunu hatırlatıyorum. "Benim uğruna mücadele ettiğim her şey zaten kaybolup gitti. Beyazlar çiftliği yakıp yıktılar. Közler daha soğumadan, Kızıllar gelip bütün buğdayı aldılar. O büyük sözlerini söyleme bana."

Oğlum, devrimci lider, İç Savaş kahramanı, bana çitle çevrilmiş bir alanda kıstırılmış bir hayvanın soğuk sert dik bakışıyla bakıyor: *Kaybedecek çok şeyin vardı.*

Bunu söyleyip kızıl Kremlin halısının üzerinde yürüyüp gidiyor. Deri çizmelerinin parlaklığı benimle kalıyor.

Bozkırda, kimsenin o kadar parlak çizmeleri yoktu.

LEON TROÇKİ'NİN SÜRGÜNDEKİ GÜNLÜĞÜ
COYOACÁN
TEMMUZ 1940

AVENIDA VIENA
TEMMUZ 1940

Hayat... kolay mesele değildir... Önünüzde sizi kişisel bedbahtlığın üzerine, zaafın üzerine, her türlü hainliğin ve alçaklığın üzerine çıkaracak yüce bir düşünce yoksa ona mecalsizliğe ve sinikliğe düşmeden tahammül edemezsiniz...

Bu satırları 1934'te yazdım. Bütün çocuklarımın ve bütün eski yoldaşlarımın ölümünden önce. Onlara sık sık geri dönüyorum.

Bazen, itiraf ediyorum, devam etmek zor. Uyuyamıyorum. Geceler uzadıkça uzuyor, tek kurtuluş nembutalin sarı kurşunlarında, zihnin etkinliğini azaltan, beni birkaç saatlik dinlenme için yeteri kadar yavaşlatan uyku haplarında bulunan kimyasal madde. Yapılacak o kadar çok şey var, her gün bir idam cezasının ertelenmesi gibi, bu kadarını Natalia'ya söylüyorum ama ağzı hüzünle aşağıya kıvrılıyor çünkü daha bitmedi.

Savaş. Kısa dalga radyoya yanaştırdığımız yüzlerimizle, Alman torpillerinin ve bir İngiliz denizaltısının batırılmasının ilk haberlerini dinleyerek oturduğumuzdan beri dokuz ay geçmiş. Bunu ısrarla yazıyorum, bu savaş, dünyanın dehşetinin ve temsil ettiği fırsatların borusu. 1939 ilkbaharında, *Muhalefet Bülteni*'nde yazdım:

Stalin, Parti'yi yok ettikten ve Ordu'nun kellesini uçurduktan sonra, şimdi de Hitler'in baş temsilci adayı olarak açıkça ilerliyor.

Bu nasıl buralara vardı. Stalin, Hitler'le yerleşmemiş bir barışı, sürmeyecek bir ateşkesi nasıl satın aldı. Sovyet Rusyası kendini korurken -tek bir ülkede Sosyalizm mantığı- Faşizm'e terk edilen dünyadaki emekçi sınıfı. Ve bu önsezinin bedelini ben ödeyeceğim, bunu biliyorum. Avrupa savaştayken bekleyiş bitecek mi? Kremlin burada, dünyanın öbür ucundan, ışık ve gölgelerle kaplı bir odadan hızla onlara ulaşan bildirilerimle ve suçlamalarımla bana daha ne kadar izin verecek?

Üstelik şimdi penceremden görünen manzaranın, zoraki, daha küçük de olsa, yine de güneşin, ışığın ve özgürlüğün, evet, önceki evin özgürlüğünün manzarası gibi görünmesi beni eğlendiriyor.

Casa Azul. Önceki ev: Üstü açık iç avlu, iki avlu ve ek binalar Avenida Londres ve Avenida Berlin boyunca mükemmel bir mavi dikdörtgen oluşturuyordu. Kerpiç tuğlalarla desteklenen, caddelere bakan pencereler. Bir süre beni içine alan ve kendimi güvende hissetmemi sağlayan mavi dikdörtgen. Mavi kucaklama.

Önceki ev dönemi son kez genç olduğum dönem gibi görünüyor ve kan damarlarımı Yunan tanrılarının damarlarında dolaşan *ichor* gibi doldururken, sorumlu olan *oydu*. Elli dokuz yaşında, altı haftalığına, gençlikle son bir dans.

Bencilce, evet.

Karın olmayan, yarı yaşında, yaşlı bir adama Devrim'i ve uğrunda mücadele verdiği her şeyi unutturabilecek bir kadın için her şeyi bir yana atmak. Kendisinden önceki ve sonraki herkesten çok farklı bir kadın.

Benimle kalıyor, onun anısı ve evindeki o odanın man-

zarası. Geceleri bazen, uyuyamadığım zaman, iki yıl geçmesine ve konuşmamamıza karşın Frida'yı düşünüyorum ve Natalia, sevgili, tatlı Natalia, bir korumadan daha dikkatli, gözlerini üzerimden ayırmıyor.

Frida. Zaman zaman, onu yeniden, döne döne bana doğru gelen o renkleri, zevk içinde bir kavis oluşturan kaşını, yukarı ve dışarı doğru kıvrılan o dudakları bir an için görmek isterdim. Bedenin, devinimin, kişiliğin o cömertliği. Onu, parmaklarına ağır yüzükleri geçirişini, saçına çiçekler takmasını, saç örgülerinin arasından kurdele geçirmesini, iş yapmakta olan o elleri yeniden izleyebilmek isterdim. Onu, sakat ayağı diğerinin arkasına saklanmış, teni incecik tüylerle kaplı ve duru bir biçimde renkli, mükemmel, banyo yapmaya hazırlanırken izlemek.

Hayallere dalıyorum. Suçsuz değilim. Natalia'nın içimi görebilip göremediğini merak ediyorum. Sunduğum benlik, camdan bir hapishane kadar saydam, ardındaki, özlemle kafese kapatılmış diğer benliğimin anlık görüntüsü.

Natalia'nın bana bir bakış tarzı var, yoğun, kararlı, sadık. Mayıs'ta, saldırı sırasında, art arda açılan makineli tüfek ateşi geceye damgasını vururken, beni yatağımızın arkasındaki duvara yapıştırdı ve benim için kendini sunarak, bana bedeniyle siper oldu. Ve o anda böyle bir sevginin karşılığını asla veremeyeceğimi biliyordum, kendimi onun önünde küçülmüş hissediyordum.

Ve hâlâ, artık düşmanım olan, o diğer kadınla ilgili hayaller kuruyorum.

Zihnin sürekli düşmanla meşgul olması olağandır.

Natalia'ya bu ihanet karşısında başımı eğiyorum.

Bunca yıl sonra, ancak Natalia'nın yakında olduğunu bilirsem gün boyunca verimli çalışabiliyorum. Onun, havanın serbestçe dolaşması için pencereyi açtığını duyuyorum. O

benim her şeyim. Yine de, günlerimin sonunda bir özlem, mantıksız bir biçimde varlığını sürdürüyor. Şurası bir gerçek ki bu günlerin sona ermesi gerektiğini biliyorum.

Paris'teki Frida'ya, Diego ile ayrılıktan söz eden, ona şikâyetlerimi ileten bir mektup yazdım. Dördüncü Enternasyonel'le hiçbir bağlantısı olmayan Diego'nun ahlaki derinliğine ilişkin kehanette bulunarak. Diego'dan kopuş. Kopuşun politikayla ilgili olduğunu söyleyeceğiz. Diego seçimlerde burjuva aday Almazan'ı -Amerika'nın petrol çıkarlarının desteklediği bir politikacıyı- desteklediğini açıkladı. Böyle bir adayı nasıl hoş görebilirdim? Diego, her zaman tutarsız. Öyle aşırı bireyci. Bu mesele yüzünden kavga ettik. Isıya karşı çok hassas bir tekne gibi ayrıldık. Dostluğumuz gerçekten o kadar kırılgan mıydı?

Kopuşun politikayla ilgili olduğunu söyleyeceğiz.

Frida, bu meselelerde her zaman olduğu gibi Diego'yu destekledi.

Mektubuma hiçbir zaman cevap vermedi.

Dostum, düşman. Politikada, bizimle olmayanlar bize karşıdırlar.

Bana verdiği, üzerinde adım yazılı mürekkepli kalemi geri verdim. Frida kalemi geri gönderdi.

Hâlâ onunla yazıyorum. O kalemi, düşmanımın verdiği, üzerinde adımın yazılı olduğu kalemi kullanarak, Stalin'in biyografisi üzerinde çalışıyorum.

Sayfayı o kalemle işaretleyerek, onu son görüşümü düşünerek burada oturuyorum.

Frida'nın etekleri gökkuşağı renginde toz kıvılcımları içinde sokakları süpürüyor. O yürürken kalabalıklar geri çekiliyor, o gün, Ölüler Günü'nde de, Frida minicik tabutları geride bırakıp kafataslarıyla dolu caddeler boyunca çekici bir biçimde topallayarak bana doğru geliyor. Onun bana doğru renkli kıv-

rılışını görmek üzere başımı kaldırıyorum ve o anda geçmişim soluyor: Lenin'in kabak kafası, *Enternasyonal* için bütün umutlarım. Rüyalarımın peşini bırakmayan ve beni sürgün gitmeye zorlayan bıyıklı Gürcü'yü, çelik adamı şimdilik unutuyorum. Genç kadının tozlu bir Meksika caddesinde topallayarak bana doğru geldiği o anda, var olan ve şimdiye dek var olmuş her şey bundan ibaretmiş gibi yapabilirim. Ve yuvarlak çerçeveli gözlüğümü düzeltiyor, kendimi Frida'nın mucizesine bırakmak için başımı çeviriyorum.

"Frida" diyorum. "Görünüşün yaşlı bir adama her şeyi unutturuyor."

Gülüyor, elime hafifçe vuruyor, kolumu tutuyor ve kalabalık bize bakıyor: Rus adam ve saçının siyahına zıt pembe kurdelelerle, kafataslarına bakmak için duraklayan, Tehuana kostümü içindeki kadın. Mexico City'nin en iyi Yahuda yapımcısı, *Señora* Rosita'nın tezgâhının önünde duruyoruz. Tezgâhı: Şekerden, meyveden kafatasları, Yahuda figürleri ve çocuklar için *piñata*'lardan piramitler. Tezgâh baştan başa renk, *papier mâché* ve bölünmüş karpuzlarla dolu. *Señora* Rosita bir keresinde avcumu okumuş, onun içine aldığı hayata hayret etmişti. Tezgâhına yaptığımız bu ziyarette, *Señora* Rosita bana yürek biçiminde küçük bir teneke *milagro* veriyor.

Sizi koruması için, diyor.

Bu Frida'yla birlikte son pazara gelişim.

Ve o sabah, yerel âdetlere göre, birbirimize şekerle kaplı kafatasları vermiştik. O zaman benim velinimetim olan, Frida'nın kocası Diego, bana bir hediye vermek için Casa Azul'a dalmıştı. Diego ve Frida, o zaman nasıl görünüyorlardı: *Fil ile kumru*. Diego coşkulu ve heyecanlı, devasa bedeni tıka basa tıkınmış bir okul çocuğu gibi çabayla şişiyor. Eğlenmiyordum. Çünkü Diego, gülerek, üzerinde pembe şeker kaplamayla STALIN yazan çikolatalı bir kafatası sunmuştu bana.

Her gün düşmanım hakkında yazıyorum. Hem her gün, çölde bir cesedin etrafını saran akbabalar gibi, düşmanlarım suçlamalar ve kara çalmalarla etrafımda dolaşıyorlar. Bazıları Dehşet'in çok daha önceden başladığını, işaretlerin başından beri orada olduğunu söylüyorlar. Böyle suçlamalar değişmez biçimde hep bir olaya bağlı: *Kronstadt.*

Ama, apaçık söylememe izin verin: *Kronstadt yoktu.*

Söylememe izin verin: *Ben, düşmanımın olmadığı şeyim.*

Hiçbir zaman kan dökülmeksizin devrim yapılabileceğini söylemedim. Bu insanlıkçılık okulu değildir.

İç Savaş'ın ortasında hayatta kalmak için savaşıyorduk. On dört kapitalist ordu bizi kuşattı. Beyaz Muhafızlar, Sosyalist Devrimciler ve Anarşistler taleplerini ortaya koydu. İki seçeneğimiz vardı: *Ezmek ya da ezilmek.*

Bu yüzden, apaçık söylememe izin verin: *Kronstadt yoktu. 1921'de Dehşet yoktu.*

Kronstadt garnizonundaki denizcilere seslendim. Avantajları vardı: Bir kale, bir cephanelik, Baltık Filosu. Bu arada, Petrograd'da açlıktan ölen işçilerimiz, grev yapan işçilerimiz vardı. Kaosa iniş.

Bir devrim kaos aracılığıyla desteklenmez.

BOLŞEVİKLER OLMAKSIZIN SOVYETLER.

Böyle istekler! Ne kadar çabuk döndüler, Kronstadt'lı askerler ve denizciler: *Partilerin meşrulaştırılması, vesikayla erzak dağıtılmasına son verilmesi, küçük esnafa özgürlük, bütün siyasi mahkûmların salıverilmesi.*

İmkânsız bir zamanda imkânsız talepler. Ne düşünüyorlardı?

Duraksamadım. Onlara seslendim, onlar da dinlemediler.

Kronstadt beni sarstı. İnkâr edilmez bir biçimde. Ama

yılların perspektifinden bakıldığında, değiştirdiğim hiçbir şey yok. Buzlar çözülmeden ve filo bizi yenmeden, buzlu Finlandiya Körfezi'nin bir yanından diğerine kayarak, yine ateş etme ve saldırma emri verirdim. Hepsini yine yapardım. Çünkü bu bize zaman kazandırdı, zaman da gereksinim duyduğumuz şeydi.

1921'de o gün Kronstadt garnizonuna iki saldırı oldu. İkinci saldırı sırasında, kendi adamlarımızla savaşmıyorduk. Bizimkilerin kimliğine bürünmüş bir grup düşmanla savaşıyorduk.

Politikada bizimle olmayan bize karşıdır.

O gün, *Kronstadt yoktu.* Yalnızca umudu yitirmiş insanlara karşı bir umut savaşı vardı. Bunlar kendi kurtuluşumuz için politik kararlardı.

Apaçık söylememe izin verin: *Ben, düşmanımın olmadığı şeyim.*

4

KOBA AT BİNMEYİ ÖĞRENİYOR

YOSİF VİSARİYONOVİÇ STALİN
GÜRCİSTAN
1889

Yukarda, Sergey'in omuzlarında dünya farklı görünüyor. Gori'nin dış mahallelerindeki Bizans kalesinin etrafında koşup duruyoruz. Onu daha canlı daha hızlı koşmaya zorluyorum. Elleri ayak bileklerimi sımsıkı kavrıyor. Pazarın kurulduğu gün, anlamadığım pek çok lisan konuşuluyor. Sergey'le ben tartışmalar ve müzakereler arasında koşuyoruz. Omuzlarında yükseliyorum, örme zırh ve miğfer giymiş adamlarla göz seviyesinde. Bunlar... Pazarın kurulduğu gün, daha yüksek vadilerden iniyorlar, kendilerinden önceki babalarınınki gibi soğuk gözleri hâlâ Kutsal Ülke'ye dikilmiş.

Gürcistan yabani ve kadim ama ben yeniyim ve değişiyorum.

Sergey'e giysi satılan bir tezgâhın önünde durmasını söylüyorum. Omuzlarından iniyorum. Giysilere dokunurken, babam için en iyi parçaları bulurken acele etmiyorum. Uzun çizmeler giymiş iri yarı bir adam uzun adımlarla tezgâha yürüyor. Bez yığınının üzerine eğiliyor ve yumuşak bir hareketle kuşağından kısa saplı bir hançer çıkarıp satıcının boğazını kesiyor. Bir miktar paranın feryadı göğü yarıyor. Kanın damardan fışkırmasını izliyorum, parlak kırmızı, taze kan. Çizmeli adamın uzun adımlarla hızlı hızlı uzaklaşmasını izliyoruz. Sergey'le ben birkaç dakika birbirimize bakıyoruz, sonra gülmeye başlıyoruz. Şimdiye kadar ilk kez birinin öldürüldüğünü gör-

düm. Bir el arabalı satıcı takır tukur sesler çıkararak geçiyor, bize, sonra da giysilerin üzerine kanı akan gırtlağı kesik Gürcü'ye bakıyor. Sağa sola bakıyor, bir tomar çuval bezini alıyor, denki bir çocuk gibi kolunun altına sıkıştırarak.

Sergey'le ben tezgâhın arkasına koşup gri çadır bezi parçalarını kollarımıza yığıyoruz. Diğer insanlar koşarak gelip kendilerini balyaların üzerine atıyorlar: Bayraklar gibi kumaş topları. Gün sakin. Satıcı bir ipeğin üzerinde ani hareketlerle sarsılarak yatıyor. Avcumun içinde babamın parası var. Sergey beni yeniden omuzlarına alıyor ve boynuna sardığım gri çadır bezinden kendim için bir minder yapıyorum. Başımı kaldırıp gökyüzüne bakıyorum. Dünya farklı görünüyor. Annemin kulağa çarpan, beni duaya zorlayan, köyün her yerinden gelen nemli ve zayıf sesini duymuyorum. Babamın, bir kunduracının bizi kadar keskin, bana ökçenin etrafına bir kalıbı iki kez çıkarmam için talimat veren sesini duymuyorum.

Ben boyun eğmez Koba'yım, Gürcü efsane kanun kaçağı. Kazbek Dağı kadar yüksek ve yaşlıyım. Dorukta Prometheus'un beyaz zincirlerini görebiliyorum. Kanlı kumaşın kokusu üzerimde, kendimi bir erkek gibi hissediyorum. Ellerimi havaya kaldırıp, Zeus'la alay eden Prometheus'un hayaletine bağırıyorum: *Ja stal*, diye haykırıyorum, *çeliğim ben.*

Annemle babamın evine gelene kadar yükseklerde Sergey'in omuzlarında oturuyorum. Aniden öne doğru eğilerek, beni başının üzerinden fırlatıyor ve sakat kolumun üzerine düşüyorum. Gülerek, ona küfrediyorum. On bir yaşındayım. Dikiş yerinden tamamen bükülemeyen dirseğimi özenle kucaklayarak içeri koşuyorum. Annem, Yekaterina, ipek kumaş parmaklarının arasından kayarken başını dikiş makinesinden kaldırıyor. Bana gülümsüyor, sonra da yüzü değişiyor. *Soso, kolun!* Kolum onun için paha biçilmez değerde. Onun zaferi. Bir keresinde kolumu bir kan enfeksiyonundan kurtardı, yara

bir kunduracı bıçağının kızgın ucuyla dağlandı. Dört çocuktan tek hayatta kalan benim. Onun için paha biçilmez değerdeyim.

Annemin rahminden önce ayaklarımla, birbirine yapışmış küçük sağ ayak parmaklarımla çıktım, ayak keskin bir dönüşle ondan küçük bir buzağı gibi çıktı. Annem bu şekilde ayaklarımın üstüne düştüğüm için kutsal olduğumu düşündü. Büyük olaylara yazgılı. Babam küfretti. Çünkü ayağı sakat bir çocuktan nasıl düzgün bir kundura kalıbı çıkabilirdi? Eğri büğrü, biçimsiz bu tahta kalıplar, annemle babamın, sonra benim ayaklarımızdan çıkarıldı. Bizim ayaklarımıza göre kumaş ayakkabılar tasarladı, kalıplar çıkardı ve parası olanlar için, bütün Gori'de bu kundura kalıplarının üzerini deriyle kapladı.

Babam iyi bir kunduracı değildi: Risklere girerdi, ihtirasları vardı.

Babam başını dikişten kaldırıyor. İstekleri havayı yarıyor: *Kumaş nerede?* Sağında, masanın üzerindeki üç kundura kalıbı kocaman geyik boynuzları gibi dikiliyor. Solunda, yanında açılmış bir votka şişesiyle, küçük bir kadeh boş duruyor.

İşte, baba. Kenarları kanlı, ince gri çadır bezi tomarını ona doğru itiyorum. Babam kumaşı inceliyor ve ne kadar ödediğimi soruyor. Cebimdeki rubleye parmaklarımla dokunarak, ona yalan söylüyorum. *Bana verdiğin bütün parayı.*

Bana yakından bakıyor: *Peki bu kırmızılık nereden geldi?*

Sergey'den, omzumdan düştü. Kafası yarıldı.

Babam sandalyesinde arkasına yaslanıyor. *Gerçek bu mu?*

Gerçek bu.

Cebimdeki rubleye parmaklarımla dokunuyor, beyaz-kırmızı gırtlak kesilmesini kafamda tekrar tekrar canlandırıyorum.

Babam gırtlağından bir ses çıkarıyor: *Her nedense, sana inanmıyorum, delikanlı.*

Annem başını dikişinden kaldırıyor, sesi sert ve zayıf: *Ona inan.* Onların arasında bekleyerek, duruyorum. Ama bugün aklı başında değil. İşine dönüyor. Yanındaki bardağı yeniden dolduruyor. Gri kumaş üzerinde bir kalıp çıkarmaya başlıyor. Gergindir. Bugün Prens Amilakviri'nin çizmelerini tamir ettirmeye geleceği gün. Bundan emin. Babam Prens'in kendisinin çok çalıştığını düşünmesini istiyor. Şafak sökmeden boşalttığı şişeleri sayarak, *dukhan*'da aynı türden bir tane daha kunduracı olmadığını fark etmesini.

Kalıpları çıkardıktan sonra kumaşı kenara koyup bana kendisine yaklaşmamı işaret ediyor. Kumaşı ve parayı unutup unutmadığını merak ederek, yavaş yavaş ona doğru gidiyorum. Şimdi onu balmumundan boynuzun başında, ipliği balmumundan geçirmesini ve ince deriyi dikmesini izliyorum. İplik deriden geçerken balmumunun nasıl eridiğini gösteriyor bana. Başımı sallayarak anladığımı belirttikten sonra pürüzlü zeminin karşı tarafına, annemin oturduğu köşeye gidiyorum. Tüccarın kızı için Ermeni ipeği, makinesinin iğnesinden dalga dalga kabarıyor. Sabahı tüccarın gömleklerini yıkayarak geçirmiş. Bir çamaşır odası kadar nem ve rutubet kokuyor. Artık öğleden sonraları dikiş dikmeye ayrılıyor. Parmakları yaşlı bir kadınınkiler gibi eklemlerden şişmiş, bir dağ orkidesinin içi gibi hafif çilli elleri hızlı hızlı hareket ediyor. Kızıl saçı odanın gölgelerinde siyah görünüyor. Ona doğru ilerliyorum ve elimi cebime sokuyorum. *Soso*, diyor, başını işinden kaldırarak. *Gel ihtiyar annene, koluna bakayım.* Babam arkamda, ruble elimde, sakat kolumu kaldırıyorum. Annem dirseğin yakınındaki damarları inceliyor, avcumda ağırlık yapan, aramızda bir taş gibi ağır rubleyi görüyor. Bir an birbirimize bakıyoruz ve rubleyi eline, parmağımı da suskun kalması için

dudaklarına koyuyorum. Ona *kira* diyormuş gibi dudaklarımı oynatıyorum. Gözleri açılıyor. Eli rubleyi içine alarak kapanırken, babama bir göz atıyor. Babam *dukhan*'da arkadaşlarıyla buluşmak üzere sonunda evden çıkarken, beni yanına çağırıyor.

Nasıl, diye soruyor.

Bugün öldürülen bir adam gördüm. Kumaşını aldım. Bu gelecek ayın kirası. Babam içkiye vermeden parayı al.

Ölü bir adamın bir ruble değerinde eşyasını mı aldın?

Ona ihtiyacı olmayacak.

Okulda sana bunu mu öğretiyorlar? Başını üzüntüyle iki yana sallıyor, ama rubleyi cebine sokuyor.

Kendi kendime öğrettim, diyorum. Kafamda dağlardan atla inen, ailesi ve özgürlüğü için savaşan Koba'yı düşünüyorum. *Ben artık bir erkeğim, anne.*

Babam birkaç saat sonra yine geliyor. Endişeli, çünkü Prens bugün gelecek, bundan emin, av için tamir edilen çizmelerini isteyecek ve bize yarım yıl yetecek, ruble dolu bir çuval sunacak. Ve Prens siyah atından inip onu, Yosif Çugaşvili'yi, zanaatkârlığından dolayı övecek ve onu özel kunduracısı olması için saraya davet edecek, üstelik ünü bütün ülkeye yayılacak.

Babam uzun bedenini kapı aralığında hareket ettiriyor ve bir an için yığılarak aralığa yaslanıyor. Gözleri kısılıyor. *Soso*. Adımı Transkafkasya treninin geçişi gibi, alçak gürleyen bir sesle söylüyor. Yarınki dersler için Kitabı Mukaddes'ime gömülüyorum.

Bana doğru geliyor. Annem, kolları Ermeni ipeğinden iç çamaşırlarıyla dolu, başını gürültülü makinesinden kaldırıyor. Beni dikkatle izliyor.

Ona oğlumun bir yalancı olduğunu söylediğimde Prens ne diyecek?

Baba?

Bugün pazarda kargaşa vardı. Kuzeninin karısıyla yatan kumaş satıcısı. Kumaş satıcısının boğazı, karpuz gibi kesildi. İnsanlar tezgâhının dört bir yanında karıncalar gibi. Bu kumaşın parasını ödedin mi?

Evet, baba.

Param nerede?

Satıcıya verdim.

Her nedense, sana inanmıyorum, delikanlı.

Ona inan. Gölgelerin arasından, annemin sesi.

Babamın gözleri, içkiden buğulanmış, yuvarlanarak odanın dört bir yanını tarıyor. Birden hatırlıyor. *Prens*. Anneme *Prens beni çağırdı mı*, diyor.

Seni kimse çağırmadı, Yosif.

Kimse mi?

Kimse.

Sendeleyerek sandalyesine dönüyor. Gözleri üzerimde. *Buraya gel, Soso.* Sesindeki kederli ton. Bakışlarımı annemden babama yöneltiyorum. Annem ötelere bakıyor. Babama doğru ilerliyorum. Beni sol eliyle çağırıyor, işaret parmağının ucu deri bıçağın kestiği yerden itibaren eksik.

Babamı hiçbir zaman anlayamadım. Düşünceleri Kura Nehri gibi yavaş ve kara. Gözlerimi kapıyorum ve boynumun civarına dokunacak ellerini bekliyorum. Bunun yerine omzumu sert bir biçimde kavrıyor ve *fazla sessiz hareket ediyorsun. Ayak seslerini işitemezsem bir insana güvenemem*, diyor. Beni iterek kendinden uzaklaştırıyor.

Git, kitaplarını bırak ve bana tutkalı karıştır, diyor.

Çeyrek fincan un, bir yüksük dolusu tuz ve bir fincan suyu sobanın üzerinde karıştırıyorum. Kunduracının tarifesi. Babam, bir elinde baklava biçimli bir biz, diğerinde bir kadeh, tutkalın hazırlanmasını bekleyerek, oturuyor ve küçük

pencereden dışarıya bakıyor. Sonra deriyi tutkalla yapıştıracak ve aralarından balmumlu ipliğini çekeceği baklava biçimlerini delmek için bizi kullanacak. Onu pek çok defa izledim. Annem dikişini bitiriyor ve gözlerini oğuşturuyor. Arkasına yaslanıyor, parmaklarını gerip bırakıyor ve makinenin yakınındaki bir kaptan aldığı yağ ve tuzla, pürüzsüz tutmak için ellerini ovuyor. Sobanın üzerindeki fokurdama ve annemin ellerinin kâğıt gibi ince sert sesi dışında, oda sessiz. Kafamda dakikası dakikasına sayarak, sobanın üzerindeki tutkalı karıştırmayı sürdürüyorum. Kumaş satıcısını, boğazındaki kırmızı deliği düşünüyorum. Ben kendim Kazbek Dağı kadar yüksek, Sergey'in omuzlarının tepesindeki yolculuğu hatırlayarak, saymayı bırakıyorum.

Soso! Tutkal kaynayıp yapışkan bir beyazlık kabın kenarından taşarken annem bir çığlık atıyor ve ellerini ovuşturmayı bırakıyor.

Babam, *sen kendine bir kunduracının oğlu mu diyorsun*, diye bağırarak ayaklanıyor.

Evet, baba.

Kunduracı olmak istiyor musun?

Derin bir soluk alıyorum. *Evet, baba.* Yalan zorlanmadan çıkıyor. Anneme bir göz atıyorum. O rahip olmamı istiyor.

Dağlar kadar yüksek olmak istiyorum. Büyük olaylara yazgılıyım ben.

Babam, elinde baklava biçimli bizle, aniden bana doğru bir hamle yapıyor. O *aptalın teki. Rahipler ve o kitaplar onu aptala çevirdi!*

Annem ona acı acı bağırıyor. Bedeniyle bana siper oluyor ve ellerini yüzüme koyuyor. Babam, baklava biçimli parçaların üzerine damgamızı vurmak isteyerek, elinde bizle her ikimize doğru bir hamle yapıyor. Annem, babamın ayağına göre çıkarılmış, tahta bir ayakkabı kalıbını eline alıp ona

doğru fırlatıyor, babamı göğsünden vurarak. Babamın soluğu kesiliyor, duvara doğru geri çekiliyor.

Annem ona tıslıyor, *ailede yalnız bir tane aptal var.* Ve kaba pürüzsüz elleri gözlerimin üzerinde, beni kendine çekiyor. Gözlerim tuzla sızlayarak, yağla yapışıyor. Başımı kaldırıp yağlanmış kirpiklerin arasından babama bakıyorum.

Prens gelmiyor.

DR. VİŞNEVSKİ'NİN TEŞHİSİ
MOSKOVA
OCAK 1952

Dr. Vişnevski notlarına bakıyor. Teşhisin memnuniyet verici olmadığını biliyor ve ne yapacağını ya da ne söyleyeceğini düşünüp duruyor. 1952 yılı başları. *Khozyain*'in, patronun, sağlığı iyi değil ama ağır ilerleyen damar sertliğinin beynini etkilediği nasıl söylenecek? Vişnevski, Yosif Visariyonoviç'le son buluşmasını hatırlıyor. Devrilen sandalye, iğrenç konuşma, inanmazlık. Bütün yaşadıklarından sonra, *Khozyain, zamanın*, düşmanların en esrarlı ve korkuncunun, artık aleyhine işlediğine inanamazdı. Stalin'in öfkesi giderek daha belirginleşiyordu. Kuşku ve sevinç arasında gidip gelen ruh halleri. Şimdi de, alın loplarında oluşan, minicik kistler, birbirlerinin üzerini istiridye kabuğu gibi örtmüş, bir Fabergé yumurtasının kakmalı yüzeyi gibi, tuhaf bir biçimde parlıyor. Vişnevski zamanın alın loplarındaki bu ölümcül patlamaları yerine getireceğini ve işlerin bir daha asla eskisi gibi olmayacağını biliyor. Son birkaç yıl boyunca patronunu sağlığı uğruna dinlenmeye zorlayarak, yüksek tansiyon ve damar sertliği konusunda uyardı. Stalin her seferinde bu öneriye direndi. Ama şimdi, önünde Stalin'in en son sağlık raporuyla, Vişnevski kendini rahatsız hissediyor. Bu rapor beynin dolaşımındaki rahatsızlıkları ve alın loplarındaki -beynin karmaşık davranış biçimlerini yöneten bölgesinde- yığınla kisti gösteriyor. Şu, inkâr

edilemez bir gerçek: Yoldaş Stalin'le yakından ilgilenmek gerekiyor.

Vişnevski, Yosif Visariyonoviç'in günlerinin sayılı olduğunu artık biliyor, istiridye renginde küreler birini seçip her birinden ayırmış, beyninin ön üst kısmındaki bu kara yığın.

Vişnevski'nin içi içini yiyor. Terliyor. Sonra da, kendisi için en iyi hareket tarzının, aslında en güvenlisinin, tedavi talimatlarını bir aracı vasıtasıyla yollamak olacağına karar veriyor. O zaman *Khozyain*'in öfke nöbetlerinden ve kaprislerinden korunmuş olur. Masasının üzerinde siyah siyah parlayan bakalit telefona bakıyor ve böyle nazik bir durumda muhtemelen kendisine yardım edebilecek tek adamı aramaya karar veriyor: Lavrentiy Pavloviç Beria.

O gece Kremlin'deki dairede, başka herkes gittikten ve Stalin iki şişe hafif Gürcü şarabını mideye indirdikten sonra, Beria sağlığıyla ilgili sorular soruyor.

"Bir boğa kadar sağlamım" diye kendinden emin açıklıyor Stalin.

"Vişnevski öyle düşünüyor gibi görünmüyor."

"Vişnevski iğrenç bir köpek. Ona inanma."

"Çok hasta olduğunuzu söylüyor." Beria azimle devam ediyor. "Sosyal hayattan tamamen çekilip dinlenmeniz ve uzun bir tedavi dönemi konusunda ısrar ediyor. Sağlığınız konusunda çok endişeli."

"O, benden kurtulmaya çalışan bir it."

"Belki de" diye kabul ediyor Beria. "Belki de o..."

Stalin emirlere itaat eden ve boyun eğen bütün hekimleri düşünüyor. Bu yıllar önce başlamıştı. Karısının olayını hatırlıyor, ölümü kayıtlara apandisit olarak geçti. Kaç ölüm kayıtlara böyle geçti? Beyaz gömlekli adamlara güven olmazdı.

Stalin, Beria'ya nişan alarak bir kadeh fırlatıyor, ıskalı-

yor, kadeh duvara çarparak tuzla buz oluyor. "O beyaz gömleklilere cehenneme gitmelerini söyle. Onlara, en iyi dönemimi yaşadığımı söyle."

"Tabii ki" diyor Beria, pantolonunun paçaları şarap lekeli, aceleyle çıkarak.

YOSİF VİSARİYONOVİÇ STALİN
KUNTSEVO DAÇASI
ARALIK 1952

Stalin tedirgin uyuyor. Zihni düşmanın gölgesiyle meşgul. Düşmanın canı ne istiyor? diye soruyor kendi kendine. Düşmanın yapısı ve şekli nedir?

Yıllar önce ikinci karısının bitişik odadaki uyuklayan soluk görüntüsü müydü? Bu, fildişi mektup kâğıdında el yazısının eğimi miydi?

Meksika'daki adam, *Yahudi miydi*, kafatası bir buz baltasıyla ezilen?

Kendi kendine soruyor: Tansiyonum için yudumladığım iyot suyunun renginde mi? Düşman külün, tabladaki son izmaritlerin, herhangi bir zamanda içeceğim son sigaraların renginde mi?

Düşman nerede?

Geceleyin uykusunda düşman onu o denli insafsızca üzüyor ki sabahları yüzü kıpkırmızı uyanıyor, başı da garip bir biçimde zonkluyor. Görüşü önce bir gözde, sonra da diğerinde bulanıklaşıyor.

Vişnevski'nin, aylar önce, ona verdiği tansiyon haplarına uzanıyor. Hâlâ, dilinde pembe pembe eriyen haplara güveniyor.

Doktor Vişnevski'ye artık güvenmiyor.

Stalin, nikotin lekeli tırnaklarına bakıyor, dilini sararan dişleri üzerinde gezdiriyor. Elli yıl kadar sonra, sigarayı bırak-

maya karar veriyor. Bu geçen yıllarda sağlığı iyi gitmedi, bunu itiraf etmeye gönülsüz olsa da. Korkunç baş ağrıları günler boyu hücum ediyor, ona Kuntsevo'daki dolapta duran çanak çömleği kırdırıyor, altın kenarlı tabakların, yivli çorba kâselerinin ardına gizlenmiş çareleri aratıyor, onu sabahın ilk saatlerinde acıyla parçalıyor. Uğraşdaşlarını eve gönderdikten sonra, onlar kendisiyle yemek yiyip, şarabını içtikten sonra, onların sarhoş olmalarını gözledikten sonra, onlar gittikten ve onu kendi kendine bıraktıktan sonra acı başlıyor.

Sandalyesinde yalnız, görme gücünü örten bir acı duyan, yaşlı bir adam.

Yetmişinci yaş gününden kalma övgüleriyle, onları kendine bir kez daha tekrarlayarak kendini avutuyor: "Büyük Dil Uzmanı, İktisat Dehası, Büyük Bahçıvan, Doğayı Dönüştüren, Sovyet Jimnastikçilerin En İyi Dostu."

Bu üstünlük kolaylıkla olmadı. Güçlükle kazanıldı. Doğa ona zenginlik yağdırmamıştı. Sakatlıklarını alt edip galip geldi.

Çağdaşlarının olağan avantajlarına hiçbir zaman sahip olmadı. Örneğin, Troçki ve Zinovyev. Her ikisi de uzun boylu, yakışıklı, kendinden emin. Onların dünya vatandaşlığıyla ve kendisine bıçak gibi ulaşan sözleriyle, asla rekabet edemezdi. Ama hepsinden daha uzun yaşadı ve onlardan daha zekice davranıp hepsine üstün geldi.

Hayatı boyunca, mücadele ederek gölgelerin arasından kendine yol açmak zorunda kaldı.

Lenin bile onu açık seçik bir biçimde görmekte zorluk çekti.

Lenin, ilk günlerde, Gürcistan'daki banka baskınlarından akan parayı takdir ediyordu. Stalin 1907'deki Erivan baskınını açık seçik bir biçimde hatırlıyor. Baskındaki beklenmedik gelişmeyi. Onu nasıl planlamıştı da işler plana göre gitmemişti. Orada olup biteni seyredenler vuruldu, insanlar

ayaklar altında ezildi. Ama Parti parayı aldı ve Molotov'un bir keresinde söylediği gibi, *her devrimin kurbanları olmalıdır.* Lenin, Yosif Stalin'in *-Gori'li o muhteşem adamın-* Moskova'ya nakledilmesini tavsiye etmişti. Altı ay sonra, Erivan'daki cüretkâr baskından sonra, sonunda Moskova'ya vardıktan sonra, Lenin ona boş boş baktı, onu çıkaramadı. Onun adını tam olarak hatırlayamadı. Bunun getirdiği aşağılanma karşısında hâlâ irkilir.

Sonra Troçki'nin açıklamaları: *Parti'nin en büyük sıradan kişisi. Devrim'in mezar kazıcısı.* Hiçbir zaman unutmamıştı, *o Yahudi*'yi hiç affetmemişti. Ona ödetmişti.

Bütün hayatı aşağılık tabiatın dönüşümünün tanıklığı oldu. Hayatının istencine göre biçimlendirilmesinin. Hayatı o kadar kolay bırakmayacak.

Ukraynalı Profesör Bogomolet'in gençleşmeyle ilgili raporlarını inceliyor. Zaman zaman, sol gözünün görüşünün aksadığını fark ediyor. Son yıllarda Dr. Lepeşinskaya'nın tavsiye ettiği sodyum bikarbonat banyosunu yapıyor. Her şeyi birleştiren *hayati maddeyi* ve onu mideye indirirse hayatının uzayıp uzamayacağını düşünüp duruyor. Her yerde hayatının söndüğünü görmek isteyen düşmanlar var. İnşa ettiği her şeyi yıkmak isteyen.

Kapılara takılan, hayatını düşmana karşı destekleyen daha çok kilidi var. Üstünde, her daçanın her odasının her kapısının kilidinin saklandığı kocaman metal bir halka taşıyor. Son dört yıldır, yirmi yıldır kendisiyle birlikte olan aşçının sofraya getirdiği yemeğin her maddesinin bilimsel çözümlemesini ona açıklayacak bir yemek uzmanını işe aldı. Yemek uzmanının yemeği tatmasını, bunu bir doktorun önünde yapmasını istiyor. Akşamları, uğraşdaşları etrafını sardığında, çatalı dudaklarına götürme cesaretini göstermeden önce tepkilerini dikkatle gözlemleyerek, onları önce yemeye zorluyor.

Doktoru kovuyor. Yumuşak pençeli ayakkabı giyen her çalışanı kovuyor. *Ayak seslerini işitemezse bir adama güvenemez.* Elini pantolon cebine sokan herkese karşı derin bir güvensizlik besliyor. Göremediği şeye güvenemez. Artık onu kendisine doğru bir biçimde yansıtmayan, gerçek niyetlerini saklayanlardan ve dalkavuklardan bir adım önde olmaya çalışıyor.

İşlerin nasıl bu noktaya vardığını düşünüp duruyor.

Yetmişinci yaş gününde, etrafında hayranları, Bolşoy'da kalabalık bir locada kendini neden bu denli boş hissettiğini düşünüp duruyor. "Ağızlarını açıp, aptallar gibi bağırıyorlar" diyor daha sonra kızına. "Onları hor görüyorum." Ona gerçeği söyleyecek bir tek iyi adamın özlemini çekiyor. Bir tek iyi adam bulamıyor. Alkışın ve kanın başına güm güm vurmaya başladığını kabul ediyor; başı dönüyor, gözü kararıyor ve koltuğunda geriye yaslanıyor.

Kuntsevo daçasında yaz kış yeşil kalan ağaçların gürültüyle toprağa yıkılmasını izlediğini hatırlıyor. Doğayı dize getirmekten duyduğu zevk. Artık her pencereden ağaç gövdelerinin halka şeklinde dizilmiş yapraklarında saklı uzun ömür sırlarıyla ve kendi ölümünün kaçınılmazlığıyla, dallardaki yaprakların yeniden canlanmasıyla karşılaşmayacak.

Doğa, her zaman onu bir şeyden alıkoyuyor. Bir şey yapılması gerekiyordu.

1948'de Doğanın Değiştirilmesi Planı'nı uygulamaya koymuştu. Nehirlerin akışları yeniden belirlenecek. Güvenli bir hale getirilen ormanlar. Geleceğe doğru ilerleyiş doğal güçlere karşı zafer kazanılmasını gerektiriyordu. İnsan doğayı denetimi altına alabildiğinde başarabileceklerinin sınırı yoktu.

Bu türden değişiklikler.

Kendini değiştirmişti. Bedeninin arazisi ve topografyası doğduğu toprakların izlerini taşıyordu. O da böyle kusurları

alt etmişti. Aksan dışında hepsini yenerek, Gürcistan'ı kendisiyle birlikte ve kendi sayesinde taşımış ve bütün bunları Rusya Ana'ya -bütün anaların en müşkülpesentine- götürmüştü, Rusya Ana da bunun iyi olduğunu ilan etmişti.

Kendi annesi 1936'da seksen yaşında ölmüştü. Kendisini hiçbir zaman anlamayan, yaşlı dindar bir fahişeydi, diye düşünüyordu. Hayatının sonunda hâlâ "Hiçbir zaman rahip olmaman ne yazık" diye sızlanan.

Babası. Ama babasını hatırlamamak daha iyiydi. *Dukhan*'ın önünde bir arbededen sonra sarhoş ve ölesiye kan kaybeden. Babası asla genç Koba'nın Stalin olduğunu görecek kadar yaşamamıştı. Asla başarılarını görecek kadar yaşamadı.

Geriye baktığında, Büyük Yurtseverlik Savaşı'nın en parlak başarısı olduğuna inanıyor. Hitler'i, ittifaklarını, sonra da Hitler'in ihanetini hatırlayarak, bıyığını okşuyor. İhanet hâlâ canını yakıyor.

Son yıllarda, Gori'yi, Gürcistan'ı, ikinci karısının ölümünü giderek daha çok düşünüyor. Onun ihanetini. Bazen konsolunun üzerinde sakladığı bir gomalak aynaya bakıyor. Bu, birlikte geçen hayatlarından kalan sakladığı yegâne eşya. O da doğayı güvenli bir hale getirmekle ilgilenmişti. Plastiklere duyduğu yoğun ilgi. Şimdi onu hayatta olduğu zamana göre çok daha iyi anlıyor.

Kuntsevo'daki dolapta, Gürcistan'dan gelen eski bir palto var, içi sincap, dışı Ren geyiği kürkünden. Paltoyu ve Ren geyiği kürkünden şapkasını sık sık yeniden buluyor ve dikkatini başındaki acıdan başka yöne çekmeye çalışarak, Gürcü kanepesinde oturuyor. Kürkün sıcaklığını içine çekerek orada oturuyor ve anıların döne döne geçişini izliyor. Özellikle, Büyük Yurtseverlik Savaşı zamanından kalma kısa bir filmi hatırlamak hoşuna gidiyor. Arnştam ile Kozintsev'in bir filmi. Film tekrar tekrar yinelenen tek bir kısa sahneden ibaret. Na-

poléon postanede, Hitler'i Rusya'yı istila etmenin tehlikesi konusunda uyarmak için, ona bir mesaj göndermeye çalışmaktadır. *Ben buna yeltendim*, der Napoleon. *Tavsiye etmem.* Stalin ren geyiği derisinden eski paltosunun içinde arkasına yaslanıp sahnenin anısına gülüyor. *Tavsiye etmem*. Napoléon'un ve Hitler'in imgeleri zihninde bulanıklaşırken, sandalyede uyumasına gülerek, Gürcülere özgü rüyasında kendi kendine gülerek, bunu kendi kendine pek çok kez tekrarlıyor.

İLAHİYAT OKULU
TİFLİS, GÜRCİSTAN
1898

İlahiyat Okulu'nun duvarları hapishane grisi. Soso olarak da tanınan Yosif Visariyonoviç bir mesele üzerine kafa yoruyor: *Balam'ın merkebi kaç dil konuşuyordu?* Balam, melek ve eşek. Balam'ın merkebi Tanrı'nın meleğinin önünde peygamberden hoşgörü diliyor. Soso belleğini yokluyor. Eşeğin sesi: *Ben sana ne yaptım ki, bana böyle üç kere vurdun? Senin bindiğin eşeğin değil miyim, o zamandan beri senin olmadım mı?*

Bir mucize, diyor keşişler. Bir peri masalı, diye düşünüyor Soso. Kesin olan bir şey var. Eşek, Gürcü dilini konuşmuşsa, bu bir sınav sorusu olamazdı. Bunun üzerine kendi kendine gülümsüyor, kaleminin ucunu ısırıyor ve yazmaya başlıyor.

Tam da o sabah, o tuvaletteyken, keşişler, okuma malzemesine el koyarak, yasak dil Gürcüce'nin konuşulup konuşulmadığına kulak kabartarak yatakhanelerden geçmişlerdi. Duvarların çevresinde yankılanan Gürcistan'a ait yegâne şey bir milliyetçinin lanetinin anısı ve birkaç yıl önce okul müdürünü yere yıkan bir Gürcü kurşunuydu.

Geceleyin battaniyelerin altında, çocuklar yasak dilde fısıldaşıyor.

Gori'de, evde, annesi Yekaterina varlıklı tüccarların elbiselerini ve artan ipek parça kumaşlardan evinin duvarları için haçlar dikiyor. İpek haçları öpüyor ve Tanrı'nın, yetmiş

mil ötedeki Tiflis'te bulunan ilahiyat okulunda akıllı oğluna, *Yosif*'ine, *Soso*'suna göz kulak olması için dua ediyor. Onun bir gün Gori köyünün o güne dek yetiştirdiği en büyük rahip olabilmesi için dua ediyor.

Neden, diye düşünüyor Soso Visariyonoviç, her şey Rusça olmalı?

Küçük kiliseye giden yolda fısıldaşmalar. Orada -1883'te suikastçinin kurşununun duvarda açtığı delik, Rusya karşıtı faaliyetler yüzünden okuldan atılan bir öğrencinin öldürdüğü müdür. Orada- okuldan kovulmuş öğrencilerin mektuplarının altına yerleştirildiği yerinden oynayan tuğla. Soso kafasında daha sonra Tiflis'teki liberal gazete *İberya*'da yayımlanmak üzere şiirler yazıyor. O çoktan devrimci. Boş günlerinde kentte grev yapan fabrika ve demiryolu işçilerine SDLP bildirileri dağıtıyor. Küçük kilisede, başı öne eğik, siyah saçı gözlerini kapatırken, Darwin'in, ilahi kitabının sayfaları arasına gizlenmiş ilk kitabını okuyor. Soso sesini yükseltiyor, etrafındaki yaş duvarlara bakıyor ve çoğalmak, demir kadar güçlü, çelik kadar güçlü olmak için her şeyi atlatıp hayatta kalan o hayvanları düşünüyor. Geride kalan daha küçük canlı varlıkları. Bu hayatta, kendisi geride kalmayacak. Geri kalmamaya kararlı. Okuyor:

> *Doğanın savaşını, kıtlığı ve ölümü, tasavvur edebileceğimiz en büyük nesne, benzer deyişle, daha yüksek hayvanların üretimi, doğrudan izler.*

Arkadaşlarının pek azının inandıkları bir Tanrı'yı överken yükselen tiz ve keskin seslerini duyuyor. Buraya girmeden önce inandıysanız bile, diye düşünüyor çocuk, bu inanç dayaklardan, suçlamalardan, korkunun duvarlara nüfuz eden ıslak kokusundan sonra varlığını sürdüremez.

Onları bu kadar korkutan nedir?

Yüce Rus keşişi Hermogenes, ilahiyat okulunun müdürü, hayatından endişeli. Küskün bir öğrencinin, aynı öncülünün başına geldiği gibi, kendisini katletmeye yeltenebileceğinden endişe ediyor.

Polis müfettişi Abaşidze okuldaki parlak genç öğrenciler arasında başlayıp, sonra da yeni oluşan işçi çevrelerine yayılabilecek Çar karşıtı bir komplodan endişe ediyor. Demiryolu atölyeleri çalkantının merkezi. Yeni sanayi işçileri Tiflis'e sokuluyor. Ruslar demiryollarını inşa etmiş, Gürcistan'ı Osmanlı İmparatorluğu'na karşı bir kale olarak görmüşlerdi. Gürcistan da her zaman direnmiyor gibi görünmüştü. Ruslaştırmayı hoş karşılıyor görünmüştü. Tiflis, Transkafkasya demiryolu hattı üzerindeki ana bağlantı noktasıydı. Ama şimdi işler yön değiştiriyor, değişiyor. Var olan düzene meydan okuyan yeni düşünceler. Bağımsızlıkla ilgili tehlikeli düşünceler demiryolu işçilerinden yayılıyor. Polis müfettişi, kendisinin, Gürcü bir köylünün oğlunun, elde etmek için çok büyük çaba harcadığı bütün ayrıcalıkların geçersiz kılınmasından endişe ediyor. Gürcüler neden kısmetlerini kabul etmeyi, hatta ondan iyi bir şeyler çıkarmayı öğrenmediler?

Birader Pavel, oğlanlardan, her şeyden çok kendinden ve oğlanların onda uyandırdığı sapkın arzudan korkuyor.

Oğlanların çoğu işlerin yeterince hızlı değişmemesinden endişe ediyor. Onlar ulusçu. Direnişlerinin misillemeyle karşılanmasından endişe duyuyorlar.

Bu duvarların arasında, herkese yetecek kadar korku var.

Soso'nun en çok korktuğu ve nefret ettiği keşiş Pavel'dir. Birader Pavel, bir tilkinin öldürme içgüdüsüyle bir tilki kadar sıskadır. Birader Pavel, kapılara ve pencerelere dolanabilir. Nefesi geceleyin battaniyelerin altında bir mumun fitilinin yanık ucunu kesebilir. Pavel'in hâkimiyeti pis koku-

lu yatakhaneler üzerindedir ve doğrudan Hermogenes'le, Polis Müfettişi Abaşidze'ye rapor verir. Darwin, Mill ve Çernisevski'nin kitaplarına el koyar ve öğrenci-okurları Polis Müfettişi'ne ihbar eder. Yatakhanelerde dolaşan ve Soso Visariyonoviç'in belli belirsiz bir biçimde eğlenceli bulduğu, alçak sesle mırıldanılan nükteler vardır.

Birader Pavel'in neden kulakları var?
Gizli Polis'ten daha iyi duyabilmek için.
Birader Pavel'in neden elleri var?
Çünkü Tanrı'nın kırbacı kalmadı.

Bir keresinde Birader Pavel, Soso Visariyonoviç'i, Victor Hugo'nun Fransız İhtilali'ni anlatan romanı *Doksanüç*'ü okurken yakaladı. Çocuğu bir merdiven boşluğunda okurken buldu. Çocuk güya merdivenleri temizliyordu. Oğlan başını kaldırıp keşişin kendisine doğru geldiğini gördü. Tepesinde sallanan süpürge sapından kaçmak için, Balam'ın, Meleğin kılıcından kaçan eşeği gibi, bedenini duvara sımsıkı yapıştırdı, duvarda ezildi.

Birader Pavel kitaba derhal el koydu. Su kovasını çocuğun ayaklarına fırlattı ve başına vurdu. Süpürge sapını zorla içine sokmak için, çocuğun uzun gömleğini kaldırır gibi yaptı. Bu Birader Pavel'in en sevdiği cezaydı. Oğlanlar bu cezadan Birader Pavel'in hafif uzamış sakalını tenlerinde hissetmekten daha çok korkuyorlardı. Daha o ay, Soso'nun iki arkadaşı Birader Pavel onları yasak kitaplarla bulduktan ve özel haçını kullanarak, onları şişledikten sonra kanamayı durduramamışlardı. Yatak çarşafları kan içinde, oturdukları zaman kahverengi uzun gömleklerin arkası kan içinde.

Ama kunduracının oğlu çok hızlıydı. Sırtını duvara dayadığı tam o anda Müdür Hermogenes de köşede görün-

müş, oğlanı üzerinde uzun gömleği, ıslak ve titrerken, keşişi de roman elinde buruşturulmuş, zaferine budalaca sırıtırken görmüştü.

Bravo, Birader.

Birader Pavel, başını salladı ve öne eğdi. Süpürgenin sapını yere bıraktı. İki adam oğlanı okul binasının ucunda üç gün boyunca tutulacağı hücrelere götürdüler. Sonunda Soso kentteki kitap ödünç veren kitaplığa üye olduğunu itiraf etti.

Başka hangi kitapları okuyorsun? İsyana teşvik eden başka neler getirdin buraya?

Soso, Darwin'in rekabet eden, ölen, doğan canlı varlıklarını hatırlıyordu.

"Hiçbir şey" dedi. "Yalnızca Tanrı'nın kitaplarını okuyorum."

Yalnızca onları mı? Peki ya diğer çocuklar?

Birdenbire kunduracının oğlu Soso Çugaşvili'nin önünde başka bir yol açıldı. İlahiyat okulundaki çocukları düşündü. Varlıklı ailelerin çocuklarını. Şarap üreticilerinin ve buğday tüccarlarının oğullarını. Pürüzsüz ciltli, yumuşak elli çocukları. Kendisinin çiçek bozuğu cildini ve güçsüz dirseğini aşağı bir kimsenin belirlenmesine yardım eden bir işaret varsayan çocukları.

> *Bütün canlı varlıklar, kıyasıya rekabetle karşı karşıya kalırlar... Neredeyse her zaman aynı türün canlıları arasındaki mücadele en zorlusu olur çünkü onlar sık sık aynı bölgelerde bulunurlar, aynı yiyeceklere ihtiyaç duyarlar ve aynı tehlikelere maruz kalırlar... Bu hayat mücadelesinden dolayı, ne kadar hafif olursa olsun, herhangi bir değişim... Bu, herhangi bir türün bir canlısı açısından bir ölçüde kazançlıysa... o canlının korunmasına meyleder.*

Birden, yapılması gerekeni biliyordu. O gece demiryolu atölyelerinde bir araştırma grubu toplantısı olacaktı. Cebinde Tiflis'teki tek Rusça çeviriden elle çoğaltılmış, buruşuk bir *Kapital* sayfası vardı. Bu fikirleri tartışmak istiyordu. Bu gece, dikkatleri başka bir tarafa çekecek bir eğlenceye ihtiyaç duyulabilirdi.

"Bu gece" dedi çekinmeden, Birader Pavel'in donuk gözlerine bakarak, "Leonizde ile Sylvester'i şehirde kitap ödünç veren kitaplıkta bulursunuz."

Birader Pavel, özel cezalar için yontulmuş sivri haçı bir kenara bıraktı, çocuğun kirli uzun gömleğine parmaklarıyla dokundu ve onu serbest bıraktı. Leonizde ve Sylvester'in beyaz kalçalarını düşünerek, sarı bir gülüşle gülümsedi.

DR. VİŞNEVSKİ
MOSKOVA
KASIM 1952

Vişnevski, yirmi yıldır, Stalin'le yalnız kaldıklarında bütün Kremlin çalışanlarının itaatkâr tavrıyla *Khozyain* diye hitap eden, Moskova'nın en ünlü cerrahı, Stalin'in özel doktoru olmuştu. Vişnevski Yoldaş, Stalin'i nadiren görüyordu. Doktor en meşhur hastasının doktorluk mesleğine köylülere özgü bir güvensizlik duyduğunu biliyordu. Muayenehaneye her gelişinde Stalin'in gözleri fıldır fıldır. "Siz bir araya gelmiş bütün generallerden daha çok insan öldürüyorsunuz." Stalin yıllar önce ilk buluşmalarında onu bu sözlerle yaylım ateşine tutmuştu. Genç, o konuma yeni gelmiş olan Vişnevski, sinirli sinirli gülümsemişti. "Yalnızca gerektiği zaman." Yosif Visariyonoviç ona onaylayarak bakmıştı.

Vişnevski bu ilk karşılaşmaya ne anlam vereceğini bilememişti, ancak birkaç ay sonra garip bir saatte Kremlin'den bir çağrı geldiğinde bu açık seçiklik kazandı. Suskun bir Yosif Visariyonoviç onu ikinci karısı Nadejda Alliluyeva'nın odasına götürmüş ve göstermişti. "Bunu temizle." Halının üstündeki kan lekeleri, döşemedeki yürek biçimi dağınıklık, daha sonra da, Vişnevski'nin kararsız bir elle imzaladığı ölüm belgesi. Kremlin Hastanesi'ndeki genç doktorun kayıtlara geçirdiği ölüm nedeni: *Apandisit. Akut.*

Yirmi yıl boyunca, Vişnevski hayatını değiştiren bir imzanın bilgisiyle yaşadı. Nadejda Alliluyeva'nın öldüğü zaman-

dan beri iyi yaşadı. Hızlı terfiler olmuştu. Makamın ayrıcalıkları: Dört odalı bir apartman dairesi, şoförün kullandığı bir otomobil, bir sayfanın altındaki hiyeroglif gibi, mümkün görünmeyen ölüm nedenini onayladığından beri çoğalan saygınlık, imzalarken Yoldaş Stalin'in elinin delta kası üzerindeki nazik baskısı, kulağındaki o ses: *Sen iyi ve sadık bir yoldaşsın.*

Ailesi bu imza sayesinde iyi yaşadı.

Bunda bir suç yoktu.

Vişnevski, Moskova sokaklarında uzun adımlarla yürümenin tadını çıkarmıştı, tanınmanın heyecan verici mırıldanmaları. Onları parmak uçlarında hissediyordu. Kazan demiryolu hattı boyunca en iyi yerde kendisine verilen ahşap daçada yazlarını geçirmenin tadını çıkarıyordu.

Şimdi, parmaklarının arasında küçük tahta bir pipoyu, üzerine kendi adının hakkedildiği pipoyu, on yıl kadar önce, Yoldaş Stalin'den gelen bir yaş günü hediyesini parmaklarının arasında yuvarlayarak, Kremlin'deki dairesinde oturuyor. Bugün, Kasım'ın altısı. Ellinci yaş günü. Bütün gün, pipoyu avuçlarında yuvarlayarak ateşin başında oturdu. Kutlama telgrafları bekliyor. Her an telefonun çalmasını ve kendi onuruna verilen bir akşam yemeğine çağrılmayı bekliyor.

Saat gece yarısına yaklaşıyor.

Moskova'nın en ünlü doktoru ellinci doğum gününün akşamında yalnız başına oturuyor. Kapı vuruluyor, hizmetçisi açıyor ve Vişnevski gece geç vakit gelen insan seslerine doğru endişeyle ilerliyor, eline sıkıştırılan, ellinci yaş gününün huzursuzluğuna sıkıştırılan telgraf. Harflerin sayfanın üzerinde yalın bir biçimde toplanmasına bakakaldı.

YOLDAŞ DOKTOR.
İYİ DİLEKLER.
YOLDAŞ STALİN.

Doktor özel yazışmalarını sakladığı çekmeceye gidiyor. Ellinci yaş günü telgrafının kısalığını son yirmi yılınkilerle karşılaştırıyor. Vişnevski'nin gözleri geçmişten bugüne dolaşıyor: "Saygıdeğer", "muhterem", "değerli", "paha biçilmez değerde" sözleri yineleniyor. Şimdi elli yaşında ve bu övgü akışı durdu. Vişnevski'nin terlikli ayakları halının yüzeyini karıştırdı. Haftalardır sağ delta kasında bir ağrı vardı, geceleri ona acı veren yirmi yılın baskısı.

Artık ne yapılması gerektiğini biliyor.

Vişnevski dolabına gidip, siyah kaba tutaklı küçük deri bir alet çantası çıkarıyor. Yirmi dört yıl boyunca Kremlin'deki daireleri ziyaretinde kullandığı çanta bu. *Crêpe* sargı bezlerini, şıringaları, baş ağrısı ilaçlarını ve yatıştırıcıları boşaltıyor. Hayatı boyunca yaptığı işin aletlerini döşemeye yığıyor ve çantayı iki takım iç çamaşırı, bir yelek ve iki çift çorapla yeniden dolduruyor. Ölmüş karısının fotoğrafını yatağının yanındaki sade ahşap çerçevesinden çıkarıyor. Evliliklerinin ilk yılında çekilen fotoğrafta, karısının gözleri içten ve baştan çıkarıcı görünüyor. O genç gözlere başka bir zamandan bakıyor ve şimdi yalnızca kendi imzasının kıvrımlarını, imzanın onlara satın aldığı hayatı, karısının eli kendininkinin üzerinde, aralarında konuşulmamış olanı, sırlarını görebiliyor. O gözlerle karşılaşmak zorunda kalmamak için, fotoğrafı ters çeviriyor, çantayı şak diye kapıyor, yatağının altına itiyor ve bekliyor.

Vişnevski haftalardır ellinci yaş günüyle ilgili düş kurmuştu. 1949'dan, Stalin'in yetmişinci yaş gününden, ani cıva-ışıltılarının kendisine ulaştığı hayaller kuruyordu. Yosif Visariyonoviç'in Kremlin'in tepesinde bir Zeplin'den, Moskova'yı aydınlatarak yansıtılan imgesi. Şehrin üzerindeki birleşik

projektörlerin yakaladığı imge. Bir yörüngede hareket ederek halkının üzerine inen Stalin. İçten ve dıştan aydınlatılan hükümet binaları, masalarının başında bulunan, uyuyamayan, pencerelerinin önünde havada asılı duran imgedeki adamdan bir çağrı bekleyen resmi görevliler. Apparatçik'lerin çoğu, hiç uyumayan adamdan talimat bekleyerek, masalarının başında uyukluyor, başlarının her gece beklenti içinde üzerinde dinlendiği yamaları aşındırıyorlardı. Stalin'in yetmişinci doğum gününün gecesi, Moskova'da kimsenin uyumadığı geceydi.

Vişnevski sık sık kendi imgesinin Zeplin yansımasıyla ilgili düş kuruyordu: Moskova'nın, ışık saçarak şehrin üzerine inen, sağaltıcısı.

Doktor aylar boyu -geleceğinden emin olduğu- kendi imgesini Moskova'nın siluetine boylu boyunca fırlatma önerisine tepkilerinin provasını yapmıştı. Başını inanmazlık içinde hayır anlamında iki yana sallamanın, böyle bir düşüncenin hiçbir, hiçbir koşulda onaylanmayacağını belirtmek için avuç içini düzleştirmenin provasını yaptı. Sonra en sevdiği kısım: Politbüro'nun doğum gününü bütün Moskova'nın kutlaması isteğini kabul ederken omuzların teslimiyet hilesi, yere bakan gözler, minnettarlıkla titreyen ağız. Bunun kaçınılmazlığı. Vişnevski aynada yanıt dağarcığını prova ettikten sonra, kendisinin elli yaşında mükemmel fotoğrafını seçmişti: Baş ve omuzlar, haşin bakışlı, gür saçlı. Esrarengiz bir biçimde yakışıklı. Yakasını parlatan Lenin Onur Nişanı madalyaları. Hatırlanmak istediği gibi. Bu imgenin Moskova üzerinde ışık saçtığını hayalinde canlandırıyordu. Gerçekte kendi saçının incelip, grileşmesinin ne önemi vardı? Fotoğrafı profesyonellerin rötuş yapmaları için göndermemiş miydi? 1949'da, Stalin'in Moskova üzerinde havada duran imgesi, yaşlanmakta olan beyaz saçlı, dar alınlı, çiçek bozuğu ciltli adama, Vişnevski'nin çok uzun zamandır göz kulak olduğu

adama hiç benzemiyordu. Tabii ki benzemiyordu. O sıralarda, Yosif Visariyonoviç halkın içinde daha az görünmüştü. İnsanların, kamburlaştığını, yavaş yavaş solduğunu, yüz çizgilerindeki ağırbaşlılığı, etkiyi görmeleri gerekmiyordu. Hayır.

Halk, güçlü yüzü, on yıllarını kaba ve sert kıllarla dolduran siyah bıyığın güvenilirliğini görmek istiyordu. Kendilerininki gibi kabul etmeye başladıkları bir yüz.

Gelecek kuşaklar sert yargıçlardı. İnsan mümkün olan en iyi biçimde takdim edilmek istiyordu. Vişnevski kendi rötuşlu imgesini ellisinde onayladı: Güçlü, gür saçlı, âlim.

İşte böyle hatırlanmayı diliyordu.

Şimdi farklı bir biçimde hatırlanmanın dehşetini etraflıca düşünüyor. Unutulmanın. Ya da daha da kötüsü, yirmi yıl önce ona azap çektiren, ancak kendisiyle bir bellek ateşkesi yaptığı bir eylemle hatırlanıyor olmak. O sırada ona hangi eylem biçimi açıktı ki? Elde hangi seçenekler vardı? Yoldaş Stalin'in karısının kendini öldürdüğünü açıklamak mı, yoksa hatta bir başkasının onu öldürdüğünü mü? Vişnevski hiçbir zaman emin olmamıştı. Silahtan hiç parmak izi alınmamıştı. Böyle açıklamalar yalnızca Devrim'in sağladığı kazançları zayıflatırdı. *Başka seçenek yoktu.* Yalnızca Yoldaş Stalin'i değil, bütün Sovyet halkını korumada soylu bir rol oynamıştı.

Bunun için ödüllendirilmişti.

Şimdi hazırlanmış küçük çantasıyla oturuyor. Kendisinin, Moskova'nın sağaltıcısının kentin üzerinde selim bir biçimde havada duran görüntüsü yok. Hükümet görevlileri masalarının başına çöküyorlar, bürolar her zamanki gibi yoğun biçimde ışıklandırılmış, onları rahatsız eden hiçbir şey yok. Vişnevski kendisinin hatırlanmak istediği haldeki fotoğrafını kaldırıp çantasına koyuyor. Günü geldi. Fotoğraf *Pravda*'da yayımlanmadı. Adı *Radio Moskva*'da ilan edilmedi. Bir şeyler tüyler ürpertici bir biçimde ters gitti. En azından Yahudi ol-

madığı düşüncesiyle kendini avutuyor. Ama geleceğin ışık demetine tutulmak isteyerek, belki de haddini aştığından endişe ediyor. Belki de hayalleri yüzünden cezalandırıldığını fark ediyor.

Yoldaş Stalin'in en sadık doktoru, yatağına oturmuş, bekliyor.

Yalnızca beklemesi gerekiyordu, birisi tam olarak neyin ters gittiğini ve bu konuda ne yapılabileceğini ona söyleyecekti.

9 Kasım'da gece saat 2.00'de Dr. Vişnevski kendisine eşlik edenler tarafından, az eşya konmuş küçük deri çantasıyla, Lubyanka'da penceresiz bir odaya götürülüyor. Sovyet Partisi ve hükümet yetkililerine yanlış tıbbi tedavi uygulamakla ve Britanya için casusluk yapmakla suçlanıyor. Geçmişinde sahip olduğu iddia edilen Troçki yanlısı duygudaşlıkla suçlanıyor.

Saldalyesinde yüzü kendisini suçlayan kişiye dönük, bütün hayatı çökerken, öne eğiliyor. İlk defa, üzerinde çalışılmış hiçbir el kol hareketi, planlayabileceği hiçbir şey yok. Büyük Lider'in yetmişinci yaş günü dolayısıyla, Stalin'in daçasının etrafındaki servi ağaçlarının köklerinden söküldüğünü hatırlıyor. Dalların gök gürültüsünü andıran sesini tanımladığında Stalin'in sesindeki muzaffer alamet. Yaz kış yeşil kalan bitkiler umrunda değildi, öyle söyledi. Onlar, sürekli kendi ölümlülüğünü anıştırıyordu.

Vişnevski kendisinin yere yıkıldığını, içten ezildiğini hissediyor. Sandalyeye kelepçelendiğinden, limon kokusu duyularına nüfuz ederken, bir servinin ahşap bir kepenge yaslanarak yaptığı gibi dal budak salıyor.

ANNA SOLOMONOVNA MARKİŞ
MOSKOVA
4 MART 1953

Sabah 4.00'te, İç Güvenlik Bakanlığı'nda telefon tiz bir sesle çalıyor. Memur bu telefona şaşırıyor. Onun emirlerine daha da şaşırıyor. Gri gözlerini hızlı hızlı kırpıştırıyor. Durum dengesiz görünüyor. Tasavvur edilemeyen. Yoldaş Stalin'in ...

Tasavvur edilemeyen.

Bir şoför çağırıyor ve on dakika sonra kendini hiç deneyimi olmayan, Lubyanka dışındaki son uzman doktorun kapısında buluyor: Anna Solomonovna Markiş.

Kapıya hücum ediyor. Çizmesiyle tekmeliyor.

Anna kapının çalındığını işitiyor, dört darbeli kararlı bir çekiçle dövme. Anna, daireler arasındaki duvar dilimlerinin içinden, diğer kapıların kutu kapakları gibi kapandığını, kapısına vurulması karşısında insanların kendilerini evlerine kapattıklarını hissedebiliyor çünkü böyle bir saatte böyle bir sesin yalnızca bir tek anlamı olabilir.

Üzerinde geceliğiyle kapıyı açtığında, kurallara uygun mavi yakalı adam ona dik dik bakıyor. Anna'nın metanetli yüzü aklını karıştırıyor.

"Acil durum." Onu kabaca odanın içine doğru itiyor. "Giyin." Anna geceliğinin üstüne bir şeyler giyiyor ve içinde az eşya bulunan, yatağının yanındaki küçük çantayı almak üzere ilerliyor.

"Bırak onu" diyor adam. "Gittiğin yerde ona gerek yok."

Anna çantayı yatağının altına itiyor.

O an geldi, ona çattı. Kremlin Hastanesi'ndeki meslektaşlarının, önce Vişnevski'nin, sonra da diğerlerinin gitmesiyle, sıranın ona gelmesi kaçınılmaz gibi görünüyordu. Geçmişinin kayıp gittiğini hissetmeye başlıyor. Beklemek en kötüsüdür. İnsanlar böyle diyor. Kendini hazırlamaya çalışıyor. Lubyanka'nın karanlık bodrumlarını işitmişti. İnfaz hücrelerini ve üzerinde, düzenli olarak odaya saçılan iç organların yarattığı karışıklığı saklamak için kireçle doldurulan küçük çukurlar bırakılan siyaha boyanmış duvarları.

Bu hücreler için, hiç kimsenin içinde az eşya bulunan bir çantaya ihtiyacı olmadığını biliyor.

Şafak havada asılı kalırken, otomobil aşınmış binaları ve binaların bildik cephelerini geride bırakarak dümdüz gidiyor. Araba Metropol Oteli'ni geçerek hızlanıyor. Bütün Moskova'da en sevdiği binalardan biri. Arka koltuktan Anna binanın cephesine bakıyor ve ona son bir kez dokunmayı çok istiyor, Vrubel'in yan duvarların çatıyla birleştiği yerlerdeki üçgen kısımlara kavis veren dış mozaiklerine. Rus *art nouveau*'sunun en parlak dönemi. Bu dönemin mimarisini seviyordu. Güzellik, işe yararlık ve dekorasyon arasındaki sınırların ortadan kalkması. Sınırların ortadan kalkmasına doğru ilerleyen bütün hayatı. Hayatta. Sanatta. Böyle bir geleceği nasıl da düşlemişti.

Metropol Oteli gerisinde kalırken, güzelliğini içinde tutuyor. Biçimin ve işlevin yetkinliği, o olanaksız bütünlük, kucağında bir çocuk kadar ağır, bir sır gibi.

Dışişleri Bakanlığı'nı ve Maly Tiyatrosu'nu geçiyorlar. Bir sarsıntı geçirerek Lubyanka'nın insanı korkutacak biçimde sanki bir sisin içinde beliriveren sekiz katlı hayalini geçtiklerini kavrıyor.

Anlamıyor. Bu bir cezanın ertelenmesi mi? Bu bir oyun mu? Kafatası parçaları. O izi gösteren bir kireç kovası hayal ediyor. Arka koltukta otururken bu imge onunla kalıyor. Moskova'nın dış bölgelerindeki bir daçaya giden sarmal bir araç yoluna yaklaşırlarken refakatçileri suskun. Sabahın ilk ışıklarında araç yolu boyunca demetlenmiş, yeni kesilmiş, yaz kış yeşil kalan ağaç dallarını fark ediyor, yakılmayı bekleyen sarmal eğri biçimindeki demetler.

Daçanın içinde duvarları nemlendiren, soluğu hızlandıran korku var. Yatağa uzanmış yaşlı bir adamdan, beyaz önlükler giymiş genç insanlardan yayılan korku.

Yataktaki adamın hayatı boyunca tanıdığı biri olduğunu açıkça görüyor. Çok tanıdık, ancak çok farklı görünüyor. İmgenin akla getirdiğinden daha ufak tefek, daha zayıf, daha beyaz saçlı. Anna bir işaretle yatağın yanına çağrılıyor. Kararan yüzü görüyor, zorlanarak soluk almayı duyuyor. Bir sarsıntı geçirerek, ölmekte olan Yoldaş Stalin'in yüzüne bakıyor.

Her yanında bir etkinlik duygusu var ama kimsenin hareket ettiği yok. Hastaneden tanıdığı genç stajyer doktorları görüyor. Önlükleri kadar beyaz yüzler. Hiçbir zaman kullanmadıkları solunum cihazlarına hüzünle baktıklarını görüyor. Bir talimat bekleyerek. Herkes onun bulunduğu yöne bakıyor. Bundan, oradaki en deneyimli doktor, hâlâ Lubyanka dışında mesleğini sürdüren en üst düzeydeki tek hekim olduğunu anlıyor.

Yatağın etrafındaki yüzlere bakıyor. Beria, Kruşçev, Molotov. Ünlü adamlar. Ne kadar küçük görünüyorlar. Önlerindeki çarşaflardan akıp giden iktidar karşısında ne kadar savunmasızlar.

Stalin'in soluk alışı odayı dolduruyor, bir törpü sesi, konuşma gibi inişli çıkışlı bir ritim.

Beria ona, "Sen doktorsun. İşini yap" diyor.

"Ama ben jinekoloğum. Böyle şeylerde uzman değilim."

"Uzmanların zamanı değil."

Anna bütün uzmanların hapiste olduğunu biliyor. Çoğu ordunun ve Politbüro'nun üst düzey üyelerini zehirlemeye çalışmakla suçlanan Yahudiler. *Beyaz önlüklü suikastçılar.*

Anna yataktaki yaşlı adamın üzerine eğiliyor.

"Ölüyor" diyor.

"Bir şeyler yap" diyor Beria.

Anna köşede yepyeni parlayan solunum cihazını çengelinden çıkarıyor. Stalin'in yatağının yanına bağlıyor ve yüzünü maskeyle örtüyor. Herkes sessizce onu izliyor.

"Yapabileceğim hiçbir şey yok." Etrafına adamlara bakıyor. "Çok ilerlemiş."

Kimse bu denli ilerlediğine inanamıyor.

Bu noktaya geldiğine.

YOSİF VİSARİYONOVİÇ STALİN
KUNTSEVO DAÇASI
MART 1953

Hamama giden engebeli zeminde tökezliyor. Yıllar boyu buradaki toprağı ehlileştirdi, genişletti ve üzerinde inşaat yaptı, yine de takılıp tökezlemesine yol açacak kadar kalın bitki kökleri var. Vakit gece yarısını henüz geçmiş. Daçanın etrafındaki araziye bir mujik'in gözüyle, ölçüsünü alarak, araziye yapabileceği her şeyi düşünerek bakıyor. Daça için hâlâ birçok planı var.

Su onlara çarptığında cız eden sıcak kömürlerin sesini işitmeyi, çatlak tahtalara uzanmayı, kanın bedeninin her yanına pompalandığını ve akciğerlerinin genişlediğini hissetmeyi özlüyor. Kısacası, doktorunun buhar banyosu yapan yüksek tansiyonlu bir insan hakkında ne söyleyeceğini düşünüp duruyor. Odaya girmeden önce tedbir olarak pillerden ikisini cebine koyuyor. Bir doktorla konuşalı çok uzun zaman oldu. Ama hepsi işbirliği halindeler. Artık bunu biliyor. Kendisine karşı bir Amerikan-Yahudi komplosu. Doktorları bertaraf edebilirse o zaman sonunda komplonun kaynağını bulacak.

Çünkü bir kaynak olmalı.

Buharın içinde sırtüstü uzanıyor ve Kremlin doktorlarına karşı suçlamaları beyan ettiğinde Prezidyum'daki yüzlerin şaşkın bakışlarını memnuniyetle hatırlıyor. Beria'nın yüzü asılmıştı. Diğerleri sakindi. Neredeyse düşündüklerini duya-

biliyordu. O kadar âcizdiler ki onlar adına düşünmeyi de kendisi yapmak zorundaydı.

Onları azarladı. Onlara sövüp saydı. "Kedi yavruları kadar körsünüz. Düşmanın kimliğini tespit etmezsek ülke yıkıma uğrayacak."

"Kedi yavruları kadar" diye tekrar etmişlerdi.

İlgilerini çekmişti. Dikkatlerini üzerinde topladı. Onlara gülümsedi. "Endişelenmeyin yoldaşlar, Yahudi-Amerikan komplosunun yolu kaynağından kesilecek."

Buhar etrafında yükselirken bunu düşünüyor. Düşmanın yolunun nasıl her zaman kaynağından kesilmesi gerektiğini. Hayatında karşılaştığı düşmanları. Karısını. Troçki'yi. Muhalefeti. Hitler'i. Aynı zamanda zaferleri de düşünüyor. Bir saat sonra sendeleyerek gecenin ısıran soğuğuna çıkıyor. Güçsüz olduğunu ve başının döndüğünü hissediyor. Odasına doğru gidiyor ve yere düşüyor. Susamış. Dili ağzına fazla büyük geliyor. Konuşmaya çalışıyor ama sözcükleri düzenleyemiyor. Zili çalmak, birisini çağırmak için hareket etmeye çalışıyor, ama sol yanı onunla işbirliği yapmaz. Başında, milyonlarca voltluk elektrik kısa devre yapıyormuş gibi büyük bir gürültü var. Birden, büyük okyanusa alışkın bir balıkmış, bir ağa takılmış gibi, yerde debelenip duruyor. Bir kez daha yardım çağırmaya çalışıyor. Ama onu işitecek kimse yok. Sıvı beynini doldururken ve düşünce onu terk ederken, *biri beni ağın içinde kıstırdı*, diye düşünüyor.

İlk felçten sonra, genç stajyer doktorlar Stalin'in boynunun arkasına sülükler koydular. Diğerleri akciğerlerinin röntgenini çektiler ve kalp atışlarını dinlediler. Mavi önlüklü bir hemşire ona iğneler yaptı. Kuntsevo'daki daça tamamen değiştiriliyor. Her yanında öğrenci doktorlar var, beyaz gömlekleri odanın gölgeleri arasında hâlâ saf ve lekesiz. Harekete

geçmek için bir işaret bekliyorlar. Stalin soluk soluğa kalıyor, dudakları kara. Kızını ve Merkez Komite'yi yatağının başucuna çağırıyor. Mecalsiz bir halde gülümsüyor. Karşı duvarda Gürcistan'a ait pastoral bir manzara: Bir kuzuyu kaşıkla besleyen köylü kıyafeti içindeki genç kız. Stalin bu resmi ne kadar sever! Çünkü bu hep böyle oldu. Kuzu onun ülkesidir. Kaşığı o tutuyor. Şimdi bütün bunlar birbirine karışıyor. Kruşçev'le şakalaşmaya, ona kuzuyu anlatmaya çalışıyor ama sözcükler gelmiyor. Şimdi başında yalnızca bu baskı var ve kuzunun kimliği konusunda zihninin karıştığını fark ediyor. Kaşığı kimin tuttuğunu düşünüp duruyor.

Birkaç gün sonra, kadın doktor odaya girdiğinde, artık, hiç hareket yok, yalnızca zorlukla soluk alma. Stalin bunun kendisine ait olduğunu kavrıyor. Bir gözünü açıyor, diğeri sanki işlevini yerine getirmiyor. Yeni daçasının parlak döşemeleri boyunca kaymak üzere odadan süzülerek çıkan Beria'yı arıyor. Beria yeni bölgeyi dikkatle gözlemleyen bir hayvan gibi dokunabildiği her şeye dokunuyor. Bütün bunları duyularla algılama. Zevkten hezeyanla doluyor. Kelebek gözlüklü pırıltısı. Geri döndüğünde yüz hatlarını kederli bir bakış ve bekleyişe ayarlıyor. Çok sevdiği liderinin yüzüne, başını iki yana sallayarak ve yalvarışlar dile getiriyormuş gibi dudaklarını oynatarak sabit gözlerle bakıyor. Stalin ne zaman bilinci yerine gelse başında bekleyen bulanık kelebek gözlüğü görüyor. Kaygıyla odanın her yanına bakıyor. Beria'nın gözlerindeki bakışı ondan başka hiç kimse göremez. Bu, iyi bildiği bir bakış, ayna gibi bir işlevi olan bir bakış.

"Kanama beyninin geri kalan kısmına yayıldı."

"Göğsünü sıkıştırıyor. Boğuluyor."

"Ölesiye nefesi tıkanıyor." Yoldaş Stalin onlara bir şey söylemeye çalışarak, yatakta törpü sesi çıkararak yatarken, doktor diğerlerinden çok kendi sesini işitiyor.

Şimdi her şey taşarak geliyor... Kendi kendime gülümsüyorum ve kadehimi kaldırıyorum... Benimle konuşuyormuş gibi dudaklarını oynatıyorlar, ben de onlara cevap verir gibi dudaklarımı oynatıyorum... Onlara söylemeye çalışıyorum ama sözcükler gelmiyor...

Moskova, 1939. Gramofonun tutağı küçük, sert ve elimde bir açı oluşturuyor. Sakat kolumu dikiş yerinden iyice kıvrılmadığı dirsekten kucaklayarak, tutağı yavaşça döndürüyorum. Dört bir yanımda, üniformalı adamlar vals yapıyor. Korumam Aleksey, kayarak geçip gidiyor ve dudakları dolgun, kırmızı ve aralık. Çizmeleri parlıyor. Bir adamı değerlendirmenin ölçüsü çizmelerinde, onların uyup uymamasında, kesiminde yatar. Aleksey, rahatsız görünen Molotov'un omzuna yapışmış, hoşça vakit geçiriyor. Molotov'u bu kadar rahatsız görmek beni memnun ediyor. Generaller ikişer ikişer, adım atarak geçip gidiyorlar, ben de tempoyu denetleyerek, kolu krankla hareket ettiriyorum. Okul günlerimden öğrendiğim gibi, Nuh'un sorumluluğunu taşıyorum. Kimin dans edeceğine, kimin şarkı söyleyeceğine karar veriyorum. Kimin ayakta dikileceğine, kimin itileceğine. Hangi hayvan hangi hayvanla.

Aleksey. Uzun boylu ve sarışın. Akşamın sonunda, yüzünde belirli bir ifadeyle, bana gelecek, ben de, evet, ceket, diyeceğim ve ceket omuzlarımdan kayarken, yaklaşıp bedenini bana dayayacak. Evet, diyeceğim, çizmeler. Yüzünü parlayan buzağı derisine bastıracak: Bakın, kendi yansımamı görebiliyorum. Ve ben onun orada gerektiğinden bir dakika daha fazla oyalanmasına izin vereceğim. Sonra da yukarı kaldırılan yüz. Genç bir kadının rahatsız edici güzelliğine sahip. Hem nasıl bir mizah yete-

neği! O özeldir, Kremlin'de gece geç saatte ayağında terlikler kayarcasına dolaşıyor. Bazen kayarcasına odama girdiğini, çoraplarımı gevşetmeye çalıştığını, ellerinin çizmelerimin son bulduğu yere ulaştığını düşünüyorum.

Daha sonra bu davranışları yüzünden onu azledeceğim. Akşamları terlik giyen, koridorlarda kedi gibi kayarcasına yürüyen bir adama güven olmaz. Kapı kulpu döndüğünde, bunun bir suikastçının sessiz yürüyüş biçimi olmadığını nereden bileceğim?

Ayak seslerini işitmezsem bir adama güvenemem.

Bunu, babam öğretti bana.

Valsten, eğlenceden sonra. Aleksey sesleri ve kişilikleri takdim ediyor. Şu anda elleri dua ediyormuş gibi sıkıca kenetlenmiş, dizlerinin üzerine..

Tahmin edin, diye meydan okuyor. Kim olduğumu tahmin edin!

Başında sanki bir takkeymiş gibi yapıştırılan peçete, bir bebek gibi sızlanarak, yerde sürünüyor.

Evet, o özeldir.

Aleksey sürünerek bana doğru geliyor, yavaş yavaş dizlerinin üzerine çöküyor ve sızlanan yüksek bir ses tonuyla merhamet dilenir gibi yapıyor. Lütfen, Tanrı'm, diye sızlanıyor, canımı bağışla. Lütfen, ateş etme, ateş etme.

Dur, dur, diyorum, gözlerimden akan yaşları silerek. Kahkahadan onulmaz bir halde, etrafa bakıyorum: Aktör olmalıydı.

Kimim ben, diye ısrar ediyor.

Ayaklarımın dibinde yere kapanıyor. Ellerini çizmelerimin altında üstünde gezdiriyor ve dili ıslak bir iz bırakıyor. Kimim ben? Başını kaldırıp bana bakıyor, peçete başında bir açı oluşturuyor, dil izi, uyluklarıma doğru çıkan

eller. Ağzının genişliğine bakıyorum ve kafamın karıştığını fark ediyorum.

Genç eli uyluğumdayken düzenli nefes almaya çalışarak, Kamanev, diyorum gülerek.

Olmadı. Yeniden.

Başımı iki yana sallıyorum. Odanın her yanına bakıyorum. Buharin! Birisi, omzumun üzerinden, sarhoş bir halde, heyecanla bağırıyor.

Aleksey başını hayır anlamında sallıyor, sonra da dizlerinin üzerinde bir daire oluşturacak biçimde dönüyor ve aynı ince sesle, O Troçki, domuz, bunu bana o yaptırdı, diye bağırıyor.

Bu satırı mahkeme tutanaklarından hatırlayarak, gülümsüyorum. Tabii ki. Zinovyev! Alkışlayarak, bağırıyorum. Ne gösteri! El çırparak, bağırıp takdir ederek. Herkes el çırpıyor, bağırıp takdir ediyor.

Gramofonun kolunu yeniden krankla çeviriyorum. Adamlar bitkin ama onları eşleştirip devam etmeye zorluyorum. Sıra sıra çizmeler parıldayarak geçip gidiyor, tabanları önümde ani pırıltılar saçıyor. Önümde parlayan ayaklar. Bir zamanlar böyle çizmeler yalnızca prenslere aitti. Etraftaki adamlarımı daha hızlı, daha canlı olmaya zorluyorum. Dünya şimdi çok farklı. Asla gelmeyen bir prensi bekleyen babamı düşünüyorum. Eli bir rublenin üzerine kapanan annemi düşünüyorum. Gençliğinde Zeus'la alay eden Koba olduğunu düşleyen çocuğu hatırlıyorum. Oradan buraya yolculuğu. Şimdi hepsi taşarak geliyor ve ben onlara söylemeye çalışıyorum.

Kendi kendime gülümsüyorum ve kadehimi kaldırıyorum.

Ja stal, *diyorum kendi kendime: Çeliğim ben.*

Yatak örtülerinin altında ani bir hareket var ve Yosif Visariyonoviç Stalin yatağında oturup, korkmuş ve korkunç gözlerle odanın dört bir yanına bakıyor. Herkese ve özellikle herhangi bir kişiye değil. Konuşmaya çalışıyor. Kendisini anlamalarını sağlamak için. Onlara yolculuğundan söz etmek için. Gölgelerden başlayan uzun mücadele. İhtiyatı onlara son bir kez hatırlatmak için. İnliyor, sol kolunu boşlukta hareket ettirerek uzatıyor ve geriye doğru yığılıyor. Çarşafların üzerinde şaklayan sülüklerin kara sesi duyuluyor.

Anna Solomonovna, ıslak yüzü ve titreyen elleriyle, Komünist Parti Genel Sekreteri Yosif Visariyonoviç Stalin'in korkunç gözlerini kapatmak için cebinden iki ruble çıkarıyor.

FRİDA KAHLO
COYOACÁN
6 MART 1953

6 Mart 1953'te, dünyanın öbür ucunda, Mexico City'deki bir Mavi Ev'de, sanatçı Frida Kahlo rahatsız bir uykudan uyanarak, yatağının yanındaki ağrı kesicilere uzanıyor. Ağlıyor. Kesilmiş bacağı canını yakıyor. Her şey can yakıyor. Çünkü o gitti. Kırmızı deri kaplı günlüğüyle, yatağın yanındaki masadan bir kalem alıyor. Yazıyor:

DÜNYA, MEKSİKA,
BÜTÜN EVREN
STALİN'İN
KAYBI, ÖLÜMÜYLE
DENGESİNİ YİTİRDİ.

GERİYE HİÇBİR ŞEY KALMADI.

HER ŞEY BİR EKSEN ETRAFINDA DÖNÜYOR.

LEON TROÇKİ'NİN SÜRGÜNDEKİ GÜNLÜĞÜ
COYOACÁN
AĞUSTOS 1940

AVENIDA VIENA
COYOACÁN
AĞUSTOS 1940

Bu sabah, odamızın panjurlarını açtım. Günün ihtişamı soluğumu kesti. Natalia hâlâ yatıyordu. Yatağımızın üstünde, üzerinde delikler açılan sıva. Bugünlerde önce benim kalkmamı bekliyor. *Hâlâ hayatta olduğunu kanıtlamak için*, diyor. Ancak beni panjurların önünde gördüğünde günü başlayabiliyor.

Natalia için işler daha kötü. Daha kötü çünkü günlerinin temposunu benim kendi ritmim belirliyor. Beni bir daha ne zaman itip yataktan düşürmek ve kendi bedeniyle örtmek zorunda kalacağını bilmiyor. Makineli tüfek ateşinin, el bombalarının, suikastçıların bir daha ne zaman vuracağını bilmiyor. Yalnızca vurmaları gerektiğini biliyor. Savaş Avrupa'yı tüketerek, hızla bize doğru geliyor. Stalin'in biyografisi yavaş ilerliyor ama ilerliyor. Bir başka savaşın Avrupa'nın dört bir yanında isyanları hızlandıracağından eminim. Geri kalan her gün için, saatler dolu. Gelecek bir vaadi haber veriyor.

Natalia için zaman yavaş ve başka bir biçimde geçiyor. Ev halkına mukayyet oluyor. Okuyor. Dikiş dikiyor. Dikiş nakışını Van Gogh'un *Günebakanlar*'ının kabartmasıyla süslenmiş yuvarlak bir kutuda tutuyor. Dostlarımızla yazışmayı sürdürüyor. Yazdıklarımı düzeltiyor. Zamanın tehdidini, bir saatin boşluğunu hissediyor.

Saatler bana fazla dolu geliyor.

Konutumuza yönelik Mayıs saldırısından bu yana, Nata-

lia'yı farklı düşünüyorum. Her şeyin farkına varıyorum. Bana olan sevgisini iletmenin yüz küçük yolunu. Hem görünüşe bakılırsa birlikte geçen hayatımızın büyük bir bölümünde, bunu fark etmemişim. Bu uzun yıllar boyunca, hiçbir zaman, bir sonraki aşamada, bir sonraki evde gülleri vazoya yerleştirerek, odaları havalandırarak, bir köşeye iğreti bir dolap uydurarak, gardırobun rayına asılacak bir perde dikerek orada olacağından kuşku duymak için herhangi bir sebep yoktu.

Her zaman oradaydı, benden önde, beni ileri doğru kımıldatan bir kalp atışı.

Ama şimdi, son saldırıdan sonra, her ikimiz de bundan sonra aşamalardan geçip varacağım yere, yalnız başıma varacağımı biliyoruz. Natalia şimdi kendi yalnızlığının gerçeği üzerinde düşünüp taşınmalı. Ben onu her zaman bundan koruyordum. İlişkimiz böyleydi. Onun sıcaklığına ve bağlılığına karşılık, onu bu gerçekten koruyabiliyordum. Ben onun için önden gittim. Hayatım onun hayatının temposunu ayarladı. Şimdiyse birbirlerine âşık çiftlerin, aşkın ve Devrim'in, onlara güç vereceğini düşünerek yaptıkları gibi, yıllar önce yaptığımız bu anlaşmaya bakıyorum.

Bensiz yaşamayı öğrenmesi gerekiyor. Kendi tarzını yaratmayı. Bundan söz etmekten hoşlanmıyor. Materyalist olmasına karşın, biliyorum ki Natalia'nın batıl inançlara güçlü bir eğilimi var. Böyle şeylerden söz etmekten hoşlanmıyor.

Bununla birlikte, kendi hayatlarımıza son vermekten söz ettik. Önce benim gideceğimi varsayarak, onun bana yardım edeceğinden. Bir saldırıda sakat kalırsam ya da yüksek tansiyon beni yere sererse. Yazamazsam ya da konuşamazsam. Görevini yapar.

Tarih kelleme bedel biçti. İşin gerçeği bu. Natalia bunu anlıyor. Ben de bu anlayış için minnettarım. Bana olan sevgisi yakıcıdır ve bir noktada yoğunlaşmıştır, ben de ona yoğun

bir sevgi besliyorum. Onun gerçeğini gençliğimize oranla çok daha fazla idrak ediyorum.

Saldırıdan beri, sabahları, ben panjurları açtıktan sonra, birbirimize sımsıkı sarılarak yatakta oturduk. Artık genç değiliz. Ama sevgi orada, geçmiş yıllardan geleceğe bütün unsurlarıyla, onu kollarımızda tutuyoruz. Birbirimize sarılıyoruz. Her gün, bir gün öncekinden biraz daha sıkı. O beni kaybetmek istemiyor, ben de ona asla kaybetmeyeceğini söylüyorum. Onun kendi bellek sarayları olduğunu biliyorum. Bir ışık kalemi-demeti bekleyerek, beni orada güvenli bir biçimde saklayabileceğini. Bazen gitmeme izin vermek istemiyor, beni gözünün önünden ayırmıyor.

Kasvetli dönemlerde, ona dönüp, onu anayurdundan uzaklaştırarak, hayatını, mutluluğunu, çocuklarını, ona yakın olan herkesi yıkıma uğrattığım için üzgün olduğumu fısıldıyorum.

Hepsini yine yapardım, diyor. Ve birden, belli bir ışıkta, onu, kocasını, benim için ve Devrim için terk etmek isteyen, güzel saçlı, kalkık burunlu, Paris'teki genç evli kadını bir kez daha görüyorum.

Demem şu ki, Natalia için, ikisi birbirinden ayrılmaz.

Hayatımın sonunda, sevgi sözcüğünü hak eden iki şey var. Natalia ve Devrim. Kasvetli dönemlerde, ona fısıldarım, *hakkını nasıl öderim?*

O da, uzaklardan bir yerden, o sönük gülümsemeyle gülümser ve der ki, *birlikte geçen bir hayat karşılık gerektirmez. Sen sevme eğilimimi bir çocuğun esnetebileceği biçimde esnettin. Sevgi de bu o esnetme eğilimidir. Benim her şeyim oldun. Birlikte geçen bir ömür boyunca, bunu kaç kişi söyleyebilir? Kaç kişi?*

Böyle sevgiye akıl ermez. Onu sevmeme ve ona hâlâ yoğun ve her geçen gün artan bir sevgi beslememe karşın, ona, *benim her şeyimsin*, diyemem.

Kendimi suçlu hissetmeli miyim? Çünkü gerçekte, Devrim benim babamdı, oğlumdu, sevgilimdi. Devrimci hareket hayatıma bir bütünlük katıyordu, hâlâ da katıyor. Natalia bu bütünün bir parçası.

Sevgi her insan için farklı. Devrim'in hizmeti benim her şeyimdi, hâlâ da öyle.

Kahvaltı masasında bana yakın oturuyor. Bu geçen haftalarda, saldırıdan beri, yakınlıktan neredeyse boğuldum. Kolu her fırsatta benimkine yaslanıyor. Bazen rahatsız oluyorum, onu itip uzaklaştırıyorum, ona soruyorum, *neye bakıyorsun?* Onu tesadüfen kapı aralığında, bana bir göz atarken gördüğümde, haşin bir ifadeyle, *korumalarım var Natalia*, diyorum. Uzaklaşıyor kapıdan, pencereden, hemen pişman oluyorum çünkü böyle bir aşkın karşılığını nasıl verebilirim? O zaman onu yanıma çağırıyorum, özür diliyorum. Çünkü aşk itme ve çekmedir. Bu, aşkın diyalektiğidir.

Sık sık, Natalia'nın aşkı beni bir battaniye gibi boğacak gibi göründüğünde de, kendimi farklı bir aşk türüne yönelirken buluyorum, karımdan başka biriyle, daha ben-merkezci ve kaprisli biriyle hayatım nasıl olurdu.

Sözgelimi, Frida'yla.

Frida, birlikte olduğumuz dönemde, yürekten ilgi göstererek, odam daha çok ışık alsın diye perdeyi açmak için ya da esinti bana ulaşsın diye pencereyi daha fazla açmak üzere, bir kere bile kapımda görünmedi. İhtiyaçlarımı önceden kestirmez ya da onlar için plan yapmazdı. Benden o kadar ileideydi ki, hayatı yörüngemin dışındaydı. Resmi vardı, Diego vardı, her zaman dostları, âşıkları, hayran alayı vardı.

Onun evrenindeki tek yıldız ben değildim. Bunu anlamaya başladım.

Bir düzeyde, Frida, Diego için yaşıyor. Bir başka düzeyde, tanıştığım bütün kadınlardan daha dört başı mamur bir bi-

çimde ve tam olarak kendisi için yaşıyor. Erkekler ve kadınlar tam da bu nedenle ona sokuluyor. O, zamanının en kendini gerçekleştirmiş kadını. Bu bakımdan erkek gibi.

Cinsel açıdan bile, Frida benden ileride gibi görünüyor.

Natalia ile, her bakımdan kim olduğumu biliyorum. Her sabah, Natalia benim değişmeyen bir imgemi yansıtıyor. Hâlâ cinsel ilişkide bulunuyoruz ve bu cinsel ilişkide belli beklentiler var. Natalia'yı tatmin ediyorum. Sevişmemiz ateşli ya da yumuşak olabilir. Natalia'yla, hiç kuşkum yok. Cinsel gücüm yarı yaşımdaki erkeklerden daha fazla, bunu biliyorum.

Frida'yla, buna karşılık, Frida'yla. Bugün bile, şaşıyorum. Sanırım beni tatmin edici bulmadığı için terk etmedi. Ama kuşku tohumlarını ekti. Onunlayken kendime hâkimmişim gibi hissetmiyordum. Beni kendine doğru çekiyordu ve itip uzaklaştırıyordu. Bir erkek gibi.

Garip, böyle düşünceler hâlâ bana ulaşıyor. Üç yıl sonra. Karım beni sımsıkı kavrıyor. Hiç olmadığımız kadar da yakınız. Ve hâlâ farklı türden bir aşkın -Frida'nın kayıtsız, tutkulu dengesiz türden aşkının- sınırsız ve hadsiz hayalini kuruyorum. Oysa böyle bir şeyi sağ salim atlatamazdım. Bunu artık biliyorum.

Natalia'nın evreninde ben tek güneşim. Isı ve ışık sağlamanın yükü var. Ama güvenlik de var. Rollerimiz aramızda açıkça ortada.

Aşk macerası.

Bir aşk macerası kendi hayatınızdan kısa bir geziyle uzaklaşmaktan başka nedir ki?

Aynı anda iki kadını sevebilir misiniz?

Aralarında nasıl karar verirsiniz?

1937'de altı hafta boyunca, kendime bu soruları sordum. Zihnimin ortasında bir kasırga.

Bir kişi size her şeyi verebilir mi? Bu salt bir burjuva düşüncesinden başka bir şey değil mi?

Natalia her zaman dünyayı bana yeniden açıyor. Sık sık, diyor ki, *şu bulutlara bak, hareket edişlerine*. Küçük mucizelere dikkat çekiyor: Bir çocuğun fal taşı gibi açılmış gözlerle bakışına, sokakta bir kişinin elmacık kemiklerine, genç bir bedenin bir diğerini tutkulu bir kucaklamayla sıkıştırmasına. O dikkati hayatın hemen hemen hiç fark etmediğim ayrıntılarına yöneltiyor. Küçük şeylere.

Natalia bir kâsenin içindeki meyveleri düzenleyerek, bir masadaki çiçekleri düzenleyerek, hayata maharet katıyor.

Kısa süre önce çöle yaptığımız bir yolculuğu hatırlıyorum. Üzerimizde kalın bir battaniye, Chevrolet'nin yüzeyine yapışıp yatarak çıktığımız ender yolculuklardan birini. Mexico City'nin dışında arka koltukta sinerek oturmak daha güvenliydi ve Natalia, sanki onları göremezmişim ya da bu şeyleri farklı bir biçimde görmemi istiyormuş gibi bazı şeylere dikkatimi çekti. Araba bir köyün yakınlarında yavaşladı. Dağların karşısına yerleştirilmiş küçük beyaz bir kilise vardı, inek kafataslarından ve iskeletlerinden oluşan bir sıra kilisenin girişine gidiyordu. Kilisenin paralelinde bir patika uzayıp gidiyordu. Patikanın başında, gri yün bir battaniyeye sarınıp sarmalanmış ve kırmızı şeritli şapka takmış bir çocukla bir kadın duruyordu. Arkasında, erken sabah güneşinde kısmen açılmış kilise kapısının kavisinde üç erkek vardı. Adamlardan biri elleriyle aşağıda arkasında bir kemer oluşturarak duruyordu, bir diğer adam, bir dizini bükmüş, sigara içerek, kapı kasasına dayanıyordu. Üçüncü adam kadına ve çocuğa bakarak son derece sessiz duruyordu. Arabamız geçerken hepsi başlarını kaldırıp baktılar, sonra da eski duruşlarına geri döndüler. "Sanki bir şeye bir dakika geç rastladık" dedi Natalia ve kadınla üç adamın ilişkileri hakkında yüksek sesle düşü-

nüp durdu. Çocuğun babası kimdi? O sırada, orada ne yapıyorlardı? Onun derin düşüncelerini dinledim ve araba Taxco'ya doğru otoyol boyunca beni yatıştırdı, o da benim için, kadınla, üç adam hakkında hikâyeler uydurdu. Sesini -sesinin derinden gelen boğuk tınısını- dinlemeyi ne kadar da seviyordum. Onunla ilk karşılaştığımda sesine âşık oldum. Sesi bir uzaklıktan, kendi kendinizle savaştığınız ve dost canlısı olmayan ancak düşünceli, dikkatli, duygu dolu bir mizaca karşı zafer kazandığınız bir yerden geliyor. Bazen insanlar bunu belli bir ketumlukla karıştırıyorlar. Ama sesini, sesinin niteliğini, dokusunu, kırmızı, verimli toprak gibi yeterince uzun bir süre dinlerlerse ve ender ama yürekten hissedilen, alçak sesli gülüşünü, yeterince uzun bir süre dinlerlerse onu benim kadar tanımaya başlarlar.

O sesle oyuncu olabilirdi. Dostlarımız böyle söylerlerdi. Tınlama yaratan ve hatırlanmaya değer. Bir oyuncu. Natalia da gülerdi, gerçek olduğunu bildiğinden övgüyü kabul ederek. Ve onun durumunda, harikulade sesi ruha giden kanaldı.

Bugünlerde, Natalia ender olarak gülüyor. Benim tanıdığım ve sevdiğim Natalia'yı pek az insan görüyor. Gülümsemek için bile, pek az nedeni var. Ve ben, çocuklarımızın ölümünden sonra, endişeli bir ifadenin, kalıcı bir ihtiyatın yüzünde yer ettiğini fark ediyorum. Ondaki ışık başka bir yere çekildi.

Hem son zamanlarda aklıma geliyor da, belki de Natalia'nın hayatını aldım, sıkıştırdım, bastırdım, kendiminkine uygun olarak biçimlendirdim. Ama sonra, kendi kendime diyorum ki, bu onun isteyerek seçtiği bir hayattır, bana hiçbir zaman serzenişte bulunmadı, hiçbir zaman yolundan sapmak, geçmişe, beni tanımadan önceki, sürgünden önceki, acı ve hüzünden önceki zamana dönmek istemedi.

Neredeyse kırk yıldır, özellikle de bu son sürgünlük dönemimizde, Natalia'nın gündelik sanatsal becerisini sergile-

yebileceği bir evi olmadı. Yalnızca hareketi ve gizlenmeyi tanıdı. Norveç'te, bavulları hazırladı, ortalığı temizledi, yemek pişirdi, yazı müsveddelerimi ve mektupları dosyalara yerleştirdi, ölen çocuklarımızın fotoğraflarını deri bir kutuya sakladı ve o güvenli evden kırk sekiz saat içinde ayrıldık.

Ölen bütün çocuklarımız.

Natalia zihnini bir noktaya odakladığında, başaramayacağı hiçbir şey yoktur. Büyük düzenleme maharetleri.

Hayatımın sonunda, ona birlikte geçen hayatımızın, ona olan sevgimin, minnettarlığımın bir kanıtını borçlu olduğumu hissediyorum. Ona olan sevgimi, gökkuşağı renginde bir bardaktaki çiçek özü gibi, sözcüklerde zapt etmek istiyorum.

Natalia bana bahçeden sesleniyor. *Bugün gökyüzüne bak*, diyor, *mavi ördek yumurtası gökyüzü*. İlk defa sesinin tınısının değiştiğini fark ediyorum. Hâlâ derinden geliyor, hâlâ tınlama yaratıyor ama biraz yıpranmış, daha ince. Artık genç olmayan birinin sesi, üzüntüyle örülmüş bir ses. Beni öyle etkiliyor ki bende ağlama isteği uyandırıyor. Kendi kendime düşünüyorum, yaşlılık bu, bir zamanlar seni gülümseten bir sesin etkisi, seni çağıran sevgilinin etkisi, artık sende ağlama isteği uyandırıyor.

Yaşlı bir kadının sesi. Onun tınısı.

Kayıp, sesini derinleştirdi ve sözcüklerin ötesine geçirdi.

Bana diyor ki, *burada gökyüzü bana Moskova'daki ya da Leningrad'daki gökyüzünden daha tanıdık gelmeye başladı. Hem burada yaz Kırım'daki yazlara benziyor.*

Evet, diyorum, *konuşmaya devam et. Dinliyorum.*

En kötü zamanlarda, her zaman işim vardı. Natalia yalnızca kendisine sahipti. Natalia'nın kendi içine ulaştığını, kovayı kuyuya salladığını izleyebiliyor, kendi stokunu yukarı kaldırabildiğini, kovayı içinden yukarı çekebildiğini, kovanın dolu olduğunu izleyebiliyordum.

Bu karakterin ölçüsüdür: Kasvetli dönemlerde, kendi kuyusundan su çektiğinde, insan kovayı boş bulmaz. Ama bu günlerde, stoku azaldı, bunun farkına varabiliyorum.

Yine de içeri doğru eğiliyor, yapması gerektiği gibi, yol almaya devam etmek için, kavrulmuş benliğin içine eğilmeye devam etmek için.

Baş ağrıları canımdan bezdirdi. Kulaklarım çınlıyor. Kendimi güçten düşmüş hissediyorum. Öğleden sonraları, dinlenme saatlerim boyunca, Natalia başımda oturmaya ya da yanıma uzanmaya geliyor. Sıcak alnıma soğuk bir kompres koyuyor ve elinde bir kitapla yanıma uzanıyor, kitap elinden kayıp, her ikimiz de tedirgin bir uykuya sürüklenene dek.

Natalia her zaman elinde bir kitapla uyuyakalır. Kitabı her zaman sımsıkı kavrayan ellerinden güçlükle çeker alırım. Bir evliliğin, bir hayatın küçük ayrıntısı. Akşamleyin, Natalia hep ışıklar yanarken ve kitap açık uyuyakalır. Bir kişiyle ilgili ayrıntıların birikmesi. Onları nasıl da kendinden daha iyi tanımaya başlarsın.

Natalia açısından böyle olmasaydı, özel hayatı sürdürür müydüm? Çocuklarımızla haberleşmeye devam etti. Bilhassa, benden, ailenin geri kalanından bütünüyle farklı olmasına karşın, özellikle düşkün olduğu, en küçüğümüz Seryozha'yla. Seryozha, kendini işine adayan, bütünüyle apolitik, hayalperest bir akademisyen olan, mantıktan ziyade hayalin yönlendirdiği hayalperest bir çocuktu. Moskova'dan ayrılırken onu geride bıraktık çünkü Akademi'deki eğitimini ya da arkadaşlarını bırakmak istemedi. Hayatı bizimkinden o kadar uzaktı ki. İtiraf ediyorum, en küçük oğlumu hiçbir zaman anlamadım, altı yıl boyunca da ona hiç mektup yazmadım. Ona ne hakkında yazacağımı bilmediğimi itiraf ediyorum çünkü hayatım politikadan başka neydi ki? Dikkati onun üzerine çekmek, onu hayatıma bulaştırmak istemedim. Onun güvende

olduğunu sanıyorduk. Altı yıl boyunca, Natalia ona sıcaklıkla, ilgiyle ve ailevi ayrıntılarla dolu, komik, dokunaklı mektuplar yazdı. Bu mektupları postalamadan önce bana okurdu:

> *Baban tavşanları için yeni kafesler yaptı, o tavşanları ne kadar çok seviyor, onlara başka kimsenin dokunmasına ya da onları beslemesine izin vermiyor. Derilerini kendisi yüzüyor, onları bana getiriyor, bir av ganimeti gibi ayaklarımın dibine bırakıyor ve ben onları en sevdiği yahni için haşlarken durup seyrediyor...*
>
> *Sana bu atkıyı gönderiyorum, kışları hatırlayarak, kendim yaptım. Üzerinde kaputun, çizmelerinin üzerinde karla, seni atkıyı takarken düşüneceğim. Isınmış olarak kal, güvende kal, derslerini iyi çalış...*

Ama o ısınmış olarak kalmadı, güvende kalmadı.

Her kuşağa ulaşıldı. 1926'da bile, bunun işaretleri görülmüştü. Stalin'e karşı çıktığım Politbüro toplantısı -*Devrim'in Mezar Kazıcısı*- diye itham ettim. Hatırlıyorum, hafif bir gülüş vardı. Stalin azametli yürüyüşüyle odadan çıktı. Daha sonra, Kremlin'deki konutumuzda, dostumuz Pyatakov o günlerde etten sayılan salamura biftekle, kırmızı Ket havyarıyla meşgulken, bana döndü ve "Bunun için seni hiçbir zaman affetmez, asla. Ne seni, ne çocuklarını, ne de çocuklarının çocuklarını" dedi.

O zaman sözlerini ciddiye almadım. Tehdit çok uzak görünüyordu. Uzaklaştırılma, sürgün, itibarımı koruma savaşı, bütün bunlar daha sonra geldi. Stalin'in intikamının kutsal kitapta rastlanan boyutlarda olacağını kabul etmedim.

O zaman çocuklarımın hepsi hayattaydı. Şimdi hepsi öldü. Anne babalardan önce ölmek çocuklar için ne anlama gelir?

Bazen, uyuyamadığımda, panjurları açıp, gözlerimi acımasız gökyüzüne dikiyorum ve soruyorum, *ne anlama gelir?*

Ve yine panjurları kapayıp, kendime dönüyorum. Kalemimi alıp yazmaya başlıyorum. Hayatımın akışını Devrim'in akışı belirledi.

Ailem, mezardan, beni bunun için bağışlamalı ve bunu anlamalı.

Çocukları olmaksızın, Natalia rahmini boş hissediyor, hiçbir zaman bir sitem sözü edilmemesine karşın, bunu biliyorum. Ama bütün canlı varlıklara kalbimi kıran bir insafsızlıkla ilgi gösteriyor. Sokakta çocukları ve genç yetişkinleri fark ediyor. "O çocuk sirk akrobatı gibi takla atarak, o yaştayken Seryozha'nın yaptığı gibi hareketler yapıyor. Hatırlıyor musun, Lev Davidoviç, en küçüğümüz takla atmayı ne kadar severdi. Bedenindeki o çürükler!" Ya da: "O genç adam, tebessüm, omuzlarının genişliği, yürüyüşü, bana Lyova'yı hatırlatıyor."

Kendi adıma, her gece panjurları ölü çocuklarımızın üzerine kapatıyorum. İlerliyorum. Başka yolu yok.

Her ikimiz de, ilk karımdan olan en büyük kızım Zinaida'dan söz etmiyoruz. Sürgünden ve ilk karımın ölümünden söz etsek de. Bunun yarattığı üzüntüden.

Zinaida'ya, Zina'ma hiç mektup yazmadım. Beni sevmesine, putlaştırmasına karşın -her ikisi de putlaştırdı, ilk karımın kızları- Zina dengesizdi. Hayatı boyunca, dengesizdi, özellikle kızkardeşinin ölümünden sonra çöküntüye uğradı, verebileceğimden fazlasını, aslında, vermeye hazır olduğumdan fazlasını istedi. Büyükada'ya ziyarete geldiği zamanlar zordu. Natalia'ya içerliyordu ve bu duygu karşılıklıydı. Çocukken sahip olamadığı bütün ilgimi istiyordu. Ama bunu veremezdim, vermezdim. Duygusal açıdan dengesizdi. Bunu herhangi bir kişi de görebilirdi.

Onu tedavi için Berlin'e gönderdik. Şimdi oğluna, torunumuza, hayatımızın geriye kalan çocuğuna bakıyoruz. Annesi, sokaklarda Nazi çizmelerinin gümbürtüsü, Berlin'de soğuk bir aparman dairesinde gaz sobasının yanına yığılmış olarak bulunan bu toruna.

Oğlu, torunumuz, annesinden daha dayanıklı. Zavallı Zina'm yaşadığı zamanlar için yeteri kadar güçlü değildi. Yaşadığı zamanlar da sonunda onu ele geçirdi.

Ne kadar çok ölü.

Çocukların ve çocuklarının çocukları:

Bir ölüm mücadelesi vardır ve bir hayat mücadelesi vardır. Hayatım bu karşıtlıkların denetimi altında. *Thanatos*'a karşı gücümü gösterecek biçimde davrandım defalarca.

Ve hayatımda Eros'un kısa bir süre için *Thanatos*'a karşı zafer kazandığı o dönem yaşandı.

Onu açıklamanın tek yolu bu.

Ona delice tutulmamı açıklamanın.

Frida. Eros'la *Thanatos*'un karşıtlığının uyumu.

Meksika'da bir ilke oluşturuyorlar. Birinin tohumu diğerinin bedeninde bulunuyor. Ölümle canlılarla ilişki kadar yoğun bir ilişki.

Fri-da.

Adını yavaşça söylüyorum. Bu iki hecede, karşıtların bütünlüğü.

Bir şey nasıl başlar? Bir süre hayatınızı yönetebilecek bir çekimin başlangıcı. Neredeyse hayatınızı mahveden.

Gecenin ortasında uyanır, banyoya giderdim ve yeniden, kafamdaki imgelere sürtünen bir yeni yetmeydim. Natalia'nın uyanıp bana bakmaya gelebileceğinden ya da korumaların perdenin ardındaki ışığı fark edip kontrol etmeye gelmelerinden endişe ediyordum.

Bir süre, umurumda değildi. Ellerim kendimle dolu, ellerimde doruğa erişiyordum. Kafam onunla dolu.

Amor y dolor, diyor bana Frida her şey bittiğinde. *Aşk ve acı*. Haftalar boyu kitaplardaki kaçamak notlardan ve kızkardeşinin evindeki kaçamak buluşmalardan sonra, Frida omzunda yeşil bir *rebozo* ve dudaklarının arasında bir *panatella* ile tepedeki inziva köşeme geliyor. Benden bıkmış, öyle diyor. "Hayatın bir metronom gibi ama yüreğini denetleyemiyorsun." Kocası bilmiyor ve böyle saklı kalmasını istiyor. Son âşığını bıçakla öldürmekle tehdit etti. Frida savını kanıtlamış. Kızkardeşiyle yattığında ona işkence eden Diego'yla şimdi puanı eşitlemiş: *Bu, saçımı kestiğim ve elime fırça alamadığım bütün o aylar yüzünden.*

Artık bitti.

Sanki uyuşmuş gibi onu izliyorum. Benden uzaklaşıyor. Kendini yeniden güçlü hissettiğini söylüyor, bir kez daha Diego'nun pörsük sıcaklığını özleyerek.

Sarsıntıyla kederlenmiş olarak, Taxco Tepeleri'nden Mavi Ev'e döndüğümü hatırlıyorum. Kitapları ve makaleleri dakikalar sonra bırakmak üzere elime alarak. Natalia, ona dönmemden memnun, beni görmek için içeri giriyor. "Hasta görünüyorsun" diye beni çözmeye çalışıyor. "Dinlenmeye ihtiyacın var." Karıma bakıyorum. Kendi üzerine katlanan solgun süzgünlüğüne. "Müsvedde yüzünden" diye yalan söylüyorum. "Hâlâ yapılacak çok şey var... Tansiyonum yüzünden..." Natalia boynumun arkasını ovmaya geliyor. Neredeyse kırk yıldır yaptığı gibi başımın tepesini öpüyor. "Bana ihtiyacın olursa" diyor yumuşak bir sesle, "yalnızca istemen yeter". Terlikleri çıplak döşemenin yüzeyini çiziyor. Dönüp yine bana bakıyor, düşündüğünü biliyorum: Belki artık bitmiştir, aramızdaki bu incinme dönemi.

Bunu kötü yanından aldım, Frida'dan gelen bu reddetmeyi. Birden, bütün enerjinin akıp gittiğini hissediyorum. Kendimi yaşlanmış, boş ve iştahsız hissederek uyanıyorum. Sabahleyin avluda tıkır tıkır dolaşıyorum ve tavşanlara yaralı bir adam gibi bakıyorum. Natalia yemek yemem için yalvarıyor.

Frida, saçındaki yasemin ıtırını koklamak için zarifçe yana eğilirken, çizmelerinin çakıl döşeli patikada bıraktığı düzensiz izleri görmeyi ne kadar özlüyorum.

Amor y dolor. Frida, tuvallerinde yapabildiği gibi, bir hayatı birkaç sözcüğe hapsedebilirdi. Onun ince, narin zarafetini hatırlıyorum. Bir bacağı diğerinden biraz inceyken, dudaklarının üzerindeki ince tüylerle, kalın kaşlarla bile, alışılmadık bir güzellik. Bu aykırılıklar nasıl da dikkati üzerine çekiyor, onu daha baştan çıkarıcı kılıyordu. Eski Yunan'a ait kül kabındaki çatlağın, dikkati kabın güzelliğine çekmesi gibi. Camdaki yarığın dikkati berraklığına çekmesi gibi.

Ve hayatımdaki bu iki önemli kadını karşılaştıracak olursam, sanatçı Frida'yla, gündelik sanatsal becerileri ifade eden Natalia'nın, bir bütünlük oluşturduklarını söylerim.

Aşkın diyalektiği.

Frida'nın huzurunda, Natalia daha az kendi gibi görünüyordu, masanın üzerinde düzenlediği çiçeklerden ya da meyvelerden yapılmış büfedeki piramitten utanç duyuyordu. Ama Frida, aslında, gündelik sanatsal beceriyi alkışlıyordu. Onun için yaşıyordu. Etrafını onunla kuşatıyordu. Sanırım, Natalia'da, onun farkına vardı. Ama aralarında, aramızda çok şey vardı. Ve Natalia, Frida'nın gündelik olanı tuvallerinde başka bir şeye dönüştürme yeteneğinin onaylanması karşısında kendini önemsiz hissediyordu.

Bir keresinde, Yahuda yapımcısı, *Señora* Rosita'yla bu meseleyi konuştuğumu hatırlıyorum. Nasıl da bana meydan

okudu! Beni nasıl da yanlış yorumladı! Çünkü herkeste bir yaratma, dönüştürme dürtüsü vardır. Bunu herkesin yapabildiği bir geleceğin hayalini hâlâ kuruyorum.

Belki geleneksel eğitim almış bir oyuncunun sesine sahip Natalia ile ressam Frida'nın, benim şimdiye kadar kavradığımdan daha çok ortak yönleri vardı. Frida'da âşık olduğum, Natalia'nın cevheri olabilir mi?

Bu düşünce beni avutuyor. Bu düşünce acımı geçici olarak dindiriyor.

Belki de olay böyle başladı. Benzerliğin cevherini severek ve ötekinin farklılığından haz duyarak.

5

MICTLAN'A YOLCULUK

PRAVDA
24 AĞUSTOS 1940

Yakın çevresinden bir kişi tarafından hayatına kast edilmesi sonucu kafatası çatlayan Leon Troçki hastanede öldü.

SEÑORA ROSITA MORENO
COYOACÁN
1954

Hayatım boyunca pek çok maske yaptım. Her Yahuda, her *calavera*, birinin maskesini taşıyordu. *Señorita* Frida da maskeler yapardı: Her portre kendi yüzünün maskesini takardı.

Son yolculuk, Mictlan'a, Ölüler Ülkesi'ne yolculuk için, maskeler takıyoruz. Atalarımızın inandıkları gibi, ideal yüzümüzün maskesi.

Bu hayata güzel olarak gelmedim, hayatım da kolay değildi. Bir gün, ideal yüzümle, acının ya da hüznün izlerini taşımayan bir yüzle maskelenerek, Mictlan'a girmeyi umuyorum. Eski Meksika'da, maskeler yeşimden ve koyu renkli camsı kayadandı. Kendi maskelerimi undan ve sudan oluşan bir hamur tutkalından yapıyorum. İnsanların, hayvanların yüz hatlarını biçimlendiriyorum. İnsanlar bu maskeleri duvarlarına asıyor. İnsanlar onları karnavalda giyiyor. Bazen bu maskeler, *Semana Santa* sırasında sokaklarda patlayan iskelet figürlerinin tepesindeki yüzlerdir.

Señor Troçki için bir ölüm maskesi vardı. Tunçtan. Hazırlanmasını ben denetledim. Elleri de bir kalıba döktüm. Açığa vurdukları şeyi. İçlerine sığdırdıkları öyküleri.

Señorita Frida için bir ölüm maskesi vardı. Ölüm maskesini sarıp sarmalayan pembe bir *rebozo*.

Ölümden sonra gidilecek pek çok yer, kat edilecek pek çok yol var. Varış noktasını belirleyen hayat biçimi değildir.

Ölüm biçimidir. Talihiniz varsa bir cennet için seçilirsiniz. Doğum sırasında ölen kadınlarla, savaşta ölen erkeklerin varış noktası Güney Cenneti, Güneş'in Evi'dir. Boğularak ölenlerin, yıldırım çarpmışların ya da hayatlarına kendileri son verenlerin varış noktası, yağmur tanrısı Tlaloc'un hüküm sürdüğü Doğu Cenneti'dir. Yaşlılıktan ya da başka nedenlerle ölenler için varış noktası Mictlan'dır, cennetle ölüler diyarını birleştiren bir yerdir. Mictlan'da hayatla ölüm arasındaki karşıtlıklar ortadan kalkar. Bu hayatta olduğu gibi, yolculuk uzun, zorlu ve sınavlarla doludur. Bu yolculuk için bir maske, ideal yüzümüzü takarız. Süratle akan ırmakları geçerken bize kızıl köpekler yol gösterir. Ellerimizde parçalanan dağlara tırmanırız, sonunda dokuzuncu cehenneme, en derin cehenneme gelip huzur bulana kadar buz gibi rüzgârlara katlanırız, oklardan ve vahşi hayvanlardan kurtuluruz. Bu yerde hiçbir delik, hiçbir açıklık yoktur. Geri dönmeyiz.

İspanyol keşişleri Mictlan'ımızı aldılar, onu bir silah, Fetih sırasında atalarımızı cezalandırmak için bir Hıristiyan cehennemi olarak kullandılar. Bu bir ceza değildir. Bu bir salıvermedir, başıboş dolaşmanın ve sınavın sonudur. Mictlan'a yolculuk için maskeler, kendi ideal yüzümüzün maskesini takarız. Çünkü atalarım ölümde bize yeni hayata yeni bir yüzle, bütün sonsuzluğun yüzüyle girme şansının sunulduğuna inanıyorlar.

Koyu renkli camsı kayadan aynama bakıyorum. Işığa tutulan gökkuşağı yüzeyinde pek çok şey görüyorum. Ölüler diyarının muhafızı köpek *Xolotl*'un sırtında taşıdığı ölüyü izliyorum. Her akşam, Dokuz Katmanlı Nehir'in üstünde parıldayan güneş gibi sırtına bağlanan ölüyü, Mictlan'ın aşağılarına, o sıcak ve nemli yere taşınıyor.

Señorita, yağmur tanrısının hüküm sürdüğü Doğu Cenneti'ne, Tlaloc'a gitti.

Señor Troçki bir savaşçı olarak öldü. *Güneşin yoldaşı* olmak üzere özel bir cennete, *Tonahtiuhlhan*'a gitti. Çünkü atalarım güneşin kanlı bir kurban istediğine inanıyorlardı. Savaşta ölmenin ruhu arındırdığına inanıyorlardı. Böyle bir kader, insanı tanrıların gözünde çekici kılıyordu.

Ve seçilenler sonsuzluğa giderken kendi yüzlerini, kendi maskelerini takıyor.

NATALİA İVANOVNA SEDOVA
COYOACÁN
EYLÜL 1940

Şimdi, her şey bittikten sonra, burada oturuyorum ve gökyüzüne, Meksika göğünün bulutlarına bakıyorum. Hatırladığımsa bir başka gökyüzü ve başka bulutlar -Alma Ata'daki kar bulutları- ilk sürgün dönemimizde. Kulübenin üzerinde toplanan bulutlar.

Kar bulutları. Seyrek, donuk ve keder yüklü, altın sarısıyla dolu, havada sürüklenen gri zarımsı parçalar ve o zamanların suskunluğu, donuk, keder yüklü ve suskun asılı duran kocaman bir gökyüzü.

Bir sıra minik kuş telgraf telinin üzerinde toplandı. Gagalar bulutlara dönük, sessizliğe karşı küçük ve kara. Lev Davidoviç masasında. Ben kendim kapıda çok sessiz. Onu bu bulutları göstermek üzere pencereye çağırdığımı hatırlıyorum, bir şeyi nasıl da önceden haber veriyorlar, kederli anı ve kendi tecridimiz içinde ikimizi. Bıkkın bir halde durdu ve gözlüğünü çıkardı. Gözlerini ovuşturdu, kollarını uzattı, sonra da gökyüzüne baktı. Orada, pencerede elinde kalem, masasına dönüp gökyüzünü kaçırmak istemeyerek, uzun bir süre durdu. Sonra kollarını bana doladı ve *teşekkür ederim, bu bulutlar için teşekkür ederim çünkü sensiz onları görmezdim*, dedi.

Öldüğü gün, erken uyandım, orada Meksika yazının sıcağında uzanarak, L. D.'nin kalkıp, panjurları açmasını bekleyerek. Panjurları açtığında ve ışık odaya perdeden sızdığın-

da, Popocatepetl üzerinde toplanan bulutları fark etti. *Yağmur gibi görünüyor*, dedi ve ben, günün sıcaklığını yastığın rutubetinde şimdiden hissederek uykulu bir sesle ona bir şeyler mırıldandım.

Şimdi, o günü ve bulutlara gösterdiği dikkati düşünmek birlikte geçen hayatımızın bulutların bir kenarda toplandığı ve bizim fark etmediğimiz zamanlardaki başka her gününü geri getiriyor. Şimdi o gittikten sonra, güneşin bir gölgeyi yansıtması, her günün farklı olması, bir kar bulutundaki pembe iplik gibi bir günü çevreleyen hüzün, üzerimde güçlü bir etki yaratıyor. Gölgeler ve günün sınırındaki bulutlar. Hem belki, fark ettiysek, bulutlar tehdit ettiğinden ancak yağmadığından gün ne kadar değerli, özel görünür. Bunlar sonra gelir. Böyle kavrayışlar. Her gün bulutlu gibi geldiğinde ve güneş ortaya çıkmadığında.

Birlikte geçen hayatımız boyunca kocam büyük çapta düşündü. Düşünceleri çağları, kıtaları ve devrimleri dolaştı. O olmaksızın, zihnimin ufuklarındaki kasılmayı hissediyorum. Şimdi tuvalin üzerindeki cüretkâr darbeler gittikten sonra dikkatimi başka yöne çekecek yalnızca fırçaların temizlenmesi var. Şimdi gelecek etkisini gösteremezse, tatlı sözlerle kandırılıp ortaya çıkarılamazsa, salt irade gücü ve ustalıklı hatiplikle çağrılamazsa, bu geleceğin yararı nedir? Ölçüsü nedir? Kocam içinde değilse, bu geleceğin ne zaman geldiğini nasıl bileceğim?

Kâğıtlarında hiçbir zaman karıştırmamış olmayı dilediğim şeylerle karşılaşıyorum çünkü bu kâğıtları dağıtmanın gücü rahatsız edici. Birlikte geçen bütün hayatımız, onun parçaları şimdi ahşap bir döşemede kırık bir çanak gibi. Ve işte burada, bunca yıl sonra, Joffe'nin intihar notu, saklanmış sözler, kendi kendime soruyorum, L. D. neden böyle şeyleri

sakladı? Zamanların bir kaydı olarak mı? Sürgünümüzün ilk yılının kanıtı, Dehşet'in habercisi olarak mı?

Joffe'nin cenazesi. Kasvetli bir gün. Sokaklarda sıra oluşturan, Novodeviçi Mezarlığı'na giderken şarkılar söyleyen binlerce Muhalefet yanlısı. Stalin'in karısı orada, solgun ve süzgün. Kalabalığın içeri girmesine engel olmaya çalışan, mezarlık kapısındaki milis kuvveti. L. D. cenazede Joffe'nin anısına bir konuşma yapıyor. Onun anısına her nereye götürürse Devrim'i takip etmeye ant içerek. Üstelik Joffe'nin Lev Davidoviç'e hitap ettiği son notu elimde zamanın ve kıtaların içinden geçip buruşuyor:

> *Büyük olayları küçüklerle karşılaştırabilirsem, derim ki senin ihraç edilmenin ve Zinovyev'in, çok büyük tarihsel önemi var; öte yanda sorumlu Parti görevlerinde yirmi yedi yıllık devrimci çalışmalardan sonra beynimi dağıtmaktan başka bir seçeneğimin kalmadığı bir duruma sokulmam: Biri büyük biri küçük bu iki olay, artık Parti yönetiminin belirleyici özelliğidir, derim.*

İki olay. Biri büyük, biri küçük. Hayatına son vermeyi, önem sıralamasında büyük dostunun ihraç edilmesinin, Düşünce'nin ihraç edilmesinin arkasına koymak, ne kadar da Joffe'ye özgü.

Joffe, Parti'nin hayatıyla, gelecek mücadelesiyle karşılaştırıldığında kendi hayatını önemsiz görüyordu. Hepimiz hayatlarımızı böyle görüyorduk. 1930'da, Lev Davidoviç şöyle yazıyordu:

> *Kişisel kaderimize ne olmuş? Bunu sorduğunuzu işitiyorum. Tarihsel gelişimi kişisel kaderin ölçütüyle ölçmüyorum... Kişisel trajediyi kabul etmiyorum. Yalnızca Dev-*

rim'in bir liderinin yerini, bir diğerinin almasını kabul ediyorum.

Kuşkusuz, daha sonra, kişisel trajedi bizi tükettiğinde, herkesi yitirdiğimizde, Lev Davidoviç, gizli gizli, gözlüğünü yan masaya bırakır, yüzünü elleriyle kapardı. Pencerenin önünde durur, başını kaldırıp aya bakardı. Kendi içinde ölüyü sandığa yerleştirir uzaklaştırırdı. İçinde ölüler için o kadar çok hacim. Sık sık bellek saraylarımızdan söz ederdik. O odalarda çocuklarımız hâlâ oynuyordu. Dostlar hâlâ kucaklaşıyordu. Işık dolu odalarda kadeh tokuşturuyorduk. Ama bazı odalar kapalıydı. Bu bizim bellek oyunumuzdu. Bazı odalar, biz çok fazla katlandıktan sonra, asla açılmazdı.

Altı hafta önce, villamızdaki istihkâm neredeyse tamamlandığında, L. D.'nin öğle uykusundan sonra, öğle sonrasının sonuna doğru, Odesa'daki ilk hapisliği sırasında öğrenmiş olduğu gibi, duvarlara hafifçe vurarak, bir yönde otuz adım, aksi yönde otuz adım, patikaları arşınladığını duydum, onun birisiyle konuştuğunu duydum ve Joffe'ye hitap ederek, el kol hareketleri yaparken, onunla karşılaştım: "O zaman beni bırakıp gitmeseydin, her şey farklı olur muydu? Bana düşman olmadan gittin, bunun için sana teşekkür etmem gerek, dostum, tek dostum..."

Onu zamanın gerisinde çark ederken, dönerken, fısıltıyla konuşurken ve karış karış ilerlerken görebiliyordum. Eski yoldaşlarla bu konuşmalarını bölmedim. Bu konuşmaları yönetmek, bu ölümlerin ve dönüşlerin geride bıraktığı bu tarihsel meseleleri ele almak onun için önemliydi.

Bahçede kendi kendine konuşan yaşlı bir adam.

Diyeceğim şu ki, onun dengi olan insanlar artık hayatta değillerdi. Bunu anlamalısınız. Onun dönemlerini yaşamış, deneyimlerini paylaşmış insanlar, onlar gittiler, onun elinden

alındılar ya da gönül rızasıyla ondan uzaklaştılar. Ölülerle bu konuşmalar onun için tarihe hesap sormanın bir yoluydu.

Birlikte geçen hayatlarımızda, yıllar önce Paris'te, ilk kocamı Lev Davidoviç için terk ettiğimde, araçların kanı ve hüznü, bu kadar kanı ve bu kadar çok hüznü içereceğini ve son gelip geçtiğinde, benim hâlâ burada olacağımı hayal ettim mi?

Bütün bunları önceden bilseydim, o yolculuğa başlar mıydım?

Lev davidoviç artık gözlerime bakamıyor. Yeniden genç, tutkuyla havalara uçuyor. Casa Azul'da mutfakta bir tartışma işitiyor: Ben ve aşçı yamağı. Bizi buluyor -aşçı yamağını bileklerinden çekerek, Rusça avaz avaz bağırıyorum- yavaş hareketleri ve emirlere uymayı reddetmesi yüzünden küplere binmişim. İtiraf ediyorum, ben kendim değilim. Onu kaybetme korkusu beni başka birine dönüştürdü. Genç aşçı yamağı, bileğinde oluşmaya başlayan çürüğü ovuşturarak ağlıyor. Yere bakıyorum. Ters çevrilmiş yahniden sarı döşeme tahtasına sızan sıvıya. Yahni gözdesidir ve mükemmel olmasını istiyorum. Genç aşçı yamağı dikkatsiz, saplı tencereyi düşürüyor, temiz değil. Başımı kaldırıp kapının eşiğinde kocamı görüyorum. Zavallı bir haldeyim, biliyorum, yüzüm öfkeyle solmuş ve yorgun. Tahmin ettiğim görünüşümden utanıyorum. Rahatsız edildiği için öfkeli ve aşçı yamağının çürüklerini incelemek üzere ilerliyor. Bana sakin soğuk bir bakış fırlatıyor.

Ayrılmalıyız, diyor. Ben kimim ki bunu tartışayım?

Çalışmak üzere tepelere çekiliyor. Frida birkaç gün sonra arkasından gidiyor. Yolculuk için bazı şeyler almak üzere Casa Azul'a, doğduğu eve uğruyor. Frida'nın, sakat bacağına karşın, zarafetle ve ustalıkla ortalıkta dolaşmasını izliyorum. Holdeki tahta sandıktan birkaç battaniye ve eski eskiz defterini yeniden alırken, onu bir elinde sigara ve omzundan ka-

yan yeşil *rebozo*'yla izliyorum. Frida yolculuk planları konusunda kararsız. Otomobile binerken, kapıyı kapamadan önce, çamurlu yere tükürüyor, bir *kulak* gibi, diye düşünüyorum tiksintiyle. Frida gülümsemek üzere hızla başını kaldırdığında, dilinden bir şey çıkarıyor ve sigarayı göstererek, "t-ü-t-ü-n" der gibi dudaklarını oynatıyor. Bana, şifalı ot bahçesine göz kulak olan, kırmızı pencere kenarlığıyla çevrelenmiş yaşlı kadına el sallıyor. Araba küçülürken ters ters bakıyorum, toz bulutu havalanıp pencereye ulaştığında, kendi kendime, *aşınmış bir kaya parçası benim kadar verimsizdir*, diyorum ve o zaman yıllar sonra Mayakovski'den bir dizenin kafamda çatıştığını fark edip şaşırarak başımı çeviriyorum.

Burada oturmuş, Coyoacán'da altmışıncı doğum gününün yalnızlığını düşünüyorum. Yaptığımız tartışmaları. Dedi ki, "Natalia, hayatımda her şey bana kolay geldi, her şey erken geldi. Belki fazla kolaylıkla ve fazla erken. Yirmi sekiz yaşında, Petrograd Sovyeti'ne liderlik etmek. Bazen düşünüyorum da, olaylar insanı kuşkuya düşürecek biçimde akıp gidiyor. Belki hayatın sonraki aşamalarında, bazı şeyler güçlükle elde edilirse, insanın elinden daha az şey alınabilir."

Böyle bir umarsızlık içindeydi, ona cevap veremedim.

"Hem ölümüm, belki de, oğullarımızı kurtarırdı, kızlarımızı..."

"Böyle konuşma" diye yalvardım ona. "Yapabileceğin başka bir şey yok."

Meksika'da bu ruh halleri çölün üzerindeki rüzgâr gibi üzerinden geçiyordu. Her seferinde toparlandı. Her seferinde böyle bir toparlanmayı bekliyordum.

Böyle toparlanma gücü vardı.

Ama arkamızda savaş, kapımızda suikastçılar varken, altmışıncı yaş gününde toparlanma gücü sınandı.

Öleli bir ay oldu ve ben çalışma odasında onun görünmesini bekleyerek, sendeleyerek dolaşıyorum. Masasında oturuyorum. Geriye yaslanıp yüksek tavana bakıyorum. Masadan kitap dolabının üzerine eğiliyorum ve parmaklarımı Lenin'in kırmızı ve mavi kumaş kaplı *Toplu Yapıtlar*'ına uzatıyorum. Işık iç avluya açılan kapıdaki ışığı geçiren pencerelerden odayı dolduruyor. Meksika haritası ve yaptığımız bütün yolculuklar arkadaki duvardan üstüme üstüme geliyor. Zaman zaman ayağa kalkar, bahçeye açılan çifte kapıyı açar ve kaktüs koleksiyonuna göz kulak olurdu. Kaktüslerin dayanıklılığına, yaşamlarını ilkel bir biçimde sürdürmelerine memnun olurdu. Onlardan güç alırdı.

Bu son yıllarda, duyular dünyasının daha fazla farkına vardı. Çünkü her gün yeni bir gündü. Mizaç olarak iyimserdi.

Bende her ikimize de yetecek kadar önsezi ve kötümserlik vardı. Şimdi o gittiğinden, beni kendimden kurtaracak hiçbir tampon, kara, yağmura, günün büyülü bir biçimde geçişine dikkatini çekebileceğim kimsem kalmadı. Bahçede, yazın renklerinin nemle uçup gitmesinde kendini salıveren okaliptüs ağacının kokusunu benimle paylaşacak kimse yok.

Onu bir ziyaretçiyi işitmek için masasında hafifçe öne eğilirken görüyorum. Dikkatini, bir kişi üzerinde, bir konu üzerinde, bir düşünce üzerinde, bir ısı lambası kadar yoğun bir biçimde yoğunlaştırmasını.

Yıllar boyunca değişti mi? Sürgün bir insanın dengesini nasıl başkalaştırır? Bu soruları kendim için yazıyorum. Öz olarak değişmedi ama görünüm yumuşadı, biçim daha az haşin bir hale geldi. Evet, bazı bakımlardan insanlara karşı yumuşadı.

1918'de gecikenlerin yüzüne kapıyı kapatan adam, kapıların kendi yüzüne kapandığı adam oldu. Ses Avrupa'nın dört bir yanında yankılandı. Açık tek kapı, Mexico City yakınlarındaki küçük bir kasabada bulunan Mavi Ev'deydi.

Ben gezgin Yahudi'yim. Bunu bana 1937'de *Pravda*'nın üç haftalık bir sayısı, Coyoacán'daki masasına geldiği zaman söyledi. *Unutmama asla izin vermiyorlar.* Sovyetler Birliği'nin bedenini sıkıştıran bir katil ve cellat olarak kendi karikatürünü gösterdi. Yahuda yüzlü Troçki.

Sonra da ona yakın olan bütün o insanların ölümü kalbin işlemesine engel oldu.

Kapalı bir kapıyla karşı karşıya geldiğinde, insan kalbini açmaya zorlanır, onun pek çok bölmesini öğrenmeye başlar.

Başka her şeyden daha önemli olan, büyük aşkı Parti'ydi. Parti düşüncesine duyduğu sevgi ve inancı hiçbir zaman yitirmedi. Bolşevik Partisi'nin on üçüncü kongresinde şöyle demişti:

> *Hiç kimse partiye aykırı olarak doğru olanı yapmak istemiyor. Ancak Parti'yle birlikte doğru hareket edebiliriz çünkü tarih bize başka bir seçenek sunmuyor. İngilizler "Ülkem... doğru ya da yanlış" derler, ama biz "Partim... doğru ya da yanlış" diyoruz.*

Parti onu reddettiğinde, yeni bir şey yaratmaktan başka seçeneği yoktu. Uluslararası yeni bir parti: Dördüncü Enternasyonal. Stalin'e dışarıdan meydan okumak için. Ve insanlar sık sık, bölünmelerin başından beri musallat olduğu bu etkisiz, küçük kümeleşme için neden enerjisini boşa harcadığını soruyordu. Benim tek cevabım, her zaman verdiğim cevaptı: O *bir devrimciydi. Başka bir yol bilmiyordu.*

JORDI MARR
COYOACÁN
TEMMUZ 1954

Natalia'yı onu izlerken izlerdim. Nasıl da bir şahin kadar sessizdi. İhtiyaçlarını önceden kestirmek üzere nasıl da aniden üzerine atılıyordu. O yakınlardayken Troçki nasıl da açık bir biçimde daha rahattı. Çünkü onun işi düşünmek, davasını savunmak, geleceği polemik konusu yaparak var etmekken, Natalia yaşamanın çökeltisiyle ilgileniyordu.

On dört yıl önce, bir Ağustos günüydü. Çoktan mazi oldu.

Gazete önümde açık, Frida'nın tabutunun fotoğrafı, burada oturuyorum. Burada oturmuş, hayatımın -katılımcıdan tanığa- dönüşünün izini sürüyorum.

O sabah tavşanlar endişeliydi. Lev Davidoviç onları sakinleştiremedi. Dört bir yanda ve birbirlerinin etrafında koşuşturuyorlardı, yemeklerini yemiyorlardı. Altıdan beri ayakta, buğdayı kendisi ufalıyordu. Daha sabahın erken saatleri olmasına karşın Ağustos sıcağı sersemleticiydi. Belki yağmur yağacaktı. Üzerinde hâlâ mavi-beyaz pijamaları, hayvanlarının endişesini anlamaya çalışarak başını kaldırıp gökyüzüne baktı.

Ziyaretçiler Lev Davidoviç'in tavşanlarına düşkünlüğüne, gösterdiği özene, başka hiç kimsenin onları beslemesine ya da onlara dokunmasına izin vermemesine her zaman şaşıyordu. Yaşlı Adam'ın gözde tavşanını ensesinden kapıp, akşam yemeğinde bir yahninin içinde yediği zamanki rahatlığı-

na da aynı ölçüde hayret ediyorlardı. Yaşlı adam, elini şöyle bir sallayarak itirazlarını bertaraf ederdi: *İnsan sevdiğini kolayca yutabilir.* Masanın etrafında tedirgin gülüşmeler olurdu, Meksikalı konuklar her zaman nazikçe kafalarını sallar, ayı işaret ederlerdi. *Tavşan* Ayı derlerdi. Çünkü Aztekler varoluş sırasında ayın suratına -parlaklığını köreltmek, onu güneşten ayırmak için- bir tavşan fırlatıldığına inanıyorlardı. Kuşaktan kuşağa geçmiş öykülerde, tavşanın kurban edilmesini kavrıyorlardı. Cortes'in istila ettiği yıl Aztek takvimine göre *2 Tavşan Yılı*'ydı. Belirtiler ve alametler.

Tavşan kolayca hazmedilerek yenmezdi.

Her gün Yaşlı Adam, tavşanlarını besledikten sonra, bahçe duvarlarına bastonuyla hafifçe vurarak, Coyoacán'daki avluda dolaşırdı. Bunu neden yaptığı sorulduğunda, *hapishane günlerinden kalma eski bir alışkanlık*, diyerek gülerdi ve soruya şaşırmış gibi görünürdü.

Konutumuza yapılan Mayıs baskınının ardından, haftalarca uyumadan, çok çalışıyorduk. İstihkam tamamlandı. Yorgunduk. Tino, Meksikalı şoförlerimizden biri, önceki geceden kısmen hatırladığı bir rüyayı anlattı. Rüya onu telaşlandırmıştı. Rüyada, diyordu, Casa Azul'un duvarları artık mavi değildi, kırmızıydı, bir sanatçının paleti yere çarpmış gibi, kırmızı damla damla akıyordu.

"Kan gibiydi" diye ısrar etti Tino. "Bu hoşuma gitmiyor."

"O bizim derdimiz değil." O gün, sıcak ve yağmuru bekleyiş yüzünden sinirlerim tepemdeydi. Yaşlı Adam, Frida ve Diego'dan ayrılma, bunun benim için taşıdığı anlam canımı sıkıyordu. Onu kaybetmek. "Casa Azul artık bizi etkilemez."

"Hımmm... Hatırlıyorum" diyerek aptalca sırıttı. "Yaşlı Adam'ın *pinga*'sının rahatsızlığını."

Sonra da Troçki'yle alay ettik. Gülmenin insanın güçlü

duygularını şiddet içermeyen bir biçimde dışa vurmasını sağlamasi.

Adam kapıda belirdiğinde akşam üzeriydi. Sokaktan rölantide çalışan bir motorun sesi geldi ama adam yaya göründü. Onu kapıda, üzerinde bir hafta önceki takım elbiseyle, kolunda gri yağmurlukla gördük. İskambil oynuyorduk ve yorgunduk. Nöbetimiz neredeyse bitmişti.

Tino kafasını kaldırıp kapıdaki adama baktı. "Gelen Jacson."

"Jacson mı, Sylvia'nın âşığı olan çocuk mu?"

"Ta kendisi."

RAMÓN MERCADER
MEXICO CİTY
20 AĞUSTOS 1940

Saat sabahın ikisi. Mercader başucundaki saate bakmadan bunun doğru zaman olduğunu seziyor. Bir grup gazeteci Otel Reina'da kapısının önünde şarkı söylüyor. Rom içiyorlar, şakacıktan yumruklarını sallıyorlar ve lobiden gelen ışıkla birbirlerini cam döşenmiş yere fırlatıyorlar. Mercader şikâyet etmek için kalkıyor. Uykusunu almaya ihtiyacı var. Özellikle yarın için tetikte olmalı. *Maitre d'* yerde yumruklar atıp, oyun oynayan ve gülen adama, onun fotoğraflarını çeken diğerlerine uzun uzun bakıyor. "Ama onlar Amerikalı" diyor *Maitre d'*. "Yapılacak bir şey yok." Gazetecilere göz kırpıyor. Bu Amerikalılar'dan hoşlanıyor, çok hoşlanıyor. Bıraktıkları bahşişlerden. Mercader yerdeki adama kaşlarını çatıyor. "*Chingado*" diyor ve ayaklarını sürüyerek odasına dönüyor. Sylvia, her zamanki gibi uykuda. Mercader yeniden yatağa tırmanıyor. Zihninde yapması gerekenleri prova ediyor. Sahneyi tekrar tekrar canlandırarak kendini uykuya bırakıyor: Yağmurluğun sandalyeye yerleştirilmesi, Yaşlı Adam'ın müsveddeye bakmak için döndüğü nokta, silahın yağmurluğun cebinden kımıldatıldığı nokta. Sahneyi tekrar tekrar canlandırıyor. Kendini sınıyor. Hazır. Ama uyuyamıyor. Yazı masasına gidip kapağı yuvarlayarak açıyor. Masa lambasını yakıyor. Troçki'nin çevresinin bağlılığını yitirmiş bir üyesi olduğunu iddia eden bir not yazıyor. Yaşlı Adam'a bir zamanlar ne kadar hay-

ran olduğunu ama Troçki'nin ilerlediği yönün kendisini nasıl korkuttuğunu. Yaşlı Adam, Yoldaş Stalin'in hayatı için nasıl da tehdit oluşturmuştu. Kâğıdı katlayıp, *piolet*'nin yanında duran yağmurluğun iç cebine koyuyor. Yatağa dönüp uyumaya çalışıyor. *Piolet*'nin bir buz parçasını paramparça ettiğini hayalinde canlandırıyor. Kolunun kavisi. Hareketin açısı. Ellerinde, kollarında şişen damarlar görülebiliyor.

Kendini yeniden uykuya bırakmak için dağlara tırmanmanın beyaz uzamlarını hayal ediyor. Uzakta tırmanırken, onun boş parlaklığını hissediyor, hiçbir şey yakınına ulaşmıyor. Dağ yolculuklarını, Pireneler'deki ya da Alpler'deki günlerini hatırlıyor, o ve bir başka yoldaş, konuşmaksızın günlerce, dikkatlerini dağ yüzünde, ellerin ve ayakların hareketinde toplayarak. Yarıklara ulaştıklarında parmak uçlarında tebeşir, bir sonraki hareketin yönünü bulmaya çalıştılar. Hem birçok dağcının yaptığı gibi üçüncü bir varlığı, arkasında onu koruyan bir şeyi sezinlemişti. Bir gece, bir şeylerin yanlış olduğuna dair bir rüya görmüştü. 915 metre yükseklikteki bir kaya tabakasının üzerinde, güvenlik kayışı bağlanmamış olarak, titreyerek uyanmıştı. Güvenlik kayışını yeniden bağlamış ve rüyaya şükretmişti. İlk kez o yolculukta *piolet* kullanma yeteneğinin farkına varmıştı. Buz baltasını ne kadar da kolay bir biçimde kullanıyordu. Bir buz kalıbını tek hareketle nasıl da parçalara bölebiliyordu. O zaman, bir insanın kafatasını tek darbeyle çatlatabileceğine emin olmuştu.

Yarın, üçüncü varlığın, arkasındaki rüya gibi, yine kendisini koruyacağını umuyor.

Annesi özel yeteneklerine her zaman inanmıştı. Onu daha iyi bir gelecek için üstleneceği role inançla doldurmuştu. Başaramazsa, annesi acı çekecek. *Khozyain*, Moskova'ya geri dönmesini emredecek. Mercader başarısızlığa uğramayacak, uğrayamaz.

Hazırlık. Geçmişe dönüp aylar süren hazırlığı düşünüyor.

Mexico City sokaklarında, sabahın erken saatlerinde çoğu kez büyük buz kalıpları dağıtılıyordu. Daha sonra kafe sahipleri ve sokak satıcıları buzu kırar, buzdolaplarına ve kovalara koyarlardı. Bu son aylardaki hazırlıklar çerçevesinde, Mercader becerisini sokakta yavaş yavaş eriyen bu buz kalıplarına karşı sınadı. Bazen erken saatlerde uzun saplı *piolet*'sini alır, kafe sahipleriyle, sokak satıcılarına hizmet verirdi. Onlar da Mercader'in uzun saplı baltayı başının üzerine kaldırıp kendileri daha uykuyu gözlerinden ovuşturarak atmadan kalıbı paramparça etmesini izlerlerdi. Hatta bazıları ona hizmetleri için para ödemeyi bile teklif etti. Her zaman reddetti. Buz kalıplarının sabahın serinliğinde yutulduğunu görmek ona büyük bir haz veriyordu.

Hazırlık.

Geçen hafta prova yapmıştı. Tamamen kaza eseri. Avenida Viena'da kapıların önünde, sigara içerek, korumalarla konuşarak, bahçıvanla sigara değiş tokuş ederek Sylvia'yı bekliyordu. Natalia onu görmüş, çaya davet etmişti. Küçük mutfağın her yanına, soluk yeşil duvarlara bakmıştı. Lavabonun yanındaki çöken raflara, raflar boyunca uzanan mavi ve sarı tencerelere, Natalia'nın topladığı metal çay kutularına: *Earl Grey, Prince of Wales, Assam*. Masanın ortasındaki eski bakır semavere gözlerini dikmişti. Askı çengellerinde standart boylardan daha büyük çay süzgeçlerinin toplandığını fark etti. Pencerelerin çoğundaki sürgüleri fark etmişti ama hepsinde yoktu. Mutfaktan kütüphaneye, Troçki'nin çalışma odasına giden odaları görmüştü. Mutfak masasından Troçki'nin masasını, geri çekilmiş sepet örgüsü sandalyeyi gördü. Yarı dolu mürekkep hokkaları. Gündüz yatağında yuvarlak bir hasır şapkayla, Troçki'nin yürüyüş bastonunu görebiliyordu. Ayrıntılar kafasında berraktı. Mutfakta altın sarısı bir ma-

sa örtüsüyle kaplı geniş bir masanın etrafındaki sepet örgüsü sandalyelerde oturdular. Tavan yüksekti. Döşeme koyu kırmızı. Mutfak bir hayli karanlıktı. Bu mutfakta ağırlaştığını, üzerine bir ağırlığın çöktüğünü hissetti. Natalia'nın başında siyah bir şapka ve şapkanın üzerinde siyah file, kısa süre önce profilden çekilmiş bir fotoğrafı vardı. Ona bu fotoğrafı sordu. Ona iltifat etti. Fotoğrafta, şapkanın filesi yüzünü gölgelerken, elindeki beyaz çaydanlıktan çay koyuyor. Fotoğrafa bakarak başını salladı, belli belirsiz gülümsedi. "Dulluk şapkam" dedi. "Orada Paseo del Campo'daydık." Troçki de gülümsedi. Mercader mutfak duvarındaki üç büyük kurşun deliğini fark etti. Bahçeden içeri girerken çift kapıdan geçtikleri sırada Troçki'nin çalışma odasında daha büyük birkaç kurşun deliğinin farkına varmıştı. Bir tebessümü bastırıyor. Cam cepheli kitap rafında bazı kitap başlıkları gözüne çarptı. Lenin'den *Toplu Yapıtlar*. James Connolly'nin *Labour in Ireland*'ı. Jack London'ın *Demir Ökçe*'si ve D. H. Lawrence'ın *Plumed Serpent*'ı. Troçki'yle bir makale için bazı fikirler hakkında konuşmuştu, yakında makaleyi getirirse, Troçki onu kendisi için denetler mi? Troçki kabul etmişti. Belçikalı'nın yeni keşfedilen bu siyasi ilgisi karşısında şaşırmış, gururu okşanmıştı. Birisine erişmek her zaman nasıl da mümkündü. Mercader çalışma odasını incelemiş, bu müsveddeyi nereye koyacağını hayal etmişti. Doğru hareket açısını yakalamak için nerede duracağını. Bu işe yaramazsa, tabancanın işi nasıl bitireceğini.

Bütün bunları düşünürken, Natalia çay koydu, Troçki de bir tabak bisküvi dolaştırdı. Mercader bir bisküvi almıştı. Bisküvinin ucunu dumanı tüten çay fincanına batırırken Natalia'nın onu izlediğini hatırladı. Ona gülümseyerek, bisküviyi ısırmasını izlemişti. Birden nasıl da çekingenliğe kapıldığını, gitme ihtiyacı duyduğunu, saatine bakıp durduğunu hatırladı. Sylvia'nın bitişik odada yazıları daktilo etmeyi bitirmesini

bekliyordu. Mutfağı kütüphaneye bağlayan kapıdaki ışığı geçiren pencerelerden onu görebiliyordu. Ahşap dosya dolabının önünde, bir çekmece açık, kâğıtlar çıkardığını görebiliyor. Natalia, Mercader'in saatine baktığını gördü. Troçki'nin imzalaması için elinde kâğıtlarla gelen Sylvia'yı çağırdı. Sylvia orada oturduğunu görünce şaşırıp ona mahçup mahçup gülümsedi. Natalia da genç çifte bakmıştı. Mercader'e dönüp, "Gidin, biz sizi tutmayalım. Gidip yapmanız gerekeni yapın" demişti.

Hazırlık.

Yatakta, sağ kolunu kasıyor. Kaslarını geriyor, sonra da gevşetiyor. Bedenini eğdi. Kasma ve germe. Kapısının önünde odalarına dağılmak üzere uzaklaşan gazetecilerin kahkahalarının gittikçe azalıp sustuğunu duyuyor. Uyumaya çalışıyor.

Yarın bu saatte, motor rölantide çalışırken, annesi onu bekleyecek. İş bittikten sonra, arabayla havaalanına gidecekler. Yarın bu saatte, ellerinde yeni pasaportlar, Meksika'dan uzaklaşıp yeni bir hayata yönelerek, Atlas Okyanusu'nu geçecekler.

POLİS SORGUSU RAPORU
SEÑORA FRIDA KAHLO DE RIVERA
22 AĞUSTOS 1940

Frida, karakoldan içeri götürülürken kapıdaki küçük ahşap bir İsa'lı çarmıhın önünden geçiyor. İsa figürü, kendi sereserpeliğine ve kendinden geçmişliğine şaşırmış gibi ağzı açık, başı sarkarak, doğranmış ayaklarına bakıyor.

Frida, Coyoacán'ın her köşesini bilirdi. Her sokak tezgâhını, her sokak satıcısını. Tahta oyuncakların en iyisini ve en parlağını, en iyi *tamaleler*'i ve *quesadilla*'ları. Sivri biberlerin en sulusunu nerede bulacağını bilirdi. Ancak bugün çevresinin farkında değil. Bütün Coyoacán'daki en iyi kumaş tezgâhının önünde olduğunun farkında değil. Satenler, çizgili pamuklular esintide sallanıyor. Frida hiç oralı olmuyor. Bugün, saçı soru işareti şeklinde uzun bir saç örgüsü olarak arkasında sallanırken tanıdık hiçbir şey onu rahatlatmıyor.

İki erkekle ilgili soruları cevaplamak için geldi. Biri, yalnızca bir kez Paris'te karşılaştığı bir adam. Uzun zaman önce soğuduğu diğer adam ise bir keresinde ona aşkını açıkça söylemişti. Frida'nın kafası karışıktır ve kararsızdır. Onu bir zamanlar sevmiş olan adam şimdi öldü. *Yaşlı adam öldü.* Ölümünde, diyor polis kendisine, iki adam arasında bir bağlantı var.

Hayatın tamamı bir bağlantıdır.

Sorulara cevap verecek. Uzak geçmişten birisine ve bir şeye tanıklık etmek. Ama sorgunun, diye inandırmaya çalışı-

yor kendini, Yaşlı Adam'ın ölümüyle bir ilgisi yok. Kafasında sorgu, bir çiftin hayatındaki intikam ve ihanetle, onun çevrimleriyle, baş dönmeleriyle ilgili. Milyonlarca şey. Yalnızca hissedilebilen şeyler. Ya da resmi yapılabilen.

Bir kocanın en iyi dostunuz olan kızkardeşinizle gitmesi, ne demek?

En iyi dostunuzun, kızkardeşinizin kocanızla gitmesi.

Çifte ihanet. Çifte intikam.

Bir intikam silahı, diye düşünüyor Frida. *Vulvamdan bir kurşun.*

Ve intikam amacıyla, salt yapabiliyorsunuz diye, bir başka kadının kocasını almak?

Yıllar önce alınmış bu kararlar, nasıl da dalgalanarak bu anda toplanıyor. Onu nasıl da, Coyoacán'da bir karakolda, sorgulanmayı beklerken, bu ana sürüklüyorlar.

Kızkardeşimin evinde sevişiyor gibi yaptık. Kocamın onun için satın aldığı evde, düşme tehlikesiyle oynaştık. İlerledik ve geri çekildik. Hem Yaşlı Adam düşmeye çok yatkındı. Şimdi bile, geçmişi düşündüğümde, düşmeye o kadar hazır olması beni hâlâ şaşırtıyor.

Frida küçük bir odaya, arkasından *Señora* Rosita Moreno bir diğerine götürülürken bu düşüncelerin biçimlenmesini, zihnindeki gölgelendirmeleri izliyor. Rosita bitişik odaya götürülürken dönüyor, omuz silkiyor ve kaşlarını çatıyor. Frida gülümseyerek karşılık vermeye çalışıyor.

Ama içeride kendini terk edilmiş hissediyor. Diego'nun o kapıdan girmesini, görev başında şekerleme yapan polis memurunu geride bırakmasını, adını söylemesini, onu kurtarmasını çok istiyor. Ama Diego'dan da uzaklaşıyor. O şu anda San Francisco'da bir *gringa*'nın kollarında. Bundan hiç kuşkusu yok. Frida sert tahta bir bankın üzerinde oturmuş bekliyor. Yanında bir adam sere serpe uzanmış ve leş gibi *pulque*

kokuyor. Bir *campesino*. Göğsünde bir mukavva parçası, bir bacağını altına almış, bankın üzerinde sere serpe uzanmış, bir sarhoşun derin uykusunda. Frida onun hayatını düşünüyor. Yoksul *campesino*'nun hikâyesinde yaşıyor, bütün o ıstırap ve yitim hikâyeleri, Meksika'nın gündelik hikâyeleri Frida'nın içinde. Mısır ekmek için bir yer bulmak üzere, yerçekimine karşı, çakıllı dağları kayarcasına aşarak harcadığı saatleri düşünüyor. Hem yağmurlar nasıl da gelir. Ya da gelmez. Şansı nasıl da devam eder. Ya da etmez. Yağmurlar gelemezse, çabalarını ödüllendiremezse, *campesino* sıcak rüzgâra doğru ağlar, *Es muy triste la milpa*. Mısır çok üzgün.

Yağmurlar gelmezse nasıl da her zaman başının sütlü belası *pulque* vardır, yağmursuz mevsimler onu nasıl da şehre sürükler, elinde üzerine şu harfleri teker teker yazması için birisine para ödediği bir mukavva parçasıyla: Kiralık işçi. Ve her gün Mexico City'de *zócalo*'nun sınırlarında duruyor, mukavva tabelalı diğer adamlarla birlikte: *Electricista. Plomero*. Ve güneş tepelerinde yükselip üstlerini kaplarken, gölgeler de kısalırken, gölgelik için birbirlerini itip kakarlar. Frida, Başkanlık Sarayı yakınlarındaki *zócalo* sınırında, onları sıcaktan kavrulurken, perişan bir halde gördü. Çünkü şehir bir başka memlekettir ve bir sabah göğsünde bir mukavva parçası, sarhoş, bir karakolda sere serpe uzanmış, sakalı kusmukla kaplı uyanır.

Frida bu hikâyeyi biliyor. Adamın geride bıraktıklarını biliyor.

Hiçbir şeyi olmaksızın yeniden aşağıya kaymak üzere, elleri vaatlerle dolu, hayatın çekim gücüne karşı kayarcasına yükselmenin ne demek olduğunu biliyor. Bel kemiği kırık, bacağı zayıflamış, ellerinde avuç dolusu fırçalar.

Hayat nasıl da bütünüyle kaymaktan ibaret.

Yaşlı Adam öldü. Karakoldan telefon ediyor. Birleşik

Devletler'deki Diego'yu arıyor. Hüzünle ve öfkeyle dolu. "*El Viejo öldü...*" Cümleyi tamamlayamıyor. Telefonu kapatıyor. Diego ondan çok uzakta. Ona ulaşamıyor.

El Viejo. Onun gittiğini düşünmekten hoşlanmıyor.

Eş. Natalia. O zaman pencere eşiğindeki eşi hatırlıyor. Kırmızı çerçeveye karşı gri bir şekil. Kendisi, Frida, nasıl da geri dönüp bakmış, el sallamış ve otomobil kendisini hızla Troçki'yle son buluşmaya götürerek Casa Azul'dan uzaklaşırken onu izleyen Natalia'yı izleyerek, yere biraz tütün tükürmüştü. Natalia'nın penceredeki yüzünü hatırlıyor. Yağmur yağmadığı, ürün toprakta çürüdüğü zaman bir *campesino*'nun yüzü gibi. O yüzdeki hikâyeyi.

Es muy triste la milpa.

Ve Frida gençliğinin ve güzelliğinin pencereyle çerçevelenen kadına karşı ışıl ışıl parladığını hissetmişti. Bunu bugün, üç yıl sonra, bir karakolda otururken düşünmek, hissettiği utkı ve o utkunun silinip gitmesi onu utandırıyor. Onda her şeyi geri alma, o anı bütünüyle yeniden yaşama, penceredeki eşe doğru ilerleme ve onunla barış yapma isteği uyandırıyor.

Çünkü bir kocaya katlanmanın ne demek olduğunu biliyor.

Sorgu Troçki'yle ilgili değil. Diego'yla yaşadığı hayatla ilgili. Natalia'yla ilgili. Bir eşi neredeyse yıkıma sürükleyen bir kocayla bir zamanlar kurulan ittifakla ilgili.

Polis memuru dikkatini çekmek için kalemiyle masaya hafifçe vuruyor.

Merhumu, Señor Troçki'yi ne kadar iyi tanırdınız?

Frida başını kaldırıp adamın elindeki kaleme bakıyor. "İki yıl boyunca evimde konuktu. Karısı da. O zaman, onları iyi tanıyorduk."

Onları iyi tanıyorduk. Natalia'yı düşünüyorum, düşünüyorum da: Hayır, onu iyi tanımıyordum. Natalia'yla aramızda her zaman bir engel, görünmeyen ve soğuk bir şey vardı, bundan da onu sorumlu tutuyordum. Ama engel Troçki'ydi. Onun yanında, karısını her açıdan yorgun, hüzünlü, daha önemsiz görüyordum. Ama renk ve çiçekler konusunda bir tarzı, eşyaları düzenleme konusunda bir tarzı vardı. Benim için bir maceraydı. Yaşlı Adam için ciddiydi. Bir adım daha ve her şeyden vazgeçerdi. Gençtim. Kendimi toparlayabilirdim. Kalbim Troçki'ninkinden daha fazla gerilebilirdi. Kimin aklına gelirdi? Onun üzerindeki bu güç, artık kocam üzerinde kullanamadığım bir güç, hem Natalia üzerindeki hâkimiyetini görebiliyordum ve birlikte gücü ortaya koyuyorduk. Bize karşı, Natalia kazanamazdı.

Hem ne için rekabet ettik? Beni banyo yaparken seyretmekten hoşlanan bir Yaşlı Adam. Beni giyinirken seyretmekten hoşlanan. Saçıma dokunmaktan hoşlanan. Kendini zorlayıp beni yalnızca bir kez becerebilen, cinsel güçlerini gösterileriyle kanıtlayan böyle erkeklerin tarzı olduğu üzere, içime dalan ve dalmaya devam eden bir Yaşlı Adam. Daha sonra, benden uzakta, sırtı dümdüz, başı ellerinde, ağlayarak, uzanıyor.

Ne için?

Kimin için?

Natalia için mi? Kendisi için mi?

Söylemez.

Yine de. Geri geldi. Ama fiziksel olarak, ona karşı hiçbir şey hissetmiyordum. Hayatları boyunca kendi tarzlarında hareket eden erkeklerin âdeti olduğu üzere, anlamadı. Nasıl da onunla bir daha hiç düzüşmek istemiyordum. Pinga'sını yarı yaşındaki bir erkek gibi kullanabilmesinin

önemi yok. Testereyle kesiyormuşçasına sonsuza dek içime girdi. Bu insafsızlık, ona göre cinsellikti.

Yaşlı Adam, El Viejo. *Büyük Devrimci.*

Düzüştüğüm en bencil adam.

Ama o zaman, büyük enerjisi eziciydi. Arzu.

Büyük bir zekâsı vardı. Ama onca yıl önce, İç Savaş sırasında ünlü trenini taşıyan raylar kadar katıydı.

Yeter, dedim. Başa dönelim, yakın yoldaşlar, muchachos *olalım.*

Ama bu erkekliğine hakaretti. Otuz yaş daha genç bir erkeğin cinsel gücüne sahip değil miydi?

Bu beni kızdırdı. Dayanma gücü eşittir cinsellikse, senin için üzgünüm, dedim.

Ama başka ne var ki, dedi. Bu önemli.

Kimin için?

Anlayamadı.

Bu noktada da ona söyledim: Bitti.

Ve Dünyanın En Büyük Devrimcisi, söylediğim gibi, Dünyanın En Bencil Düzüşçüsü, ayaklarımın dibine çöktü.

"Zanlıyı ne kadar iyi tanırdınız?"

Polis memuru sorusunu yineliyor.

"Frank Jacson. Onu ne kadar iyi tanırdınız?"

"Hiç tanımam."

"Sizinle Paris'te tanıştığını iddia ediyor."

Polis memuru kemik çerçeveli gözlük takmış, sinek kaydı tıraşlı bir adamın fotoğrafını elinde tutuyor. Fotoğrafı ileri doğru uzatıyor. Adamın gözlüğün ardında iri parlak gözleri, siyah saçı var.

"Hatırlamaya çalışın."

"Paris mi?"

Ve Paris'teki ilk sergime dönüyorum. Küpelerime hayran olan bir adam. Picasso'nun bana verdiği küpeler. Her bir kulak memesinden sallanan uzun gümüş parmaklar, tersine çevrilmiş bir yardım dileme içinde sıkışmış minicik eller. Ve bana doğru gelen, beni Picasso'dan Troçki'ye kadar her şeyle ilgili bir sohbetle meşgul eden bu garip genç adam. Troçki'yi iyi tanıyıp tanımadığımı, kendisi hayranı olduğundan, bir tanışma ayarlayıp ayarlayamayacağımı bana soran... Hem o zaman el Viejo *ile ilişkimi tamamen bitirmiştim ve* Vogue *dergisinin parmaklarımdaki yüzüklerle,* La Mode de Madame Rivera *üzerine bir yorum sunduğu bir zamanda, benim için sanatsal bir zafer sırasında Troçki konusunun gündeme gelebildiğine inanamıyordum...*

"Belki, belki yapıtlarım Paris'te sergilendiği sırada" diyor Frida polis memuruna. "Belki adam benimle orada tanıştığını iddia ediyordur. Ama sizi temin ederim, hiçbir zaman uygun bir biçimde tanıştırılmadık, orada pek çok insan vardı, Paris'teki ilk sergimde, anlamalısınız..."

"*Ölümünden önceki dönemde Señor Troçki'yle ilişkileriniz nasıldı?*"

"Bağlantımız kopmuştu. *Señor* Troçki'yle kocam Meksika'daki siyasi durum konusunda anlaşmazlığa düşmüşlerdi. Aslında, Troçki'yi iki yıldır görmemiştim. Evimizden taşındı ve Avenida Viena'da başka bir eve geçti.

Aramızdaki ilişkiler mevcut değildi. Bir dönem beni görmek istedi. Ama ben kabul etmedim. Sonra ben Paris'teyken Troçki'yle Diego arasındaki kopma yaşandı. İtiraf ediyorum, Yaşlı Adam için hâlâ muhabbet besliyordum. Bunu hâlâ besliyorum. Uzak geçmişten bir fotoğra-

fa baktığınızda hissettiğiniz türden şaşkın bir muhabbet. Fotoğraftaki insanlar ve onların anısı o zamandan kalma muhabbeti harekete geçirir ama bağlantınız kopmuştur, artık farklı hayatlar sürmektesinizdir. Ya da belki de yalnızca, bana duyduğu arzuya dayanan bir duygu belirtisiydi. Bir keresinde, onu bir otomobilin içinde gördüm. Koltuğunda alçalmış. Etrafında korumaları. Sabahın erken saatleriydi. Beni görmedi, onun için çok üzüldüm... Otomobilinde tutsak. Kendime sık sık soruyorum: Benden ne istemişti? Anlayamadığı neydi? İnsanlar üzerindeki etkisi. Bazı bakımlardan insanlar üzerindeki etkisinin çok bilincindeydi, sözlerinin gücünden kimsenin muaf olmadığına inanıyordu... Ama başka bakımlardan, kendisine yakın olanlar üzerindeki etkisini bulanık bir pulque kadehinin içinden görüyormuş gibi, anlayışı donuktu.

"*Ama bu ev yaşadığınız yerden uzakta değildi...*"

"Hayır, uzakta değildi, *señor*. Ama ideolojik ve kişisel açılardan, evet, çok uzaktaydı..."

"*Eski kocanızın* Señor *Troçki'nin öldürülmesine bulaştığını düşünüyor musunuz?*"

"Hayır. Kesinlikle hayır! Eski kocam sanatçıdır, *señor*, katil değildir."

Eski kocam iflah olmaz bir zamparadır. Buna karşılık benim başka bir adamla yatmama dayanamaz. Bu bir zamparanın davranış biçimidir. Erkek âşıklarımı birkaç kez tehdit etti. Ama hayatımdaki kadınlar... Pekâlâ, bu başka bir hikâye... Diego herhangi bir zamanda Yaşlı Adam'ın bana karşı gerçek duygularını tahmin etmiş olsaydı, ki bunu bir an için gördüğüne inanıyorum, kafatasında bir piolet*'den fazlası olurdu,* señor, *sizi temin edebilirim.*

"*Yine de, Rivera kayıplara mı karıştı?*"

"Eski kocamın hareketlerini izlemiyorum. Kayıplara karışmışsa yalnızca Troçki'yle gergin ilişkileri yüzünden kuşkuları üzerine çekeceğine inandığı için böyle yaptığını varsayabilirim."

> *Doğrusu, señor, eski kocam şu anda iki kadını, Amerikalı bir film aktrisiyle bir başkasını düzüyor. Onların portrelerini yapıyor.* Gringa'*lar, resimlerini yaptırtmak, sonra da düzülmek üzere nasıl da kocamın başına üşüşüyorlar! Kocam kayıplara karıştıysa, size California'da, onlardan başlamanızı öneririm,* gringa *film yıldızından ve diğerinden...*

Bitişik bir hücrede, *Señora* Rosita Moreno duvarlardaki sıva işini inceliyor. Kafasında telden bir iskelet yapma sürecinden geçiyor. Polis memurunu dinliyor ama sesinden uzaklaşıyor. Önce çene kemiğini oluşturuyor, teli şekillendiriyor, çizgisini sabitleştiriyor, eklemin harekete izin vermesini garantiliyor. Sonra, gözler için küçük yaylar ve cımbızlarla birlikte bükülmüş tel parçaları kullanarak, baş üzerinde çalışmaya başlıyor. Küçük iskeletlerde yalnızca çeneler hareket ediyor. Sonra dikkatini karşısındaki polis memurunun kara çenesinde, yüz hatları düşerken yakalasın diye asılmış yoğun bir takaba gibi, çenenin altındaki ciltte yoğunlaştırıyor. Bir Yahuda figürü üzerinde bu etkiyi, etin içinde kaybolan bir çeneyi nasıl elde edebileceğini düşünüp duruyor.

Karşısındaki çene hızlı hızlı hareket ediyor ve çenenin konuştuğunu kavrıyor. Sorular. Art arda gelen sorular.

Ve şimdi ortaya çıkıyor, şimdi neden burada olduğunu anlıyor. *Señorita*'nın Troçki'yle ilişkisi. Ve politika. Kocası

Alberto'nun siyasi görüşleri. Şehirdeki her madenci ve madenci eşi sorgulanmak üzere çağrılıyor. Her Komünist bir şüpheli.

"Alberto'm geldi ve gitti. Savaş sırasında İspanya'ya gitti ve geri döndü. Madenlere gitti ve geri döndü. Benim politika anlayışım budur, *señor*. Onları buradan uzaklara götürür. Geri getirir. Geri geldiklerinde de farklıdırlar, güneşte kuruyan alçı gibi serttirler. Kocamın siyasi görüşü hakkında hiçbir şey bilmiyorum, *señor*. *Señor* Troçki'ninki mi? Onunla bir kez karşılaştım, belki de iki. Birkaç yıl önce *Señorita* Frida'yla birlikte beni ziyarete geldi. O zamanlar arkadaştılar. Yaşlı Adam'ın avuçlarını okudum. Bir kere tezgâhımı ziyaret etti. Ama Troçki'nin katiliyle hiç tanışmadım, yemin ederim."

Alberto'su Troçki'den nefret ederdi. Bunu biliyordu. Troçki'nin, kendisi yokken evini ziyaret ettiğini öğrendiğinde nasıl da küplere bindiğini hatırladı. Kocasının, Troçki'ye yönelik ilk suikast girişimine karışması sonucu, yatak odasına kurşun yağdıran makineli tüfek ateşiyle coşmuş olarak eve geldiğini biliyordu. Saldırıda giydiği polis üniformasını nasıl da yakıp, parçalarını avludaki bir deliğe gömmüştü. Troçki'nin her nasılsa kurtulduğunu duyunca ne kadar üzülmüş ve kızmıştı.

Alberto şimdi ne kadar mutluydu.

Ama kocasını polise karşı koruyacak. Çünkü kötü bir koca, kocasızlıktan iyidir, hem Alberto bu kez masum, bunu biliyor.

Señor Troçki'nin korkunç avuçlarını düşünüyor. Ellerinde gördüğü hayatı.

Sessiz kalacak. Yeniden polis memurunun karşısında hareket eden çenesine bakıyor. Onun imgesi örnek alınarak biçimlendirilmiş, infilak etmeye uygun patlayıcılarla sarılıp sarmalanmış bir Yahuda figürü hayal ediyor.

NATALİA İVANOVNA SEDOVA
COYOACÁN
EYLÜL 1940

Mavi en sevdiği renkti, mavinin her türlü tonu. Çocukken bile, demişti bana, mavi pantolonunun tozunu silkelerken bu rengin cazibesine kapılmıştı. Her zaman böyle, yıllar boyu hayatım olacak bu kesinlikle, çapraz dokunmuş mavi kumaştan ceketi üzerinden çıkarıp, elimi kalbinin üzerine koyarken hatırladığım bir kesinlikle.

Hiçbir zaman ağız dalaşına girmediğimizi, hayatımızın uyumlu olduğunu söylemek isterim ama bu yanlış olabilir. Şimdi, o gittikten günler sonra bile, hayatımızı yeniden kurma, kendi arzularıma göre biçimlendirme isteği uyanıyor içimde. Onunla hayatın hiçbir zaman kasvetli olmadığını söylemek istiyorum. Ama sürgünde geçen yılları, ani yolculukları, gizlenme planını düşündüğümde, kolay olmadığını söylemem gerek.

Ama bu, onun hayatına bağlı, benim hayatımdı. Bu sözleri yazmak ne garip. O, elinde bir kalem, kılıç olarak bir kalem, avuntu olarak bir kalem olmaksızın asla. Yazı gereçleriyle, mavi mürekkebin mükemmel tonlarıyla, mürekkepli kalemin mükemmel ucunun sivrilmesiyle meşgul olması. Çocuklarımızın ölümünden sonra, suskunluk ve kapının altından geçen tepsiler döneminden sonra, odamızdan çıkıp masasına gidecek, eline bir kalem alıp yazmaya başlayacak enerjiyi bulurdu.

Teselli olarak kalem.

O benim hayatım, avuntumdu. Başka herkes gittikten sonra, ben de kaleme dönüyorum, onun beni devam etmeye zorlayan ruhunu etrafımda hissediyorum.

Ruhunu. Bu sözcüğü hiçbir zaman sevmedi. Fazla hayali. Materyalizmle bağdaşmayan bir kelime.

Çocuklarımızın ölümü derken haksız mıyım: En büyük oğlumuz sürgünde; Berlin'deki kız evlat kendi iradesiyle, en büyük Lyova'mız Paris'te bir GPU kliniğinde. Panjurları inik odalara ve dürüst konuşmalara ait bu dönemlerin, hatırladığım zamanlar olduğunu kederin ya da acımanın ötesine geçen duygularla, günler boyu sürekli sessizce oturduğumuzda, bütünüyle orada, yalnız benimle olduğu yegâne zamanlar olduğunu söylerken haksız mıyım. Bu günleri en mutlu anlarımdan bazıları olarak hatırladığımı söylemek yanlış mı? Ölümünde, bencilim. O hayattayken, başkalarının, dışımızdaki dünyanın, Lev Davidoviç'in sanki kendisine aitmiş gibi uzun adımlarla yürüdüğü dünyanın davetsiz girişi olmaksızın pek az zaman geçirdik.

Şimdi de, birkaç hafta sonra, elinde kalem olan benim, üzerine imzasının aynısının hakkedildiği, o kadının ona verdiği kalem. Bu sandalyede, o portreyle, kadının çalışma odasının duvarındaki hediyesiyle otururken, avuntu olarak kalem. Şimdi elimde tuttuğum da o kalem, birlikte geçirdiğimiz zamanı hatırlamaya, onu hiçbir zaman unutmayayım diye, kendim için hak etmeye çalışırken, güçlü bir biçimde kıvrılan imzanın aynısı, ondan yükselip bana akan güç.

Kendimi bu odada oturmaya zorluyorum. Duvarlar ve yeni ovulmuş, kan lekelerinin artık görünmediği döşeme. Frida Kahlo'nun portresi bir duvarda. Burada oturmuş bizi bu mekâna getiren her şeyi yazıyorum.

Meksika'da ilk günümüz. 9 Ocak 1937: Tahta kalastan

Tampico Limanı'nın sıcaklığına ve güvenliğine yürümek. Lev Davidoviç'in üzerinde tüvit pantalon ve tüvit kasket, benim üzerimde beyaz dikişleri olan siyah yünlü bir elbise, ayağımda siyah çoraplar ve yüksek topuklu ayakkabılar. Çünkü bu özel bir olaydı. Dünyanın geri kalanı bizi geri çevirdikten sonra, yeni sürgün yerimiz Meksika'ya sıcak duygularla varışımız. Özel olaylar için her zaman giyinirdik. L. D ve ben, birlikte de iyi görünürdük. Kalçama değen çantam ağırdı ve bir kolum onunkinde dikkatli bir biçimde yürüyordum, o da biraz önümdeydi: Her zaman tam olarak nereye gittiğini biliyor gibi görünürdü, kararlı bir yürüyüşü vardı. Lev Davidoviç Bronstein, üzerinde, kasketinde kırmızı bir yıldız bulunan deri bir takımla, hâlâ Kızıl Ordu'nun lideriymiş gibi yürüyordu. Benden, korumadan, Amerikalı üç destekçiden ve kocasını temsil eden sanatçı Frida Kahlo'dan oluşan bizim küçük grubumuz yerine bir milyonluk bir orduya önderlik ediyormuş gibi yürüyordu.

Yurtdışındaki ilk sürgünümüzde, İstanbul Büyükada'da, Hitler'in Almanya'nın Şansölyesi olmasından önceki haftalarda, Berlin'den telgrafın geldiği bir an vardı. Komünist Parti'nin güçten düştüğünü bildiren bir telgraf bekliyorduk. Sosyal Demokratlar'la, Stalin'in o zamanlar onları adlandırdığı gibi "sosyal faşistler"le ittifak kurmayı reddetmelerinin, bütün Alman solunun yıkımına neden olduğunu. Sürekli bu konuda konuşuyorduk. Kocam tecrit edilmiş, Hitler'e karşı bir hareket, bir ittifak talep eden, dünyadaki tek ses. Batı, Komünizm konusunda o kadar endişeli ki bunu dinlemiyor. Stalinciler zeametleriyle o kadar ilgililer ki dinlemiyorlar. Bir balıkçı teknesi, bir av silahı ve kürek çekerek bizi villanın etrafında dolaştıracak Rum bir balıkçıyla Büyükada'ya yerleşen kocam, Avrupa'da inşa edilen, karşısındaki dehşeti tam olarak yazdı.

Bu küçük kayalık adada, Avrupa'nın kaderi bizi sarstı, bizi meşgul etti. Büyükada, Prensler Adası. Dışarıdaki ilk sürgünümüz için uygun bir yer. Artık o eski sürgünlerin, İmparator'un gözünden düştüklerinde Büyükada'ya gönderilen Bizans Prensleri'nin izlerini sürüyorduk. Elleri kolları, gözleri bağlı, Bizans'tan, şimdi Türk toprağı olan bu minicik kaya çıkıntılarına doğru yola çıkan prensler.

Bizler, bağlanmış ve susturulmuş, anayurdumuzdan ve uğruna mücadele verdiğimiz her şeyden deniz yoluyla uzaklaşıyoruz. Ama gözlerimiz bağlı değildi. Bu, Stalin'in ilk hatasıydı.

Ve Lev Davidoviç'in İstanbul'dan postayla gelen, o yazarken kâğıtta delikler açan yeni mürekkepli kalem ucuna fena halde kızdığını, sonra L. D. yukarıda mürekkepli kaleminin ucu yüzünden söylenirken, ben mutfakta akşam yemeği için balık ayıklarken, evin içinde dolaşan telgrafı ve o zamanki suskunluğu, beni elimden tutup yatak odamıza çıkardığı, ben de ona hemen "Hitler" dediğim zamanki yüzünü hatırlıyorum. O da, *hayır, Hitler değil*, dedi ve bana kızı Zina'nın Berlin'de bir apartman dairesinde kendini gazla zehirlediğini bildiren telgrafı gösterdi, Zina'nın oğlu için ne yapılacaktı? Gözlüğünü çıkardığı zaman L. D.'nin yüzü. Onu şimdiye kadar gözlüksüz gören tek kişi bendim, o gün, kapıyı kapayıp, ayakkaplarımızı çıkardığımızda ve yatağın üzerine yan yana oturduğumuzda gözlüğün ardındaki gözlerde hüzün.

Dediğim gibi, gözlerimiz bağlı değildi. Her ikimiz de her şeyi fazlasıyla açık seçik görüyorduk.

Yıllar sonra burada Coyoacán'da, oğlumuz Lyova'nın ölüm haberinden sonra, yinelenen seyir. Ben mutfaktayım, L. D. bana geliyor, elimden tutup götürüyor, gözlüğünü çıkarmış ve haber o güne dek düşündüğüm her şeyin ötesinde.

Kafamda da pek çok karanlık düşünce vardı.

Dışarı çıktığımızda, o elinde bir kalemle yeniden Troçki'ydi, bense kendimden başka biriydim. Her darbeden sonra geri dönebileceği birisi vardı: Mahvolmuş ve daha yaşlı biri ama hâlâ Troçki, kendisi. Bense yalnızca, her seferinde biraz daha gri, biraz daha yaşlı, biraz daha fazla tetikte, dönüştüğüm yabancıya, tanıdık olmayan o kişiye sahiptim.

Ellerimle gözlerimi kapayıp, buradaki kalemizin nasıl görünüyor olabileceğini ve aslında nasıl olduğunu hayal ettiğimde, bitişikte, evimizin kulelerinin üzerinde yükselen, beyaz kıvrımlı harflerle yazılmış tabela beni hâlâ şaşırtıyor: *Instituto Óptico Científico.* Bu binadan içeri hiç girmedim, ama bir camı kırılmış gözlüğünün kalıntıları cebimde ve camı bu binada değiştirebileceğim düşüncesi aklıma geliyor. Uzun süre onlarsız kalmak zorunda olmaması için, hem bu düşünce artık böyle şeyler için endişelenmeme gerek kalmadığını hatırlayana dek beni rahatlatıyor. Çünkü bir daha asla uzun adımlarla bu kapıdan girmeyecek, gözlüğünü çıkarıp özel anlarımızda bana şefkatle, başka hiç kimsenin hiçbir zaman görmediği o bakışla bakmayacak. Asla uzun adımlarla gelmeyecek, gözlüğünü yan masaya bırakmayacak, bizim için değerli olan herkesin ölümünün yasını tutarak garip bir ülkede garip bir yatağın üstünde benimle oturmayacak.

Birdenbire bitişikteki binanın yıllardır boş olduğunu hatırlıyorum. Tabelanın eski olduğunu.

Cam parçaları ceplerimin içini kaplıyor ve ellerim asla onaramayacağım ya da geri getiremeyeceğim çerçevenin üzerine kapanarak, daha derinlere dalıyor, zira şimdi onu kaybettim.

LEON TROÇKİ
COYOACÁN
AĞUSTOS 1940

Seçim Günü'ndeki şiddetin ve sokaklardaki silahlı çatışmaların ardından birkaç hafta geçti. Sonunda sonuçlar açıklandı. Troçki bu seçimle ilgili yazması gereken makaleleri düşünüyor. *Life* dergisinin kendisiyle söyleşi yapmak istemesi, Capa'dan kendisinin fotoğraflarını çekmesini istemesi, ancak birkaç ay önce Stalin'le ilgili makalesini, onur kırıcı olduğunu iddia ederek yayımlamayı reddetmiş olmaları hâlâ canını sıkıyor.

On iki ay önce Diego Rivera'yla seçimin adayları konusunda tartışmıştı. Rivera'nın Almazan'ı, Amerikan petrol endüstrisine hâkim grupların desteğine sahip burjuva adayı desteklemesi yüzünden bozuşmuşlardı.

Bu, bazı şeylerin birikimiydi, bu bozuşma.

İlk zamanlarda, bir keresinde, Diego, Casa Azul'da Troçki için tavşanları besleyerek ona yardımcı olmayı düşündü. Troçki kafesin başındaki Diego'yu kazara gördü ve saldırıya geçti: Tavşanlarla ne işi vardı? Hiç kimse tavşanları onun kadar tanımazdı. Hiç kimse onları besleme konusunda kendisi kadar iyi yetişmiş değildi. Diego onların belirleyici özelliklerini ve kendilerine özgü ihtiyaçlarını nasıl bilebilirdi? Diego dostluk sınırını aşmıştı. Bu tam olarak Meksika kolunun çöküşü olacak türden bir davranıştı. "Duvarlarınla kal" dedi Troçki ona. "Bize en iyi bu şekilde hizmet edersin." Öfke nöbetine kapılan Yaşlı Adam eldivenlerini yere fırlattı.

Diego şaşkına döndü ve incindi. Kısa dolgun parmaklarıyla (Frida, *sosis gibi*, derdi) tavşanları dikkatle kafese koyarak tel örgülü kapıyı kapadı. "Tavşanlarının canı cehenneme" diye *sotto voce* ama Yaşlı Adam'ın işitebileceği kadar yüksek bir sesle mırıldandı. Su aygırı bedenini toplayıp, omzundaki yeşil-kırmızı papağanı haşin bir hareketle okşayarak, oradan uzaklaştı.

Bu aralarındaki kopuşun başlangıcıydı.

Ah, o tavşanlar olayı! Lev Davidoviç, Diego'nun taşkın bireyciliği konusunda ne kadar haklı olduğunu düşünüyordu derin derin. Diego, Dördüncü Enternasyonel'in Meksika kolunda kilit bir rol, uygun olmadığı bir rol üstlenmek için ısrarcı olmuştu. Diego bir düzenleyicinin disiplininden yoksundu. O bir sanatçıydı. Mesele bu kadar basitti.

Sonra kuşkusuz aralarında ifade edilmeyen Frida vardı. O dönemden, Diego'yla ayrılmalarının öncesinden bir anı geri dönüyor... *Aşk macerasından birkaç ay sonra*... Frida gülerek ve bir kedi yavrusu gibi kıvrılmış Diego'nun kucağında oturuyor. Diego'nun fötr şafkasındaki kırmızı tüye üflüyor ve çenesi yukarı kalkık, gözleri yarı kapalı, Lev Davidoviç'e hızlı bir bakış fırlatıyor. Lev Davidoviç tüyün titrediğini hissediyor ve bir an için kendi üzüntüsüne dalarak, dolgun kırmızı ağzın ve kırmızı tüyün anısından ötelere dönüyor.

Geri çekiliyor. Meksika seçimlerini, Diego'yla kopmalarını, *Life* dergisinin makalesini yayımlamayı reddetmesini düşünmek istemiyor.

Bunların yerine zihni Frida'yla pazara yaptığı son ziyarete yöneliyor.

Ölüler Günü'ydü. Frida önlerindeki kalabalığı iki yana ayırmıştı. *Señora* Rosita'nın tezgâhına yaklaşmışlardı. Şekerden kafataslarının oluşturduğu dağlar yükseliyordu. Tezgâhın yanında kaba bir battaniyenin üzerinde bir çocuk yatıyordu,

dirsekleri dik açı oluşturarak, şekerden minicik kafataslarını aynalar gibi kaldırarak gözlerine tutuyor.

Señora Rosita onları sıcak bir biçimde karşılıyor, adamı avuçlarını okuduğu zamandan hatırlıyor. Tezgâhın arkasında metal nesnelerin bulunduğu büyük çantayı karıştırıyor. Çantadan, *milagro* olarak tanımladığı, küçük bir dikdörtgen, tenekeden küçük bir kare, bir ibadet nesnesi çıkarıyor. Frida ile Diego'da duvarlarına asılmış böyle yüzlerce nesne var. *Señora* Rosita ona üzerine kalp biçiminde bir süs basılmış tenekeden küçük bir kare sunuyor. *Korunmanız için*. Frida gülümsüyor. İki koruma, iki yanlarında duruyor. Troçki gülüyor ve Rosita'ya itiraz ediyor. "Teşekkür ederim, teşekkür ederim" diyor, sonra da korumalarını gösteriyor "ama görüyorsunuz, yeterince korunuyorum." Ama kararsız bir halde, *milagro*'yu elinde tutuyor. Birden aklına André Breton'un ziyareti -Meksika civarındaki köy kiliselerinin duvarlarındaki eski *retablo*'lara ve *milagro*'lara el koyan, onları cebine atan Breton- geldi. Bu, Troçki'nin nasıl da öfkeden köpürmesine neden olmuştu, bu davranıştaki saygısızlık. *Señora* Rosita'nın armağanını, bundan dolayı da batıl inancı geri çevirme noktasında Troçki, düşünmeden, Rosita'nın ilgisinden etkilenerek, armağanı kabul ediyor. Armağanı kabul ediyor çünkü o Meksika'da kalışıyla ilgili bir şeyi, sıcaklığı, konukseverliği, Frida'yı onaylıyor. Bu, onun bir şeyi, kültürel bir borcu ödeme biçimi. O gün *milagro*'yu kabul ediyor ve *Señora* Rosita, yüzünün ortasında, Frida'nın güneş ışığında parlaması için parasını ödediği altın dişler, kocaman bir tebessümle gülümsüyor.

Elinde bir *milagro*'yla Troçki bir zamanlar Kremlin'deki ofisinin girişinde duran ağır yaldız haçı hatırladı. 1922 yılıydı. Ordunun değerli eşyaları resmi olarak talep etmesiyle ilgilenen komisyona başkanlık etmişti. Sonunda haçı bir Al-

man bankere ucuza satarak elden çıkarmışlardı. Bu gerekli bir hareketti. Devlet hazinesi için para sağlamak; ucuza verip elden çıkarmak, eritmek, Kilise'nin el işi eserlerini yok etmek, gerici rahiplere baskı yapmak.

O zaman ve daha sonra, aşırılıklar olmuştu. Aşırı heveslı yoldaşlar. Kuşkusuz. Devrim dönemlerinde her zaman aşırılıklar yaşanır.

On altı yıl sonra minik *milagro*'yu elinde bir zamanlar Kremlin'deki bir yığının üzerindeki şatafatlı İsa'lı haçı savururken tuttuğu kadar sıkı tutuyor.

Frida'yla pazara yaptıkları bu geziyi hatırlarken, hâlâ, tekrar tekrar bir daha kazara karşılaşacak olurlarla söyleyeceklerinin provasını yapıyor. Bu dünya bugünlerde giderek daha az kader tarafından yönetiliyorsa da, her anın hesabı veriliyor, her şey düzenlenmiş, rasgele olan bir şey yok.

Yakın geçmişle ilgili böyle düşünceler kafasını kurcalayıp duruyor. Yataktan çıkıyor, Natalia'yı rahatsız etmemeye çalışıyor ve çalışma odasına geçiyor. Bu uykusuz gecelerde, bir kez daha Stalin'in biyografisine dönüyor. Ama onun için şiddetli bir istek duymuyor. Yüreği, yıldırım çarpmış bir ağaç gibi parçalanıyor. Bu son günlerde, yaklaşan savaşla ilgili meselelerin yanı sıra aşk ve dostluk meseleleri de kafasını kurcalıyor. Giderek daha çok bu meselelere ve anlamlarına dönüyor. Lenin hâlâ hayattayken, bir Politbüro toplantısında tesadüfen dile getirilen bir yorumu hatırlıyor, biri -Rakovski miydi? Olabilir mi?- biri, Engels'ın Marx'tan üstün olduğunu ilan etmişti.

Merakı uyanan Troçki, "Düşünür olarak mı?" diye sormuştu.

"Hayır" cevabı geldi, "insan olarak".

Bu yorumu hiç unutmadı. Engels ve Marx. Birlikte rol-

lerinin toplamından daha büyük olan bu ikisi siyasi tarihin en çok yankılanan ilk satırlarından birini üretti:

Avrupa'da bir hayalet dolaşıyor, Komünizm'in hayaleti...

Bu satır onu nasıl da hâlâ heyecanlandırıyordu. Hem bu, paylaşılan deneyimden, dostluktan doğmuş bir satırdı. Artık hayatta kalıp da Troçki'nin devrim anılarını paylaşan kimse yoktu. İç Savaş anılarını. En sıkı dostluklarının ve işbirliklerinin zamanından hiç kimse hayatta değildi. Bir zamanlar sevgili arkadaşı olan Rakovski onu kınamıştı. Troçki arkadaşının sevdiği bir fotoğrafını hatırladı. Fotoğrafta Rakovski gevşemiş, kollarını kavuşturmuş yüzü içten ve zeki, dosdoğru fotoğraf makinesine bakarken görüntülenmişti. Bu, Troçki'nin sürgünü sırasında her yere yanında götürdüğü bir fotoğraftı ama Rakovski'nin yargılandığı haberlerinden sonra, onu parçaladı ve atması için sekreterlerinden birine verdi.

Hem Engels'le ilgili ifadeyi dile getiren Hıristiyan Rakovski *idiyse*, diye düşünüp duruyordu Troçki, bu, belki de kendisine yönelik üstü kapalı bir saldırı olarak tasarlanmıştı. Rakovski onca yıl önce Troçki'nin, Marx gibi, kendisine en yakın kişileri ihmal ettiğini mi söylüyordu? Onlardan hoş görülemeyecek taleplerde mi bulundu? Belki bu doğru bir karşılaştırmaydı. Rakovski ona bunu söylüyor, bu yolla yıllar sonraki ihanetin temellerini atıyor olabilir miydi? Bu düşünceler ilk saatlerde ona eziyet ediyordu. Bu mantık dışıydı, Troçki biliyordu. Ancak uykusuzluk düşüncelerini, beklenmedik bir biçimde, korkunun, şaşkınlığın ve incinmenin izlerini azaltıyordu.

Beria, Molotov, Kruşçev... Bazen uykuya teslim olma çabası içinde, Stalin'in politbürosunun üyelerinin adlarını tekdüze bir sesle tekrar tekrar, sayıyor. Ama kafasında bu gece

onun, sesi yumuşak bir biçimde o adları, yedisi de politbüro üyelerinin adlarını taşıyan *xolotl* köpeklerini çağırıyor. Bu köpekleri, o yaklaştığı zaman nasıl hırladıklarını, köpekler etrafını sararken kendisinin de çaresiz bir halde nasıl Frida'ya doğru döndüğünü hatırlayınca, başını iki yana sallıyor: *Sanki, bu adlarla, biliyorlar...*

"Evet" dedi Frida, "köpekler her şeyi bilir."

Son zamanlarda bütün düşünceleri Frida'yla başlayıp, Frida'yla bitiyor. İçindeki pusula eğri. Artık gerçek kuzeyle manyetik kuzeyi birbirinden ayıramıyor. Natalia ve Frida. Arzunun kırmızı oku Frida'nın yönünü gösteriyor. Frida'nın çekimi onun için çok fazla.

Bir keresinde, zihni rakibi Diego'yla doluyken, Frida'ya "Seni ondan uzaklara götürebilirim" demişti.

Ancak uzaklara götürülmek istersem. Frida o zaman, başını arkaya atmış, kollarını kavuşmuş ona gözlerinde hem acıma hem de meydan okumayla bakmıştı. Frida'yı uzaklaştıran, maksadı aşan bu ifadesi olabilir miydi?

Frida'yla geçen haftalar boyunca, zaman, çok hızlı seyahat ettiğiniz ya da güçlü bir çekimsel alanın karşısında oturduğunuzda yavaşladığı gibi yavaşlamıştı. Genç kadının çekim etkisi zamanı eğip büküp bilinen bütün şekillerden çıkarıyordu ve artık günler, haftalar değil, yalnızca bir öpücükle bir sonraki arasındaki anlar vardı. Einstein'ın fiziğinde, Troçki biliyordu, gelecek orada kendisine adım atılmasını bekliyordu. Çoktan hazırlanmış suya atılan taşın çarpma sesi, zaman boyutlu düzende çoktan yerini almış suda kendi yansımanız. Birlikte varolan bütün zamanlar. Frida'yla geçirdiği zaman hâlâ orada. Bellek de ona dokunabiliyor.

Frida'nın, kadınlarla gönül eğlendiren kurbağa kocasını kendisi gibi birine nasıl olup da tercih edebildiği Troçki için bir muammaydı. Cazibenin muammaası. Dostluğun muamma-

sı. Bazen de geleceğin soğuk gölgesinin kendisine dokunduğunu, onu artık hiç muammanın olmadığı bir zamana hazırladığını hissediyordu.

Kendisine şimdiye kadar yaşama izni verdiği bütün duyguların içinde, bu özlem en çetinlerinden biriydi. Onu allak bullak etti. Geceleyin nembutalin etkisi geçtiğinde, bedeni bir resim çerçevesi gibi karısının etrafında gerili, uyanıyordu. Yine de, orada, kollarını Natalia'ya dolamış yatarken, zihnini meşgul eden Frida'ydı, hatta cinsel açıdan bile değil. Zihni cinselliğin ötesiyle, aşkın ötesiyle, karısıyla yarım yüzyılı aşkın bir süredir kurduğu hayatın ötesiyle meşguldü. Belki bir başkasının gözünde kendini kaybetme duygusunun tadına bir daha hiç varamayacaktı. Kendisi İç Savaş'ın doruk noktasında mavi bir vagonda, raylarındaki bir trenin çelik vızıltısını içine alan bir bakış. Kendi gözünde bir kahraman. Karısının içinde taşıdığı yarım yüzyıllık bir değerbilmeydi ve yakından baktığında, her günkü eylemlerine yansıyordu. Onun için duyduğu kaygıyla, çayını koyuşuyla, pencereyi açan kolunun uzanışıyla, ensesini okşayışıyla ifade ediliyordu. Orada çok tanıdık el kol hareketlerindeydi. Ama onun için yeni değildi, taze değildi, bazen sanki hayatı tek kişilik -Natalia- bir izleyici topluluğu için daralmış gibi hissediyordu ve önceden kestirilebilen karşılıklarıyla, tek kişilik alkışıyla bu izleyici topluluğunun her zaman meftunu değildi.

Aslında o daha büyük izleyici topluluğunu, ilk gecenin önceden kestirilemezliğini, dalgalanan ve belirsiz duyguyu şiddetle arzuluyordu. Frida'da böyle bir izleyici topluluğunu, ikna etmek için çok çalışmak zorunda kalacağı bir izleyici topluluğu sezinlemişti ama usandırıcı bulacağı kadar çok değil. Evet, özel hayatında bazen Natalia'nın ötesinde bir izleyici topluluğunun özlemini çekiyordu ve Frida'yla geçirdiği kı-

sa zamanda onu bir an için yakalamıştı. Kendini yepyeni görmüştü, sanki geçmişinin bütün birikimi kendisinin yalnızca haşmetini bilen, onun silinip gittiğinden haberi olmayan, kendisinden çok daha genç bir kişinin bedenine geri dönmüş gibi hissetmişti.

Çünkü Natalia şaşaayı biliyordu. Onu koruma, parlatma çabalarını da biliyordu. Zaman zaman, ilerlemeyi sürdürme çabasını.

Daha genç kadın bunların hiçbirini görmüyordu, bu da Troçki'yi yüreklendiriyordu. Sabahleyin yeniden kalkmanın, savaşa hazırlanmanın, o günün son günü olup olmayacağını, eğer öyleyse, en iyisinin onu yaşamak olduğunu düşünüp durmanın ne kadar çaba gerektirdiğini ona unutturuyordu.

Kendi yansımasını Frida'nın gözlerinde görmüştü: Yakışıklı, erkeksi, güçlü. Büyük bir yaşama yetisine sahip. *Yaşlı değil.*

Bazen kendini karısının gözlerinde görüyordu. Görüntü her zaman gururunu okşamıyordu. Gözlüksüz yarı aydınlıkta tökezleyen adam, uyumak için şişeler dolusu hapa ihtiyacı olan adam, işler istediği gibi gitmediğinde çabuk sinirlenen adam.

Frida'nın kendisini gözlüksüz görmesine asla izin vermemişti. Bakışını üzerinde hissettiğinde, güneş ışığında, parlak, pırıl pırıl bir mühür gibi bunun tadını çıkarmıştı.

Natalia bir keresinde ona böyle bakmıştı. O da karşılık vermişti.

Bu özel hayatın toplamı olabilir miydi? Güzel bir kadının bakışı karşısında bir refleks. Diğer erkeklerden böyle bir bakışa karşı koyacak denli farklı mıydı?

Suçlulukla karısının geceliğini kaldırıyor. İki kadının imgelerini karıştırırken kendini okşuyor, onların taparcasına sevgi içeren çifte bakışları olarak hayal ettiği şeyde kendini kaybediyor.

Sonra da en iyi durumunun belki de artık geçmişte kaldığını kavrayarak üzüntüyle başını çeviriyor. Şimdiki zamanda kalma becerisini yitirmiş. Natalia uykusunda kıpırdanırken, ona kalan yegâne şeyin hayata, aşka, Devrim'e ait bir geçmiş olduğundan endişeli, battaniyeleri yakalamaya çalışıyor.

Onu rahatsız eden, başına dert olan, ona suçluluk hissettiren, bu kadar çok arzu değildi. Daha çok, arzunun anısıydı, onun haram lezzetiydi, onun yitimiydi.

Frida'yla geçen zaman kendini parmak uçlarına kadar diri hissettiği son dönemdi. Battaniyelerin sınırları dışında ellerini gerdi, parmaklardaki sertleşmeyi hissetti, yaşam süresinin ne anlama geldiğini hissedene kadar, uzattı onları, avuç içlerini günün ilk ışıklarına çevirdi, insanın hayatını ellerinde tutmasının ne anlama geldiğini hissetti.

Yaşam süresi, *Señora* Rosita'nın bir keresinde söylemiş olduğu gibi, ellerde yazar mıydı? Kapsam ve uzunluk? Zikzak yaparak kendine yol açan damarlar?

Señora Rosita'yı hatırlıyor. Geniş çıkık elmacık kemikleriyle, saçına dolanan yeşil örtüyle ufak tefek tıknaz bir kadın. İşine olan düşkünlüğünü hatırlıyor. Hayat şartlarını hatırlıyor: Kirli döşeme, köşelerdeki hamaklar, teneke çerçeveler içinde Stalin'in ve Meryem'in resimleri. Koyu renk camsı kayadan ayna. Böyle koşullar, böyle bir hayat onu nasıl da her zaman mücadele gereğine inandırırdı. Başka hiçbir yol olmadığına.

Arzuyu parmak uçlarında hatırlıyor. Bir daha böyle bir arzu duymayacaktı, bundan emindi.

Bir gün kurşunlar olacaktı ve bedeninde delikler açılacaktı. O zaman hayatın ve arzunun anlamını bilecekti. Neyin kalıcı olduğunu. Neyin geçici olduğunu. Hayatının değerinin ne olduğunu.

Natalia uzanmış uyuyor. Perdelerin arasından sızan ışık-

ta düzensiz soluk alışını gri teninin soigunluğunu seyrediyor. Ensesinde oluşan çizgileri fark ediyor. Yaşlı bir kadın:olmuş ve kendisi bunun nasıl olduğunu bilmiyor. Yavaşça yataktan çıkıyor, aynada kendine bir yabancının bakabileceği gibi bakıyor ve kendini sanki ilk defaymış gibi görüyor, hafif göbeklenmiş, beyaz saçı bir yana yatmış, pijamaları içinde biraz gülünç, yaşlanmakta olan bir adam. Yeniden yatağın kenarına çöküyor. Natalia'ya bir göz atıyor, şaşkınlık ve sevgi duyuyor, Natalia'nın, gökyüzünde baştan başa kıvrılan yağmur bulutları gibi başında kıvrılan gri saçı.

Saçına dokunmak için eğiliyor, rengini kaybetse de hâlâ yumuşak. Bir kadının saçını her şeyden çok severdi. Fark ettiği ilk şey buydu. Saçın ağırlığı ve dökümü, rahiyası ve dokusu.

Frida'nın saçı gür, düz ve kınnap gibi güçlüydü. Onun başına yığılmış ya da kurdele bağlanarak, örülerek, rıhtımdaki halat gibi halkalar halinde örülerek, kalın bir biçimde sallanıp sırtını örten saçının parlak ağırlığını sevmişti. Saçı her gün farklıydı, kendisi de bu farkı tahmin etmeye, bir günden diğerine değişiklikleri fark etmeye başladı. Onun için özel bir çaba harcadığına inanmıştı. Ama kısa sürede Frida'nın bu çabayı kendi için gösterdiğini anladı: *Her gün, cennet için giyinirim*, demişti Frida bir keresinde.

Her gün farklı bir kadınsın! Onun kendi kendini icat etmesine, harcadığı zamana şaşmıştı. Birbirinden farklı pek çok kadın! Onun içinde barındırdığı bütün farklı kadınlara sahip olmanın ona bir ömre mal olacağını hissetti. Bunun meydan okumasını.

Karısının saçını düşündü. Yıllar önce onu o kadar büyüleyen kestane rengi bukleler. Karısının saçı her zaman aynıydı. Kısa kesilmiş ve gözlerinin kocaman ve incinir görünmesini sağlayarak, yüzünün etrafında kıvrılan. Karısının görüntüsü bir günden diğerine, bir sürgün döneminden diğerine pek az

değişiyordu. Bu kadar değer verdiği de bu değişmeyen önceden kestirilebilirlik, onu farklılık ve kaprisle endişeye kaptırmaması, o geçmeden yolundaki pürüzleri temizleyerek, onun için orada olmasıydı.

O halde, hayatının bu devresinde, nasıl olmuştu da farklılığı, süsü ve yeniliği takdir etmeye başlamıştı?

Günde bin defa karısıyla Frida arasındaki bu ayrımları bir bir sıralıyor ve çözümlüyordu. Ama sonuçlar mantıklı düşünmeye meydan okuyordu. Makul açıklamalar yoktu. Kendini kaybolmuş hissediyordu. Çünkü değişikliğe ve farklılığa tutulduğu gibi, berrak bir biçimde düşünemediği, yazma isteği duymadığı, sevgi nesnesinin o gün saçını örüp kurdeleler mi, yoksa çiçekler mi taktığını görme arzusuyla azap çektiği bir zamana dönmek istemiyordu.

Saçmaydı bu.

Bütün çocuklarını almışlardı ondan. Bütün dostlarını. Natalia'dan başka kimsesi kalmadı. Bunu yeterince hissetmiyordu. Uyuştuğunu hissediyordu. Arzunun anısından başka bir şey yoktu.

Natalia'ya geri döndü, yumuşak gri buklelerinden birini işaret parmağına doladı. Natalia'nın bugüne dek böyle bir suçluluğu ve azabı yaşayıp yaşamadığını merak etti, bunu düşündüğünde kıskançlığın ve utancın onu paramparça ettiğini hissetti.

NATALİA İVANOVNA SEDOVA
COYOACÁN
EYLÜL 1940

Ölümünden sonra, aramızdaki her şeyi düşünüyorum. Ayrılık dönemimizi, çölün bir başından bir başına telefon hatlarında hışırdayan öfkeyi düşünüyorum. Nasıl da kendimi bir daha hiç toparlayamayabileceğimi. Lev Davidoviç'in hizmetinde geçen bir ömrün ardından, nasıl da başka hiçbir şey bilmediğimi.

Bir zamanlar başka bir hayatım vardı. Devrim'in ilk yıllarında, Kültürel Aydınlanma Bakanlığı'nda çalışıyordum. Geçmişin sanatını -burjuva sanatını- korumak için çetin bir mücadele yürüttüm, birçok yoldaş bana karşı çıktı. Bir keresinde bir Rembrandt'ı yok olmaktan kurtardım. Geçmişi bilmeden bir halk olarak ilerleyemediğimize inanıyordum. Lev Davidoviç'ten bağımsız, zaferlerim vardı.

O zamandan beri sanki onun zaferleri benim olmuş. Yenilgileri, bozgunları da. Sanki tek yürekli, tek akciğerli -dünyayı içimize çeken, saldıran, savunan ve geri çekilen- tek organizma olmuştuk.

Paylaşılan bir hayat.

Son zamanlarda, yeni insanlara hiç ihtiyaç duymuyorduk. Her ikimiz de usanmıştık, mücadeleden, ziyaretçilerin sonu gelmeyen ayak seslerinden, tehlikeden. Şimdi mücadele bittiğinde, yorgunluk orada, beni saran bir battaniye gibi ve bir ömür boyu uyuyabilirdim. L. D. her zaman uyumakta sı-

kıntı çekmişti. Geceleri tabletleri, onu uyutmaya yetecek kadarını ölçerek ayırırdım. Hayatımın uğraşı ölçmeydi.

Yatağımızda oturmuş, gözyaşı döküyorum. Şiddetle ağlıyorum. Başının açtığı çukur hâlâ yastıkta. Bildiriler yayınlamalı, kalemi bir silah gibi kullanmalıyım. Ama artık her şeyin bittiğine şaşarak burada yatıyorum.

Çünkü her zaman ondan sonra hayatta kalacağımı, ondan uzun yaşayacağımı varsaydık. Gerekirse acısının üstesinden gelmesine yardım edeceğimi. Hem ben her zaman ondan önce gider, yolunu acıdan, kederden arındırırdım. Şimdiyse geride kaldım, ailemizin enkazından kurtulan. Çocuklarınızın ve kocanızın sizden önce gitmesi... Ölçmeyle ve yolu düzeltmekle geçen bir hayattan sonra... Şimdi bu hayatta kalma yükünü -bu korkunç şeyi- ezmek istiyorum.

Artık bir ömür boyu uyuyabilirdim.

Ama onun dilediği bu değil.

Geçen gece, bir avuç dolusu nembutal aldım ve geçmişin bugünden daha gerçek olduğu bir uykuya daldım. Bakanlık'ta geçirdiğim döneme ait bir rüya gördüm. Lev Davidoviç'in ayrılığımız sırasında beni reddetmesine yol açan olay.

Bu bir ihanet miydi? Rüyada, uzun boylu, açık tenli, benden on yaş küçük genç bir adamın kollarındaydım. Yirmi yıl kadar önce iş arkadaşıydık ve o zamanlar beni arzulamıştı.

Genç adam beni iltifatlara boğmuştu, bana olan aşkını itiraf etmişti.

Evet, bir gece geç saatlere kadar çalıştığımızı hatırlıyorum. Genç adamın beni öpmek için eğildiğini ve benim de bir çekim hissettiğimi, ancak geleceğimin Lev Davidoviç'le birlikte olduğunu itiraf ettiğimi hatırlıyorum.

Gerçek buydu. Ama dün geceki rüyada, bir öpücükten fazlası vardı. Aslında, biz karartılmış bir odada yerde yatarken genç adam içime giriyordu. Sonra da, böyle olup olmadığını,

bunun o zaman istediğim bir şey olup olmadığını düşünerek uyandım, hem kocamın ölümünden yalnızca haftalar sonra, geçmişten bana tutkun genç bir erkeği neden rüyamda görüyordum? Neden şimdi, yirmi yılı aşkın bir süre sonra, kıpkırmızı olmuş ve bir çocuğun ilgisinden memnun uyanıyordum?

Hayatım kocamınkiyle çok yavaş bir biçimde birleşti.

Paylaşılan bir hayat.

Bu meseleleri ifade etmek kolay olmuyor. Şimdi güçlükle yazıyorum. Kendim için.

Gerilimli zamanlarda Lev Davidoviç genellikle *aşk macerası*'yla ilgili olarak bana serzenişte bulunurdu. Ve geçmişte ben de her zaman kendimi savunurdum: *Aşk macerası yoktu.*

Kuşkusuz, onun tutkunluklarını biliyordum. Çekici bir adamdı, kadınların arasında canlanırdı. Bunu biliyordum, bunu kabul ediyordum. Sadakatsiz olduğunu sanmıyordum.

Ama Meksika'da, işler değişti. Ressam aramıza girdi. Oturup onu bekledim. Alanımı belirledim. Birlikte atlattığımız onca şeyin ardından, gelmesi gerektiğine inanıyordum. Kendini toplamak, kimi ve neyi istediğini düşünüp durmak üzere dağınık Taxco Tepeleri'ne çekildiğinde, kendimi kır manzarası kadar metruk hissettim.

Ayrılmamız gerekiyor, dedi. Ben kimdim ki bunu tartışayım?

Telefon etmeleri. Bana serzenişte bulundu -onu kaybetme düşüncesiyle kederlenen- bana bir kez daha hayal ettiği sadakatsizlik yüzünden serzenişte bulundu. Ve bunu inkâr etmek yerine, suçlanması gerekenin ben olduğuma ikna olarak, onu bana geri getirecekse asla olmamış bir şeyi itiraf etmeye hazır, suçlamasının ağırlığı altında çöktüm.

Yalnız kalmak için tepelere gitmişti.

Frida'nın bazı şeyleri toplamak için bana karşı asık bir suratla, Casa Azul'u ziyaret ettiğini hatırlıyorum. Onu gör-

meye gideceğini sanıyordum. Birkaç gün sonra, bir değişiklik oldu. Benimle konuşması yumuşadı. Bir şeyler kopmuştu. Ona hiçbir zaman doğrudan sormadım. Ama bana duyduğu arzu geri döndü. Flört ettiğimiz ilk günlerdeki gibi tutkulu mektuplar yazdı. Benim için nasıl da yanıp tutuşuyordu. Ona karşı tutkumu canlandırıp belli bir düzeye getirmeye çalışıyordum ama onu kaybetmeye o kadar yaklaştığımdan yalnızca keder ve korku vardı, ona karşı eskisi gibi, derinden bir tutku hissedene kadar aylar geçti.

Ama o duygu geri döndü. Yavaş yavaş, yavaş yavaş. Aramızda her şey asla eskisi gibi değildi. Ama daha büyük, daha derin, daha sakin bir şey bulduk. Çünkü bendeniz, daha yaşlı, artık arzulanmayan, gençlik, albeni ve güzellik yarışmasını kazandığımı hissediyordum. Kazanmıştım. Zaferim bana güç veriyordu.

Bu genç adam rüyasından sonra, şimdi her şeyi daha da kesin bir biçimde anlıyorum. Frida, yıllar önce gücümün doruğundayken benim olduğum yaşta, salt yapabildiği için kocamı baştan çıkarmıştı.

Mesele bu kadar basit ve zordu.

JORDI MARR
COYOACÁN
TEMMUZ 1954

Akşamın erken saatleri. Ve bütün gün bu gazete fotoğrafları -Frida'nın tabutunun arkasında acı çeken bir Diego- benimle kaldı. Akşamın erken saatleri bana hep o önceki hayatı, Casa Azul zamanını, sonra da Avenida Viena'dakini, akşamın erken saatlerinin kalıplaşmış düzenini, günün, zembereğindeki bir saat gibi giderek yavaşladığı duygusunu ve güneş gökyüzünde batarken hâlâ orada olan bizleri hatırlatıyor. Görev başında nöbet değişimi. Akşam yemeği. Sonra da, belki, azat edilme, Frida'yla birlikte Coyoacán'daki barları tarama, onun Yaşlı Adam'la ilgili hikâyelerini dinleme olasılığı. Bu hikâyeleri ne kadar da suçlulukla yalayıp yutuyordum. Frida onun kalıplaşmış düzeninden, bilgiçlik taslamasından nasıl da nefret ediyordu. *Ama kalıplaşmış düzen olmaksızın yalnızca kaos vardır*, diye tartışmaya girdim onunla bir keresinde, boynunda bir sicimle babamı hatırlayarak, Muhalefet'e katılmama neden olan bütün nedenleri hatırlayarak.

Kaosu kucakla, demişti Frida. *Başka hiçbir şey yoktur.*

Daha sonra geri döndüğümde, bunu yapamazdım. Troçki'nin günlerinin alışılagelmiş düzeninin neden değişmediğini, beklenmedik olanın tehlikeyi işaret ettiğini fazlasıyla anlıyordum.

Troçki'nin kalıplaşmış düzeni: Tavşanlar, yazı yazma, kaydetme. Öğleden sonra erken saatlerde öğle uykusu. Dem-

liği ters çeviren Natalia. Bugün hâlâ bu kalıplaşmış düzeni hatırlayabiliyorum, elimi uzatıp ona dokunabiliyorum. Saldırı bekleyerek, sokağı kuleden seyretmekle geçirdiğimiz saatler. O gün, nasıl da bu kalıplaşmış düzenin etkinliklerinden hiçbiri önem taşımıyordu. Çoktan tarih olan, *o güne* dönüyorum. O günkü suçlu kurtuluşa.

Kapıya gitmek üzere, yavaş yavaş kalktığımı hatırlıyorum. Jacson'dan hoşlanmıyordum. Bu yalnızca bir duyguydu ama aylar önce, bundan Troçki'ye söz ettiğimde, itirazlarımı ciddi olarak ele almadı. Kanıt neredeydi? Yalnızca onda bir şey var, dedim. Aramızda gerginliğin hüküm sürdüğü bir dönem olduğunu itiraf ediyorum. Yaşlı Adam'dan uzaklaştığımı hissediyordum. Olmam gerektiği kadar ihtiyatlı değildim.

Sende bir duygudan daha kesin bir şey uyanana dek, demişti Troçki bana, *Sylvia'yı ziyaret etmesine izin vermeyi sürdüreceğim.*

O gün de, kapıyı açmak üzere kalktığımda, Troçki bağırdı, "Jordi, Tino, ben ilgilenirim." Onun düğmeye basmasını, hantal kapının kayarcasına açılmasını izledim ve avlunun bir başından bir başına hızlı hızlı yürüyen, Troçki'ye yetişmeye çalışan Jacson'ı gördüm. Mutfağın sineklikli kapısının ardında Natalia'yı gördüm. Natalia'nın onları seyretmesini seyrettim. Tavşanlar kafeslerinde, endişeli, heyecanlı, birbirlerinin üzerine çıktılar.

Nöbetimizin sonuydu ve poker oynuyorduk, Troçki'yle Jacson bizim koruma kulübemizin önünde karşı karşıya geldiklerinde kâğıtlarımı açtım. Bir kez daha Jacson'a, yüzünde torbalanan kara gözlere baktım. Sıcakta solgun görünüyordu, üzerinde takım elbise, kolunda yağmurlukla fazla giyinmişti. Elinde çaydanlık ve demlikle Natalia'yı işitiyordum, mutfakta çaydanlığı suyla, eski boruların içinden inlercesine akan suyla dolduruyordu.

Katalan bahçıvan Xavier, elinde bir kürek, durmuş iskambil oyununu seyrediyordu. Jacson'a bir göz atarak, "Bugün pek iyi görünmüyor" dedi. Xavier, başını iki yana sallayarak küreğe dayandı. "Biliyorsunuz ya, komik bir şey... Önceki gün, Jacson'la ben bir sigarayı paylaştık ve bana Katalanca teşekkür etti... Mükemmel bir Katalanca'ydı. Size diyorum... Ama o bir Belçikalı, değil mi?"

Başımı kaldırıp küreğe dayanan Xavier'ye baktım. Gözlerimi kapadım. O anda, Xavier'nin sözleri işitmediğimiz kurşunlar gibiydi çünkü artık çok geçtir çünkü çoktan cildi yarıp, kan dolaşımına girmiştir.

Sözleri içime, çoktan bilen, yüksek sesle bildirmiş, ancak kulak verilmemiş yanıma çarptı. Sözler orada kaldı ve sonra ayağa fırlamış, başkalarına bağırıyordum, iskambil kâğıtları da kül gibi parmaklarımın arasından düştü, kimse elini oynamadı çünkü bu oydu, o andı ve korku değil, yalnızca tepki vardı...

Tüfeğimi kavradım, avlu boyunca koştum ve aklımda insanların ve mekânların gözümün önüne bir gelip bir kaybolan pasaport görüntüleriyle, geçmişte kalmış bir zaman vardı. Kuyruklardaki, toplantılardaki, yalvaran, yakaran, öfkeli yüzler. Barcelona'daki dönemden yüzler. Yalnızca kısa bir süre için görmüş olduğum yüzler, bir kum torbasının üzerinde, nişan alan bir gözün ışıltısı.

Burada Meksika'da, İspanya İç Savaşı'ndan çok sayıda mülteci vardı. Ölmüş *brigadista*'ların pasaportlarını taşıyan birçok Stalinci. Bunu hepimiz biliyorduk. Ama bazı şeyleri görmemeyi seçtik. Cepheden saldırı beklemiştik. Başka her olasılığa karşı duyarsızdık.

Ana binada bir gürültü duyduk. Jacson, Troçki'nin çalışma odasına gireli tam olarak dört dakika olmuştu. Yalnızca dört dakika ve artık çok geç. Tüfeklerimiz omuzlarımızda koştuk ve Lev Davidoviç'i yerde, başından kan akarken gör-

dük. Ve o zaman Jacson denen adamı farklı bir biçimde, yıllar önce Barcelona sokaklarında yanından geçmişim gibi berrak bir biçimde gördüm. Aylar önce daha yakından bakmış olsam görebileceğim gibi, onu, GPU tarafından tutulmuş, sinekkaydı tıraşlı, çok ince, *piolet*'yi hâlâ sımsıkı tutan bu Katalan albayı karşımda gördüm. Yaşlı Adam'a o kadar uzak olmasaydım. Sonra da tüfeğimin dipçiğini kaldırdım ve Jacson'ın gözleri değişti, akları acının öngörüsüyle bulanıklaştı, acı oradaydı ve yüzünü lapa haline getirip unutuluşa gömmek istedim. Sonra Tino ve Xavier de üzerine çullandılar, cinnet vardı, kan vardı ve başka hiçbir şey yoktu, yalnız bu cinnet bu kan ve döşeme kızarana dek onu yumruklarımızla, tüfeklerimizin dipçikleriyle dövdük. Dört dakika önce bunların hiçbiri olmuyordu ama o an, gelecekteki o an, bomboş, bizim adım atmamızı bekleyerek hep oradaydı... Natalia'nın kucağında başı kanayan Troçki ise, zayıf bir sesle, "Onu öldürmeyin" dedi. GPU'nun adamı, takma bir Belçikalı adı ve çok sayıda Belçika pasaportu taşıyan Katalan Albay da, "Beni öldürmeyin" diye bağırdı.

Jacson fena dayak yemişti, sonra cankurtaranın tiz sesi ve Lev Davidoviç'in yüzükoyun uzanmış, kanlı bedeni götürüldü. Hiçbirimiz bugüne dek onu gözlüksüz görmemiştik, cankurtaranın arkasında kayışla bağlanmış, savunmasız, küçülmüş görünüyordu, erişemeyeceğimiz bir uzaklıkta alçak sesle feryat eden Natalia da başka bir kişiydi, hem ona erişmeye çalışmadık bile, düşünebildiğim tek şey her şeyin bittiğiydi.

Daha sonra ise, geri dönen şeyler. Üç yıl önce denizden karaya, sıvı bir şeyden daha katı bir şeye o kısa yürüyüşte devinimin sanrısı.

Frida'nın üzerimdeki yasemin ve cinsellik kokusunu hatırladım. Karanlık bir kilisede kara bir azize dua ettiğimi hatırladım. Yüreğimin bütün olmasını ne kadar çok istemiştim. Yaşlı Adam'dan gizlediğim her şeyi.

Sonuç olarak dua etmeye çalıştım ama yapamadım.

Üç gün sonra, cenaze. Krematoryumda kapı doğru dürüst kapanmıyor. Yanan kumaş kokusu var. *Ölümde bile bir karşı koyma*, diye düşünüyorum kendi kendime, tahta sırada arkama yaslanarak ve başımı kaldırıp düz beyaz tavana bakarak.

Daha sonra, cenazesinin akşamında Mexico City'deki Garibaldi Plaza'ya gittim. Plaza her akşam canlanıyor. Masalar dolu. Plaza Garibaldi'de elimde bir kadeh, duvara yaslanıp arkaya dayanarak, arkalığı sert bir sandalyeye oturdum.

Yalnız başıma oturuyordum. Yanımdaki genç Meksikalı ailenin masasına döndüğümü hatırlıyorum. Masanın üzerinde bir gazete vardı ve başlıklar Troçki'nin cenazesini haber veriyordu. Kadehimi kaldırıp tokuşturmayı önerdim: "*El Viejo*" dedim. Masadaki çocuklar ne söylediğimden emin olmaksızın kıkırdadılar ve su bardaklarını benimle tıngırdattılar. Babaları anladı, kadehini kaldırdı. "*El Viejo*" dedi hüzünle. O anda, uzun örgülü saçlı ve gümüşi Meksika şapkalı iri yarı yaşlı bir kadın yanımdan geçip gitti. *Mariachi* topluluğu ardı sıra geliyordu. Bana gülümsedi ve yeşil çikletle kaplı tek dişinin, buram buram alkol kokan soluğunun farkına varabildim. Bir gitar taşıyordu. "Daha sonra şarkı söyleyeceğim" dedi. "Beni unutma."

Başımı sallayıp ona gülümsedim. "Kuşkusuz." Daha sonra, Plaza genç çiftlerle ve dar beyaz pantalon giymiş *mariachi*'nin serenat yaptığı refakatçileriyle dolduğunda, günün ve tekilanın etkilerinin ısırmaya başlamasıyla, kendimi aptalcasına hüzünlü hissederek, meydanın kenarlarında dolaştım. Bana doğru gelen, oynak bir şarkı söyleyen bir kadın sesi duydum, sesin duruluğu ve tınısı dönmeme yol açtı ve tek dişli yaşlı kadın, gümüşi Meksika şapkasını başının arkasına atmış, oradaydı. Böyle bir harabeden böyle bir güzelliğin yükselme-

sine şaşarak, hayatın yoluma çıkardıklarına şaşarak, bakmak için durdum. Topluluğuna biraz para verdim. Bir yarım daire oluşturarak, benim için çaldılar, ben de Frida'yla benim barlarda yaptığımız gibi, onlarla birlikte şarkı söyledim ve sevgilimin parmak uçlarındaki ballı kekin tadını hatırlayarak, bu anı yalnızca ona sundum, daha sonra çalgıcılarla birlikte oturduk, günün ilk saatlerinde bana hikâyeler anlattılar, tek dişli ve güzel sesli kadın terk edilmiş Plaza'da şarkı söyledi, birden Yaşlı Adam'ın gittiğini hatırladığımda, kendimi buna kaptırdım. Hem böyle bir günde, burada böyle bir neşe bulduğuma şaşırmıştım. Kendi kendime belki de hayat böyledir, her zaman böyle olacak, sen onun bir şey olduğunu düşünürken o başka bir şeydir diye düşündüğümü hatırlıyorum.

Karım içeri giriyor ve beni yine gazetedeki fotoğraflara bakarken görüyor: Frida'nın komünist bayrağına sarılı tabutu. Üzüntümü fark ediyor. Elini elime bırakıyor: Ilık avuçlar, soğuk parmaklar. Elinin dokunuşuyla ne kadar değiştiğimi kabul ediyorum ve bir zamanlar nasıl bir genç adam olduğumu, küçük teneke bir yüreği nasıl kırmızı keçe bir panoya iliştirdiğimi, sevginin hayatıma girmesi için nasıl dua ettiğimi hatırlıyorum. Asla gelmeyen bir baba kucaklamasına nasıl da özlem duyuyordum. Her zaman, özlem. Karıma dedim ki: *Birlikte olduğumuz dönemde bile, Frida bu ölümden söz ediyordu, onu nasıl memnuniyetle karşılayacağından. Sağlığı, Diego'su, resmi. Kolay bir hayat değildi...*

Karım durgun bir biçimde gülümsüyor bana. *Hiçbir hayat kolay değildir*, diyor.

O zaman başımı kaldırıp ona bakıyorum ve onu kendime çekiyorum.

RAMÓN MERCADER
COYOACÁN
22 AĞUSTOS 1940

Burada bir hapishane hastanesinde kaba bir battaniyenin altında yatıyorum. Bana kim olduğumu soruyorlar, bu soruyu saat başı yineliyorlar. Frank Jacson'ım, diyorum onlara, *işadamı*. Önümüzdeki yıllar boyunca Frank Jacson olacağımı artık biliyorum. Burada annemi düşünerek yatıyorum. Benim için bütün umutlarını. Aylar süren hazırlıktan sonra, o an geldiğinde, her şey nasıl da yavaşladı ve hızlandı, o an beni nasıl da apansız yakaladı. Yaşlı adam nasıl da kendini savundu. Buna nasıl da hazırlıksız yakalanmıştım.

Yüksek bir dağdan aşağıya düşüyorum. Arkamda üçüncü bir varlık yok.

Olanlara geri dönüp duruyorum. Onu içimde yeniden yeniden canlandırıyorum. Ayrıntılarını.

O, kalıplaşmış bir düzenin adamıydı. Onun kalıplaşmış düzenini Sylvia'dan biliyordum. Akşamın erken saatlerinde, Stalin'in biyografisi üzerinde çalışarak geçen saatlerden sonra, Lev Davidoviç iç geçirip kalemini bırakırdı. Üzerine adının nakşedildiği kalem, Frida'dan bir armağan. Gerinirdi. Avenida Viena'daki evin bahçesine giden ışığı geçiren kapıları açardı. Başını kaldırıp küçük muhafız kulesine bakardı, yeni istihkamdan memnun. Bahçeyi baştan başa kat edip tavşan kafesine giderdi. Kulaklarını okşamak ve parazitleri olup olmadığını dikkatle denetlemek için onları teker teker

dışarı çıkarırdı. Ben oraya vardığımda sırtı kapıya dönük olurdu. Bunu biliyordum.

Dün hava rutubetli ve sıkıntılıydı, kapıda dururken akşamüstü güneşinin sıcaklığını omuzlarımda duyabiliyordum. Troçki kendisini çağıran bir sesi, benim sesimi duydu. Ellerimde ter bulaşan bir müsvedde, ağırlığımı bir ayağımdan diğerine vererek kapıda duruyordum. "Efendim" diye hitap ettim Yaşlı Adam'a, "bir dakikanızı rica ediyorum..."

Bol gri bir takım elbise giymiştim, kolumda gri bir yağmurluk vardı. Kapıyı açarken yağmurluğu fark ederek, "Çok temkinlisiniz" dedi bana Lev Davidoviç. "Hâlâ yağmur yağabilir." Beni, Amerikalı sekreterlerinden birinin, Sylvia'nın arkadaşı, Jacson olarak tanıyordu. Eldivenlerini çıkardı ve iç geçirdi. Akşamı bozulmuştu. Ama aynı zamanda gururu da okşandı, biliyordum. Genç insanların hâlâ tavsiye almak için ona gelmelerinden, onun fikrini, sorgulamaksızın kabul etmelerinden hoşlanıyordu. *Benim desteğimi sağlayabileceğini düşünüyordu.* Natalia'ya ve korumalarına, "Gelen Sylvia'nın Jacson'ından başkası değil" diye seslenerek beni içeri aldı.

Avlunun bir ucundan diğerine belirli bir amaçla uzun adımlarda yürüdü, ben de ona yetişmeye çalıştım. "Şu tavşanlar!" Troçki başını iki yana salladı ve bir el hareketiyle kafesi işaret etti. "Bu hava onları tedirgin ediyor." Omzunun üzerinden bana gülümsedi. "Biraz yahni için kalmalısın." Başımı salladım ve tel örgüye değerek sıyrılan pembe burunlara baktım. Sonra, midem bulanarak başımı çevirdim.

Natalia her zamanki gibi, ziyaretçileri gözlemek üzere, sineklik takılı kapıda belirdi. Beni o saatte gördüğüne şaşırmıştı ama Lev Davidoviç gülümseyerek onu yatıştırdı. "Bu genç yoldaşlar ve müsveddeleri!" Natalia sinirli bir biçimde güldü, bana başını salladı, çay, kahve teklif etti, kibarca reddettim. Yaşlı Adam'a biraz çay yapmak üzere mutfağa döndü.

Çalışma odasına kadar gittik. Duvarlardan birinde şu ithafla Frida Kahlo'nun bir kendi portresi vardı: *Bu resmi 7 Kasım 1937'de bütün sevgimle Leon Troçki'ye adıyorum.* Bu bir doğum günü hediyesiydi, dedi. Aynı zamanda, Rus Devrimi'nin yirminci yıldönümü. Başımı kaldırıp somon ve yeşil renkleriyle sarmalanmış, elinde çiçekli bir dal, bize bir burjuva yosması gibi bakan Frida'nın resmine baktım. Troçki, Casa Azul'dan taşınmalarından sonra bu portreyi yanına aldığına memnun olduğunu söyledi. Ona bakmak kendisini hoşnut kılıyor ve sakinleştiriyordu. "Ah Frida" dedi hüzünle. "İnanılmazdır, değil mi?"

Ben de Frida'nın portresine baktım ve beni rahatsız etti. Yosmanın ardındaki kadın. Onun önünde kendimi aylar önceki sergide hissettiğim gibi korumasız hissettim. Gözleri her şeyi görüyordu, ikiliğe alışık o gözler. Bir an tökezledim, fark etmesinden korktum. *Fazla büyük bir takım elbise giymiş adam. Üzerinde bir başkasının giysileri.*

"Evet" dedim bakışlarımı portreden uzaklaştırarak. "İnanılmaz." Müsveddeyi, onu bitmemiş Stalin biyografisinin sayfalarının üzerine yayan Yaşlı Adam'a verdim. Sırtını döndüğünde, yağmurluğumu sandalyeye yerleştirdim ve iç cebinde sakladığım *piolet*'yi kaldırdım. O zaman, tam da kafatası ezildiği, kan harflerin üzerine sızdığı sırada benimle yüz yüze gelmek üzere dönerek, beni şaşırttı. Gözleri kanla tutuşmuş bir mavi, elimi ısırmak üzere döndü. Boğuştuk, sepet örgüsü sandalyenin düştüğünü ve belirsiz çınlayan sesi duyan Natalia'yı feryat ederek çağırdı. Frida'nın kurdelelerinin rengindeki kan, Stalin'le ilgili elyazmalarına yayıldı. Korumalar odaya daldı.

Ben elimde *piolet*, şiddetle nefes alarak, hareket edemeden, diğer cepteki silaha ulaşamadan orada duruyordum. Kan, Yaşlı Adamın başının arkasındaki yaranın etrafında

çoktan pıhtılaşıyordu. Döşemede kan. Duvarlarda. Müsveddenin üzerinde bir Rohrschach lekesi gibi. Yaşlı adamın yuvarlak gözlüğü de, bir sapı, meydan okur gibi kıvrılmış, kan gölü içinde duruyordu.

Böyle bir meydan okumaya hiçbir biçimde hazırlıklı değildim.

COYOACÁN
21 AĞUSTOS 1940

Kafasındaki yaradan kan sızarken, Lev Davidoviç çalışma odasının döşemesinden yukarıya bakıyor ve Frida'nın portresi, önünde durmadan değişiyor. *Amor y dolor*, demişti Frida 1937'de, her şey bittikten sonra. Aşk ve acı.

Üç yıl sonra, orada uzanmış ölürken, ayrıntılar canlanıyor. Muhteşem Kızıl Ekim'in ayrıntıları değil. Kronstadt ayaklanmasının, karda şişen cesetlerin ayrıntıları değil. Sürgünde geçen onca yılın, onun için değerli olan herkesin ölümünün ayrıntıları değil.

Hayır. Hatırladığı aşk macerasının sonuna ilişkin özel ayrıntılar.

Lev Davidoviç moralini düzeltmek için Taxco civarındaki tepelere çekiliyor. Natalia gidişini seyrediyor. Ne zaman döneceğini merak ederek.

Frida'ya yeniden düşünmesi için yalvardığı uzun ve tutkulu bir mektup yazıyor. Frida cevap vermiyor.

Amor y dolor. Şiddetle saldıran sözcükler zihninde yavaş yavaş yatıştırıcı, ritmik bir niteliğe kavuşuyor. Uykusunda, Lev Davidoviç kendinden sıyrılarak başını kaldırıp Natalia'nın kendi endişe katmanlarında ağlayan iri gözlerine bakıyor.

Tepelerde kaktüs arayarak uzun yürüyüşlere çıkıyor ve bir sabah, hayatına tanıklık eden tek kişiyi unuttuğunu kavrayarak uyanıyor. Natalia'ya bağlı kalıyor.

Ona uzun mektuplar yazdığını hatırlıyor. *Seni çok seviyorum, Nata, bir tanem, aşkım ve kurbanım.*

Natalia, duraksamalı, cevap yazıyor: *Kendimi öyle büsbütün yalnız hissediyorum ki.*

Yalnızken yüzünü ellerinin arasına alıp aynada geçen zamana ağlıyor ve kendisini daha güzel yaratmadığı için artık inanmadığı bir Tanrı'yı lanetliyor. *Bugün kendimi aynada gördüm*, diye yazıyor, *çok yaşlı görünüyordum. Ruhsal durumum daha yaşlı görünmeme yol açıyor.*

Sonunda onu bağışlıyor. Onu avutuyor. *Yaşlandık*, diye yazıyor. *Birbirimizden başka kimsemiz yok.*

Lev Davidoviç ağlıyor. Nedenini tam olarak bilmeden.

Natalia onun geri dönüşünü izliyor. Mavi Ev'e çıkan yolda yavaş yavaş yürüyüşünü. Elinde bir demet çöl orkidesi. O gece pek az uyuyorlar. Orkidelerin sütümsü kokusu odayı dolduruyor. Natalia uçuk mavi geceliğini kaldırıyor ve Lev Davidoviç onun küçük kuru göğsünü şafak sökene kadar nasıl emdiğini hatırlıyor.

SEÑORA ROSITA MORENO
COYOACÁN
1955

Burada tezgâhımda oturuyorum. Elli iki yaşına gelerek Aztek takvimine göre yüzyılı geride bıraktım. Yaşlı bir kadınım. Hepsini gömdüm. Şimdiyse içimden taşıyor bu hayatlar, okyanusların ve ırmakların hikâyeleri gibi akarak. Zira bir hayat diğer hayatların kaydından başka nedir ki?

Madenlere giden, *patron*'un fresklerine inen ve asla geri dönmeyen Alberto'mu da gömdüm. Yeraltında bir patlama, dediler.

Patlama olmasa, pulque, *mescal ya da siyaset*, dedim.

Señorita'nın ölümünden neredeyse on iki ay sonra, geçen aylarda Alberto'yu defnettim.

Onu ne kadar seviyordum, kocamı. Birlikte yaşlanmamızı ne kadar istiyordum. Bunun olmayacağını nasıl da biliyordum. Çünkü aynamda bir görüntü, elinde bir iple ve bazı fincanlarla *maguey* bitkisinden yükselen *pulque* tanrıçasını -Mayuel- görmüştüm. İp sımsıkı kocamın boynuna bağlanmıştı.

Gökkuşağı aynamda tanrıçanın onu ne kadar çok istediğini gördüm.

Şimdi de o Mictlan'a, Ölüler Ülkesi'ne gidiyor. Huzur bulana kadar sekiz cehennemden geçecek. Onun için su ayarladım. Şapkasını, bir maske ve bir de İsalı haç ayarladım

çünkü uzun bir yolculuk bu. Hem Ölüler Tanrısı Mictlantecuhtli'yi, eski bir dost gibi selamlayacak. Kocam kâğıttan giysiler giymiş ve koni biçiminde kasket takmış bu iskelet figürünü tanıyacak. İskeletin rengi donuk İspanyol beyazı. Çünkü o birçok kez ellerimde şekil aldı, kapımızda nöbet tuttu. Alberto onu tanıyor.

Bütün bu yolculuklar.

Señorita. Yağmuru severdi. Tlaloc'un hüküm sürdüğü, Güney Cenneti'ne gitmeye yazgılıydı.

Çiçeğin içinde boğulmak, demişti.

Cenazede küllerinin konduğu kabın yanına kuru bir dal bıraktım. Ruhu Tlalocan'a vardığında dal yeşerecek.

Kaç tane ölüm hatırlıyorum. Koyu renkli camsı kayadan aynamda ne kadar çok şey gördüm. Bir ayanın çizgilerine sıkışmış ne kadar çok şey.

Señor Troçki'nin ölümünü ve yakılmasını hatırlıyorum. Karısı, yüzü taş gibi. Gözleri sımsıkı kapalı. *Señor* Troçki'nin tekerlekler üzerinde ocağa taşınan bedeni. Ocağın kapısının kapanmadığını hatırlıyorum. *El Viejo*'nun gömleğinin kolları tutuştu. Görevliler ağırlıklarını vererek kapıya dayandılar. Kumaş yanmaya başlarken eş çöktü.

El Viejo'nun ocağın içine itilmeyi reddetmesini büyülenerek izledim. Yanan o korkunç avuçların kokusunu alabiliyordum.

Bir savaşçı olarak öldü. Bir savaşçı olarak, Güney Cenneti'ne, Güneş'in Evi'ne gitmeye yazgılıydı. O artık güneşin yoldaşı. Her gün diğer savaşçılarla birlikte savaşçılık oynuyor. Kılıcı kalkanına ateşin bütün renklerini çarparken, her sabah şafağı selamlamak üzere büyük bir enerjiyle kalktığını görüyorum. Diğer savaşçılarla birlikte yolculuğun ilk kısmında güneşi taşıyor.

Savaşçıların ruhları sinekkuşları ya da kelebekler gibi geri dönüyor. *Señorita* onların resimlerini yapmayı severdi.

Savaşçının bir kelebeğe dönüşmesini.

Gökyüzünde bundan kaynaklanan kızıl parıltılar.

TEŞEKKÜRLER

Bu kitap, Meksika'ya gitmemi olanaklı kılan ve yazılması için gerekli olan zaman ve hürriyeti sağlayan, Literary Board of the Australia Council'ın verdiği burs olmasaydı yazılamazdı. Onlara en içten teşekkürlerimi sunuyorum. Aynı zamanda, Kakoomba'daki Varuna Writers' Center'a, verdikleri Literature Fellowship için ve oradaki günlerimi çok hoş anılara dönüştüren Peter Bishop ve Tracey Ann Rankin'e derinden müteşekkirim.

Bu romanın yazılış sürecinde verdikleri cesaret ve destekten dolayı aileme ve arkadaşlarıma teşekkür etmek isterim: Özellikle, yaptığım işe başından beri inanan ve ilk aşamalarda yorumlarını esirgemeyen Gaby Naher'e, *HEAT* 9'de (1998) "In the Blue House at Coyoacán" adlı kısa hikâyemi yayınlayan Ivor Indyk'e, harika sezgileri ve sarsılmayan desteğiyle Varuna'daki Peter Bishop'a, paylaştığı heyecanı ve yakınlığı için, İskoçya'daki BBC Radyosu'ndan Pam Wardell'e, İspanyol İç Savaşı'ndan ilkgençlik anılarını paylaşan Ramon Arumi'ye ve Coyoacán'da rastlantı sonucu karşılaşmamızda büyükbabasıyla ilgili anılarını benimle paylaşan Esteban Volkov'a. Tabii ki bu romandaki olayların ve kişiliklerin yorumlanmasındaki bütün sorumluluk bana aittir.

Editörüm Rosemary Davidson'a verdiği fikirler ve destek için teşekkür etmek istiyorum. Ayrıca metin üzerinde çalışmalarında gösterdiği sabrı ve titizliği için Mary Tomlinson'a, ayrıntılarda Marian McCarthy'ye ve ciddi çalışmaları ve cömertlikleri için Bloomsbury'deki herkese teşekkür ederim.

Son olarak Francis Cassidy'e teşekkür etmek istiyorum, herşey için.

Bu kitabın yazılışında çok sayıda kaynaktan yararlandım: Özellikle de Leon Troçki'nin, Joseph Stalin'in ve Frida Kahlo'nun biyografileri ve Stalin dönemine ait çeşitli kaynaklardan. Troçki'nin kendi yazıları da son derece önemli oldu benim için: *My Life: An Attempt at an Autobiography* (Pathfinder Press, New York, 1970); *Trotsky's Diary in Exile 1935* (Harvard University Press, Cambridge, Mass. 1976) ve tamamlayamadığı son eseri *Stalin: An Appraisal of the Man and His Influence* (Harper & Brothers, New York, 1941).

Aşağıdaki kaynaklar da son derece yararlı oldu:

Isaac Deutscher'ın üçlemesi, özellikle *The Prophet Outcast: Trotsky 1929-1940* (Oxford University Press, Londra, 1963; Türkçe baskı: Silahsız Sosyalist, Silahlı Sosyalist, Kovulan Sosyalist, Ağaoğlu Yayınları, 3 cilt, 1969-1974), ve *Stalin: A Political Biography* (Oxford University Press, New York, 1967).

Serge, V. ve Sedova-Trotsky, N. *The Life and Death of Leon Trotsky* (Wildwood House, Londra, 1975).

Ek okuma olarak aşağıdaki kaynaklardan da yararlandım:

Alliluyeva, S. *Twenty Letters to a Friend* (Hutchinson & Co, New York, 1967).

Colton, T. J. *Moscow: Governing the Socialist Metropolis* (Harvard University Press, Cambridge, Mass, 1995).

De Sahagun, B. *The War of Conquest: How it was Waged Here in Mexico: The Aztecs' Own Story* (çev.) Anderson, A. J. ve Dibden, C. E. (Univeristy of Utah, Utah, 1978).

Don Levine, I. D. *The Mind of an Assassin* (Weidenfeld & Nicolson, New York, 1959).

Herrera, H. *Frida: A Biography of Frida Kahlo* (Bloomsbury Publishing, Londra, 1998).

Kahlo, F. *The Diary of Frida Kahlo* (Bloomsbury Publishing, Londra, 1995).

Van Heijenoort, J. *With Trotsky in Exile* (Harvard University Press, Boston, 1978).

EDEBİYAT / ROMAN

Bárbara Mujica Frida • **Hakan Bıçakcı** Romantik Korku • **Necib Mahfuz** Binbirinci Geceden Sonra • **Helen Humphreys** Fotoğraftaki Tutku • **Lisa Huang Fleischman** Surlu Şehrin Rüyası • **Margaret Atwood** Kör Suikastçı • Nam-ı Diğer Grace **Antoine Audouard** Elveda Birtanem **Ümit Ünal** Kuyruk **Cahide Birgül** Geceye Uyananlar **John Berendt** İyiliğin ve Kötülüğün Bahçesinde Geceyarısı **Graham Greene** Zor Tercih **Ayhan Bozfırat** Dört Yol Ağzındaki Ev **Zafer Aracagök** Sıfırografya **Edith Wharton** Masumiyet Çağı **Willa Cather** Alexander'ın Köprüsü • Amansız Düşmanım **Selim İleri** Solmaz Hanım, Kimsesiz Okurlar İçin • Gramofon Hâlâ Çalıyor • Mavi Kanatlarınla Yalnız Benim Olsaydın • Saz Caz Düğün Varyete • Ada, Her Yalnızlık Gibi • Her Gece Bodrum • Ölüm İlişkileri • Cehennem Kraliçesi • Bir Akşam Alacası • Cemil Şevket Bey, Aynalı Dolaba İki El Revolver **Tarık Gülmen** Aşk, Püfür Püfür **Cemil Süleyman** Siyah Gözler **Gülayşe Koçak** Gözlerindeki Şu Hüznü Gidermek İçin Ne Yapmalı **Suat Derviş** Aksaray'dan Bir Perihan • Kara Kitap **Adalet Ağaoğlu** Üç Beş Kişi **Virginia Woolf** Jacob'un Odası **Peride Celal** Dar Yol **Nahid Sırrı Örik** Yıldız Olmak Kolay mı? • Kıskanmak **Tarık Dursun K.** Rızabey Aileevi **Zafer Hanım** / Aşk-ı Vatan

Bir süre beni içine alan ve kendimi güvende hissetmemi sağlayan mavi dikdörtgen... Mavi kucaklama... Elli dokuz yaşında, altı haftalığına, gençlikle son bir dans.

Benimle kalıyor, onun anısı ve evindeki o odanın manzarası.

Stalin'in ajanları tarafından ülke ülke aranan Leon Troçki, bir süre İstanbul'da yaşadıktan sonra Ocak 1937'de Meksika'ya sığınır. Orada ressam Frida Kahlo'nun hiç sönmeyen ateşi ve görkemiyle karşılaşır. Frida, kocası Diego Rivera'yla birlikte Leon Troçki ve karısı Natalia'yı Coyoacán'daki "**Mavi Ev**"lerine misafir ederler.

Meaghan Delahunt'un nefes kesen bu ilk romanı Meksika'daki o olağanüstü yıllarda yaşanan tutku ve ihanetleri anlatıyor ve aynı zamanda okuyucunun gözleri önüne, Sovyetler'in kuruluşu, ihtilaller ve ayaklanmalardan oluşan yirminci yüzyılın ilk yarısının panoramasını da seriyor.

Stalin'in genç ve yalnız karısının, malvarlığının yok olmasını ve oğlunun kaçınılmaz yükselişini aynı şaşkınlıkla izleyen Troçki'nin Ukraynalı Yahudi babasının ve büyüleyici Frida'yla yaşadığı kısa aşk ilişkisinden sonra kalbi hâlâ yanan Troçki'nin hikâyelerini dinliyoruz. Bu hikâyeler, daha az tanınmış ama tarihin yazımına bir o kadar da katkıda bulunmuş diğerlerinin anlattıklarına karışıyor: Troçki'nin ölümünü el falında okuyan Meksika'lı Yahuda kuklacısı, katı Stalin dönemini yaşayan Bolşevik bir mühendis ve suikasti önleyemeyen koruma görevlisi.

Son derece önemli ve çarpıcı bir ilk yapıt... Bir fısıltı kadar mahrem ve özel... Ama aynı zamanda tarihin çınlayan kelimeleri ve sesleriyle yankılanıyor. **Bir Oğlak kitabı.**

TV'de şiddete hayır!
Şiddet ögeleri içeren TV programlarını reklamlarıyla destekleyen şirketlerin ürünlerini satın alma.
TV'de şiddete sen de hayır de.